

NEGYEDIK BÉLA KIRÁLY TÖRTÉNETE.

OKIRATI KÚTFŐK NYOMÁN

IRTA

Dr. WERTNER MÓR,

A MAGYAR HERALDIKAI-GENEALOGIAI TÁRSASÁG IGAZGATÓ-VÁLASZTMANYI-, A BERLINI
»HEROLD« S A BÉCSI »ADLER« CZÍMŰ HERALDIKAI-GENEALOGIAI TÁRSULATOK LEVELEZŐ
TAGJA.

TEMESVÁR.

NYOMATOTT A CSANÁD-EGYHÁZMEGYEI KÖNYVSAJTÓN.

1893.

NAGYSÁGOS ÉS FŐTISZTELETÜ

PÓR ANTAL

ÚRNAK

Ő SZENTSÉGE T. T. KÁPLÁNJÁNAK, SZ. IMREI APÁTNAK, POZSONYI KANONOKNAK,
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA RENDES-, A MAGYAR TÖRTÉNELMI S
A MAGYAR HERALDIKAI-GENEALOGIAI TÁRSASÁG IGAZGATÓ TAGJÁNAK, A
VATIKÁNI MAGYAR OKMÁNYTÁR EGYIK SZERKESZTŐJÉNEK,

IRODALMI TÖREKVVÉSEM LELKES PÁRTOLÓJÁNAK

AJÁNLOM E MŰVEMET.

ELSŐ KÖNYV.

A TATÁRJÁRÁSIG.

I.

1. III. Béla királynak első nejével, Chatilloni Annával kötött házasságából több gyermeke született; legidősebb volt közülök Imre s András.

Alighogy Imre (1196-ban) a trónra lépett, közte s öcsese: András között viszálykodás tört ki. András nagybátyja, Géza sorsán, a ki hasonló kívánságaiért hosszú ideig tartó börtönbüntetéssel, ezután meg számkivetéssel lakolt, nem okult s bátyjával szemben azzal a köveletéssel lépett fel, hogy Horvátországról és Szlavóniáról javára mondjon le és önálló herczegséggént adja át neki. Imre nem volt hajlandó kérését teljesíteni, mire András fegyvert fogott.

Az 1199-iki csata rá nézve balul ütött ki: Osztrákországba menekült hát, ott keresve szerencsét. A valószínűség a mellett szól, hogy meráni Gertrudot (Ompud magyar bán fia nejének unokahugát) itt vette nőül.

Házassága, a helyett, hogy békén maradt volna, még inkább rávette arra, hogy Imrével szemben újólag fellépjen igényeivel.

Körülbelül biztosra vehetjük, hogy a fennhéjázó, döllyfős Gertrud már eljegyzésekor kecsegtette magát azzal, hogy kilátásba helyezte a herezeg s a maga számára a magyar koronát. Egybekelésük után nejének a befolyása ered-

ményezte, hogy András bátyjának ellenségkép megint csak ellenállt. Azt azonban, hogy Imre nejének, Constancia királynénak Gertruddal való viszonya mennyire folyt be e viszálykodás kitörésére, biztosan nem mondhatjuk meg.

Gertrud házasságának az évét nem tudjuk; arról azonban, hogy 1203-ban először betegedett le, van tudomásunk. Ebben az évben ugyanis III. Inceze pápa András herceget, a ki vállalkozik rá, hogy a szent földre hadjáratot indít, különös oltalmába veszi s azon ünnepies ígéretet teszi, hogy amennyiben távolléte alatt fiutódja születnék, hercegségében ez követi utódjaként, s amig kiskorú, pápai oltalomban részesül.¹⁾ Hiába epedett Gertrud oly sóvárogva trónutódért; hő óhajta ezúttal nem ment teljesedésbe, mert az 1203-ban várt gyermek nem más, mint Andrásnak legidősebb leánya.

III. László királynak 1205 tavaszán bekövetkezett halála meghozta az uralomravágyó házaspárnak a sóvárogva várt koronát s midőn 1206 őszén a Veszprémmegyében fekvő Billege mellett vadászó király hirül vette, hogy a várva-várt első fiúgyermek megszületett²⁾ a szülők keblét a legnagyobb meglegedés érzete töltötte el.

Az újszülött herceg, a kinek Boleszló váczi püspök volt a keresztatyja,³⁾ atyai részről való nagyatyjának nevét — *Béla* — kapta.

¹⁾ Fejér: Cod. Diplom. II. 416.

²⁾ IV. Bélának 1267-ben kelt okirata, Hazai Okmánytár IV. 44. V. ö. Fejér VII. 1. 235.

András az örömhíre Billegét a veszprémi káptalannak ajándékozta. Az évet illetőleg a következő támogató adatok állanak rendelkezésre: Gertrud 1206-ban áldott állapotban lévén, András III. Inceze pápát felkérte, hogy hívja fel a magyar országnagyokat, miként várandó fiának letegyék a hűségesküt. E rendeletet pápaságának 9. évében, junius 7-én — Ferentiniben keltezve — bocsátotta ki. Midőn pedig a pápa hírét vette, hogy a gyermek megszületett, a királynak, ez utóbbi sógora, Eckbert bambergi püspök útján levélileg (Róma, nov. 29-én) gratulált. Minthogy valamely ifjabb fiának teendő hűségesküiről nincs szó, András első fiával van dolgunk. Fejér III. 1. 137. Raynald Annal.

³⁾ Fejér III. 1. 155.

Kora ifjúságáról alig tudunk valamit. Gyermekkorát — illetőleg annak első éveit — anyjánál töltötte, mig nem az 1214-iki esemény élte módjának és nevelésének egész más irányt adott.

Meráni Gertrud Andrással való egybekelése óta a viszálykodást a királyi család kebeleiben szította s még mint megkoronázott királyné se tudta megnyerni alattvalóinak rokonérzelmét. Korlátatlan uralomvágya, melylyel férjét megkoronázott álomszuszékká degradálta; mértéktelen nepotismusa, melylyel öcseseinek pályáját a magyar nemesség zsebében megalapította; határtalan pazarlása párosulva abbeli törekvésével, hogy a nemzet érdekeit figyelemre se méltatva, dynasztiai politikáját minden áron megvalósítsa: mindez hozzájárult ahhoz, hogy idővel nagyszámu, tekintélyes és hatalmas ellenese verődött össze, a kik csak a kedvező alkalomra vártak, hogy a gyűlölt nőt ártalmatlanná tegyék.

Kedvező alkalom kínálkozott erre 1214 elején, midőn a neje hibáira szemét hunyó András családi politikája érdekében Halics ellen újból hadjáratot indított, hogy másodszülött fia, Kálmánnak roskadozó trónját megvédje. Kálmánt már azelőtt Halics királyává tette. Távolléte idejére Gertrudot nevezte ki teljhatalmu kormányzónak.¹⁾

A lázadók élén Bór nb. Bánk nádor állott. Azt tartja róla a krónika, hogy a családja becsületén ejtett folt űzte őt Gertrud ellenségeinek a táborába. A lázadás azzal végződött, hogy a királynét 1214 elején megölték.²⁾ Az a körülmény, hogy a krónikák úgy, mint az okiratok az összeesküvésnek egyéb áldozatairól még csak egy árva szóval se tesznek említést, a mellett szól, hogy egyedül és kizárólag Gertrud ellen történt az összeesküvés.

¹⁾ Wenzel, Árpád-kori új okmánytár I. 132.

²⁾ IV. Béla 1240-ben kelt okiratában -- H. O. VIII. 36 -- Bánk volt bánt tartja az anyja élete ellen való összeesküvés értelmi szerzőjének. Hogy a királyné megölése 1214 elején történt: bizonyítja a Wenzel (I. 132)-féle okirat, a melyben Gertrud a pannonhalmi apátságnak a pozsonyi várjobbágyok elleni ügyében ítél.

Hogy Gertrudnak megölésekor és közvetetlenül utána gyermekeivel, nevezetesen pedig a trónörökössel, Bélával mi történt, nem tudjuk; az egyedüli Bélára vonatkozó hiteles adat, már a Gertrudnak halála utáni időről szól. András a szörnyű eset hírére haza sietett, de a lázadás fejait megbüntetni nem merte.

Tanácsadó nélkül volt; ekkor érkezett segítségére Miska gróf, Salamon mester atyja. Az anyjuktól megfosztott gyermekek idegenek gondozására, ápolására szorultak s itt első sorban Béla trónörökös volt az, a kit minden tekintetben biztosítani kellett. A herceget atyja mellől Miska gróf vette magához s mindaddig ő nevelte, mig nem a királyi ház viszonyai megváltoztak, elannyira, hogy a herceg a családi házba visszamehetett.¹⁾ Nem csalódunk, ha azon véleményünket fejezzük ki, hogy ez Andrásnak második házassága idejére esik.

2. II. Andrásnak második házassága nem egy tekintetben nagy jelentőségű. Jelentőségét pedig a keresztes hadjáratok által inaugurált korszellem hordta méhében. A keresztes hadjáratoknak ugyanis nem kizárólag vallásos irányzata volt; nagy szerepet játszott a világi, anyagi érdek is. Ha fontolóra vesszük, hogy mennyi fénykerülő csőcselék csatlakozott a különféle keresztes hadjáratokhoz, hogy hányszor műveltek erkölcstelen, anyagi tetteket e hadjáratok zászlói alatt: állításunknak további megokolása felesleges.

A keresztes hadjáratok révén meglehetősen sajátságos szellem lett úrrá Európa államaiban. A ki anyagilag tönkrement, a kinek mi reménye sem volt már hazájában, a munkagyülölő, a kalandor, a ki az állami és társadalmi renddel összeütközött: mindezek valamelyik keresztes

¹⁾ András Miska grófot a zalamegyei Ederics nevű birtokkal jutalmazta meg. Wenzel I. 367. Jóllehet ez okirat 1213-ki keletű, e dátumot nem fogadhatjuk el. András e helyütt olyan aktusról szól, mely Gertrudnak megölése után játszódott le; továbbá a herceg „neveléséről” tesz említést. Mindez tehát arra vall, hogy az okirat kiállítása 1215—17-re esik.

hadjárathoz való csatlakozásuk- és abban való résztvételüktől remélték, hogy mindarra szert tesznek Keleten, a mit Nyugaton el nem érhettek.

De hasonlóképen jártak el a józanul gondolkodók, a legmagasabb társadalmi rétegekben is.

Előrelátó, számító fők azt hitték, hogy a bővült ismeretek gyümölcsöző hatással lesznek a kereskedelemre és iparra; a fejedelmek pedig, hogy gyűlölő népüktől megszabaduljanak s amennyiben uralmuk Európában kicsinek látszott, azt Keleten kiterjeszszék.

II. András se szabadulhatott meg hasonló benyomásoktól.

Atyja vallásos érzéstől sarkalva akart a szent földre hadjáratot vezetni; szándékában azonban megakadályozta halála. Végrendeletében akként intézkedett, hogy ifjabb fia, András szervezzen hadjáratot a tőle e célra gyűjtött pénzen s a szent földre vezetendő hadnak ő álljon az élén. András azonban éppenséggel se sietett, hogy atyja utolsó kívánságát teljesítse. A halála után következett első években az atyjától gyűjtött s ráhagyott pénzt arra használta fel, hogy bátyja, Imre király ellen harczerőre szert tegyen; midőn pedig királylyá lőn, uralkodásának első éveiben annyira tetszett neki a rég óhajtott uralom, hogy kellemes életét a veszélynek és kellemetlenségeknek kitett keresztes hadjárat által nem is akarta megzavartatni; később pedig a halicsi viszonyok foglalkoztatták s a mi szintén sokat nyom a latban: a pénzmizériák miatt a rég tervezett hadjáratot évről-évre kellett halasztania. Azután, hát ha a dolog nem találkozott Gertrud helyeslésével? . . .

Gertrud helye nem sokáig maradt üresen. András 1215-ben *Jolántával* kelt egybe. Az új királynénak igen előkelő rokonsága volt. Atyja (II.) Péter, mint VI. Lajosnak unokája, francia királyi hercege volt, anyja révén Courtenay ura; első neje, Ágnes († 1192.) által Auxerre

és Tonnére grófságok haszonélvezője; második neje Jolán által Namur örgrófja.

Maga Jolán pedig, V. hennegauai Balduin leánya, I. Balduin és Henrik konstantinápolyi császárok testvére. Ebből a házasságból született Jolánta, II. András második neje. Mivel Henrik császárnak 1215-ben még nem volt örököse, az sem volt valószínűtlen, hogy Jolánta valamikor örökölhett volna utána. Nem tudjuk, vajjon András, még midőn Jolántát eljegyezni akarta, gondolt-e már ez öröklés lehetőségére; tény azonban, hogy a gyermektelenül elhunyt Henriknek 1216. június 11-én bekövetkezett halála után a görög országbáróknak egy része unokahuga férjének. Andrásnak megválasztása mellett nyilatkozott.

Másik részük azonban András ipja, auxerreai Péter mellett foglalt állást s mert III. Incze pápa 1217 körül a legsürgősebben őt ajánlotta,¹⁾ Andrásnak meg kellett elégednie azzal, hogy legalább ipja lép a császári trónra.

András a pápa pressióját s a császárválasztás alkalmával szenvedett kudarcot, nemkülönben a saját honában mélyre süllyedt tekintélyét ellensúlyozni akarván a Keleten elért eredmények által: végre-valahára elhatározta, hogy 1217-ben haddal megy a szent földre.

Nem feladatom, hogy e hadjáratát leirjam; elég, ha annyit jegyzek meg, miként Andrásnak éppenséggel se sikerült, hogy alatta a hősöknek vagy a nagy államkormányzóknak babérjaira szert tegyen s halántéka köré csavarja és éppenséggel se magasztos érzésekkel tért vissza már 1218 elején.²⁾ Mivel tehát nem ért el eredményt sem a csatamezőn, sem pedig a zöld asztal mellett — legalább az ő személye nem — megragadott minden alkalmat, hogy legalább fiainak házassága útján a Keleten némi eredményre jusson.

¹⁾ Raynald ad 1217. n. 2—3.

²⁾ Wenzel VI. 397: „Regnante Andrea et in peregrinatione Iherosolimis commorante.“

A hercegek közül Béla, a trónörökös, s a fiatalabbik András még nem voltak lekötve, (a másodszülött Kálmán akkor már a lengyel Salome jegyese volt): az előbbi eljegyezte hát Máriával, I. Laskaris Tódor nikáai császár és Angela Anna (Leó örmény király leánya) leányával.¹⁾ Andrást pedig Izabella örmény hercegnővel.

András, még mielőtt a keresztes hadjáratba belekezdett volna, családi ügyeit akként rendezte, hogy Bélát magyar trónutóddá, Kálmánt Halics örökösévé, Andrást pedig vagy az egyik, vagy a másik örökösévé nevezte ki,²⁾ amennyiben valamelyik bátyja gyermektelenül hal el.³⁾

Fiainak személyi biztonságáról akként gondoskodott, hogy a trónörököst, Bélát, sógorához, meráni Bertold, aquilejai patriarchához küldte, a fiatalabbakat pedig néhány (5—6) magyar főúr gondjaira bízta, ezeket a pápa elvállalt tisztük érdekében a keresztesek fogadalma alól felmentette.⁴⁾

¹⁾ II. András Honorius pápához 1219-ben: „Ut securum peregrinationis divino fulti auxilio pararemus transitum, filiam Comneni Theodori Lascari filio nostro duximus in uxorem.“ — Fejér III. 1. 252.

Thomas Spal. cap. 26.: „Deinde transivit in Graeciam, ubi affinitate contracta cum Lascaro, Rege Graecorum ultra progreditur; accepit enim filiam ejus filio suo primogenito Belae in uxorem.“ V. ö. az alábbi okiratokkal.

²⁾ Hogy melyik évben koronázták meg a fiatal Bélát, nem tudjuk. A napot emliti a Hazai okmánytár VI. 31.: „post Illustris Regis Bele filii Regis Andree Coronacionem in Dominica qua cantatur letare iherosolimi.“

³⁾ Megerősíti ezt III. Honorius pápa is 1217. február 11-én. — Fejér III. 1. 189.

⁴⁾ III. Honoriusnak ez irányu értesítése 1217. febr. 25-én kelt. Az András részéről e czéla kijelölt, mintegy 5—6 főúrnak ama feltétel mellett adja meg a felmentést a pápa, ha a keresztes hadjáratban való résztvételük esetén nekik okozott kiadásoknak megfelelő készpénzt a szent ügy támogatása érdekében beszedgatják. — Fejér, III. 1. 190.

Azok közt, a kik a keresztes hadjáratban résztvettek, a következőknek neveire akadunk: Péter győri és Tamás egri püspök, Dénes tárnokmester és abaujvári főispán; Bors fia Miklós (de genere Zách); a következő ispánok: Smaragd (Zsámbék urainak egyik öse) és Moys (a későbbi nádor); Ratold testvére Gyula, (d. g. Ráthold); Tamás fia Sebes, a szt-györgyi és bazini grófok öse; László, főlovázmester, stb. — Fejér, III. 1. 236.

Lőrincz főpinczemester is letette a keresztesek fogadalmát (Fejér, III. 1. 205.); arról azonban nincs tudomásunk, vajjon elkísérte-e a királyt Palästínába.

Béla herczeg mellé társalkodóul — midőn nagybátyjához Bertoldhoz ment — a vele egy korban levő Dénest, a Jurle nemzetségbeli Dénes, Zalaszentgrót urának fiát adták.¹⁾ Ez idővel az akkori carriérnek legfelső fokát érte el s 1217 óta állandóan Bélánál maradt.

Arra nem adhatunk választ, hogy Béla meddig maradt nagybátyjánál. Mindössze csak annyit tudunk, hogy atyjának távolléte alatt a nagybátyja tulajdonát képező Stein-várában tartózkodott; abban azonban nincs kétség, hogy 1219-ben már Magyarországon volt s itt a görög császár leányával tényleg egybekelt (kb. 1220/21. táján). Ez alkalommal helyezték az ifjabb királyné koronáját az utóbbi fejére.²⁾

3. Az András kormányának káros következtései nem-sokára a szent földre történt vonulása után jelentkeztek. Néhány főúr még távolléte ideje alatt kikergette az országból János esztergami érseket, a kit a kormányzat élére állított. Csak András visszaérkeztekor tért vissza.³⁾

A királynak Palästínából való visszajövetekor se jutott eszébe, hogy az uralma alatti félszeg állapotoknak elejét vegye; olyan módszerhez folyamodott, mely még inkább növelte az elégedetlenek számát.

Nagy mértéket öltött pénzzavarától erőszakosan és törvénytelen módon akart megszabadulni; ehhez járult még az is, hogy ifjabb fia, Kálmán halicsi trónjának megerősítése végett újból nagy mértékben igénybe vette az ország erejét; mignem 1220/21-ben annyira jutott, hogy az ország két, egymással ellenséges pártra szakadt; az egyik élén Béla trónörökösrel.

Apodiktikus bizonyossággal nem mondhatjuk meg, vajjon Béla az atyját vezérlő téves irányról meggyőződve

¹⁾ Fejér, IV. 1. 21.

²⁾ III. Honoriusnak 1222. július 4-iki okiratában (Fejér, III. 1. 388.) Béláról már mint koronás királyról van szó. 1222-ben ő maga is „Bela Dei Gracia Rex, filius Regis Ungariae et Dux totius Selavoniae“-nek nevezi magát. (Wenzel, XI. 164.)

³⁾ II. Andrásnak 1219-iki okirata. Fejér, III. 1. 269.

önként határozta el magát arra, hogy András ellen foglal állást; avagy e lépésre csak akkor szánta el magát, midőn az udvar megkeserítette a nejjével való életét. Az e tárgyra vonatkozólag rendelkezésünkre álló okirat-anyagból nem akadhatunk rá a dolog nyitjára; ez okból tanácsos, ha a kombinációk kizárásával az események sorrendjéhez tartjuk magunkat, akként, amint az okiratokban is megtartva van.

De azért már most is hangsúlyoznunk kell, hogy néhány irónak (igy pl. Fesslernek) adatai, miként Jolánta királyné volt volna a vizzálykodás okozója, mert Mária megkoronázása által jövedelme csökkent, nem érdemelnek elegendő hitelt. Hiszen Mária atyja, Laskaris Tódor császár röviddel Mária megkoronázása előtt, 1219-ben Jolánta édes testvérét, Máriát nőül vette. Ez utóbbi pedig 1222-ben, rövid idővel férjének halála után, egész bizonyos, hogy elhunyt és nagyon valószínű lehetne, miként Jolánta ezután a testvéri és sógori viszonyra már nem volt tekintettel. Rájövünk azonban, hogy egészen más szolgált erre indító okul.

Béla ugyanis 1222 első felében azzal a kéréssel fordult III. Honorius pápához, hogy Máriával kötött házasságát bontsa fel s engedje meg, hogy *más olyas valakit vehessen nőül, a ki a magyar királyságnak nagyobb hasznára válik*. Béla hozzáteszi még, hogy *zsenge* korában lépett frigyre, most már, mint nagykorúnak nincs inyére. Mást azonban nem hoz fel okul, mint az imént említett czélszerűségi tekintetet.

A pápa kérését 1222. jun. 28-án elintézte, amennyiben az egri, váci és nagyvárad püspököt megbizta, hogy a házasság ügyét vizsgálják meg s felhatalmazta őket, hogy ha a velük együtt működő vizsgáló birákkal Bélának adatait helyesnek találják, megengedhessék, miként Béla új frigyre lépjen.¹⁾

¹⁾ Fejér, III. 1. 384.

Abban a megokolásban, melyet Béla a pápához terjesztett, megtaláljuk a családi egyenetlenség keletkezésére nézve a kulcsot.

Andrásnak görög eredetű menyje már nem tetszett, mivel az annak idején, éppen általa remélt előnyöktől elesett; abban a hitben volt tehát, hogy Bélának más valamelyik hercegleánynyal való házasságából kézzelfoghatólag hasznot huz.

Tódor császár, jöllehet annak idején megigérte, mégse volt abban a helyzetben, hogy András herceget az örmény trónra emelje; II. Andrásnak nyugodtan kellett néznie, mint száll Leónak 1220-ban bekövetkezett halála után Izabella hercegnőnek a keze az ország koronájával együtt idegen kézre; akkor már pláne 1222-őt irtak, maga Tódor császár, utána nemsokára pedig Jolánta testvére, neje: Mária is meghalt.

Egyetlen fia Konstantin még nagyon fiatal volt arra, hogy a megürült trónra üljön; az új uralkodó, Vatatzes Dukas János, jöllehet Tódor veje volt, de keserves esküdt ellensége a nyugati tartományoknak, nevezetesen a frank parancsnokoknak, a kik Görögországban voltak, élükön Jolánta testvérével, courtenayi Róberttel, a ki Konstantinápoly trónján ült: egytől-egyig olyan körülmények, a melyeknél fogva Bélának Máriával kötött házasságából valami előnyre számítani nem lehetett.

Minthogy azonban Andrásnak önző számításai Bélát csak nem vehették rá, hogy megkedvelt nejétől elváljék; valószínűleg az udvar kezdeményezéséből rágalmazni kezdtek előtte nejét; nagyon alkalmas volt ez eljárás arra, hogy a férjnek elevenére találjanak s a házasság felbontására rávegyék. Midőn egyidejűleg még az ellenzék is Béla pártjához csatlakozott: mindkét párt önczéljaira használta fel az ifju párnak családi viszálykodásait; az egyik rész felbujtatta Bélát atyja és párthivei ellen; a másik rész

pedig azt hitte, hogy ezen az uton Bélát az udvari pártnak megnyerik.

Az akezió 1222 nyarán oly nagy mértéket öltött, hogy Honorius pápa julius 4-én¹⁾ a magyar főpapokat szigoruan felhivta, miként mindazokat, akik a király és fia közt a viszályt szítják s már az apa életében fiát tekintik uruknak, a legszigorubb egyházi büntetésekkel sujsák. A feszült viszornak további folyamánként jelentkezett, hogy a pápa ugyanaz évi julius 7-én²⁾ kelt levele kapcsán a Jolánta királyné moringját és a személyét illetőleg hozzá intézett kérése folytán mindakettőt a kuria különös védelmébe helyezte.

Ezenközben a házassági csete-páté megvizsgálásával megbizott magyar püspöki kar jelentését felterjesztette a pápához. Az ügy megvizsgálásával a kalocsai, veszprémi, csanádi, zágrábi, egri, pécsi, nagyváradi, váci és nyitrai püspökök voltak megbizva. Jelentésük a következőket tartalmazta: ³⁾

1. András Palästínából visszatértekor Laskaris leányát a már királylyá koronázott fiával, Bélával eljegyezte.

2. Ő és a kíséretében lévő országnagyok esküt tettek, hogy a házasságot a jegyesek közt megvalósítják.

3. András a jegyest magával hozta Magyarországba, s azután, hogy a Görögországban jelen nem volt nagyoknak a beleegyezését is kinyerte, fiával összeházasította; egyuttal ünnepiesen Magyarország királynéjává koronáztatta.

4. Béla érett korában szeretettel és odaadással házasságközösségben élt nejével s azóta 2 év telt el.

5. Most azután, több mint két évi frigy után, néhány, az ördögtől felbujtatott gonosz ember tanácsára törvényes nejét az ország s a vallás szégyenére — elkergette.

6. A püspökök a pápai követtel Accontiussal egyetér-

¹⁾ Fejér, III. 1., 388.

²⁾ Fejér, III. 1., 388/389.

³⁾ Fejér, III. 1., 413/414. kelet nélkül.

tőleg a dolgot eligazítani akarták, mindazonáltal a pápa jóváhagyása nélkül nem merték; felkérték tehát ő szentségét, hogy nyilvánítsa akaratát ez irányban.

A pápa e jelentés alapján kinyilatkoztatta, hogy a házasság mint törvényes fel nem bontható; meghagyta az ifjabb királynak, hogy az eltaszított nejével ismét együtt éljen. Nem tudjuk, vajjon Béla hajtott-e már most a pápa parancsára, avagy talán átlátott az udvari kamarilla szövvényes hazugságain; tény, hogy a pápa kívánságának eleget téve, eltaszított nejét jogaiba visszahelyezte.¹⁾

Ez a körülmény az atya és fiu közt volt feszült viszonyt nyílt ellenségeskedéssé növelte. András, a ki menyjétől minden áron megszabadulni óhajtott volna, úgy vette a dolgot, mintha Béla eljárásával határozottan ellenszegülne atyjának és királyának; olyan magatartást tanusított hát Bélával szemben, hogy a herceg tanácsosnak tartotta saját maga és neje érdekében, hogy a vele rokonságban lévő Lipót osztrák herceghez meneküljön.²⁾

Bélának a pápával szemben tanusított engedelmissége eredményezte, hogy Honorius már most Béla párthiveit istápolta s minden áron rajta volt, hogy az atyát fiával kibékítse és Béla, úgy hivei érdekében is Andrásnál tőle telhetőleg szószólójuk legyen. Ez okból egymást éri az a sok levél, melyeket a pápa tekintélyesebb férfiaknak írt.

1224. márczius 12-én³⁾ válaszol a királynak a szerémi főesperes útján küldött levelére. Megígéri, hogy szigoruan lép fel a rendbontók és ellenesei ellenében s mindent elkövet, hogy csend és rend legyen; hasonló értelemben ír Bélának is, hogy az atyai hatalomnak vesse alá magát s akadályozza meg, hogy az ő vagy párthivei kedvéért az ország nyugalma megzavartassék, veszélyeztetve legyen. Ugyanily értelemben ír Béla hiveinek is. András se vegye

¹⁾ A pápának 1224. márczius 21-én kelt levele. (Fejér, III. 1., 431.)

²⁾ Ugyanott.

³⁾ Fejér, III. 1., 434.

azért rossz néven, hogy fia pápai parancsra nejét visszafogadja; tegyen szelid atyaként ő is így fiával.

Az e levélben jelzett sorok — melyeket az Ausztriában időző Bélának s hiveinek megküldött — a következő napi — márczius 13-iki — kelettel vannak ellátva s tartalmuk megegyez azon levelével, melyet a pápa Andrásnak írt.¹⁾

Honorius még tovább is ment, amennyiben ugyanazon a napon az esztergami érseket sürgősen felhívja, hogy vigyázzon arra, hogy a király és fia közt a békét senki se zavarja meg; Lipót osztrák herczegnek pedig szívére kötötte, hogy Bélát az atya irányában engedelkenységre és alázatra készítse.²⁾

Tőle telhetőleg a menekültek anyagi javát is előmozdítani törekszik.

1222. márczius 21-én kelt levelével tünteti ki Buzád pozsonyi főispánt, a ki mindenét feláldozta Béláért s Osztrákországba követte;³⁾ felszólítja, hogy maradjon hű továbbra is Bélához, mignem szerencsájének napsugára éri; ugyanaznap Andrást is felhívja, hogy ne vegye zokon, miként Buzád s mások Bélához ragaszkodnak s ne tűrje, hogy valaki birtokaikra rátegye kezét; végül pedig ajánlja, hogy Béla és kíséretének (Osztrákországban) tartásáról illően gondoskodják; a Róbert veszprémi püspökhöz intézett márczius 22-én kelt levelében pedig — minthogy nevezett leginkább exponálta magát a trónörökös pár házasságának felbonthatatlansága mellett — felkérte őt, hogy Bélától továbbra se vonja meg tanácsát és istápolja őt.

Hasonló tartalmu levelet küldött a kalocsai érseknek is. A cseh királyt, ugy szintén a karantán herceget is

¹⁾ Fejér, III. 1., 436.

²⁾ Fejér, III. 1., 438., 439.

³⁾ Buzádon kívül — a ki a Szabariak, Csányiak és Hahótiak ősatyja — Béla kíséretében volt valami Chertő is; ezt Béla rokonával együtt 1239-ben a szegszárdi apátságnak szabad alattvalójává teszi, „mert herczegsége ideje alatt is, midőn Theotoniában számkivetve élt“, hű maradt hozzá. (Hazai okmánytár IV. 22.)

felkérte, hogy amennyiben Béla hozzájuk menekülne, fogadják barátságosan.¹⁾

A pápa fáradozása nem maradt eredmény nélkül. Béla 1224. deczember 24-én²⁾ — akkor már itthon volt — megjutalmazza néhány hívét s ettől fogva számos okiratot állított ki mint társkirály és mint Horvát- s Szlavország hercege. A nagy családi czivódásnak vége szakadt s ha itt-ott, hébe-hóba mutatkoztak is egyenetlenkedések az atya és fia között, nem öltöttek nagyobb mértéket, mint 1220—1224-ben.

4. A fiatal társkirálynak az 1225 és 1235 közötti tíz évről nagyon kevés okirat tartalmaz pragmatikus adatokat; a mit tudunk is, nagyon bajos a kimerítő források hiánya miatt kronologikus sorrendbe sorozni. Semmi kétség, hogy Béla teendője nemcsak Horvátország és Szlavoniára terjedt ki, hanem a mióta Kálmán herceg kapta meg a tartományokat, társkirályi minősége mindinkább előtérbe lépett, nevezetesen minden külföldi, különösen pedig katonai vállalatban résztvett. Sajnos, hogy II. András uralkodásának éppen ez az ideje nagyon kevésbé van megvilágítva; csak néhány odavetett okira támaszkodhatunk.

E tekintetben Bélának 1235-ben kelt okirata³⁾ képezi a főforrást. Béla ez okiratában ifjúkori bajtársának, az előttünk már ismeretes szentgróti Dénesnek bokros érdemeiért a tapolesányi birtokot adományozza. Minthogy Béla e helyütt határozottan hangsúlyozza, hogy Dénes attól fogva, hogy 1217-ben Steinba kísérte, mellette nőtt fel és saját szemével látta eredményes tevékenységének bizonyítékait: teljesen jogosult azon állításunk, miként Dénes akcióiban Béla is résztvett és pedig abban a sorrendben, a mely jelentkezik az okiratokban.

Ez oknál fogva a legkorábban kifejtett katonai akciók

¹⁾ Fejér, III. 1., 430., 431., 432.

²⁾ Fejér, III. 1., 445.

³⁾ Fejér, IV. 1., 21—27.

közt az a legelső, *melyet Bulgária ellen vezetett*, amennyiben ekkor az erős *Widint* vették ostrom alá. Midőn egy alkalommal az ostromoltak kitörtek, Dénes az első közt volt, a kik a kitörőket visszaverték a várba. Dénes ezúttal sértetlen maradt.

Mialatt Béla Dénessel Widinnél időzött, Sándor herceg, a bolgár fejedelem testvére, nem egyszer és pedig eredményesen rátámadt az ellenséges területnek pusztítására rendelt magyar csapatokra s egy ízben sikerült is Zoboszló fiát, Bogomér főispánt és székely parancsnokot fogságába kerítenie. Béla e szerencsétlenség hírére azon módon elküldte a kipróbált Dénest néhány nagygyal az elfogott megszabadítására. Dénes feladatát a legfényesebben oldotta meg, nagyszámu fogolyra tett szert s győzelemteljesen tért vissza urához.¹⁾

Ennek a különben ismeretlen bolgár hadjáratnak az időpontját meghatározni nem valami könnyű dolog. Amennyiben Andrásnak elutazta előtt történt volna, akkor legkésőbb 1217-re esik; az időtájt azonban Béla csak 11 éves volt; ez okból tehát Andrásnak Palästínából való visszatérte idejére, kb. 1220-ra kell tennünk. Akkoron mindenesetre II. Asen János bolgár czár, Sándor herceg bátyja, már jegyese volt András leányának, Máriának; avagy az eljegyzés talán a magyarok részéről szenvedett vereségnek utókövetkezése lett volna? . . .

A bolgár hadjáratnak a folytatása a *halicsi*. Andrásnak rögeszméje volt, hogy Halicsot dynasziájának minden áron meg kell tartania.

Andrásnak különös parancsára Béla vezette a hadat Halics ellen s táborát közvetlenül a vár előtt ütötte fel, hol Pál, a későbbi országbíró és zalai főispán több ízben

¹⁾ Erre az időre esik — úgy látszik — azon bolgár hadjárat is, melyben Renold fia Princz is részt vett („et in terra Aszani“). Wenzel VII. 192. do 1245.

tüntette ki magát.¹⁾ Dénesnek itt is alkalma nyílt, hogy bátorságát kimutassa. Egy az ellenséges várból ellenük törő lovagot egy jól irányzott dárdacsapással leterített, hogy ott maradt.

Más helyen is szükség volt Dénes jelenlétére. Béla értesült, hogy a galicziai Kuzmench felől új ellenséges csapat akar rátámadni; ezek ellen megbízható hadvezért kellett küldenie. Választása megint csak a kipróbált Dénesre esett, aki újból diadalt aratott az ellenségen s egyik előkelő tisztjüket — névleg Mátyást — foglyul ejtvén, Béla elé vezettette.

Mialatt Béla e helyeken volt elfoglalva, Dénest néhány más vezérlő tiszttel a lodomér herceg ellen kellett küldenie. Dénes lett a főparancsnok s a legszebb eredményeket, melyeket e hadjárat felmutatni tud, ő érte el. Luchuchku várát bevette; bennlakóit részint megölette, részint foglyul ejtette s annyi zsákmányt hozott magával, hogy — Béla tulajdon szavai szerint — az ember szeme elfellett nézésükben.

E hadjárat ideje meghatározásánál a következőkre kell figyelemmel lennünk:

András fiát, Kálmánt 1213-ban tette Halics hercegévé. Chrobry Mstislav novgorodi herceg azonban 1219-ben elűzte őt. Andrásnak sikerült ugyan, a Gyula nádortól

¹⁾ „In obsidione castri Ruthenorum Galich (= Halics) nomine, quondam aciem clam in nostrum exercitum irrumperere cupientem militari bello prohibuit, quod nostro exercitui non potuit quid nocere. Et iterum alia vice pedestrem aliam aciem Ruthenorum, dum super nostrum exercitum irruisset, plus ipse ceteris honoris nostri conservacioni vigilanter insudando, hostili pugna invadens, illam milicie sue viribus fugavit, secum tam acriter decertans, quod nobili et forti dextrario suo sub ipso occiso, licet triumphasset de hostibus, se tamen, ibidem vix de mortis periculo potuit liberare“ Wenzel VII. 183.

Itt harezolt — úgy látszik — az Osl nb. Herbord is, kiről Béla a következőket mondja: „Vice quadam in Russia, sub magna porta Galliciae, quae vocatur Hungarica nobis, nostrisque Baronibus in expeditione praesentibus laudabiliter dimicavit. Dehinc etiam super fluvium Venistur (= Dnjeszter) viriliter coram nobis perstitit in conflictu“. Fejér IV. 2. 32.

vezetett sereggel Kálmánt visszahelyeznie, uralma azonban nem tartott sokáig. Az orosz csapatoktól támogatott Mstislav legyőzte a nádort; még örülnie kellett, hogy seregének romjaival Halicsba menekülhetett. Kálmán nejével és a nádorral együtt a győztes foglyává lőn s Kálmán is csak hosszas tárgyalások után lett szabad (1221.), akkor meg le kellett mondania Halicsról Mstislav javára. András 1224-ben újból megkísérlette, hogy a trónjától megfosztott Kálmánt visszahelyezze. Sikerült is, azonban másfél év múlva megint csak el kelle hagynia az országot. Az ifjabb András herceg 1227-ben megkapta Halicsot, miután a király s Mstislav közt harcra került a dolog, amelyben — orosz források szerint — Mstislav a magyar hadat csaknem teljesen megsemmisítette. 1234-ben újra kitört a harc. Lodomériai Dániel nem szívelhette, hogy Halics András kezében van; lázadást szított hát a magyarok ellen. Most az ifjabb királyt, Bélát küldték Dániel ellen, hogy Halicsot visszahódítsa stb.

Látjuk tehát, hogy a fenti hadjárat Mstislav idejére, e szerint 1224—1226-ra esik.

A legközelebbi vállalat, melyben Dénes résztvett, az *Osztrákország elleni* volt. Az osztrákok ugyanis megsértették a magyar határt; az ellenük vezetendő csapatok élére Dénest helyezték. Nem tudjuk, mint ütött ki e hadjárat; az okiratban mindössze is csak arról van szó, hogy Dénes — bátran harczolt, mint mindig — pettaui Frigyes fiát Hartnid-ot, a csatában foglyul ejtván, Béla elé vezettette hadi fogolyként.

Ez esemény időmeghatározását illetőleg támogató pontok :

a) II. András 1223-ban Szazlov nevű hű szolgáját megjutalmazza, mert az osztrákok és csehek ellen harczolt.¹⁾

b) A nyitrai püspök 1225. június 6-án II. András

¹⁾ Wenzel, XI. 172.

nevében Gráciban Lipót osztrák-stíriai herceggel békét köt.¹⁾ E békekötésből kitűnik, hogy a harc okozója a herceg volt. A békekötést megelőző eseményekről az okirat nem szól semmit.

Béla 1249-ben Pál országbíró és zalai főispánt adományozván, mondja: „cum quodam tempore *Theutonici duo castra, Peristhan* (= Bernstein, Borostyánkő Vas megyében) *et Landigh* (valószínűleg a vas megyei Langeck) *occupata tenerent*, tanquam strenuus persecutor injuriarum nostrarum et Regni de mandato nostro exercitu congregato, dicta castra obsedit, et ipsa de manibus inimicorum eripuit viriliter et potenter. Ad haec cum processu temporis *Theutonici aquam Mura preclusissent*, et pretextu ipsius clausura eadem aqua occuparet terras plurimarum villarum et submergeret, ipse ad partes illas veniens, memoratam dissolvendo clausuram, villas indemnitati pristina restituit, dictis Theutonicis prohibentibus et invitus.“ (Wenzel VII. 283.)

Hihetőleg a lodomér Dániel ellen vezetett hadjárat volt az utolsó, melyben Béla atyja életében résztvett.

1234/5-ben újból meggyült a baj a *halicsiakkal*. Dániel csak nem szívelte, hogy atyai öröksége idegen kézen van; fellázította Halics népét a magyar uralom ellen. Erre András Béla társkirályt nagy sereg élén Halics visszafoglalására küldte, e sereget azonban, az orosz források szerint elemi csapások sújtották, hogy ártalmatlanná lett. Béla tudósítása is akként hangzik, hogy lodomér Dániel a magyar hatalmat a Magyarországhoz tartozó Halicssal együtt magának akarta megszerezni, hogy ő (Béla) atyjával együtt vezette a sereget s már Jaroslav erődöt vették ostrom alá, midőn a hű Dénes két súlyos sebet kapott s a halál elől alig menekülhetett meg, mert az ostromolt várból, kiparittyázott kövek teljes erővel érték.²⁾

¹⁾ Fejér, III. 2. 9.

²⁾ Nem szabad megfeledkeznünk, hogy II. András 1231. augusztus 9-én Fábán fiainak (Zalai okmánytár I. 6.) Czeynik- és Andronikusnak, továbbá Vincze

Résztvett Jaroslav ostrománál Nána is (d. g. Nana Bezter). Ez 1233-ban II. András király istállójának prokurátora és provizora. András a Jaroslav mellett szerzett érdemeiért Sóskut helységgel jutalmazza meg. Hasonlóképpen részt vett ez ostromnál Jakab, Jakab bán fia is; hosszas ostrom után csekély kíséretével ő mászta meg legelőször a falakat s kitűzte ott — jóllehet súlyosan meg volt sebesülve — a magyar zászlót.¹⁾

5. A mily kevésbé vannak az 1225—1235. terjedő évek megvilágítva katonai tekintetben: Bélának diplomaiiai és administratív ténykedését illetőleg hasonló az eset.

Egyet azonban biztosan állithatunk: 1225-ben az öreg király fiával nemcsak formálisan békült ki, hanem Béla idővel — nevezetesen pedig 1226-ban, midőn Kálmán herczeg lett Horvát- és Szlavonország ura — mint tényleges társkirály mindinkább előtérbe lép.

Mint „juvenis rex“-hez fordul Honorius pápa már 1225. jul. 15-én azzal a felhívással hozzá, hogy a II. András idegenkedése következtében azt a kárt, melyet az ország vallott, tőle telhetőleg tegye jóvá.²⁾

IX. Gergely pápa 1229. márczius 21-én köszönetet mond neki, hogy a kunokat a kereszténységnek megnyerte s e körül fáradozott.³⁾ 1229 óta egyre nő azon okiratok

fiának, Istvánnak adja ujólag a Zalamegyében fekvő Gebarth nevű birtokot: „quod . . . cum Bela rege filio . . . Andreae . . . ad exercitum contra Ruthenos perrexissent, et ipse Stephanus filius Vincencii in servicio eiusdem Bele regis mortem ibidem incurrisset.“

II. András 1230-ban (Wenzel, VI. 484.) a Beniczkyek őseit Buhekát és Márkot „pro fidelibus servitiis in exercitu contra Ruthenos praestitis“ a turóc-megyei Szebeszlavesz nevű birtokkol ajándékozza meg.

Az orosz hadjáratokban (nem tudjuk pontosan, melyikben?) Gurg fia Miklós, a későbbi gömöri főispán is részt vett. Wenzel. VII. 100.

Renold fia Princzről pedig azt mondja Béla, hogy valahányszor magyar sereg Oroszország ellen vonult, Princz is részt vett a hadjáratban. — Wenzel, VII. 192.

¹⁾ Fejér, VII. 3., 36.

²⁾ Fejér, III. 2., 47.

³⁾ Fejér, III. 2., 151.

száma, melyekkel Béla vagy a maga, vagy pedig atyja részéről adományokat osztogat. Ez időtájt foglalkoztatja őt az évek hosszú sora óta, atyjának könnyelműsége következtében elpocsékolts koronajóságok megvizsgálása és tényleges értéküket kutatja.¹⁾

Amennyiben megokolatlannak tartja, revocálja s a korona részére visszaveszi; segítségére van e részben egy bíró-collegium, melynek tagjai Kálmán herceg (András hercegről soha sincs említés) s a legelőbbkelő ország-nagyok.

Mindazonáltal II. Andrásnak nyomorult uralma nem volt arra alkalmas, hogy az ország szánalmas állapotát megjavítsák; midőn pedig még elemi csapások is hozzájárultak ehez, Róbert érsek pedig egyházi átokkal sujtotta az egész országot: Andrásnak az ad hoc menesztett pápai követ, János praenestaei püspök kezébe le kellett tennie az esküt, hogy a törvényeket és rendeleteket megtartja s az ország bajain segít. Minthogy azonban a pápa maga se bízott valami nagyon András esküjében, Béla, Kálmán és Angelos János hercegeknek, továbbá a legnagyobb méltóságviselőknél is le kellett tenniök a kezességi esküt. Béla 1233. augusztus végén tette le.²⁾ A követ egyszersmind felhasználta az alkalmat, hogy Bélát is megeskesse, miként az eretnekeket, ugyszintén az ismaelita vagy zsidó vallásra áttért keresztényeket a katolikus egyháznak visszahódítja.³⁾

A pápa beavatkozása azonban eredmény nélkül maradt, mert András, alig hogy a belbéke helyreállott, máris háboruba bocsátkozott II. Frigyes osztrák-stíriai herceggel.

Frigyes már 1229-ben elvált nejétől, I. Laskaris Tódor nikäai császár leányától. Alkalmasint az elbocsátott nő testvére, az ifjabb magyar királyné, Béla neje, Mária, összes befolyását felhasználta, hogy az öreg Andrást boszu-had-

¹⁾ Fejér, III. 2., 204., 231., 253. — Wenzel, XI. 234. VI. 455., 485.

²⁾ Fejér, III. 2., 348., 350., 351., 352. — Wenzel, I. 306.

³⁾ Fejér, III. 2., 375. — 1234. február 23.

járatra hívja fel az osztrák herczeg ellen; de még tovább is ment, az öreg királynak a nőtestvérét is rávette, hogy férjét, I. Ottokár cseh uralkodó királyt hasonlóra bírja. Venczelnek 1230. december 15-én bekövetkezett halála miatt a cseh-magyar-osztrák háboru kitörése elmaradt ugyan, de a tervet elejteni nem hagyták.

Frigyes a magyar udvarnak ellenséges hangulatára azzal válaszolt, hogy a magyar ellenzékkel szövetségre lépett. Menedéket adott udvarában az András uralmával elégedetlen és nyugtalan elemeknek, tehetsége szerint támogatta is szándékukat; céljuk nem is volt kisebbszerű, mint a dynasztiának megfosztása a tróntól és Frigyes császárnak a magyar trónra való meghívása.¹⁾ Ez olyan körülmény volt, melynél fogva András és pártja a dezolált belállapotokat már nem vette figyelembe; ehez járult még az is, hogy Jolánta királyné halála után (1233.) Mária volt az országban az első nő, a kinek a befolyása megkétszerezedett. S midőn I. cseh Venczel (Constancia fia) is hajlandónak mutatkozott, hogy Frigyes országába tör: a harc 1233-ban kiütött. A magyar haderő két osztályra szakadt; az egyik Stiriába tört be s ott a hamarosan összeszedett, a nemesség vezérlete alatt állott népfelkelőket teljesen tönkre verte, úgy, hogy állítólag alig ötvenen menekülhettek el. Ez alkalommal esett el Péter fia, Móricz Rorau váránál s különösen kitüntette magát a Vigmán-nemzetiségbeli András.²⁾

¹⁾ Róger, Carm. miserab. c. 9. Huber (Geschichte Oesterreichs 437.) — hivatkozva Fejér III. 2. 193. és Roger-re — még azt is mondja, hogy Bélát is, Andrást is akarták megölni. Ez nincsen (1233.) bebizonyítva. Fejér egészen hamisan közli ez okiratot. A „Hazai okmánytár“ VIII. kötete 25-ik lapján találjuk ez okirat helyes reprodukcióját, Béla itt nem olyanokról szól, kik őt akarták volna megölni, hanem „*cum quidam pro interfectione matris nostre in infidelitate essent conducti*“ Ő tehát azon hűteleneknek (ezek a Kathyz. nb. Szécsényiek, Salgóiak, Libereseiek, stb.) birtokait Nógrádmegyében, kik Gertrud megölésében részt vettek, a Zách nb. Botos fia Pósa comesnek adományozza.

²⁾ Wenzel, VI. 550.

A másik osztály, élén maga a király, tüzzel-vassal pusztítva egészen Höfleinig hatolt; a Frigyes hercegnek vezetése alatt álló ellenséges sereggel itt ütköztek meg. Erre a felek Bécsujhelyt békét kötöttek.

A hadjárat folyama alatt Frankói Frank — a Frankóiak ősatya — annyira kitüntette magát, hogy Andrásnak 1234-ben¹⁾ kelt okirata szerint Frank nem törődve veszéllyel, olyan ügyességet fejtett ki, hogy Frigyes herceg a királynak mindennemű békeföltételére ráállani hajlandónak nyilatkozott.

A béke megkötése után Frigyes lehangoltságát elannyira el tudta palástolni, hogy a magyar udvar 1233-ban Bécs-Ujhelyt meglátogatta őt s ő e látogatást még az évben Magyarországra jöven, viszonoztatta S midőn Frigyes 1234. május 1-én Stadlauban nőtestvérének menyegzőjét ünnepelte, a magyar király ismét vendége volt. Mindazonáltal 1235 nyarán ismételten kísérletet tett, amennyiben 30,000 emberével átkelve a Lajtán, András elleneseivel ott egyesülni akart. Csalatkozott várakozásában. E helyett azonban Frigyes a magyar királynak sokkal nagyobb seregére talált, a mely elől — ütközetbe se bocsátkozva — meghátrált, miközben a magyar sereg Bécsig nyomulva, a vidéket pusztává tette.²⁾ Frigyes csak tetemes pénzáldozat árán köthetett békét.

Alig hogy végét érte a háboru viszontagsága, a királyi családban ezuttal nagyon komoly feszültség állott be. II. András, jóllehet már 60 éves volt és két nejét már eltemette, mégis örökké csak a nők után sóvárgott; ennek az lett a következtése, hogy 1234. május 14-én VII. Azzo, este-ferrarai örgrófnak szép, fiatal unokahugát, Beatrixot, harmadik nejeként magával hozta haza. Ez az új házassága pedig újabb zavarokat idézett elő az országban úgy, mint a királyi családban.

¹⁾ Wenzel, VI. 567.

²⁾ Mon. Germ. S. S. IX. 638.

Nem tekintve azt, hogy Andrásnak jövedelme akkoron egyedül magára is kevés volt, a fiatal királyné pedig szépségén és ifjúságán kívül nem hozott egyebet férje házához, az olasz kíséretének tett ajándékok pedig iszonyu összeget nyeltek el, magának az ifju királynénak biztosított összeg is egymaga elegendő volt arra, hogy az amugy is zilált pénzügyi viszonyokat teljesen tönkretegyék. András ez okból esküiről megfeledkezett s hogy a pénzügyi kalamitásoktól megszabaduljon, újból törvénytelen s erőszakos eszközökhöz folyamodott; megmagyarázható ebből, hogy — mivel Beatrixxel kötött házassága még csak politikai haszonnal se kecségtetett — a közvélemény az öreg királynak új házasságát illetőleg nem nyilatkozott kedvezőleg s amint rendesen történni szokott, még az ártatlan Beatrixre is boszankodtak.

Másrészt azonban az ifju királynénak a közvéleménynél sokkal félelmetesebb ellenségei akadtak mostoha fiai: Béla és Kálmán herczegek személyében, mert mind a ketten tartottak attól, hogy az ezen házasságból eredhető sarj az ő és gyermekeik érdekeit sértheti. A királyi családban a feszült viszonyt úgy szolván egyedül az ifjabb királyné, Mária táplálta.

Ő már megszokta, hogy Jolánta halála óta az ország első hölgyének tekietség s az elhalt királyné jövedelmét valószínűleg ő huzta; ő, aki oly rátartó volt császári származására, sehogyse tudott megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy vele szemben elsőbbsége legyen a tőle gyűlölt latin fajból származó fiatalabb, szegény, alig számbavehető örgrófcsaládjabeli Beatrixnek, a kinek javára az öregebb királyné jövedelméről lemondania kellett. Ezenkívül, akkor már több leánya lévén, nagyobb volt a háztartása is s mert se neki, sem pedig Kálmán nejének, Salomenek nem volt flugyermeke, elszörnyülködött arra a gondolatra, hogy idővel tán még a gyűlölt olasz nőnek az utódjai is szert tehetnek a férje koronájára.

E családi keserőségek Beatrixet — természetszerűleg — Béla elleneseinek a táborába kergették s ezáltal, továbbá, mert az általánosan gyűlölt Dénes nevű nádort (valószínűleg Ompud fiát) pártfogolta, az ország nagy részének az ellenszenvét keltette fel maga iránt; sőt még azzal is gyanusították, hogy a nádorral tiltott szerelmi viszonya van.

A királyi család tagjai közül egyedül Salomeval, Kálmánnak nejével volt — állítólag — jó lábon; ez utóbbi, gyermektelen és anyagilag biztosítva lévén, mindenesetre kevésbé visszataszító magaviseletet mutathatott. E körülményt abból következtethetjük, hogy az életvidor Beatrix a vele egykoru Salomet meg akarta nyerni, hogy összes mulatságaiban vele együtt vegyen részt.¹⁾

A királyi családban nagyon feszült volt a helyzet, mignem II. Andrásnak 1235-ben bekövetkezett halála hirtelen egészen más irányt adott a viszonyoknak.

6. Alig hogy örök nyugalomra helyezték Andrásnak tetemeit, a királyi várban olyan jelenet játszódtott le, melynek utókövetkezései sok évnél letelte után is feltűnő módon jelentkeztek.

A boszuvágyó s döllyfős Máriának — férje korlátlan úrrá lévén — legsürgősebb dolga az volt, hogy mindent megkísértsen a fiatal özvegy, Beatrix, ellen. Legelsőbben is azt a régi magyar szokást, hogy a gyermektelen királynék férjük halála után Magyarországot elhagyni kötelesek, kellő szigorral újra felelevenítették Beatrixszel szemben. Erre az özvegy az egyházi és világi nagyok előtt kijelentette, hogy áldott állapotban van. Helyzetének megrosszabítására ennél kellemetlenebbül ható dolgot ki se találhatott volna; hisz ettől félt a legjobban Béla neje. Erre Béla az özvegyet nyomban biztos őrizet alá helyezte.

¹⁾ V. ö. az „Árpádok családi története“ cz. munkámban a Beatrixról szóló fejezettel. 424 és kv. II.

Ekkor azonban a szorongatott nőnek, a saját személyét, úgy a még csak megszületendő illetőleg Béla részéről való fenyegetésétől való féltében, mentő gondolata támadt.

A II. Frigyes császárnak jelenlévő, a temetési ünnepségekben résztvett követei éppen készülődtek már az elutazásra, midőn egy reggel Fülöp, az elhalt királynak olasz házi orvosa titokban megjelent náluk és sürgősen felkérte, hogy elutazás előtt mindenestre menjenek a megözvegyült királynéhoz, mert fontos, a császárra vonatkozó közlendői vannak számukra. E titokban rendezett összejövetel alkalmával feltárta a siránczó királyné szorongatott szívét a követség előtt, lefestette ártatlan, siralmas helyzetét s összetett kézzel esdekelt, hogy szabadítsák ki ellenségeinek karmai közül. A küldöttség meg is ígérte. Mialatt a követség az új királynénál tette a bucsulátogatást, az özvegy királyné férfiruhába öltözködve a vár udvarán, a követségre várakozó személyzethez csatlakozott, lóra ült s az elutazó követséggel gyorsan tova száguldott. Így menekült Németországba s *Werda*, thüringiai városkában szülte az utószülött István herceget, III. András magyar királynak az atyját.

Tehát a döllyfős Mária lett az egyedüli magyar királyné.

Az új királynak első kormánycselekedete az volt, hogy boszut állott azokon, a kiknek tanácsára az öreg király harmadszor is megnősült. Alig hogy másodszor megkoronáztatta magát (1235. október 14-én),¹⁾ az öreg királynak néhány hívét bebörtönöztette, mire igen sokan önkéntes számkivetésben kerestek menedéket. Legrosszabbul járt azonban Andrásnak utolsó nádora: Dénes, ezt szeme fényétől megfosztatta. A pápának 1236. (1237.) augusztus 12-én kelt okirata szerint²⁾ szakállos Mica, Bors fia Miklós és egy másik Miklós mint „proditores de lesae maiestatis crimine“

¹⁾ Ez alkalommal halicsi Dániel vezette az új király lovát.

²⁾ Fejér, IV. 1., 41.

elmarasztaltatnak, mert több koronajószágot csalárd módon elidegenitettek. E jószágokat az egyház számára deponálták. A pápa felhívja az egyház fejeit, hogy a letéteményezett birtokokat haladéktalanul szolgáltatassák vissza, mert ezekkel akarja Béla megfizetni boldogult atyjának az egyházzal szemben való kötelezettségéből eredt adósságait. Béla behozta továbbá, hogy az ő jelenlétében a főpapokon kívül senkinek se szabad leülnie, mert különben megbünteti és székét elégetteti.¹⁾ A legfőbb méltóságokat egészen, alapjában megváltoztatta. András uralkodásának utolsó évében ugyanis a világi országos tisztek élén a következők állottak:

Dénes nádor,

László országbíró és bácsi főispán,

Lukács pozsonyi főispán,

Osl nb. Osl soproni főispán,

Kemény nyitrai főispán.

Miklós fia Miklós tárnokmester,

Mihály főtárnokmester,

István főpohárnokmester s bihari főispán.

Sándor lovászmester.²⁾

Béla alatt az 1235-ről szóló lisztában a világiak élén egy másik Dénes nevű nádor és szolnoki főispán áll,

Ratold nb. Gyula országbíró és esanádi főispán (Béla-nak még társkirály korabeli szolgálatkész hive),

Szerafin fia, András pozsonyi főispán, (1233. azonkívül még Béla tálnokmestere),

Csák nb. Csák soproni főispán, (1231. Béla tálnokmestere),

Lukács mosonyi főispán,

Pous, bácsi főispán (1233-ban még Béla tárnokmestere),

¹⁾ Róger, Carm. miserab. cap. IV. Béla 1237. június 24-én kelt okiratával (Fejér IV. 1. 70.) a borycai jószágot az újonnan alapított bélakuti apátságnak adományozza. Boryea tulajdona „Dionysii Comitiss Palatini, qui de regni dilapidatione et infidelitate evidenter est convictus.“ (Wenzel VII. 30. do. 1237.)

²⁾ Wenzel, VI. 56S.

Csák nb. Máté temesi főispán,
Balduin pohárnokmester,
Szentgróti Dénes (Béla ifjúkori barátja,) lovászmester,
Sólyom fia Pósa erdélyi vajda (1233. még Béla
lovászmestere),

Lőrincz fejevári főispán,
Aba nb. Dömötör a Nekesei és Lipóczi család ősatya,
bodrogi főispán.¹⁾

Béla azonban nemcsak az atyja hivatalnokainak elmozdítására szorítkozott, hanem még erélyesebben, mint valaha, a közvetetlen elődjei részéről tett adományozásoknak megvizsgálására is kiterjesztette figyelmét²⁾, e célból az országot nagyobb bizottság utazta végig. Állt pedig a bizottság:

1. Vas részére: a) (1237.) Gergely győri püspök, Csák soproni főispán- és Hahold vasmegyei főispánból (Wenzel VII. 49.).

b) (1238.) Kázmér veszprémi prépost; Hahold vasmegyei főispán; Pál fehérmegyei főispán (Hazai okmánytár VIII. 33.).

2. Esztergam vidékére: (1236.) Róbert, esztergami érsek, Sebes nyitrai főispán, „vörös“ András, Zoboszló, Miccha, Zochyt (Wenzel VII. 21.).

3. Somogy részére: (1236.) Bertalan veszprémi püspök; László somogyi főispán, Izsép mester; László comes, Mihály comes; Márton, Jakab, János, Henrik; Bot. Lukács (Wenzel VII. 22.).

4. Zala számára: (1236.) a) Bertalan veszprémi püspök, Arnold zalai főispán, László comes, Kaplyon nb. Zlandus fehérvári kanonok; Rednald, Tibor, Márk, Bata, Éliás, Enoch, Damasa comes (Wenzel VII. 23.).

b) (1236.) Kázmér, veszprémi prépost; Arnold zalai

¹⁾ Fejér, IV. 1., 27., — Wenzel VI. 524., 568.; XI. 237.

²⁾ Fejér, IV. 1., 71., 105. — Wenzel VII. 21.

főispán; Rednald, Trepk, Márk, Lukács, Vitalis (Wenzel VII. 24.).

c) (1239.) a szt.-adorjáni apát, Urbán fia Kupan (Wenzel VII. 86.).

5. Pozsony részére: (1236.) Szerafin fia András pozsonyi főispán (Wenzel VII. 25.).

6. Bars számára: (1236.) Sándor comes, Zochet comes, Benete comes, Ozyas váczy főesperes.

Elég gyakran előfordult, hogy az egyháznak s az egyházi férfiaknak olyasmit kellett visszaadniok, a mit Béla elődjektől ajándékuul kaptak, s hogy minő szigorúsággal jártak el egyesekkel szemben, bizonyítják az egykoru Rogernek szavai:¹⁾ „a kik gazdagok és hatalmasok voltak és kíséretüket zabolatlan sokaság képezte, egy csapásra éppen csak hogy nagy nehezen önmagukat tudták eltartani.“

Ez okból tehát mindjárt uralomra lépte óta a nemeségnél — pedig ez képezte az állami élet zömét — befészkelte magát az ellenszegülés magva s csak az alkalomra lesett, hogy kézzelfogható alakot öltson magára s e miatt az ország végromlásának a szélére jutott.

De kezdetben a pápai kuriának se volt inyére Béla eljárása, a melylyel az egyház vagyonát tangálta. IX. Gergely pápa ugyanis 1236. jan. 16-án kelt levelében²⁾ szigoruan felszólítja Bélát, hogy az egyház- és annak papjaitól elvett jószágokat adja vissza, mert ellenkező esetben — bármennyire szereti is — úgy fog eljárni vele szemben, a mint hivatala — melynél fogva Istennek felelősséggel artozik — megkívánja.

A pápa nem ment tovább a fenyegetésnél, mert oka volt rá, hogy Bélával ne szakitson. Szüksége volt erélyére és pénzére, hogy felhasználja Keleten az egyház érdekében.

A konstantinápolyi latin császárság ügye ez időtájt

¹⁾ Cap. 5.

²⁾ Wenzel, II. 37.

nagyon rosszul állott. 1234-ben ugyanis koalíció jött létre Vatatzes János nikäai császár és II. Asen János bolgár czár közt a frankoknak konstantinápolyi uralma ellen. A szövetségesek két oldalról támadták meg a fenyegetett birodalmat. Vatatzes 1235-ben bevette Kallipolist, lakóit pedig nemre és korra való tekintet nélkül lemészárolta; erre azután szövetségesével együtt Konstantinápolyt szárazon és vizen ostrom alá vette. Briennei János, az ifju II. Balduinnak társcesászára azonban tönkrement mintegy 160 emberével az ellenségnek 48 kolonnból álló csapatát; közülök mindössze is csak 3 kolonn kereshetett menedéket a futásban. Az ostromló hajóhad se járt jobban: 24 gálya került a konstantinápolyiak kezébe. Jóllehet vereséget szenvedett Vatatzes és Asen János, még se hagyták abba tervüket, új támadásra készültek. Briennei János okos államférfiu letére belátta, hogy az 1235-iki győzelem daczára se boldogulhat idegen segítség nélkül; ez okból tehát a Nyugathoz fordult.

Erre IX. Gergely (1235) 1236 december 16-án felhívta IV. Bélát, hogy az ingó császárságnak legyen segítségére, mivel az egyszerű és gyors támogatás csakis Magyarország részéről lehetséges.¹⁾

A felszólítás nem volt eredményes. Vatatzes neje Irén volt, Mária magyar királyné ifjabb testvére; természetes, hogy Mária férjének sohasem engedte meg, miként a gyűlölt konstantinápolyi frankoknak a segítségére legyen; azoknak, a kik nagyatyját III. Eleket megfosztották trónjától; a mi pedig a bolgár czár személyét illette, azzal szemben nem léphetett fel nyilvánosan, hiszen Bélának tulajdon testvérét (Máriát) birta nőül.

Mindazonáltal a pápának újabb felhívása nem maradt el. 1237. június 1-én²⁾ felszólítja a kalocsai érseket, hogy

¹⁾ Fejér, IV. 1., 30.

²⁾ Wenzel, II. 63.

a latin császárság támogatása céljából tegyen meg minden lehető s ugyanaz évi június 29-én¹⁾ hasonló tartalmu levelet intéz ismételten Bélához.

Béla ezuttal se volt hajlandó katonai intervenczióra; úgy látszik azonban, hogy közbenjáróként mégis hozzá fordult sógorához, a bolgár czárhoz, mert csak úgy magyarázható meg, miként Asen János nemsokára Briennei János halála után (1237.) a Vatatzessel kötött szövetséget felbontotta; késznek mutatkozott a pápai kuriával tárgyalásokba bocsátkozni, hogy a nyugati egyház kötelekébe lép s a frankokkal egyesülve a nikäai görögöknek nyílt ellenségeként lépett fel.

IX. Gergely már 1237. június 1-én elküldte Asen Jánoshoz a peruziai püspököt megbízottjaként s a bolgár főpapokhoz pásztorlevelet bocsátott ki.²⁾ A dolog azonban ugyanaz év nyarán váratlan fordulatot vett. A bolgár czár a frankokkal szövetkezve Tzurullon trák várost ostrom alá fogta, hogy Vatatzestől elragadják, midőn egyszerre hírül hozták neki, hogy székhelyén neje, kis fiával s a trnovai püspökkel ragályos betegségnek esett áldozatul. Lehet, hogy ez csak ügyesen kieszelt ürügy volt arra, hogy a frankoktól megszabaduljon, avagy csakugyan a vallás következtében beállott lelki mardosás: elég az hozzá, hogy a czár e halálesetben a gondviselés boszuló kezét látta, mert esküjét Vatatzessel szemben megszegte, nyomban haza is tért. Nemsokára rá ismét jó viszonyba lépve Vatatzessel, megpecsételte azzal, hogy a magyar Máriával kötött házasságából született leányát Ilonát Tódor, nikäai trónörökösrel véglegesen eljegyezte ezuttal s a pápai udvarhoz való viszonyát megszakította. Hogy Mária halála volt ez utóbbi tekintetben különösen irányadó, kétségtelen. Tudta ezt a pápa is s kellőképpen méltányolta. Tudta, hogy ezután

¹⁾ Fehér, IV. 1., 88.

²⁾ Wenzel, II. 65., 66.

Bélának nem kell tekintettel lennie nőtestvérére; egyetlen utána maradt gyermeke még kiskoru volt, Asen János pedig még ép, erős; tudta, ha most fordul Bélához, mindenestre több eredményt ér el, mint eddig. 1238. jan. 27-én kelt levelében egyenesen fel is szólítja,¹⁾ hogy Asen Jánost támadja meg, foglalja el országát s mindazoknak, a kik e hadjáratokban részt vesznek, már előre bünbocsánatot ad; a magyar püspököket pedig követével, a peruziai püspökkel egyetemben felhívja Asen ellen s hogy ez utóbbi népének a kereszténységről prédikáljanak. A követét még az nap arra kéri, hogy Béla a római kuria nevében az elfoglalandó országban a legmesszebbmenő engedményeket megtehesse; II. (konstantinápolyi) Balduint figyelmezteti, hogy Bélát semmiben se akadályozza.²⁾

E felhívásra Béla a győri püspökkel küldte meg a választ; mivel azonban visszajövetelét nem győzte bevárni s nevezetesen, mert minden nap várhatta a frank sereg megérkezését, mely Magyarországon keresztül Görögországba akart vonulni, külön futárt küldött a pápához, a ki 1238. június 7-én kelt levelét³⁾ vitte magával.

Béla e levelében nagyon körülményesen ír le egyet-mást, a mi bennünk nagy érdeket kelthet.

Mindenekelőtt kijelenti, hogy Vatatzesnél békés úton járva közben, igyekezett hatni rá s reméli ez irányban eredményre is jut. Asennal egészen máskép áll a dolog, mert erős kötelékek fűzik hozzá. Elhunyt nőtestvére, Asen neje fiugyermeket s örököszt hagyott hátra neki; maga Asen pedig Béla kívánságát olyan odaadással teljesítette, mintha nem is barátja, de alattvalója lenne; ha már most megtámadja Asent, Görögországban levő számos barátja és rokona ellenségévé lesz, mert Vatatzes az elhalt czárné

¹⁾ Fejér, IV. 1., 101.

²⁾ Wenzel, II. 78., 80., 83.

³⁾ Fejér, IV. 2., 111. köv.

leányát fiával házасította össze; tulajdon nejének (nevezetesen a magyar Máriának) a testvére is olyan viszonyban van vele (Bélával), hogy mindenben szavatartónak kell lennie. Mindazonáltal hajlandó arra, hogy szükség esetén mégis fegyvert fog Asen ellen s országát a lelkiekben, egyházi tekintetben a római kuria, világi szempontból pedig a maga uralma alá helyezi. Kéri azonban, hogy a következő feltételek teljesítésére álljon rá:

1. Asen országában az egyházi ügyeknek rendezését ne pápai követre bizza, hanem ő reá; fentartja a jogot, hogy az egyházkerületeket ő különíti el; az egyházmegyéket ő határozza meg; a püspököket egyháznagyjainak ajánlatára ő nevezi ki, *mert mindez elődjének szent Istvánnak is jogában állott*: felemlíti, hogy ha mindezt a pápai szék vinné keresztül, a dolognak az lenne a látszata, mintha nem a maga, hanem a római kuria számára eszközöl világi hódításokat; *a pápának világi uralmát pedig annyira gyűlöli e nép, hogy sokan, a kiket kardcsapás nélkül meg lehetne nyerni, ez esetben utolsó csepp vérükig ellenállának; elég gyakran előhozakodtak neki és más keresztényeknek is azzal a szemrehányással, hogy amugy is a római egyház szolgálja.*

2. Követeli, hogy a Bulgáriával határos, nemrég elpusztított szörényi területet (Zemram, Severin = Kis-Oláhország), a melynek nagyszámu lakossága ez ideig még nincs egyházi tekintetben felosztva, saját tetszése szerint valamelyik püspökségbe beoszhassa.

3. Engedje meg neki, hogy az Asen ellen vonuló had élén vitethesse a keresztet; Magyarország megtámadói s a dynasztia összeesküvői ellen egyházi szigorral kell eljárni; adják ezt a püspökök nyilvánosan is hírül; álljon Magyarország egyébként e hadjárat ideje alatt pápai ótalom alatt.

4. Végezetül pedig oldja fel az egyházi átok alól — a melylyel annak idején a pränestei püspök ugyszólván egész Magyarországot sujtotta — a népet.

A pápa két hónap mulva válaszolt. Bélának 1238. aug. 9-én¹⁾ jelenti, hogy a fenti levelében kifejezett óhaját tényleg teljesíti; értesíti a domonkos-rend főnökét; elrendeli, hogy a haderő előtt hordják a keresztet s meghagyja a magyar püspököknek, hogy a hadjárat sikere érdekében közimát rendezzenek.

Bolgár-magyar háborúra még se került a dolog. Hogy miért? nem tudjuk. Talán, mert Dénes nádor, aki 1239-ben²⁾ királyi követként az Alpeseiken tul tartózkodván, a pápával ez irányban tisztába akart jönni; avagy talán a várva-várt trónörökösnek — Istvánnak — 1239-ben történt születése³⁾ tartotta vissza Bélát, hogy az országon kívül is tevékenységet fejtsen ki?

Eddigelé, jöllehet a bolgár hadjárat elmaradt, a római kuriával való jó viszonyát misem zavarta meg.

IX. Gergely pápa 1239. december 10-én megengedi,⁴⁾ hogy Bélának hasonlóképpen, mint a portugál királyoknak, meg legyen az a joga, hogy az ország bevételeit zsidók vagy pogányok részére haszonbérbe adhassa s e tekintetben csakis ahoz a feltételhez köti, hogy a keresztényekre, amennyiben ők is utána járnának, lehetőleg tekintettel legyen. Nem csalódunk, ha a pápa szolgálatkészségének a rugóját abbeli törekvésében keressük, hogy t. i. Bélának segítségét akarta megnyerni a konstantinápolyi, düledező latin császárság részére. A pápa 1240. márczius 23-án⁵⁾ meghagyja, hogy hordják körül Magyarországon a kereszt-

¹⁾ Fejér, IV. 2., 115., 119., 120., 121. — Wenzel, II. 87., 88., 89. VII. 55.

²⁾ Hazai okmánytár, VI. 37.

³⁾ Bélának István születésének hírének neje főpohárnokmestere: Zách nb. Konrád adta tudtára. A jó híren való mód nélküli örömeben a Sopronmegyében fekvő Padar nevű helységgel ajándékozta meg a hirhozót. (Hazai okmánytár VIII. 421. 1240. május 26.) Béla az örömdetes hirt közölte a többi közt a vas megyei főispánnal, Haholddal is; ez a király követét, Lászlót a Toroka folyó mellett fekvő birtokkal ajándékozta meg. (Fejér, IV. 1., 157. — 1239.)

⁴⁾ Fejér, IV. 2., 175.

⁵⁾ Wenzel, II. 104.

tet s nyujtsanak segítséget a latin császárságnak Vatatzes ellenében. 1240. augusztus 9-én¹⁾ meghivta Bélát, hogy Rómában, az 1241. évi husvétii ünnep alkalmával tartandó zsinatra helyetteseit küldje el. Minthogy azonban tartott tőle, hogy II. Frigyes császár — a ki a zsinat megtartását megakadályozni akarta — Bélát is ráveszi, hogy nem küld helyetteseket, megújította ez évi október hó 15-én kelt meghívását,²⁾ s elküldte azt még az nap Kálmán herczeghez is.

Béla a meghívásnak nem tett eleget. Püspökeit az utazás veszélyes voltára és fáradságára való hivatkozással kimentette; mire a pápa 1241. február 26-án kelt levelében³⁾ a lemondást tudomásul veszi, azonban gyengéd hangon tett szemrehányással figyelmezteti, hogy ne vegye rossz néven, ha olyan kérését tagadja meg, a mi az ő, vagy a király „becsületébe“ ütközik.

Egy felettes hatalom a tárgyalásoknak véget szakított; vész tört ki Magyarorszáiban, hirnökei Kelet-Európában már hosszabb idő óta mutatkoztak, most azonban elemi erővel törve ki, végromlással, megsemmisüléssel fenyegette az egész országot.

¹⁾ Wenzel, II. 105.

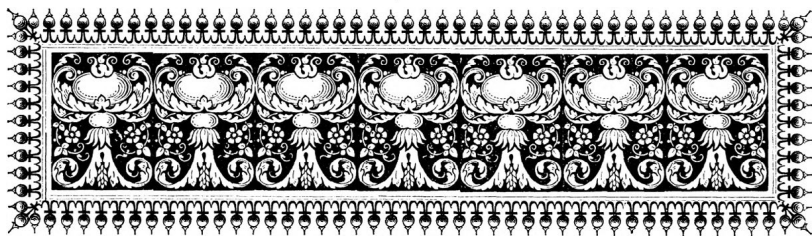
²⁾ Wenzel, II. 106—107.

³⁾ Fejér, IV. 2., 210.

MÁSODIK KÖNYV.

A TATÁRJÁRÁS.

II.

1. A XIII. századnak 20-as éveiben történt. Temudschin Dschingis-khán, a mongol-tatárok legfőbb ura, a Kaukázuson észak-nyugat felé előre nyomulva, a Kaspi-tótól az Alsó-Dunáig s Alutáig lakó polovcziakra (kunok) rátört; ezek pedig — miután a tatárok néhány vezérüket ravaszul meggyilkolták — nagy félelmükben Oroszország belsejébe menekültek, hogy az oroszokkal szövetkezve, a borzasztó ellenség előrenyomulásának itt útját állják. De midőn a tatárok a Kalka mellett (Taganrogtól nyugatra) vívott véres csatában az egyesült orosz-kún haderőt is legyőzték, a kúnok annál a népnél kerestek menedéket, a melylyel bizony elég gyakran ellenséges lábon állottak: a magyarnál. A kunok 1227 óta a Moldova mellett elterülő milkovi püspökséghez voltak beosztva; közülök egyre többen vették fel a keresztény vallást és IV. Béla a rajtuk gyakorolt főhatalom jeléül felvette a „kúnok királya“ czimet.¹⁾

Midőn azonban Temudschinnek 1227-ben bekövetkezett halála után unokája Batu kapta meg a Kaspi-tótól északra, az Ural s a Volga mellett elterülő tartományokat s 1237-ben a részhercezségek és a belső zavarok következtében meggyengült oroszok ellen fegyvert fogott: a

¹⁾ Fejér, III. 2., 109., 151—155., 206., 216., 238., 398—401.

kúnok megint csak aggódhattak, hogy nyugodalmukat, biztonságukat megháborítják. Batu ugyanis, Wladimir György nagyherceget 1238. évi márczius hó 4-én legyőzvé, a kúnok ellen fordult, vezérük Kuthen (Kutjan) Astrachan mellett vereséget szenvedett, országát pedig kietlen pusztává tette.

Kuthen erre követséget küldött IV. Bélához, azzal a kéréssel, hogy fogadja be őt népével együtt az országba, s hajlandó ennek fejében népével együtt áttérni a keresztény hitre. A dolog éppen kapóra jött, éppen kedvező volt. Hizeleghetett Bélának már magában véve az a körülmény is, hogy olyan önálló fejedelem, a kinek nagyszámu harczoza van, alattvalója akar lenni, de meg az is nyomott a latban, hogy e pogány nép a kereszténységet felveszi s letelepedése által a saját országának a haderejét növelvén, még tekintélyesebb lesz; végezetül pedig azt se lehet figyelmen kívül hagynunk, hogy új alattvalóiban megtalálja az irányában is gőgös, rosszindulatu és rakoncátlankodó nemesség ellenében azokat, a kik az ő szövetségében mintegy ellensúlyozzák mindezt.

Ennélfogva tehát megadta a kért engedélyt, mire Kuthen 40,000 emberével bejött az országba. Béla új alattvalóit az ország határán fogadta, nagy pompa kifejtése mellett s különös figyelmessége és kitüntetések által óhajtotta őket a maga számára megnyerni.

Ezzel az eljárásával azonban csak olajat öntött a tüzre. Az a jóakaratból eredt magatartás, a melylyel a király a kúnokat fogadta, még jobban elkeserítette az ellenzéket, a mely nem is mulasztotta el, hogy a népet az új polgártársak ellen felizgassa. Ráfogták, hogy a kúnok marhái a magyar vetőföldeken, legelőekben és kertekben kárt okoztak; hogy a kúnok megbecstelenítik a magyar nőket és szűzleányokat; hogy a bíróságok pártoskodók, mert az előforduló vitás ügyekben mindig a magyarok huzzák a rövidebbet; hogy maga a király is elsőbbségben

részesíti udvarában úgy, mint tanácskozó termeiben a kúnokat, szemben a magyarokkal, szóval: kúnellenes párt keletkezett, mely a veszélyezettett közjónak álarcza alatt ürügyet keresett arra, hogy felségsértő egyéni céljait megvalósíthassa, a csöcseléknek legalacsonyabb szenvedélyét felkorbácsolja a fennálló rend s az új állampolgárok ellen. Eszünk ágában sincs, hogy azt bizonyítgassuk, miként a kúnok példásan viselkedtek; lehet, hogy itt-ott előfordulhattak esetek, midőn a tett szemrehányások helyén valók voltak; meglátjuk azonban, hogy a magyaroknak idegenkedése nem volt természetes, hanem mesterséges uton-módon kiesínált.

2. Batu 1240. deczember 6-án foglalta és pusztította el Kiew orosz várost, mire azután seregét — melynek számát fél millióra teszik — négy részre osztotta, hogy a nyugati országok ellen vonuljanak. Ő maga seregének zömével Halicsból Magyarországra akart betörni; unokatestvérét, Kajdant pedig azzal bizta meg, hogy Kúnországból Erdélynek északi részébe rojtonson; Bagather támadja meg Moldvát és Oláhország észak-keleti részét; egy kis raj csapatot pedig Peta vezérlete alatt Lengyelország ellen küldött.

Peta február hó 13-án Sandomirt elpusztítván, Krakó ellen vonult. Chmielk mellett ütközetre került a dolog, a mely a lengyelekre nézve rosszul ütött ki. Történt pedig ez márczius 18-án. E szerencsétlen csata után V. Boleszló ipjához, Bélához menekült Magyarországra, a piewnizai kolostorba; innen azután arra a hirre, hogy az ellenség már betört Magyarországra is, Sandébe, végül pedig hosszas bolyongás után újra Piewnizába tért vissza.

Peta Krakó bevétele után Boroszló ellen indult; itt hadosztálya Kajdánéval egyesült. A két hadvezér egyesült seregével II. Henrik herczegen Wahlstadt mellett 1241. április 9-én győzelmet aratott. Peta innen Morvaország ellen indult s április 21-én be is tört; innen egyenesen

Magyarországba vonult, hogy a Batu vezérlete alatt álló fősereggel egyesüljön.

Már 1240. évi karácsony ünnepén elterjedt Magyarországon az a hír, hogy a tatárok a magyar-orsz határon pusztítanak.¹⁾ Béla tüzetesen megvizsgáltatván a dolgot, midőn a hír valóságára felől megbizonyosodott, azon módon elküldte Dénes nádort egy csapat élén a határhoz, hogy az ellenség betörését megakadályozza. Egyuttal kiadta az egyesült haderő mozgosítására vonatkozólag a rendeletet, hogy komoly hívó szózatára harcra készen legyen az ország.

Ha ezt a parancsot meghallgatták és teljesítették volna, a dolog még talán kedvező fordulatot vehetett volna. De a parancs csukott fülekre talált; nem teljesítették.

Szinte hihetetlen, hogy minő könnyelműen, mekkora indolenciával, mily arcátlanul nevelték ki a fenyegető veszély hírére kiadott királyi rendeletet és pedig éppen az irányadó körök; csaknem azt gondolhatnók, hogy az egykoru Rogernek erre vonatkozó adatai nem érdemelnek hitelt, nem felelnek meg a valóságnak.

Az ellenzék részéről elvetett mag megtermette gyümölcsét. A népnek egy része egyszerűen így felelt: Gyakran hallottunk ilyesmit a tatárokról, az egész mindössze csak vak lárma; mások azt állították, hogy e harczhírt a püspökök költötték, abból az egyszerű okból, hogy ne kelljen Rómába menniök a zsinatra, pedig mindenki tudta, hogy Ugrin kalocsai érsek a maga és egyházmegyéjének püspökei számára Velenczében gályákat bérelt ki s Béla kísérvével együtt visszahivatta Magyarországra.

¹⁾ A tatároknak Magyarországra való betörésére vonatkozólag a főforrást az egykoru *Roger*, a későbbi spalatói érsek († 1266.) és *Tamás* spalatói főesperes nyújtja. A tatárjárás leírásánál körülbelül kiegészítik egymást; a főesemények esetelésénél hiven követem őket.

Bachfeld 1889-ben megjelent: „A mongolok Lengyelországban, Sziléziában, Cseh- és Morvaországban“ cz. német munkájában kritikai bonczolgatással állította össze az erre vonatkozó forrásokat.

Az összes pártok közt a legundokabb — a kúnellenes párt, mely gyalázatos ténykedését a hitbuzgóság köpönyegébe takarta s a kúnokban még mindig csak a pogányokat látta — azzal állott elő, hogy a kúnok az oroszokkal szövetségbe kezdtek a magyarok ellen, hogy ez utóbbiakra rátámadjanak, mert gyakrabban vereséget szenvedtek tőlük; Kuthen népével csakis azért jött egy évvel annakelőtte Magyarországba, hogy az itteni viszonyokat kikémlelje s a nyelvüket elsajátítsa s abban az alkalmas pillanatban, midőn szövetségeseinek közeledését hírül veszi, a király ellen vonul, hogy szövetséges társai akadálytalanul elfoglalhassák a határ-szorost, Kuthennek segítségére siessenek és az országot tönkretegyék. Kétségkívül a királyt is érték csipős, kaján megjegyzések, a miért a kúnokat befogadta s olyan jószágosan járt el velük.

A kúnokról terjesztett hírek a lakosság nagy részénél olyan élénk visszhangra találtak, hogy Bélának is számitania kellett az abból eredő komoly következtetésekre. Midőn udvari táborát 1241 bőjtjén Budára tette át s midőn az összes országnagyokkal a dolgok állásáról tanácskozott, tanácsosnak tartotta, hogy Kuthent családotól, kíséretével együtt — mint államra nézve veszélyes elemeket — biztos őrizet alá helyezze. A bőjt közepén a Dénestől elküldött futár azzal a hírrel jött meg, hogy az ellenség egészen az orosz szorosig ért s hogy a magyarok részéről felállított akadályokat lerombolta; ha a király azon módon nem küld segítséget, a nádor nem tarthatja magát. Különösen itt mutatkozott a káros következtetése az ide-oda habozásnak és annak, hogy a dolgot olyan könnyű szerrel nézték. Bélának nem volt még csak annyi fegyverese sem, hogy a szorongatott nádornak valami kis segédhadat küldjön; négy nap telt le így eredmény nélkül; a negyedik nap azonban az udvarnak nem kis félelmére Dénes személyesen jött meg. Márczius 12-én kora reggel csatát vívott az ellenséggel a szorosnál, de a csata embereinek lemeszár-

lásával végződött; ő maga csak nagy ügygyel-bajjal menekülhetett néhányad magával; éjjel-nappal szökött, hogy a szerencsétlenségről meg hozza a hirt.

Béla ennek hallatára az összes országnagyokat haza küldte s meghagyta nekik, hogy — a mily hamar csak lehetséges — harczosaikkal térjenek vissza hozzá; szinte megbocsáthatatlan hibát követett el ezáltal, mert mihelyt a királynak parancsnoksági körén kívül voltak, mindegyik azt tett, a mit akart.

Béla most már nem ismerte félre a veszedelmet; mindössze is csak egy hibát követett el és pedig abban az irányban, a mint azt elhárítani akarta. Hogy a veszedelmet maga is nagynak tekintette, kiviláglik azon ténykedéséből, a melylyel családjának ügyét szíven hordva, gondoskodott róluk. Azon módon utasítást adott a váci püspöknek, a Vancsa nemzetségbeli Istvánnak (a későbbi biborosnak), ugyszintén az aradi és esanádi prépostnak, hogy sietve siessenek a királynéhoz, vigyék osztrák határra s a dolgoknak további alakulását, folyását ott várják meg. Nyomban felkereste soraival Frigyes osztrák herceget is, felkérvén őt, hogy hamarosan jöjjön segítségére; azonkívül meghagyta a kúnoknak is, hogy lehetőleg gyorsan siessenek hozzá. Ezenközben pedig a hozzá legközelebb fekvő városokban, nevezetesen Esztergamban és Székesfehérvárott sereget gyűjtött, ezzel vonult Pestre, hogy ott várja meg a toborzás végett hazaküldött országnagyoknak megérkezését.

Batu ezalatt Dénes elmenekülése után a szorosan keresztül az ország belsejébe hatolt. Gyilkolva-pörzsölve, korra-nemre való tekintet nélkül, kimélet kizárásával, Béla főhadiszállása felé tartott. Márczius 15-én fél napi járányira volt Pesttől. Erre ezután seregét kisebb osztályokra felosztván, a város ellen küldte azzal a meghagyással, hogy mindazt, a mi csak utjakban áll, kimélet nélkül semmisítsék meg. Az ő módja szerint ezzel adták értésére

az ellenségnek, hogy a közelben vannak s harcza akarnak bocsátkozni.

A következő napon ismételte ezt a manővert és pedig annál könnyebben, mert a magyarok, részükről nem válasszoltak e kihívásra. Béla valószínűleg figyelembe véve csekély számú harczosait, szigorú parancsot adott, hogy azzal a guerilla csapattal ne bocsátkozzanak ütközetbe;¹⁾ azonban az ellenségek felbátorodva a magyaroknak e magatartásán, még vakmerőbbekké lettek. Miközben az volt a hit, hogy végkép eltávoztak, nagy hirtelen újra előtermettek s olyan gondtalanul viselkedtek, hogy idejük egy részét játékkal töltötték el. Midőn márczius 17-én ilyen kis csapat kihívólag újra feltűnt, Ugrin kalocsai érsek elvesztvén türelmét s hogy eloszlassa azt a hitet, miként Béla s a főurak csak gyávaságból nem mernek megütközni, Béla tilalmának ellenére rájuk támadt csapatával. A mint ezt a tatárok észrevették, lassan hátrálni kezdtek. Ugrin sebesvágatva üldözte őket. Mocsaras talajra érkezve, az ellenség gyorsan megkerülte azt, Ugrin azonban az üldözés hevében nem véve közelebből szemügyre a helyet, nehéz fegyverzetű harczosaival a mocsaras talajban bennrekedt. Erre az ellenség villámgyorsan visszafordult, körülvette a mocsarat s угyszolván az egész osztályt lemészárolta. Ugrin alig

¹⁾ Hogy Bélát mennyire fogva tartotta az a hit, hogy az ellenség nemzet czeleszerű megtámadni, bizonyítja freisingeni Konrád püspöknek a konstanci püspökhöz s a káptalanhoz intézett levele (Wenzel II. 141.), melyben írja, hogy a tatároknak ne támadjanak egyhamar fegyveres erővel, hanem lehetőleg a Duna melletti lakosok és lovak ellátására fordítsanak gondot. Azzal okolja meg ez eljárást, hogy a cseh király 40,000 emberrel akarván megtámadni a tatárokat, a magyar király tanácsára mondott le ebbeli szándékáról, nehogy e ténykedés im pulstust adjon valami iszonyu „skandalumra“ és halálvesztélyre.

Az is bebizonyított tény, hogy a külföldön se öltöttek kisebb mértéket a veszélyről szóló hírek. A freisingeni püspök állítólag hallotta, hogy a tatároknak hét hadosztályuk van; közülök három átlépte a Dunát; a Sajó mellett vívott ütközetben — Kölnben beszéltek — 60,000 magyar esett el stb. V. ő. egyébként Fejér IV. 1., 212. Azután Frigyesnek 1241. július 3-án kelt, az angol királyhoz intézett levele, Fejér IV. 1., 220. Egyik magyar püspöknek a párisihoz intézett levele Fejér IV. 1., 232. stb.

menekülhetett el 3—4 emberével. Visszafordult hát, a város felé utját vette s meglehetősen jogosan keseredhetett azon, hogy a király nem küldött segítő hadat számára.

Batu ezalatt — márczius 17-én — Vác ellen indult, a várost bevette s a mi csak keze ügyébe került, mindent összekaszabolt s a templomokat megrabolta ékszereitől, drágaságaitól; a mi nem akadt kezébe, a lángoknak martalékává lőn.

Frigyes herczeg közben Béla meghívása folytán eljött ugyan, 'de nem valami tekintélyes segítőhad élén, hanem középszámu kísérettől követve, mintha nem is arról lenne a szó, hogy a hadjáratban részt vegyen. Bélának a balszerencsén mult, szerencsétlen csillagzata akarta, hogy Frigyes mindjárt kitüntesse magát az ellenséggel szemben. Pestnél ismét feltűnt — és pedig a szokott módon — egy guerillacsapat; Frigyes ellenük ment. Midőn ujra eljátszották hátráló manőverüket, Frigyesnek sikerült egyiküket egy hatalmas dárdadobással kiütni a ló nyergéből. Egy másiknak pedig, a ki e földre sujtottnak segítségére sietett, levágta a karját, mire a többiek elmenekültek.¹⁾ Midőn erre Frigyes foglyait a király főhadiszállásába magával vitte, nagyon természetesen Béla ellenesei örömjongva fogadták.

A kúnellenes párt még most se hagyott fel, veszélyes munkáját tovább folytatta. Nem elégedett meg azzal, hogy Kuthen biztos őrizet alatt áll, azzal állott elő, hogy a Pesten megjelent támadók nem is tatárok, hanem kúnok. Ezzel ki volt adva a jelszó a tömegnek nyílt lázadásra a király ellen. Hangos kiáltások hangzottak: „vesszen el, a ki Magyarország elpusztítására tett esküt“, „harczoljon a király, a ki a kúnokat a mi kárunkra hozta be az országba“, „küzdjön ő velük együtt a király; úgy is nekik adta a mi birtokainkat!“

¹⁾ E krónikabeli adatot megerősíti Frigyesnek Konrád királyhoz intézett, 1241. június 13-án kelt levele. Wenzel, II. 136.

Béla belátta, hogy a népdüh ellen tennie kell valamit. Elküldött hát a fogoly Kuthenért. Valószínűleg azt hitte, hogy ennek személyes védelmével sikerülend lecsillapítania a népet. A szerencsétlen embernek hallania kellett minden egyesnek a szavát, a kik „halál-t“ kiáltottak fejére. A tömegtől való féltében azzal a kéréssel állott elő, hogy biztos kísért adjanak melléje, a ki majd a király elé vezeti; azonban a lelkiismeretlen felbujtatók, alighogy meghallották a szerencsétlennek válaszát, e kiáltással: „halált rá“, „halált fejére“ összecsiszították a csöcseléket. A nélkül, hogy a királynak utasítását, határozatát megvárták volna, a magyarokból s osztrákokból álló csoport Kuthennek tömlöczét megtámadta. Kisérete kis ideig ellenállhatott ugyan a támadóknak, viaszszorithatta a dühös sokaságot, de mikor a számuk mindegyre szaporodott, nőttön-nőtt: a kúnoknak végük volt. Megtámadták őket, fejüket levágták s a palota ablakain keresztül ledobták a vért szomjazó tömeg közé.

Hogy ezen, Magyarország történetében a leggyalázatosabb emlékü események közé sorozható gazság kinek a parancsára történt: máig se mondható meg egész bizonyosan. Roger maga is azt írja, hogy némelyek Frigyes herceget tartják e borzasztó tett szerzőjéül; mások meg Béla rovására írják. Ez utóbbiról azonban fel se tételezhető, annál kevésbbé, mert hiszen ő maga tartotta Kuthent a keresztviz alá s Kuthen személyének biztonságára esküvel is kötelezte magát. A kritika számára tehát mindössze csak az első verzió maradhat hátra, ez lehet a valóságnak megfelelő, mert Frigyesnek a későbbi magatartása is e mellett szól; másrészt pedig Béla nagyon jól tudhatta, hogy ama kritikus napokon biztos támogatást csakis a kúnok részéről várhatott.

A borzasztó tett nyomban megérlelte gonosz gyümölcseit.

Frigyes herczeg visszatért hazájába, Béla pedig Ugrin

unszolására végre elhatározta, hogy az e közben Pestre ért ellenséges csapatokkal megütközik. A kunok azonban — bárhol érte is őket a mozgósítási parancs — kész örömet eleget tettek a király felhívásának, feláldozva életüket, vérüket, mihelyt hírért vették, hogy főnöküket Pesten gyalázatos módon megölték, a pesti események hírére rátámadtak a magyar parasztokra, üldözőbe vették őket; halálig felingerelve összegyűltek s kétségbeesésükben akként jártak el, mint az ellenség: elhamvasztották a helységeket és *kinzóik ellen fegyvert fogtak.*

A Kuthen meggyilkolásáról szóló hír villámgyorsasággal terjedt el az egész országban s mindenütt jelszó volt a kúnok megsemmisítésére. Így történt, hogy Bulesu csanádi püspöknek és Bors fiának, Miklósnak, a kik népükkel a felvidékre szándékoztak, hogy a király seregéhez csatlakozzanak, a kúnokkal elkeseredett harcra kellett bocsátkozniuk s majdnem valamennyi emberüket elvesztették. Bulesu beteg lévén, az ütközet folyamán kocsin továbbszállíttatván, megmenekült. A kúnok ez összeütközés után átkelve a Dunán, a határ felé tüzzel-vassal pusztították ez országot, melytől ótalomra, segítségre, támogatásra már nem számíthattak. S azután, hogy az őket fegyveresen váró határlakosságot is tönkrementek, a határhelységeket is elpusztították. Dühükben minden egyes magyar emberben Kuthen megölőjét látták s így kiáltottak rájuk: „Kuthenért e vágás!” Így elpusztítván a legjelentékenyebb városokat, Bulgária felé vonultak.

Ennek következtében, ily módon veszett el az ország kárára mintegy 40,000 harczképes fegyverfogó ember!

Benedek nagyváradi püspök se járt sokkal jobban, mint Bulesu.

Benedek értesült arról, hogy a tatárok Eger városát elpusztították, bennlakóit lemészárolták, a templomot kincseitől megfosztották és magukkal vitték. Mivel néhány nappal annakelőtte valami kisebb eredményt ért el, felbátorodva

ezen, gyorsan üldözőbe vette őket, hogy legalább a zsákmánynak egy részét visszaszerezhesse. A tatárok, mikor észrevették üldözőiket, úgy tettek, mintha folytatnák utjukat, egy biztos helyen azonban megállapodtak. Minthogy a tatároknak kevés volt a harczoza, e helyett azonban számos, fölösleges ló állott rendelkezésükre, ezekre lovasoknak öltözött bábokat ültettek s néhány emberüket betanították, hogy e lovakkal egy domb mögött rendezett csatasorban nyomuljanak előre, ha majd a többiek a magyarokkal ütközetbe bocsátkoznak. A csel nagyszerűen sikerült. A magyarok ugyanis nem ösmertek rá a bábokra s azt hitték, hogy az a tartalék. A püspök nagy sietve Nagyváradra vonult, egy kis csapattal átkelt a Dunán s elmentekült.

Fentebb már láttuk, hogy Béla király a Pesten összpontosított hadsereggel kivonult. A legelső kisebb ellenséges csapatra a Rákosnál bukkantak; ez alkalommal Apafi Mihály, későbbi bolondóczyi főispán, vitézül harczolt, több sebet kapott.¹⁾ Az ellenség zöme alighogy neszét vette a dolognak, lassan meghátrált és pedig ugyanazon az uton, a melyen a Pest-vidék elpusztítására mentek. Ugy látszott, mintha az őket üldöző magyarok elől menekülnének. Midőn a Mohi puszta mellett, az Ónod vidékén folyó Sajóhoz értek, átkelve a Sajó-hidon, a folyó tulsó partján felütötték táborukat; a hidat azonban, egy külön, e czélra kijelölt csapat őrizte. Miután a tatárok elhagyták a mocsaras, posványos talajt, a folyam mentén levő sikságon ütötték fel táborukat abban a hiszemben, hogy a magas vízállás s a posványos talaj miatt senkisem jöhet át a tulsó partra hid nélkül.

Béla mindent elkövetett, hogy seregét a harcra felbátorítsa; az osztályok vezetőinek a kezébe ő maga osztotta ki a zászlókat; fáradozása eredménytelen maradt;

¹⁾ Hazai okmánytár, I. 23.

volt még e döntő pillanatban is nem egy emberei között, a kik nem ismerték fel a helyzet komolyságát; reményüket, bizalmukat abba helyezték, hogy elég számosan vannak, az egész dolgot könnyen fogták fel. Mások még most se akartak letenni — a közjó, a közérdek szempontjából se — ellenzékieskedésükről; hadd szenvedjen a király vereséget — ez volt óhajuk — hogy ezután legalább teljesíti majd kívánságukat. Ilyen viszonyok közt, nagyon természetesen, hasonló, arányos, vagy ilyen módon kiesztelt s energiával végrehajtott csatatervről szó se lehetett; a magyaroknak a funkciója mindössze is abban állott, hogy minden éjjel 1000 ember őrködött az egész haderőre. S ugyan mi volt a következés? A tatárok éjnek idején egy, a magyarok részéről elfoglalva nem tartott gázlón az egész sereggel átkeltek a folyón s a reggeli szürkületkor már körül volt kerítve az egész királyi hadsereg s valóságos nyilzapor özönlötte el.¹⁾ Egyértelműleg nem tudtak eljárni zavarukban; ilyen meglepetés ellen nem is gondoskodtak előre. Mindenki lóra ült; de a tisztek az általános nagy rendetlenségben nem akadtak a legénységükre, ezek nem találták meg tisztjeiket s most, hogy harcra került a dolog: a saját életüket kellett megmenteniük, de minden eszmény kizárásával, lelkesedés nélkül. Az ellenség részéről kilőtt nyilzapor olyan sűrű volt, hogy olyan homályt vetett a harcosokra, mintha a levegőt sáskák meg bogarak lepték volna el.

Az ellenség ez által elérte azt, hogy a közvetetlen közelében levő ellenek — a nyilzaporától szabadulni akarván — a hadsereg központjába szándékoztak. Hasztalan volt Bélának az a törekvése, hogy egységes csatarendbe állítsa fel

¹⁾ A krónikások adataival körülbelül megegyez II. Frigyes császárnak az angol királyhoz intézett, 1241. évi július 3-án kelt tudósítása is. Fejér, IV. 1., 220.

Ez örökké emlékeztető esatának a napját pozitív bizonyossággal — mert határozottan sehol sincs megemlítve, — nem határozhatjuk meg. Az egyik párisi kódex szerint (M. G. SS. XXIV. 65.) 1241. április 11-ére esik.

embereit; alig sikerült neki néhány, a csatasorból kiválasztott csoportot a csatába küldeni, ezekre sűrű nyilzapor bocsátva, a nyomasztó hőség következtében annyira elzsibbadtak, hogy a milyen gyorsan csak tudtak, visszasiettek a táborba.

Béla a hős Ugrinnal oldalán vérző szívvvel látta, hogy rendeletei eredmény nélkül maradnak; nem használt fenyegetés, kérés, ígéretés; képtelen volt népét a harcba belevinni. A fegyelem egészen megtört. Ekkor Kálmán herczeg, Béla öcsese, kis csapatával — a mely engedelmeskedett hívó szózatának — rátört az ellenségre s a túlerővel harcza bocsátkozott, abban a reményben, hogy példája utánczókra találkozik majd. A nemes herczegnek azonban csalódnia kellett: a várt segítőhad csak elmaradt. E helyett azonban egészen más jelenet játszódott le. A tatárok ugyanis egy kissé hátra húzódtak s az előrenyomuló magyarok részére szabadon hagytak egy részt; azon keresztül mehettek a nélkül, hogy megnyilazták volna őket. A mint ezt a központban lévő harczosok észrevették, egyre számosabban kibontakozva onnan, a szabad átmenetet — melyet az ellenség nyújtott nekik — felhasználták s mentül többen vonultak így keresztül, a tatárok annál tágabb utat nyitottak. Béla kezdetben azt hitte, hogy a központból kibontakozó emberei belevegyülnek a harczolók közé, azonban szörnyülködve kellett megtudnia, hogy nem csata ez, hanem menekülés. Erre azután a harcznak folytatására vonatkozólag teendő minden további kísérletről ő is lemondott. Az ellenségnek ravaszul megnyitott sorain át, a nélkül, hogy az ellenség felismerte volna — mert csakis a király közeledésére vártak — néhány kísérijével az erdőhöz érhetett.

A megsebesült Kálmán éjjel-nappal, felváltott lovakkal Pestre menekült, de nem az országuton, hanem az attól lefelé elterülő utat használva. Habár nagyon kérte őt a pesti polgárság, hogy tartózkodjék náluk addig, mignem

a nejeiknek átszállítására rendelt hajókkal elkészülnek, lehetetlen volt visszatartóztatniuk; annyira fogva tartotta az ijedség, hogy nyilvánosan úgy nyilatkozott: Most mindenki csak magára gondoljon.

Az őt üldöző ellenségtől való félelmében annyira ment, hogy egymaga kelt át a Dunán s a Somogy megyében fekvő Segesdre menekült. Félelme nem is volt megokolatlan: még mielőtt átszállíthatták volna a pestiek családjukat, ott termett az ellenség s a ki a pestiek közül nem a Duna hullámai közt lelte halálát, az ellenség fegyverei oltották ki életét.

Kálmán herczeg Szlavóniába akart menekülni, azonban a Sajó mellett kapott sebei következtében még azon év nyarán meghalt.

A csatatéren elhunyt egyháznagyok közt találjuk Mátyás, esztergomi érseket (Bélának ifjúkori barátja s kedvelt hive volt;) a bátor kalocsai érseket, Ugrint, a ki e borús napokban valóságos fénycsillagként ragyogott; az egyedüli ember, a ki a nagyoknak úgy, mint a kicsinyeknek bizalmát meg tudta nyerni s rendeleteit még az elrontott tömeg is szívesen teljesítette; Gergely győri püspök; Rajnald, erdélyi püspök, azután még a nyitrai püspök.

Továbbá Miklós nagyszebeni prépost, a királynak alkanczellárja, előkelő család sarja; mielőtt kilehelte volna életét, az egyik ellenséges főtszt nyakszirtjére halálos csapást mért; Eradius, bácsi főesperes; Albert, esztergami főesperes. Az elesetteknek tetemei elannyira keresztül-kasul voltak marczangolva az ütések, csapások következtében, hogy későbbben — hasztalan volt minden keresés — nem voltak felismerhetők.

Az elesett világnagyok és nemeseknek számát meghatározni, a kik részint a csatamezőn hunytak el, részint a lángoknak áldozataivá lettek, részint a folyóba fultak, vagy

pedig a mocsarakban multak ki, olyan feladat, mely a lehetetlenségek közé tartozik.

Ama csekély számsorban — melyben a megmenekültek nevére akadunk — rábukkanunk Bertalan pécsi püspöknek a nevére. Midőn látta, hogy az ellenség a magyar tábornok fel akarja gyujtani, csapatával együtt mellékutakon megmenekült. A tatárok nyomban üldözőbe vették. Ezalatt azonban László főispán, a ki a történetekről nem birt tudomással, harczosaival a királynak segítségére sietett. A püspök ezt örvendve vette észre. Lélekzetet se véve sietett a magyar zászlók elébe. A kis számban lévő tatárok a váratlan tulerő elől kitérték s más menekülőket vettek üldözőbe.

A püspök Lászlóval együtt szerencsésen megmenekült előlük.

3. Az előbbi fejezetben a sajói ütközetig fejlődött eseményeket ecseteltük, illetőleg magát az ütközetet is nagy vonásokban, általánosságban ; összefüggő, az összes mellékeseményekből egységes egésznek alkotni lehetetlen ; minthogy azonban az akkori szomorú napokból ránk maradt hősök neve becses és kegyeletos emlékü : az alábbiakban megkisértjük mindazokat felsorolni, a kikiről az akkori időbeli okiratok említést tesznek ; elvértettek legyen bár azok akár a csatamezőn, avagy a nemzetet ért ama nagy csapás következtében másféleképen ; befolytak legyen bár kisebb-nagyobb eredménnyel az események alakulásába működésükkel kisebb-nagyobb mértékben.

* * *

1. Bedegeyi *Szemeits*, a királyné aranyművese, a királyhoz csatlakozván, övét elvesztette. Béla 1243. január 29-én testvérével s testvére fiával megnemesíti őt.¹⁾

2. Miklós fia, *Becsend*, Bélának nagy, kiváló szolgálatot tett, midőn Béla a tatárok ellen menekültében a

¹⁾ Wenzel, VII. 171.

tengeren tartózkodott; 1243. április 23-án jutalmul kapja a Trencsénmegyében fekvő Ujesapót.¹⁾

3. *Newer, Buda, Orcirad, Rásó, Radila és Damoszló* vetiszlói várjobbágyok a tatárjárás ideje alatt a trencsényi vár védelme körül szereztek érdemeket; 1243. május 4-én²⁾ e várnak nemes jobbágyaivá lesznek.

4. *Joachim leánya*, az (Ekel nb.) András özvegye a tatárok elől Erdélybe menekülvén férje rokonához, Oltoman fiához, Andráshoz, ez szívesen fogadta s mindennel ellátta; ez okból 1243-ban³⁾ a férje vagyonára való igénynyel ajándékozta meg.

5. *Jurle nb. zalaszentgróti Dénes*, a ki mint Bélának ifjúkori barátja kedvezőleg ismeretes már, a sajói ütközetben részt vett s a király személyét védte a csatában. A királynak a tengerparton tartózkodása alatt, mindenben ő volt a vezetője annak, a mit a király és családja megmentésére tettek.⁴⁾ 1241-ben még lovászmester is volt. Találkozunk vele gyakrabban.

6. *Buzád-Hahold nb. Mihály*, varasdi főispán, (már akkor is őrködött Bélára, midőn még ifjúkorát élte), a királynak a tengerpartra menekülésekor magára vállalta István trónörökös gondozását, de a királynak többi gyermekét is szeretetteljesen védő szárnyai alá vette. A királynak a tengerparton tartózkodása idején mindennemű fegyveres támadás ellenében védte a Varasd- és Pettau-menti határt. 1244. évi októker hó 11-én ezért egy birtokkal lesz megjutalmazva.⁵⁾

7. *Miklós, szüdi Ábrahám (Abycsk) fia*, Bélát családjával együtt elkísérte a tengerpartig. 1244. április 22-én Kovárszeget kapja.⁶⁾

¹⁾ Wenzel, VII. 133. V. ö. Fejér, IV. 1., 444. (1247. márczius 31.)

²⁾ Wenzel, VII. 135.

³⁾ Wenzel, VII. 145.

⁴⁾ Wenzel, VII. 153. — Fejér, IV. 1. 323.

⁵⁾ Wenzel, VII. 157.

⁶⁾ Wenzel, VII. 163. — Hazai okmánytár, IV. 28.

8. *Szoboszló fiát, Bogomért* (ugyanaz, a kit annak előtte foglyul ejtett Sándor bolgár herczeg) a tatárok szüleitől s rokonaitól megfosztották, ő maga is súlyos sebet kapott s alig menekülhetett meg a tatárok körmei közül; később ő védelmezte a határt s e körüli sikeres működése fejében kapja 1244. május 23-án Pruszkát.¹⁾

9. *Potacha fia, Dénes* a tatárok ellen vívott harcban esett el. Hagyatéka tárgyában 1244-ben egyezkedik a vasvári káptalan előtt: veje Izsó és Margit nejének testvére János.²⁾

10. *Gutkeled nb. Dargun fia, István* a tatárjárás egész ideje alatt szolgálatokat teljesített a királynak, vele volt a tengerparton is. 1245-ben több jószágot kap.³⁾

11. *Lyter fia Lyter és Iván*, Benedek kalocsai érsek és királyi kanczellár kíséretében voltak s a királynak (Bélának) a tengerparton időzése alatt szolgálatokat tettek. 1246. január 15-én adományul kapják a Valkó-megyebeli Mihálit.⁴⁾

12. *Egyed, olaszi Tamás fia* a királynét a tengerparton hiven szolgált; 1247. ápril 4-én a zemplénmegyei Ondot kapja jutalmul.⁵⁾

13. *Farkas, zagóriai Tamás fia* a királyt a tatárjárás ideje alatt hiven szolgált. 1247. május 7-én⁶⁾ engedélyt kap, hogy birtokán várat építhessen.

14. *Weyteh, pyri Miklós fia*, (hontmegyei,) lovával, fegyverestől elkísérte a királyt a tengerpartig s ott a király szeme előtt nagyszerű szolgálatokat tett. 1248-ban⁷⁾ pyri birtokát megnagyobbítja a király.

¹⁾ Wenzel, VII. 174.

²⁾ Wenzel, VII. 183. — Hazai okmánytár, IV. 31.

³⁾ Wenzel, VII. 187.

⁴⁾ Wenzel, VII. 209.

⁵⁾ Wenzel, VII. 223. (V. ö. 245.).

⁶⁾ Wenzel, VII. 224.

⁷⁾ Wenzel, VII. 256.

15. *Osl nb. Herbord*, a tatárok betörésekor odahagyta birtokát és családját, követte a királyt a tengerpartig s ott a trónörököst, Istvánt ótalma alá vette, s vele együtt tartózkodott a klissai várban, nevezetesen azon a részen, mely a trónörökös házával szomszédos volt. 1248. évi május hó 1-én a Zalamegyében fekvő Rassina nevű birtokot kapta.¹⁾

16. *Pál* (a későbbi országbíró) egy nagy csapat harczossal feltartotta a Duna mentén a tatárokat előrenyomulásukban mindaddig, mig nem minden egyes megmenekülhetett előlük; 1249. jan. 21-én többszörös adományozásban részesül.²⁾

17. *György és Pál*, muzslai s ebedi földbirtokosokat a tatárok megölték; rokonaik birtokukat 1250-ben eladják az esztergami káptalannak.³⁾

18. *Brebir urai* Bélának — a tengerparton tartózkodása alatt — mindenüket rendelkezésére bocsátották s nem egyszer kitették saját személyüket is a tatárok támadásának. Szerzett érdemeiknek elismerésül 1251. évi november hó 23-án privilegiumot kaptak a brebiri grófságra.⁴⁾

19. *Ákos nb. Erne*, a királynak — a tatárok ellen való menekülésekor — rendelkezésére bocsátotta saját lovát, a melyen ő akart megszabadulni; az üldözőkkel harczba bocsátkozott és jóllehet több seb borította testét, nagy nehezen mégis sikerült megmenekülnie az ellenséges csapat kellő közepéből. Elkísérte a királyt a tengerpartig, itt is, az időtájt, midőn az a rossz utak s az ellenség támadásai miatt a környéken nem lehetett biztonságban, ő egymaga ment kikémlelni, vajjon még ott vannak-e a tatárok. Mindama kellemetlenségekben — melyek a királyt ez alatt

¹⁾ Wenzel, VII. 263.

²⁾ Wenzel, VII. 282.

³⁾ Wenzel, VII. 313.

⁴⁾ Wenzel, VII. 319.

érték — osztályrésze volt neki is. 1251. november 17-én három, Varasd várához tartozó falvat kap.¹⁾

20. *Agari Zoch fia, Sándor*, mialatt a király a tatárok kivonulása után a Dráván-tuli vidékeken s Horvátországban tartózkodott, több súlyos sebet kapott. 1256. évi augusztus hó 28-án a Nyitra megyében fekvő Sággal lesz megajándékozva.²⁾

21. *Eles fia, mortundi Mete* (Hont-megyebeli) a tatároknek betörése előtt rokonaival: Ernevel, Gerváz fiával; Benedekkel; Mártonnal, Welchie fiával; Chehutaval, Farkas fiával; Tádéval, Mátyás fiával együtt eladta az ő örökbirtokukat s a magáét Bitrold fiának, Beennek. Mivel azonban néhány nevezett rokonát a tatárok megölték (a többiek pedig azóta természetes halállal multak ki) s az annak idején kötött vételi szerződés a tatárjárás alatt elveszett: az esztergami keresztesek konventje 1260-ban megújítja a vételi szerződést.³⁾

22. *Pósa*, trencsényi várjobbágy a tatárok ellen vívott harcban esett el. Özvegyének Pósa testvérei (Razlo, pap, Zoulat, János, Vid és András) Pósának liburchai birtokát 1242-ben cserébe adják hozománya helyett.⁴⁾

23. *Apa fia, Mihály* Rákoson, Bélának a tatárokkal való első összeütközése alkalmával tüntette ki magát, a király szeme láttára kilencz sebet kapott; 1244-ben bolondóczi főispán.⁵⁾

24. *Premysl* és testvére *Nosk*, trencsényi várjobbágyok a tatárok betörésekor Bagomér főispán vezérlete alatt a trencsényi vár védelme körül szereztek érdemeket, a morva határt oltalmazták. 1259-ben (t. i. Premysl s az akkor

1) Wenzel, VII. 321. — Fejér, IV. 2., 92.

2) Wenzel, VII. 422.

3) Wenzel, VII. 541.

4) Hazai oklevéltár, 9.

5) Hazai okmánytár, I. 23.

már elhunyt Nosk fiai) a Trencsénmegyében fekvő Dulow-val lesznek megadományozva.¹⁾

25. *Gyógyi András* a tatárok elleni küzdelmében megsebesült. A határra volt kirendelve. Néhány a gyulafehérvári várhoz tartozó birtokkal lesz 1264-ben²⁾ megajándékozva.

26. *Huntpázmán nb. szt.-györgyi és bazini Kozma és Achilles* a Sajó mellett vívott csatában vitézül harczoltak; mindkettő megsebesült, névleg ismeretlen bátyjuk pedig hősi halállal halt meg itt. Mialatt Béla a tengerparton tartózkodott, az ország határát védelmezték Frigyes osztrák herceg betörései ellenében. 1256. június 21-én³⁾ bazini birtokukban megerősíttetnek.

27. *Szoboszló fia, Péter* 1248-ban Detre-, Etel- és Günczelnek Hozdóban néhány birtokrészletet ad, mert a tatárok betörésekor tengerparton időzte alkalmával hűen szolgálták.⁴⁾

28. *Aba nb. Lőrincz*, az Athinaiai ősatya, résztvett a sajói ütközetben, később is jelentékeny szolgáltatokat teljesített. 1263. december 17-én Locsmándot kapja.⁵⁾

29. *Sudurman* gömöri várjobbágyot Imre király nemessé tette. Mivel azonban nemes-levele a tatárjárás alatt elveszett, V. István 1268-ban megújítja a nemességet Sudurman fiai, Póka és Barnabás számára és megerősíti őket a nógrád-megyei Kodrosszó birtokában.⁶⁾

30. *Obusk Jakab és rokona Ambrus* a tatárok ellen harczoltak és saját költségükön mentek Bélával a tengerpartra. Itt Jakab, Ambrus testvére elesett, Ambrus pedig

¹⁾ Hazai okmánytár, VI. 97.

²⁾ Hazai okmánytár, VI. 123. — Wenzel, VIII. 96.

³⁾ Fejér, IV. 2., 388., — Wenzel II. 269.

⁴⁾ Hazai okmánytár, VI. 49.

⁵⁾ Wenzel, VIII. 50.

⁶⁾ Wenzel, VIII. 200.

sulyosan megsebesült. 1244. szeptember 29-én a Baranya-megyében fekvő Vajszló nevű helységet kapják.¹⁾

31. *Hudina comes* elkísérte Bélát a Drávántulig, onnan a tengerpartra s itt harczolt a tatárok ellen. Igen sok rokona halva maradt a csatatéren, sokan közülök megsebesültek s Hudina serénysége igen sokat megmentett az ellenség támadása elől. 1245. április 26-án Péter, Gurka, Bogdan és Potochin nevű rokonaival együtt a Somogy-megyében, a Dráván túl fekvő vizközt kapja.²⁾

32. *Buzád-Hahold nb. Trisztán* 1255-ben szolgáját, Egyedet, Salamon fiát a rajki birtokkal ajándékozza meg s ebbeli ténykedését következőleg okolja meg: „Ő a tatárok betörésekor, midőn valamennyi rokonom s szolgám elhagyott engem, midőn az atya fiát, a fiu atyját hagyta cserben, hűséges szolgám maradt. Több ízben halálveszélynek tette ki magát értem, különösen pedig akkor, midőn a király a tatárok elől a tengerpartra menekült; itt is hűen oldalam mellett szolgált s fiaimmal együtt megmentett a halál torkából.“³⁾

33. *Abel fia, Ethuruh* 1252-ben bejelenti, hogy Ruch, Donath, Darócz és Kudmen a családjáé, s hogy ősei a tatárok bejöttekor e helyeken tartózkodtak. Ethuruh anyja a tatárok betörésekor Ruchban, Donathban és Daróczon, rokona, Ágnus fia: Miklós ellenben Kudmenben tartózkodott. A tatárok elől menekültek, éppen úgy, mint a többiek stb.⁴⁾

34. *Péter fia, Endre* Bélának a tatárjáráskor való megvédése körül szerzett érdemeiért. 1244. október 9-én a Szlavóniában fekvő Dulipehkat kapja.⁵⁾

35. *Mohol fia, Ditrík* a Sajó mellett vívott csatában a király csapatára rátámadó ellenséges hadtestet meg-

¹⁾ Wenzel, XI. 331.

²⁾ Wenzel, XI. 338. (V. ö. i. h. 343. 1246-ból).

³⁾ Wenzel, XI. 422.

⁴⁾ Hazai okmánytár, VI. 63.

⁵⁾ Hazai okmánytár, VII. 29.

rohanta. ő maga súlyosan megsebesült ugyan, de a királyt megmentette a haláltól. 1248-ban örök jószágul kapja a Sárosmegyében fekvő Bathamező, Torkelvee és Veresalma birtokokat.¹⁾

36. Béla házi orvosának, *Tibornak* két testvére a tatárok ellen, a Sajó mellett vívott csatában esett el.²⁾

37. Az orosz eredetű *Maladik* tatár fogságba került, onnan azonban megszökött s szerencsésen megmentette azt a 30 arany márkáját is, melyet magával vitt az ütközetbe s kölcsön adta a királynak. 1262-ben a Turóc-megyei Tárnokot kapja.³⁾

38. *Fonói Izsó* 1248 körül kiállított végrendeletében írja: „fonói birtokomat feleségemnek 40 márkáért elzálogosítottam; ebből 20 márkát akkor kaptam, midőn Rach felé, 20-at pedig akkor, midőn a tatárok ellen vonultam.“ Kéri a királyt, a ki halála után Fonót másnak ajándékozza, hogy legyen gondja e 40 márkányi összeg visszaszolgáltatását illetőleg.⁴⁾

39. *Papi Ech* a tatárok betörésekor Tobol királyi várat őrizte. 1249-ben a Sárosmegyében fekvő Zynnát kapta szolgálatai jutalmául.⁵⁾

40. *Rugach fia* *Don és Barnabás* a tatárokkal vívott küzdelem ideje alatt saját lovukat felajánlották a királynak s ezáltal halálveszélynek tették ki magukat; 1243-ban a fáyi helységet kapják.⁶⁾

41. *Ákos* *nb. Máté fia*: *Fülöp és Detre*, a Bebekek és Csetnekiek ősei, derekasan harczoltak Kálmán herczeg osztályában a Sajó mellett vívott ütközetben. Detre nem egy vakmerő, mondhatni csodát művelt; több izben körözve

¹⁾ Hazai okmánytár, VII. 38.

²⁾ Hazai okmánytár, VII. 64.

³⁾ Hazai okmánytár, VII. 83.

⁴⁾ Hazai okmánytár, VIII. 43.

⁵⁾ Hazai okmánytár, VIII. 54.

⁶⁾ Fejér, IV. 1., 286.

a dárdát, az ellenség soraira tört s csak akkor hagyott fel a küzdelemmel, midőn már sok, súlyos seb borította testét és lovát is leszúrták. A királyt azután elkísérte Osztrákországba s követte a tengerpartra is. Fülöp pedig a kemluki várat védelmezte részint a tatárok, részint meg a szlapon lázadók ellen. 1243. június 5-én a Miskócz nemzetségbeli Borsnak birtokait kapták jutalmul.¹⁾

42. *Miklós fiai, Abrahám és Miklós*, ugyszinte ezeknek rokonai is, *Tamás és Bertalan*, Tamás fiai, a tatárok elleni harcban megsebesültek s Bélát is elkísérték a tengerpartra. 1245-ben a Szlavóniában fekvő Bokonuct kapták.²⁾

43. *Pok nb. Móricz*, a megyesaljai és megyesi Moróczok ösátyja, még a sajói ütközet előtt veszélynek tette ki életét, midőn kémszemlére ment a tatár tábort és harcosokat kipuhatolni. Midőn egy tatár a sajói ütközetben kopjáját Béla ellen emelte, Móricz a földre teperte a támadót s így megmentette a királyt. Ugyancsak ő elkísérte a tengerpartra is. 1246. január 10-én megkapta Fülek várát.³⁾

44. *Aba nb. Demeter fia, Neksei Sándor* a sajói ütközetben olyan derekasan harczolt Béla oldalán, hogy Béla — saját szavai szerint — jelenléte nélkül talán életét is veszítette volna. A királyt elkísérte a tengerpartra s ott a tatárok ellen történt összeütközkéskor a király szeme láttára egyik tisztjüket nyíllal leterítette. 1246. évi november 26-án nagyszerű adományozásokban részesült.⁴⁾

45. *Kathyz nb. Detre fia, Miklós* elkísérte Bélát a tengerpartra. Csakis a királynak szigorú parancsára hagyta el őt; fiait mindazonáltal hűségének biztosítékaként hátrahagyta. Erre azután haza tért s otthon a szűkölködőknek nagy jóltevőjeként sokat tett nyomoruk csillapítása érde-

¹⁾ Fejér, IV. 1., 287.

²⁾ Fejér, IV. 1., 385.

³⁾ Fejér, IV. 1., 405.

⁴⁾ Fejér, IV. 1., 418., 419.

kében. 1247. október 3-án a Nógrádmegyében fekvő Sztrugárt kapja érdemei jutalmául.¹⁾

46. *Sinister Miklós* részt vett a sajói csatában s elki-sérte a királyt a tengerpartra. 1249. márczius 25-én a Baranyamegyében fekvő Szársomlyó és Harsány birtokokat kapja.²⁾

47. *File bán* a tatárok elvonulása után addig volt, hogy nem hajthatta hová fejét. Béla a Trencsénmegyében lévő Ryucha és Hoznucha nevű helységekkel adományozza meg.³⁾

48. *Huntpázmán nb. Ivánka fia, András* (a Forgáchok ősatya) a királynak rendelkezésére bocsátotta a sajói ütközet alkalmával tüzes, izmos paripáját, miután a királyé kifáradt. András testvére akkor a harcztéren esett el. András akkoron olyan jó karba helyezte a turóczi várat és oly jól megvédelmezte, hogy sokan oda menekültek. 1253. márczius 13-án a ghymesi birtokot kapja.⁴⁾

49. *Farkas*, a Baranyamegyében fekvő Myslen helység birtokosa, a Sajó melletti ütközetben esett el. Fiai: Dénes és Miklós 1266-ban visszakapják a mysleni birtokot.⁵⁾

50. *Kán nb. Siklósi Miklós* a tatárok ellen harczolt. 1266-ban a baranyamegyei Bezint kapja.⁶⁾

51. *Bő nb. Izsép*, a laki Thúzok ősatya, mint Kálmán herczeg pohárnokmestere, az ő osztályában a sajói ütközetben esett el. Fia János ugyanott bal lábára súlyosan megsebesült.⁷⁾

52. *Folwryn* a tatárok bejöttekor a komáromi várat védte s ezáltal az ottani vidék összes lakosságának mene-

1) Fejér, IV. 1., 474.

2) Fejér, IV. 2., 51.

3) Fejér, IV. 2., 65.

4) Fejér, IV. 2., 207.

5) Fejér, IV. 3., 321.

6) Fejér, IV. 3., 400.

7) Hazai okmánytár, III. 15.

déket nyújtott. 1245-ben a Komárom-megyebeli Hetényt kapja.¹⁾

(53. *Radim* elkísérte a királyt a tengerpartra. Visszatérése után fiaival: Tamással, Modacscsal és Tobiással együtt a királyi udvaron maradt s mindmegannyian jelentékeny szolgálatot tettek a királynak. 1250. augusztus 1-én a Zólyommegyében fekvő egyik birtokot kapja.²⁾

54. *Tamás fia András*, nejével s fiával elkísérte Bélát a tengerpartra. Később Kőszegnél elesett. Testvére 1255. november 20-án megadományozva a somogymegyei Császmátfővel, továbbá Izdenczczel és Haletevel.³⁾

55. *Jakab bán fia Jakab*, Bélának a sajói ütközetről menekültekor saját élete veszélyeztetésével kivont karddal utat nyitott az erdőkben és a hegyi hasadékokon át. 1256-ban „in terra Zrplych in maritimis“ fekvő Wrychet kapja.⁴⁾

56. *Bogodi Tóbiás*, későbbi zágrábi püspöknek *atyja*, Béla szeme láttára hunyt el, a tatárok keze által megölve.⁵⁾

57. A turóczi *Bohma fia Leustach rokonai* közül számosan harczoltak a tatárok ellen s el is estek.⁶⁾

58. A király tulajdonát képező nyitrai várhoz tartozó udvarnoki jobbágyságot a tatárok ölték meg.⁷⁾

59. *Bosin és fiai, Sevislau, Punak, Milath, Bohuta és Bohuket* — liptóiak — harczoltak a tatárok ellen.⁸⁾

60. *Kelet fiai: László, Fülöp és Gergely*, (a Koroghiak ősei) Bélának a tengerparton tartózkodása alatt jelentékeny szolgálatot teljesítettek.⁹⁾

¹⁾ Fejér, VII. 3., 26.

²⁾ Fejér, IV. 2., 59.

³⁾ Fejér, IV. 2., 314.

⁴⁾ Fejér, VII. 3., 37.

⁵⁾ Fejér, IV. 3., 101.

⁶⁾ Wenzel, VII., 208.

⁷⁾ Wenzel, VII., 226.

⁸⁾ Wenzel, VII., 259.

⁹⁾ Wenzel, VII., 482.

61. *Ürményi Benedek* elkísérte Bélát a tengerpartra.¹⁾

62. *Keled comes*, (a Koroghiak őse) a Vancsa nemzetségbeli Benczencz ipja és testvére Fülöp comes leányai, a Pozsega vidékén pusztító tatároknak estek áldozatul.²⁾

63. *Pál*, pápai plebános, Bélát a tatárjárás egész ideje alatt, még a tengerparton is hiven szolgált.³⁾

64. *Hecchei Mihály* és két testvére, szolgagyőri várjobbágyok, részt vettek a sajói ütközetben. Mihály ott el is esett. Fia Márton megkapja 1268-ban a nemességét.⁴⁾

4. A sajói ütközet után az egész ország nyitva állott a tatároknak; tudták ők ezt nagyon jól, ki is zsákmányolták annak módja szerint. Ez idegen csordának a ravaszsága Magyarországra nézve nem kisebb szerencsétlenséget idézett elő, gyalázatos és vérszomjuzó természetüknél s raffineriájuk nemcsak a hadjáratban nyilvánult annak rendje-módja szerint, hanem azonkívül is.

Mivel ugyanis tartottak tőle, hogy a sajói események, nevezetesen pedig a király menekülésének hírére a fenyegetett vidékeknek összes lakossága elbujdosik s az elszállítható életszükségletüket mind magával viszi, így tehát nem marad hátra egyéb, a mit elpusztíthatnának, másrészt azonban náluk is beállhat az élelmi szerekben való hiány, ennek megakadályozása végett cselhez folyamodtak. A király elhunyt kancellárjánál ugyanis ráakadtak a királyi pecsétre s a foglyul ejtett papokat kényszerítették, hogy ezzel a pecséttel ellátott rendeletet bocsássanak ki az összes keresztény lakossághoz. Ez iratok így hangzottak: „Ne féljete a kutyák dühétől, vadságától, ne rettegetek elhagyni házatokat. Jóllehet minket a gonosz kétség vitt rá, hogy elhagyjuk táborunkat és sátrainkat, Isten segítségével hisszük, hogy lassan majd csak visszanyerjük, amennyiben

¹⁾ Fejér, VII. 5., 273.

²⁾ Fejér, IV. 1., 341.

³⁾ Fejér, IV. 1., 377.

⁴⁾ Fejér, IV. 3., 432.

ujból megtámadjuk az ellenséget. Imádkozzatok hát ez idő alatt, hadd engedje meg az irgalmas Isten, hogy ellenségeinknek leüthessük a fejét.“ E levelek nem is tévesztették el hatásukat.

Kajdan Rodna bevétele és Aristald birónak foglyul ejtése után 600 válogatott némettel erdőn-mezőn, hegyen-völgyön, cserjéken keresztül vezetette magát, mignem végre Nagyváradra ért. Ide — mint a vidék központjába — nagy számmal menekültek a nők. A püspök néhány kanonokkal kiment a városból; az ott maradtak közt volt Róger is, (a ki tulajdon élményei után írta le ama szomorú napokat). Az ellenségnek sikerült a várost nemsokára feldulnia s a kipróbált csel felhasználása után látszólagos elvonulással félrevezették az erős vár legénységét, azok kivonultak. Ez a kivonulásuk végzetes volt a várra s lakosságára. A várat összerombolták, a székesegyházba menekültekre rágyújtották a templomot, a mi csak elevenen került az ellenség kezébe, előbb megkínózták s csak azután ölték meg. Az akkor művelt gyalázatos dolgokat nem lehet leírni. Csak akkor hagytak fel böszültségükkel, midőn már kiáldhatatlan büzt terjesztettek a holtak tetemei. Róger kanonok egy erdőbe, innen pedig valamelyik a Körösön lévő szigetre menekült. Csanádra akart szökni, de az ellenség elfoglalta azt is. A sziget és a környékebeli lakosságnak végül odvas fákba, gödrökbe, stb. kellett bujnia napról-napra, mert az ellenség vadászkutya-módra egy egész hónapon át kutatta az erdőket, bujdosó-, rejtekhelyeket, hogy gyilkoló kedvét kielégíthesse.

Ilyen viszonyok között aggódhattak hát, hogy az 1241. évi termés munkaerő hijával tönkre megy; hogy a tatárok ennek is elejét vegyék s téli szükségletüket minden esetre fedezhessék, újabb csel szöttek. Néhány magyar fogolylyal általános amnesztiát hirdettek ki azok számára, a kik bizonyos idő alatt elhagyva rejtekhelyüket, visszatérnek lakóhelyükbe. Az éhség és nélkülözés sokat rávett, hogy

e csalogató hívásra hajtsanak s itt-ott ismét megnépesültek a községek — melyekben természetesen a tatárok parancsoltak; — a bennlakóknak kellett a termést behordaniuk és mindenféleképpen gondoskodniuk az ellenség jólétéről. S miután ebbeli kötelességüket teljesítették, álnokul leölték őket.

De nem végeztek mindenütt oly könnyen, mint az alsó vidéken; itt a többi közt Ujfalut (Perg) s az egresi eisztercita kolostort is feldúlták. Így pl. Esztergamban nem volt könnyű a játékuk. Először is csel útján keltek át a Dunán s csak nagyon megfeszített, valóban mesteries ostromlás után vehették be a várost. Az ostromlottak ellen való dühük — mert vagyonukat, jószágukat elásták, vagy elégették — annyira ment, hogy alig 15 bennlakó szabadulhatott meg. A többiek mind áldozatul estek az ellenség gyilkosságának. Magát a ezitadellát azonban, mely Simonnak — a Nagymartoni és Fraknoi család ősatyjának — parancsnoksága alatt állott, nem tudták bevenni. Ellenállott nekik hasonlóképpen Fehérvár is, mely mocsaraktól lévén környezve, a jég- és hóolvadás miatt még jobban meg volt védve. Épp oly eredménynyel állhatott ellen Trencsén, Komárom, Nyitra és Turócz; ez utóbbit a Forgáchok ősatya védte.¹⁾ A tatároktól ostromolt pannonhegyi kolostor is olyan sokáig tartotta magát, mignem az ellenség visszahívási rendeletet kapott.

Nagyban és egészben véve a Dunán túl sokkal kegyetlenebbül jártak el, talán — Róger véleménye szerint — mert sátraik a Dunán innenső részeken voltak felütve.

Erre Batu 1241. decemberben Oktaj nagykhán halálának hírért vette. Nyomban kiadta a rendeletet, hogy takarodjanak Magyarországból haza; valószínűleg remélte, hogy az elhunytat trónján ő követi majd, jelenlétére tehát szükség volt. Jókor a zsákmánnyal megrakodva, Kúnországon

¹⁾ Fejér, IV. 1., 295. IV. 2., 206., 456. VII. 3., 26.

keresztül átkeltek az Alsó-Dunán s 1242 közepén egyesültek Kajdannal.

Batu elköltöztével azonban a szomorujátéknak csak a fele játszódott le; a másik felének volt még folytatása, egészen 1242 tavaszáig tartott Horvát-, Dalmát-, Szlavonországban s a tengerparton.

Tudjuk, hogy Béla meg nem ismerve az ellenségtől, a sajói öldöklő ütközetből néhány halálra elszánt emberével megmenekülhetett. Kisérőinek köszönhetve, — a kik a legnagyobb halálmegvetéssel s rendületlen hűséggel voltak eltelve iránta — hogy az ellenség körmei közül végkép kiszabadult.¹⁾

Róger tudósítása szerint Béla kezdetben Lengyelország felé vette útját; erre azonban csak sürgős szükség kényszerítette, mert valószínűleg kényszerből kellett ezt az utirányt választania a Sajótól; e vidéken ugyanis mi keresni valója se volt. Az ország északi részére, a felvidékre akart jutni, a melynek határán, az osztrák területen, tartózkodott családja. S alig határozta útja irányát, a lehető leggyorsabban az alsó-osztrák határnak tartott. Mikoron azonban osztrák határra ért, a határőrség valószínűleg nem ismerve meg a csekély kísérettel menekvő királyt, útját akarta állni. Erre Ditrik, a Bebekek ősatya, nagy bátran rátámadt az örökre s szabad utat nyitott a király s kísérete számára.²⁾

S hogy ez sikerült, abban leli magyarázatát, hogy a tatárok az Esztergamból Bécs felé vezető utat vagy egyáltalában nem látogatták, vagy ha igen, csekély mértékben, de semmi esetre időztek itt — habár nagyon közel feküdt az alsó-osztrákországi határhoz — hosszabb, huzamosb ideig.

¹⁾ Azoknak a névsorát, a kik ez időben olyan szépen kitettek magukért, l. 57–68 lap.

²⁾ Bélának saját adata úgy szól (Fejér, IV. 1., 288.), hogy „per Ducem Austriae“ lett útja elzárva; ezt azonban nem szabad szó szerint való értelemben venni. A herceg hihetőleg utasítást adott, hogy tiltsa meg idegeneknek, hogy a határt átlépjék.

Ugyanez mondható Pozsony vidékéről is.

Mindössze is csak egy okiratot ismerünk, a melynek alapján *gyanithatjuk*, hogy a tatárok Pozsony közelében is jártak. IV. László ugyanis azt mondja 1280-ban a Wödricz kettős folyó közt fekvő területéről, hogy a régi tatároknak betörése óta üresen áll, bennlakói nincsenek.¹⁾ Ebből azonban következtethetünk arra, hogy a bennlakók az ellenségtől való féltükben a megerősített Pozsonyba menekültek s jónak látták, hogy ne lakják továbbra e területet.

Bárhogyan álljon is a dolog, tény, hogy Béla a saját csata után északnak menekülve, április vége felé Pozsonyt is utjába véve,²⁾ az ottani Woch nevű polgár segítségével — a ki lóval s a szükségeseikkel ellátta — osztrák határra indult. Frigyes herczeg már eleve értesült a menekvő megérkeztéről s lehetőleg gyorsan az érkező elé sietett. Béla éppen letette fegyverét, hogy az ebéd elkészítéséig kicsit pihenjen, midőn rövid álmából felébredve a herczeget látta maga előtt.

Ez, a meddig magyar földön voltak, a királylyal szemben megnyerő magatartást, barátságos viselkedést, tanusított, hogy megnyerje bizalmát; vigasztalta, mindenféle néven nevezendő segítséget és támogatást megígért, de mindjárt hangsúlyozta, hogy a magyar föld nem az a bizonyos. nem alkalmas arra, hogy ott biztonságban lehessen és a kellő kényelem mellett megadja a szükségeset; azért azt

¹⁾ Wenzel, IV. 311.

²⁾ „Quod cum gens tartara regnum nostrum hostiliter adiisset, Wocho civis posoniensis in conflictu generali, quem habuimus cum eisdem, viriliter dimicavit et cum postmodum, sicut deo placuit, nostri succubuissent per eosdem et nos nostram a facie eorum presenciam retrahenter, *Posonium transitum faceremus*, dictus Woch debite fidelitatis insignia nobis ostendens, equos decentes et expensas sufficientes nostris irrogando, ymo se et sua omnia nobis et nostris exponens ex amore, neenon ob tutelam nostre persone per vigilias noctis astans, impetum gentis prefate subitaneum speculando et in aliis multis Hiis similibus grata fidelitatis obsequia laudabiliter impendere non cessavit, quamvis jam tune multi de nostris terga vertissent a via debite fidelitatis deviendo, percussi terroris turbacione gentis prefate.“ (Knauz, Mon. Eccl. Strig. I. 346.)

javasolja a királynak, hogy a Dunán átkelve a hainburgi várba menjen, ott királyi méltóságához képest mindennel ellátja s az ellenséges támadások ellen biztosítva van.

Béla elfogadta az ajánlatot. Azonban alig ért Frigyes osztrák földre, megváltozott a magatartása. Mindenekelőtt visszakövetelte azt a pénzösszeget, a melyet évekkal azelőtt a II. Andrással kötött béke kieszközlése végett kellett fizetnie. Béla a tatároktól való félelmében, családjáért való aggodalmában, a melyet közelükben léte csak fokozott, továbbá abban a tudatban, hogy idegen hatalmasnak a kezében van s az ellenállás lehetetlen, kénytelen volt e kívánság teljesítésére ráállani. Minthogy azonban a herczegtől követelt összeg készpénzben nem állott rendelkezésére (az összeg 7—10,000 márkára rugott), átadta a herczegnek az összes, birtokában lévő arany s ezüst edényét, drágaköveit (a herczeg 2000 márkányi értékben vette át), a hátralék fedezése végett pedig az Osztrák-országgal határos három megyét: Vast, Sopront és Mosont.¹⁾ Hogy a két fejedelem négy szem közt még azonkívül mit beszélt meg s kölcsönösen mire tettek esküt, eddigelé ismeretlen.

Csak most engedte meg a ravasz herczeg „védenczének“, hogy a közelében időző családját meglátogathassa. De alig, hogy megszabadult Frigyes karmai közül, nyomban a váci püspököt a német császári udvarhoz segítségért küldte,²⁾ maga pedig családjával s néhány belföldi kísérijével Segesdre (a Balaton tavától délre) ment, innen pedig Horvátországba. 1241. május 18-án már Zágrábban volt.³⁾

Frigyes herczegnek most a legsürgősebb dolga az volt, hogy a neki elzálogosított három megyét — melyet

¹⁾ A legtöbb író így adja elő. A három határszéli megyének a neveit az okiratok nem említik. Hogy Vas- és Sopronmegye köztük volt, okiratilag is be van bizonyítva.

²⁾ Bélának Konrád császárhoz intézett levele. — Wenzel II. 126.

³⁾ Theiner I. 182. — Fejér IV. 1., 214.

már tulajdonához tartozónak tekintett — tényleges birtokába vegye. S hogy a tatároknak nagyon valószínű betörései ellen megvédje, erődítésekkel látta el legott; a már fennállókat pedig jókarba helyezte.

A rettegett tatár támadás azonban az általános várakozás ellenére elmaradt.

Frigyes felhasználta a neki nyújtott alkalmat, szabadságot: Magyarország gyengeségét területének kiterjesztésére, vagy legalább is néhány rablóhadjáratra akarta kiaknázni. Miközben seregének egy része a Duna egyik oldalán körülbelül úgy mint a tatárok megtévesztette a lakosságot, a másik rész a másik oldalon rombolva pusztítva Győrnek tartott s elfoglalta.¹⁾ Midőn azonban a felmentésére ide érkezett magyaroknak sikerült Győrt visszafoglalniok s a hatalmukba került osztrák őrsereg tűzhalállal mult ki: Frigyes az osztrák földre menekült magyarokon állott boszut, összes vagyonuktól megfosztotta s irgalom nélkül megölette őket. Ezzel se elégedvén meg, csapataival Pozsonymegye ellen indult. Itt azonban, a határnál, Kozma szt.-györgyi és bazini gróf — a ki még alig üdült fel a Sajó melletti ütközetben a király szeme láttára kapott sebei következtében betegségéből — a támadók betörésének derekasan ellen állott s habár sikerült is az ellenségnek, miután félszemét elvesztette s 12—15 sebet kapott, őt foglyul ejtve Ausztriába czipelni, nyomban helyébe lépett hasonló érzelmű testvére Achilles, a sajói hősök egyike, s az ország határát oly eredményesen védelmezte, hogy Frigyes kénytelen volt elvonulni üres kézzel.²⁾

¹⁾ Frigyes julius 1-én a magyarországi elobuki (Vág mellett felüött) táborában ajándékozási okiratot állít ki. (Fejér. IV. 1., 245.)

Frigyesnek rablóhadjáratára vonatkozik a pápának a morvai főpapsághoz intézett, 1243. julius 22-én kelt levele. (Fejér IV. 1., 302.)

²⁾ Bagomér főispán is, a ki már annakelőtte különféle diplomacizai szolgálatoakat teljesített (a többi közt Lengyelországban s Bulgáriában) s szüleit és rokonait elvesztve, megmenekült a tatárok elől, híven teljesítette szerencsésen feladatát, hogy t. i. a határszél (valószínűleg Pozsonymegye közelében) az ellenség támadása

5. Béla — mint tudjuk — Segesdről Horvátországba ment, megelőzőleg pedig családja biztonságáról gondoskodott. Midőn ugyanis tartott tőle, hogy a tatárok átkelve a Dunán Magyarországnak eddigelé még meg nem támadott részét is elpusztítják, szt. István testét sok templom-kincsesel együtt Székesfehérvárról magához hozatta s a királynét a kétéves trónörökössel és többi gyermekeivel együtt nyomban a tengerpartra küldte; egyidejűleg pedig rendeletet adott ki Spalato polgárainak, hogy a királyi családot vegyék védelmükbe. Mihelyt Mária a rendeltetési helyre érkezett, néhányan — a kik a spalatóiakra irigykedtek, mert a királyi család náluk szállt — lebeszéltek s egész kíséretével és a magával hozott kincsekkel a Spalatótól keletre fekvő dalmát Klissába ment. Hasztalannl kérte Gargano podesta — küldöttség élén — hogy ne hagyja el a királyné a férje részéről számára kijelölt tartózkodási helyet, a dölyfös Máriával semmire se mehettek. Mindazonáltal a megsértett spalatóiak vele szemben alázatosan bántak: Klissában körültekintő figyelemben részesítették s ugyanoda nem egyszer küldtek neki ajándékokat is.

Az ország kormányzó széke Bélával úgy szólván Magyarországból a Dráván-túli vidékre lett áthelyezve. A királyhoz hű népség mind hozzája és kíséretéhez csatlakozott, sokan azonban, a kiket alázatosaknak és hűeknek tartott, hívó szózatának se engedelmeskedve, az uratlan tartományban önállólólag kezdtek uralkodni.

A legelőbbkelő férfiak közé tartoztak — a kik hivei voltak — Buzád-Hahold nb. Mihály, később varasdi főispán; Szúdi Miklós; Osl nb. I. Herbord; Obusk Jakab testvérével Ámbrussal, később Vajszló ura; Hudina; Buzád-Hahold nb. Tristán; Pok nb. Móricz, a megyesaljai Moróczok ősatyja;

ellen megvédje. Itt csakis az osztrákok elleni védelemről lehet a szó, mert különben Bélának 1244-ben kelt ajándékozási okirata nem így hangzanék: „confinia nostra sibi per nos commissa.“ (Wenzel VII. 174. 1244. május 23-án — Fejér, IV. 1., 391. IV., 2., 388. — Wenzel, II. 269.)

az Aba nb. Sándor, a Nekese-ágból; a Kathyz nb. Detre, a Balassák ősatyja; Radun; a Gutkeled nb. István, később stiriai kapitány; Lyter fia Lyter; Iván; Olaszi Egyed; az Ákos nb. Erne; Péter fia Zoboszló; az Ákos nb. Fülöp és Detre testvérek. a Bebek és Csetneki család ősapái; Miklós fiai: Ábrahám és Miklós; rokonaik, Tamás fiai: Tamás és Bertalan; Sinister Miklós, később tálnokmester; Tamás fia András; Jakab bán fia Jakab stb.

Béla Zágrábbból május 18-án IX. Gergely pápához fordult segítségért.¹⁾ A pápa mindössze is csak arra szorítkozott, hogy a tatárok betörésének hírére junius 17-én vigasztaló levelet irt Bélának, melyben védelmébe veszi s az összes magyar püspököknek ajánlja.²⁾ A pápa 1241. junius 17-én (Wenzel II. 134.) a székesfehérvári prépostnak a tatárok miatt törvénykezési szünetet engedélyez.

II. Frigyes császárral való ellenségeskedése nagyon igénybe vette.³⁾ Midőn azonban a váczi püspök a saját ütközetről s annak következéseiről felvilágosította, egy lépéssel tovább ment, amennyiben a julius 1-én kiállított levelében hajlandó Frigyes császárral, ha ez a kereszt előtt meghajol, kibékülni, hogy Bélát annál hathatósabb támogatásban részesíthesse.⁴⁾ Mindössze csak ennyit tett a pápa.

Frigyes császár, a kit a váczi püspök római utja előtt meglátogatott⁵⁾ s kivel Béla — segítségadás esetére — hűbéri kötelékbe akart lépni,⁶⁾ azzal mentegetődzött, hogy a pápával amugy is ellenséges viszonyban van, azonban Bélát mégis ajánlotta fia Konrád és más német

¹⁾ Fejér, IV. 1., 214.

²⁾ Fejér, IV. 1., 216., 218. — Wenzel II. 133.

³⁾ 1241. február 12-én még Magyarországon Frigyes ellen keresztes hadjáratot rendelt el. — (Wenzel II. 130.)

⁴⁾ Fejér, IV. 1., 228.

⁵⁾ Fejér, IV. 1., 222.

⁶⁾ Fejér, IV. 2., 220.

hercegek kegyébe.¹⁾ Európának más részeibe is irtak szorgalmasan s a tatároktól való veszélyre — mely az egész kereszténységet fenyegeti — hivatkoztak s e részben a magyarok támogatása érdekében, melegen ajánlva, kíséreteket tettek²⁾, azonban sajnos, üres ígéretésnél egyéb nem történt. Magyarország a külföldről nem kapott segítő hadat.³⁾ Az egyetlen szt.-omeri Vilmos, IV. Béla unokatestvére, a kinek Nápolyban volt birtoka, (nem tudjuk biztosan, vajjon magánosan-e, avagy némi segédhaddal) jött — valószínűleg csak a tengerparton időzte alatt — segítségére.⁴⁾

Béla ezért még Horvátországban se érezte magát biztonságban s arra a hirre, hogy Kajdan üldözése végett a Dráva vidéke felé tart, ment a tengerpartra. A király nagy kíséretéből a fej nélküli menekvésben minden terv nélkül a legtöbben a legelső utjukba akadt helységet keresték fel, a melyet a leghamarabb elérhettek; Béla maga a magyar nemesség virágával s az összes országnagyokkal Spalatóba tartott.⁵⁾ Mihelyt a királyi

¹⁾ Fejér, IV. 1., 224., 227.

²⁾ Fejér, IV., 1., 230. Béla a franczia királyhoz is folyamodott, de eredmény nélkül. — Fejér, IV. 3., 220.

³⁾ Hogy Magyarország szükségét mennyire jól tudta a külföld, bizonyítja Wenzel cseh király levele Konrád német királyhoz (Wenzel II. 134.) Frigyes hg. levele Konrád királyhoz 1241. június 13-án. — Wenzel II. 136. A konstanzei püspökhöz s zsinathoz intézett 1241. június 22-iki lev. Wenzel II. 138. — Ottó rajnai palotagrófnak Szibot augsburgi püspökhöz intézett 1241. április 11-iki lev. Wenzel II. 139. — Szibot 1241. június 30-án a tatárok ellen hirdeti a szt. keresztet. Wenzel II. 140. — Freisingeni Konrád püspök levele a konstanzei káptalanhoz. Wenzel II. 141.

⁴⁾ L. „Az Árpádok családi története“ ez. munkámat. (408. l.)

⁵⁾ Tamás főesperes a következőket nevezi: István zágrábi püspök, az esztergami érseki szék jelöltje; Benedek székesfehérvári prépost, kir. kanczellár, kalocsai vál. érsek; Bertalan pécsi püspök; Ugrin eszémai prépost; Achilles prépost; Vincez prépost; Tamás prépost; (Szentgróti) Dénes bán; László országbíró; (Csák nb.) Máté nyitrai főispán, tárnokm.; (Ratold nb.) Roland lovászm.; Dömötör; (Pok nb.) Móríz pohárnokm. mosoni főispán; (ezenkívül az 1242. márczius 18-iki okiratban — Fejér, IV., 1., 250. — Vilmos lovászm. is meg van említve); Péter a trónörökös tárnokm. hasonlóképp említve 1242. márczius 18-án. (Trau. Fejér IV., 1., 251.) Arnold nádor, somogyi főispán; Domonkos comes.

menet a város kapuihoz közeledett, szembe jött vele az összes papságból s a város népéből álló küldöttség, alázattal üdvözlöve őt s a város falain belül való oltalmat megígérték neki. Gargano podesta csakugyan fáradságot vett magának, hogy a király megelégedését megnyerje, egyideig sikerült is. Midőn azonban a spalatóiak nem bocsáthatták olyan gyorsan rendelkezésére a király által kért gályát, hogy minden pillanatban kezénél legyen a tatároknak közeledése esetén — eltelve félelemmel s türelmetlen lévén — ezt a maguktartását közönbösségnek vette s családjával meg a kincsekkel elhagyta Spalatót, mely olyan vendégbarátságosan viselkedett. Trauba ment (Spalatótól éjszakra fekszik, Dalmáciában), mert a szigetekhez való közeli fekvése biztos menedéket ígért. Itt is az alázatosságnak annyi bizonyítékával halmozták el s kíséretével együtt hosszú időn át olyan jól látták el, hogy 1242. márczius 18-án polgárait nem csak megerősíti régi jogaik és szabadságukban, hanem még némi toldalékkal is ellátja.¹⁾ Itt újból fellélekzett az üldözött fejedelem. Most már az ország belviszonyaira is kiterjesztette figyelmét. Szúdi Miklóst ugyanis a pápai udvarhoz küldi az esztergami, kalocsai és győri püspökségek szabályozása végett, mert e püspökök a tatárjárás alatt elestek.²⁾

De már legfőbb ideje is volt, hogy Béla a szigetek felé közeledett. Mert Kajdan legfőbb célul tűzte ki maga elé, hogy a menekülő királyt erőszakkal elfogja, hollétéről pedig meglehetősen lévén értesülve, már Horvátországba is betört. Itt már könnyebben elrejtőzködhetett a lakosság a hegyekben s az erdőkben; nem is volt itt olyan iszonyu a gyilkolás, mint Magyarországon. Kajdan egyébként nem igen vetett ügyet a lakosságra, mint inkább a királyra. Ez az óhaja ösztökélte arra, hogy egy hadvezérnek legne-

¹⁾ Fejér IV. 1., 246., 250.

²⁾ Hazai okmánytár, IV.

vezetesebb műveletét, mely az utódakat más körülmények közt bámulatra ragadtott volna, végrehajtsa. Ismeretlen, lakatlan vidéken, szigorú tél idején, járatlan irányban, melyen emberemlékezet óta nem járt hadsereg, ezen vonult keresztül s oly gyorsasággal, mintha a véres üldözőknek szárnya lett volna; mert nagyon jól tudta vezérük, hogy Bélát csak akkor lehet elfogni, ha kellő időben nem menekül a szigetekre. Midőn azonban hírért vette, hogy Béla ott van, meglassította a menetet. A Szirbium folyónál megállt, itt azonban a király szerencsés megmenekülésére való dühében az összes, Magyarországból magával hozott foglyokat irgalom nélkül megölette; a megöltek tetemei körül csapata tivornyázott.

E vérengzés után Kajdan tovább ment. Néhány harciosa megjelent Spalató falai előtt s — miután az ott lévő magyarok felismerték őket — iszonyu félelmet keltettek. A halálra ijedt magyarok menekültek a városba, szöktek s belebujtak még a kanálisokba meg a sirboltokba is. Nem került azonban ütközetre a dolog; egy tatár csapat csak a város falait vette szemügyre, azután elvonult. Néhány napra rá — márczius elején, erős volt a fagy — közeledett Kajdan serege nagy részével s legelőbb is Klissát — melynek várában, gondolta, hogy a király tartózkodik — vette ostrom alá. Minthogy azonban emberei a nyilakkal s kopjákkal nem boldogulhattak, leszálltak lovukról s egyik a másik kezére támaszkodva s felemelve a város falaira felkúsztak. Igaz ugyan, hogy az ostromlottak néhány támadót kődobálások következtében ártalmatlanná tettek, ez által azonban az ostromlók még dühösebbek lettek s midőn felértek a falakra, ember ember ellen harczolt s a legközelebb eső házakat elhamvasztották. Mivel azonban Kajdan megtudta, hogy a király nem itt van, kiadta a visszavonulásra a parancsot, mire ismét lóra szálltak s Trau felé nyargaltak. Közülök néhányan megint felűntek Spalato előtt, minek az lett a következtése, hogy

az egész lakosság majdnem feladta a várost s a közeli szigetekre ment.

Kajdan a Trau partján megállapodott, itt tudta meg, hogy a menekült király vele szemben van s csak a vizen kell átkelnie, hogy a város falaihoz érve, forró óhaját, vérszomját a királyon kielégíthesse. De ily közel a célnál, a kikötő előtt közvetlenül füstbe ment terve.

Ugyanis hírvivői megbizonyosodtak a felől, hogy azon a vizen, mely Traut a szárazföldről elválasztja, lehetetlen az átkelés, mély iszapja miatt; fel kellett hát adnia azt a reményét, hogy e vizen lóval átkeljenek. Egy követet küldött azért — a ki a bennlakók nyelvét értette — hozzájuk azzal az üzenettel, hogy adják ki a legyőzhetetlen Kajdannak ellenségeit (Bélát s a magyarokat), hogy ezáltal kikerüljék haragját. Mivel azonban Béla Kajdan érkezése hírére családját és kísérőit a készen tartott hajókra küldte, ő maga azonban terv nélkül csónakon ide-oda evezve a dolog kimenetelére várt — szigorú rendeletet adott ki, hogy az ellenséggel semmiféle tárgyalásba se bocsátkozzanak — a követ nem kapott választ. E pillanatban dőlt el Béla s egész Magyarország sorsa. Midőn e kísérlet sikertelen maradt, Kajdan — mi vette rá, örökre titok marad, mert a stratégiai, avagy terepnehézségek nem rettentették vissza, legfeljebb azt hihetnők, hogy Batunak visszahívási rendeletét vette e perczben kézhez — meghagyta, hogy az eddigi uton vissza kell vonulni. Horvátország- és Szlavóniában tartózkodása kb. 1242. egész márczius végig tartott. Kajdan innen Boszniába s Szerbiába tartott, ez utóbbin át a dalmát tengerparti városokhoz ért. Raguzát, mely támadása ellen jól meg volt védve, elhagyva, Cattaro felé indult. Miután elhamvasztotta, feldulta Sogagni (Észak-albánia) és Drivasztó városát, egyetlen árva lelket se hagyva életben. Innen Szerbián át Bulgáriában Batuval egyesült. Raffinírozott vérszomjuknak utolsó jelenete itt játszódott le. Összes foglyaiknak értésére adták — még

azoknak is, a kik önként csatlakoztak hozzájuk — hogy szabad a hazamenetelük. Természetesen valamennyien jelentkeztek határtalan örömben s még az erre meghatározott napon az összesapattól külön is választattak, hogy térhessenek; azonban alig mentek 2000—3000 lépésnyire övéiktől, midőn egy lovasesapat rájuk vetette magát s irgalmatlanul leölte valamennyiüket.

A tatárok kivonulása tehát méltó volt betörésükhöz.

* * *

Minthogy nem e sorok feladata, hogy a tatároknak Európába betörésüket részletesen leírván, specziális történet legyen ez: nem is bocsátkozom a tatárok természete, szokásai, erkölcei és harcsmódjuknak részletes leírásába; a kik ez iránt érdeklődnek, az ez irányu nagyszámu forrásokra utalom.¹⁾

Mielőtt azonban elbeszélésünk fonalát tovább szőjjük, egy megjegyzést megkockáztatok mégis.

Az a kérdés, mikép történhetett, hogy az évszázadok óta Európában lakó, konszolidált közösségben kiképzett, az európai hadviselés folyásával ismerős magyarok egy ázsiai, fegyvelmezetlen, rendszer- és tervnélküli, a hadviselésnek csak a primitiv elemeit értő barbár csordával szemben tehetetlen volt s hogy ez a csorda olyan iszonyatosan megverte?

Igen ám, ha ez lenne — mint sokan állítják — az előzmény? Mi éppen az ellenkezőjét tudjuk.

Ha fontolóra vesszük, hogy mily kitűnő helyi ismereteik voltak a csordáknak idegen világreszeken, olyan helyeken, a melyen még sohase jártak; mint tudták magukat tultenni a legbajosabb, idő, víz és hegyek következtében létezett helyi akadályokon; mily ravaszul megtévesz-

¹⁾ II. Frigyesnek az angol királyhoz intézett, 1241. július 3-iki levele. (Fejér, IV. 1., 220. köv.) Egy magyar püspöknek a párisihoz írt levele. (Fejér, IV. 1., 232.) Chartresi Ivó levele a bordeauxi érsekhez. (Fejér, IV. 1., 237. s köv.)

De Plano Carпинi János ferenczrendi tudósítása. (Fejér, IV. 1., 421.),

tették elleneiket s könnyenhivőségüket saját javukra mint tudták kizsákmányolni, amennyiben még bizalmat is keltettek bennük, mily ügyesen lestek el mindent, a mi hasznukra válhatott, s ők maguk is, ha céljuknak megfelelt és követelték, közigazgatási rendszert hoztak be, mily pontosan tudták az ellenség terveit és mozdulatait, mily következetesen vezették az ellenséget menekülést vagy hátrálást szinelve oda, a hová akarták, mily csodálatra-méltó taktikával használták fel a különféle ostromló sereket: meg kell adnunk, hogy e csorda sokkal jobban értett a háboru terveihöz és rendszeréhez, mint az európaiak. a kik oly nagyra voltak vele.

Tekintsük továbbá azt, hogy az ezer meg ezer főre menő sereg — akár in toto, akár csapatokban — vezérük parancsát vakon teljesítette s még a főparancsnokságtól egész országoknyi távolra időzött alparancsnokok is vakon engedelmeskedtek a főparancsnok hívó szózatának, meg kell tehát adnunk azt is, hogy e sereg a fegyelemre és subordinációra utánzásra méltó példát nyújtott. Kompakt massa voltak ők, közös — habár nemtelen — cél lebegett előttük, de azért mindenkor kockára tették életüket.

A magyaroknál egész másként állottak a dolgok. Állítólag a politikai meghasonlásokon kívül, a mely szétforgácsolta a nemzet erejét, az elpuhultság, a több évi pihenés, az utolsó években gyéren viselt hadjárat s a hadviselésben nyilvánult egyenlőtlenség mind oka volt.

Megengedem, hogy ez utóbbi körülmények némiképen belejátszottak; a fődolgot azonban másban kell keresnünk: abban, *hogy zabolátlan szenvedélyeknek nem vetettek korlátot és az egészségtelen uralkodás rendszerében.*

Magyarország az ellenség közeledésekor több pártra oszlott; nem volt az kis párt, mely a dynasztia romlását akarta s a német császársban keresett helyette fejedelmet. A legundokabb párt, mely a faj- és vallásgyűlöletet hirdette, az ellenségnek ugyszólván a képe előtt, keresztül-

viszi, hogy a kúnok virágát vad állatok módjára lemészárolták, s az időtájt, midőn az utolsó betörőnek is barátságos menedéket kellett volna nyújtani, hogy az ország védőereje ezáltal fokoztassék, nemcsak megfosztja a hazát védőerejétől, több ezer kipróbált harczustól, hanem még növeli az ellenséget. Ebben kell keresnünk a fő, a legfőbb okot.

A helyett, hogy az ellenséges betörés hírére az állam összes védereje mozgósítva lett s az ellenséggel azonnal megütközött volna, időt engednek az ellenségnek, hogy a főváros közelében egészen otthoniasan befészkelődjék.

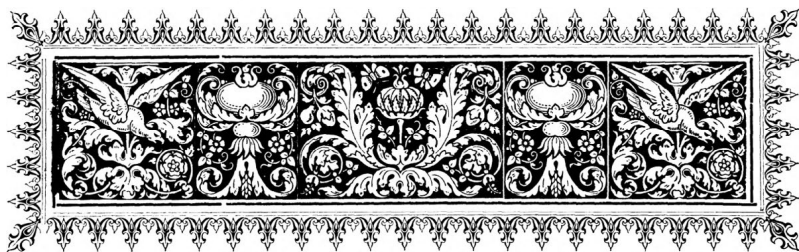
Persze, hogy a rendszerben rejlett a hiba. Mig Bata-nak csak intenie kellett, hogy az összességet parancsainak alárendelje, Béla még parancsszóval is képtelen volt a hon véderejét maga köré gyűjteni; országnagyjainak s a hatalmasoknak előbb még meg kellett hagynia, hogy minden egyes csapatával harczkészen legyenek; ha már most egyikük-másikuk — e kis királyok — az államfővel szemben hetykélkedtek: bajuk se történt, megtehették. S midőn a királynak tekintélyes hadereje kényszerült az ellenséget megtámadni s ott ütött tábor, a hová az ellen vezette, még mindig akadtak olyanok, a kik szivből kívántak a királynak vereséget, hogy annál inkább halászhassanak a zavarosban. Mások meg leirhatatlan könnyelműségükben azt hitték, hogy a szörnyű ellenség meg se támadja őket. A helyett, hogy minden egyes pontot, a melyet megtámadhattak, megvédték volna, az alvó tábor, egy reggel a a Sajónak egyik védtelen pontján észrevétlenül átjött ellenségtől körülvéve, s félelemre ébredve: első tekintetét már elhomályosították a nyilzápor-felhők.

Mohi előtt lehetett volna Magyarországnak menekülnie a véstől, Mohi után lehetetlen volt.

HARMADIK KÖNYV.

**Az ország rekonstrukciója és
külviszályok.**

III.

1. Midőn Béla király a kiküldött kémek után biztos értesülést szerzett arra nézve, hogy a tatárok az országot egészen elhagyták, a királynét gyermekeivel együtt visszahagyta Klissában, maga pedig a johanniták és a Frangepánok kíséretében haladéktalanul Magyarországra ment. Lehetetlen leírni, hogy milyen rossz karban, kietlen állapotban találta e hazát! Legyen elég Tamás főesperes rajza, melyet az akkori képről nyújt: „Mert élelem nélkül szűkölködött a lakosság, az éhség gyötrelmeitől kinezva adta ki lelkét. . . . Számtalan tetem hevert a földeken s országutakon, hogy egykönnyen azt hihette az ember, miként az éhinség nem kevésbbé tizedelte meg a magyar nemzetet, mint a vérszomjas tatárok kegyetlensége. Ezenkívül még, mint az ördög barlangjából, csapatszámra törtek elő a farkasok s embervér után szomjajtukban nem is valami ravaszul, csel útján, hanem egyenesen rátámadtak a házakra, az anyák kebeléről leragadták a csecsemőket, még a fegyveres embereket is megtámadták s iszonyatosan szétmarcangolták.“

Béla tehát első tekintetét, figyelmét a belső viszonyok rendezésére volt kénytelen fordítani.

Az éhezőknek élelmet kellett adnia; a hajléktalanoknak födelet, a birtokost ótalmaznia, a néptelenné lett városokat gyarmatosítania, ezenkívül még, nagyon természetesen, a háboru zavarai s a halálozási esetek következtében nagyon is megzavart birtokviszonyokat rendeznie.

Hogy Bélának mennyi idejébe került, hány év volt ahhoz szükséges, míg mindezt a régi kerékvágásba, a régi állapotokba visszahozhatta: a rekonstruálás egyes mozzanataira nézve az ez irányban nagyon gyér számmal rendelkezésünkre álló forrásanyag miatt lehetetlen meghatározni; mindössze is csak néhány, általános adatra szorítkozhatunk.

A pusztá vagy odahagyott vonaloknak benépesítése, úgy a népesség emelése végett általában az összes országokból földmivelőket és harczosokat hívott be.¹⁾ Sikerült is célja, a mennyiben a kúnokat a Tisza mindkét partján telepítette le, s a németek is nagy számban jöttek be hívó szózatára. Nagyon természetes, hogy az új gyarmatosok bizonyos kedvezményben részesültek; ebben leljük csiráját Magyarországhán a Bélától most már melegen ápoltt városi élettel a tulajdonképeni „polgári“ rendnek.

Rajta volt, hogy az ország ellenálló erejének fokozására ellenséges támadások ellenében arra lehetőleg alkalmas pontokon erősségeket létesítsen, mivel az ilyenek még a tatárok ellenében is jóknak bizonyultak; a mágnásokat is mindenféleképen rá akarta venni, hogy birtokaikon várakat építsenek.²⁾

A birtokviszonyok rendezése céljából bizottságokat

¹⁾ Fejér, IV. 3., 438. Maga Béla mondja, hogy az akkor lakatlan Udvardot egy német, Resseul nevű harczosnak adta. Az utazóktól ugyanott beszedendő adókat egy másiknak, Sebretnek adományozza oda.

A „terra latina“-ról új lakosok jöttek s telepedtek le Esztergamlan. Fejér, IV. 2., 375.

²⁾ Fejér, IV. 2., 320., 374. — Wenzel, VII. 162.

Igy pl. Mária királyné is akkor építette a visegrádi várat. V. ö. Wenzel, VII. 501.

küldött szerte az egész országban, a kik annak a kipuhatólásával foglalkoztak, hogy milyen a mindenhai birtokosoknak, vagy azoknak a birtokezíme, a melyen reklamáltak; végezetül pedig kiegészítette az ellenséges betörés következtében nagyon megfogyott nemesek számát, amennyiben sok, a hadjárat ideje alatt teljesített szolgálatok és szerzett érdemek következtében arra érdemes jobbágyot nemessé emelt.¹⁾ Azoknak, a kik a betörés idején okirataikat elvesztették, vagy okiratuk megsemmisült, ha igazolni tudták, nagyon természetesen megújította.

Béla reorganizáló működésének szemlélése alkalmából önkéntelenül is az a kérdés merül fel, hogy az erre okvetetlenül szükséges jelentékeny pénzt honnan szerezte, honnan vette? Ez a kérdés pedig annál jogosabb és nagyon is helyén való, mert tudjuk, hogy osztrák Frigyes a mohi csata után összes vagyonától megrabolta, Horvátországban s a partvidéken tartózkodása alatt nem tett kincsre szert, a tatároknak elvonulása után pedig rövid idővel Magyarország maga se volt abban a helyzetben, hogy a királyi pénztárnak csak némi kis mértékben is segítséget juttathasson. Mégis meg lehet válaszolni e kérdésre. Mindenekelőtt tudnunk kell, hogy Béla, miután Frigyes karmai közül kiszabadult, Magyarországon tartózkodása alatt, midőn minden pillanatban készen kellett lennie a menekülésre, nagyon is gondolt arra, hogy ily esetre is el legyen látva pénzzel és pénzértékkel s utána járt, a hol szert tehetett rá. Ezekkel a kincsekkel ment Horvátországba s a tengerpartra s megőrizte még abban a pillanatban is, midőn az ellenség színe előtt a nyílt tengeren csónakon evezve, a halállal farkasszemet nézett. E kincsek tehát visszatérte után is rendelkezésére állottak. Mária királyné is meg tudta menteni jószágának egy részét a Frigyes herczeg sóvár keze elől. Továbbá a Frangepán testvérek:

¹⁾ Wenzel, VII. 135.

Frigyes és Bertalan, Veglia urai, is a tengerparton tartózkodása alatt 20,000 márkányi összeget kölcsönképpen felajánlottak,¹⁾ ezeknek javarészt haza hozhatta; végezetül pedig alattvalóitól, a kik valamit még megmenthettek, kisebb-nagyobb összeget vett kölcsön, e kölcsönöket pedig a legtöbb esetben latifundiumokkal fizette vissza.²⁾

2. Alig tért magához a tatárok eltávozta, illetőleg Béla király visszatérte után a kiállott félelemtől fogva tartott ország, Béla ismét fegyverre szólította a népet, külföldi háborura. Az utókornak jogában állana, hogy vajjon zokon, rossz néven vegye e ténykedését, hogy az ország erejét ugyszólván néhány órával amaz iszonyatos csapás után, mely az országot sújtotta, külföldi háborura pocsékolta el; de részvétünk megbocsátja, hogy alig várhatta az a pillanatot, a melyben az osztrák herczegnek vele szemben tanusított álnok magatartásáért bosszút álljon.

Béla haderejét két részre osztotta. Ő maga az egyik hadosztály élén az osztrákok részéről elfoglalva tartott Sopron ellen vonult s ostrom alá vette. Az ostromlottak részéről történt kitörés alkalmából az ügyes Ákos nb. Detre kitüntette magát. Hadosztálya élén körözött lándzsával tört a kirohanókra s a várba való visszahuzódásra kényszerítette őket; két ellenséges hajító dárda által találva, éppen csak hogy megmenekült a halál torkából.³⁾

A másik hadosztály ezalatt szentgyörgyi és bazini Achilles vezérlete alatt (a kinek a testvére Kozma még mindig

¹⁾ Wenzel, XI. 477. — Fejér, IV. 3., 109.

²⁾ Így pl. tudjuk, hogy Maladik nevű orosz a tatárfogságból megmenekülvén, a magával vitt vagyont szerencsésen megmentette s a királynak 30 márkát kölcsönzött; 1262-ben ezért a Turóc megyében fekvő Tarnóczát kapja. Hazai okmánytár, VII. 83.

Tudjuk továbbá azt is, hogy Mária királyné a szentmártoni apátságtól 800 márkát vett kölcsön s ez összeget a tatárhadjáratra szánta. Wenzel, III. 42.

³⁾ Fejér, IV. 1., 289.

Pághai Marcell és szántai Seyfried is kitüntették magukat ez időtájt. Sopron-megyei okmánytár, I. 20.

osztrák fogságban sinylett) Pozsonyból az osztrák határra tört s az egész vidéket Bécsig pusztává tette.

Frigyes a történetek hírére a Lajta közelébe ment s itt — Bécsujhely mellett — ütközetre került a dolog. András, Tamás fia keresztül döfött lándzsájával egy rá támadó osztrákot, azonban vállán és mellén egy-egy sebet kapott. Béla főtisztjei közt volt jövődöbéli veje, halicsi Ros-tislav is.

A Béla vezérlete alatt álló főszereg a többi összes, az osztrákoktól elfoglalva tartott erősség ellen vonult; Kőszegnél végre döntő ütközetre került a dolog és Osl nb. Herbord, a ki a királyi családdal Klissából hazatért volt, a vár elfoglalása által kivívta a győzelmet; ezuttal kísérői közül tizen megsebesültek.¹⁾

Ugyane hadjáratban a trencséni Weczisló községbeli várjobbágyok, nevezetesen: Newer, Buda, Orcirad, Rásó, Radila és Damoszló is kitüntették magukat.²⁾ Hasonlóképpen kitettek magukért a Csem nemzetség tagjai, a kik a határt védelmezték Vasvárig, Óvár közelében; ezek közül az osztrákok bizonyos Rolandot és Seyfriedet megölték.³⁾ Ürményi Benedek is résztvett e hadjáratban.⁴⁾

A hadjárat békekötéssel végződött,⁵⁾ melynek értelmében Béla az elzálogosított Sopron-, Mosony- és Vasmegyét visszakapta, mert már 1242. november 16-án a Csák nb. Mátyás tárnokmester Sopron főispánja, Vasmegye főispánja Sol tálnokmester, 1243. évi június 5-én pedig Dömötör országbíró Mosony főispánja:⁶⁾ mindez a mellett bizonyít, hogy e megyékben akkoron határozottan magyar volt a közigazgatás.

¹⁾ Fejér, IV. 2., 31.

²⁾ Wenzel, VII. 135. — Fejér, IV. 2., 295. Béla 1243. június 4-én szent István nemes alattvalóivá teszi őket.

³⁾ Wenzel, VII. 161., 162.

⁴⁾ Fejér, VII. 5., 274.

⁵⁾ Cont. Sanerue. SS. IX. II. 641. — Cont. Garst. SS. IX. 597.

⁶⁾ Fejér, IV. 1., 264., 294.

E hadjáratnak szerencsés kimenetele arra bátorította fel Bélát, hogy az ország védőerejét saját családja érdekében is felhasználja, hiszen remélhette, hogy a nemzet az osztrák hadjárat által elért anyagi előny következtében csak nem nyilatkozik kelletlenül a véderőnek az ilyen családi érdekű hadjáratra való felhasználása ellen.

V. Boleszló, Nagy-Lengyelország fejedelme 1239 óta férje volt Kunigundának, Béla elsőszülött leányának; ő a tatároknak Lengyelországba és Sziléziába történt betörése óta mint menekült Béla udvarán maradt s miközben országa viszonyaival mit se törődve ott tartózkodott: a lengyelek a kopasz Boleszló, liegnitzi herceget, választották meg fejedelmükül; mivel azonban mazóviai Konrád, V. Boleszlónak nagybátyja ellen állott neki, a két trónkövetelő közt kitört a harc, a melyben Konrád tulsulyra vergődött. Ez a körülmény végre valahára V. Boleszlót felzavarta, felrázta nyugalmából. Egy magyar segítő haddal, melynek élén a Lengyelországban és Bulgáriában már évekkel azelőtt diplomáciai ügyködésben működött Bagomér állott, Lengyelország ellen ment s Bagomérnak energikus és eredményes hadi közbenjárására Konráddal szemben elnyerte az elsőbbséget.¹⁾

Közvetlenül emez epizód után vagy valamivel előtte, Bélának komoly összekocczanása volt a velencei köztársasággal.

Béla ugyanis a tengerparton tartózkodását arra is felhasználta, hogy a magyar uralmat lehetőleg megerősítse ott. Privilegiumokat osztogatott, elődjeinek régi szabadságleveleit megerősítette²⁾ s ezért ígéretet nyert. Így a többi

¹⁾ Wenzel, VII. 174. Bélának 1244. május 23-iki okiratával a Trencsén-megyében fekvő Pruszkával lesz megajándékozva.

²⁾ A privilegium Trau részére 1242. május 16-án kelt. Fejér IV. 1., 246., 250. Wenzel, VII. 131.

Zára részére: 1242. Wenzel II. 143.; Nona részére: 1243. Wenzel, II. 146.; Pago részére: 1244. márczius 30.; Wenzel, II. 149.; Pharo részére: 1242. május 10. Fejér, IV. 1., 252.; a traui templom részére: 1242. Wenzel, VII. 130.

közt Klissában 1242-ben Zára városával az elhalt Kálmán öcsese által már annakelőtte kötött szerződést megújította, a melynek értelmében a záraiaknak birtoknövedéket adott. A magyar segítségre számító záraiak most már elbizakodottakká lőnek, hadsereget létesítettek és Velenczével szemben nyíltan ellenségeskedni kezdtek. A velenceiek hajóhadat küldtek az elbizakodottak ellen. Erre a záraiak Bélához fordultak segítségért. Béla 1243 nyarán a kipróbált szentgróti Dénes horvát bánt és szlapon herceget egy magyar, horvát, szlapon és dalmátokból álló haddal küldte segítségükre, úgy hogy a velenceiek támadását feltartóztatták. Dénes azonban a magyar segítő hadnak megérkezte után nyolczad, tized napra egy dárdától találva nyakán megsebesült,¹⁾ mire embereivel a városból kivitette magát. A záraiakat abban a hiszemben, hogy a bán meghalt s jól tudva, miként magyar segítség nélkül semmire se mehetnek, olyan félelem fogta el, hogy fej nélkül, hanyatt-homlok szöktek az ostromlott városból. Erre a velenceiek bevonultak és pedig kardcsapás nélkül és mindenkinek szabad elvonulást engedtek.²⁾

Minthogy a menekülő záraiak magyar területre, nevezetesen Nonára mentek, a magyar-velencei hadjárat folytatódott; a velenceiek ugyanis Nonát ostrom alá vették. Habár sikerült is a magyar főparancsnoknak, a már kedvezőleg ismert Miklósnak (Bechend fia) őket legyőzniük.³⁾ Béla (a ki személyesen elment a partvidékre) mégis ajánlatosnak tartotta, hogy a dolgot békés uton intézze el, Szúdi Miklóst hát egy irással Velenczébe küldte, a melyre onnan választ is hozott.⁴⁾

Frangepánok számára dd. 1242. Fejér, IV. 1., 268. Wenzel, XI. 325., 370., 476. A Hazai okmánytár, VIII. 39. dd. 1260. Fejér, IV. 2., 98., 308. IV. 3., 13. dd. 1263. Fejér, IV. 3., 108. A Subiczok számára: Fejér, IV. 2., 106.

¹⁾ Wenzel, VII. 153.

²⁾ Tamás főesperes, c. 43.

³⁾ Miklós ezért 1247. márczius 31-én a Sárkány nevű helységet kapja. — Fejér, IV. 1., 445.

⁴⁾ Hazai okmánytár, IV. 28. — Wenzel, VII. 163. dd. 1254. április 22. (1244. helytelen)

Junius 30-án „juxta castrum Galas“ békét kötött Tiepolo Jakab doge képviselőivel: Giustiniano Istvánnal és Dandolo Péterrel; ennek értelmében Záráról Velenceze javára lemond.¹⁾ A doge Velenczében augusztus 6-án erősítette meg. Kötelezi magát, hogy II. András özvegyét, Beatrixet és fiát (Istvánt) egyáltalában nem segíyezi a köztársaság egész területén és a zárai révpénzből befolyt jövedelemnek két részét Bélának átszolgáltatja.²⁾ 1247-ben azután Zára végérvényesen meghódol, és alája veti magát Velenczének.³⁾

Az oka annak, hogy Béla az elért hadi eredmény daczára is kibékült Velenczével: a Spalató és Trau közt kitört viszály.

A spalatóiak röviddel azután, hogy Béla a tatárok kivonulása után Magyarországra ment, néhány olyan helyet csatoltak városuk területéhez, melyet Béla Traunak ajándékozott. Jóllehet az ebből keletkezett ellenséges viszonynak már 1243. szeptember 11-én történt békés elintezéssel vége szakadt,⁴⁾ a spalatóiak mégsem hagytak fel az ingerlékenységgel s a két város közt a feszültség újra nyílt harcban tört ki. A viszonyok lassacskán akként alakultak, hogy a harcz magyar s magyarellenes párharczra vezetett. Trau, Brebiri Stephko, a Nelipicsek stb. hűk maradtak Bélához, Spalató azonban, Chlmi András herczeg, a polizzaiak, Brativoj és Vuksa boljárok, a magyarellenes párt élén állottak. A dolog vége az volt, hogy a büszke és döllyfös Spalatót a trauiak tengeri hadjáraton teljesen leverték. Minthogy elpártolásuk miatt Béla büntetésétől tartottak, a magyarokkal hasonlóképen feszült viszonyban lévő bosnyák bánt, Ninoslavot hívták segítségül, a ki velük szövetkezve Trau termőföldjeit és szőlőit két héten keresztül pusztitgatta.

¹⁾ Fejér, VII. 5., 263.

²⁾ Wenzel, II. 156.

³⁾ Wenzel, XI. 349.

⁴⁾ Wenzel, VIII. 149.

Mivel azonban beláthatta, hogy a trauiakkal nem igen boldogulhat, spalatói helytartójául rokonát, a kalabriai Rizardót nevezte ki, egyik tulajdon fiát pedig egy osztály lovasság parancsnokává.

A trauiak küldöttséget menesztettek Bélához, hogy a történetekről értesítsék.

Béla azonnal kész volt elhatározásával, hogy boszut áll a spalatóiakon úgy, mint a bosnyák bánon. Szentgróti Dénes horvát bán és szlapon herceg nyomban parancsot kapott, hogy seregével Spalató ellen vonuljon és szigoruan megbüntesse őket. Vele együtt mentek Bertalan pécsi püspök, Phile zágrábi prépost, Mihály varasdi főispán és egyéb más méltóságviselők; Béla maga pedig a Ninoslav ellen vezetendő seregnek állott az élére.

A spalatóiak Dénes bán közeledésének hírére küldöttséget menesztettek eléje azzal a kéréssel, hogy kimélje őket. Dénes hajlandó is volt rá, ha kezeseket és bizonyos pénzösszeget felajánlanak. E helyett azonban azt kapta válaszul, hogy a spalatóiak ilyenféle szolgáltatásoktól királyi szabadságlevelek értelmében egyszer s mindenkorra mentek.

Erre a bán komolyan hozzálátott; (1244). július 12-én támogatva a Phile prépost horvát, a trauiak s a klissai vár csapataitól, megtámadta a várost. A helyi viszonyokkal ismerős trauiak rést ütöttek a falakon, mire az ostromlók az elővárosba törtek s a bennlakókkal kéztusába elegyedtek. Becsend fia Miklós — a ki annakelőtte már Nonánál kitüntette magát — ostrommal vette be a bástya tornyát s az összes ott levő lázadókat túsul vitte.¹⁾

Egyik fél részéről se volt nagy a veszteség; az elesett magyarok közt volt Béla házi orvosának, Tibornak testvére, Trisztán.²⁾

Csak midőn a bán a falokon belül lévő faépületeket

¹⁾ Fejér, IV. 1., 445.

²⁾ Hazai okmánytár, VII. 64.

hamvasztotta el s a spalatóiak tarthattak tőle, hogy a tűz ellepi az egész várost, csak az nap estéjén határozták el, hogy a bánt békére kéri fel. Dénes a következő reggel kezdte meg a tárgyalásokat s július 19-én a fennebb említett méltóságviselőkkel együtt létrehozta a békét Trau és Spalató közt. E békekötés értelmében a spalatóiaknak kinyilatkoztatniuk kellett, hogy a magyar király irányában hűségesen és alázatosan viselkednek; e hűségük biztosítása végett hat polgárukat túsul és 600 márkányi pénzösszeget kellett adniuk; a magyar királynak azt a jogot biztosították, hogy a tőlük megválasztott városi főnök csak akkor erősíttetik meg állásában, ha a királynak hű párthive. E békébe a bosnyák bán, Chlm ura, a polizzaiak s a két boljár Brátivoj és Vuksa kivételével bele voltak értve Traunak és Spalatónak összes egyéb hivei. Béla e szerződést 1244. október 14-én erősítette meg.¹⁾ E magyar közbenjárásnak további következése lett a magyar Ugrinnak spalatói érsekké választása.²⁾

Ugrin spalatói érseknek 1248-ban bekövetkezett halála után a suffragan püspökök figyelme a magyar János, domonkosrendi szerzetes felé fordult, ugyanarra, a kit röviddel azelőtt scardonai püspökké választottak. A Lyonban székelő pápához küldöttséget menesztettek, hogy erről jelentést tegyenek s amennyiben János nem lenne kedvére való, válasszon ki erre mást. Incze ez állásra 1249. (50.) április 30-án a már ismeretes Rógert nevezte ki, a ki a tatárok kezéből történt megszabadulása után megint János toledói biboros udvari káplánja lett s mint ennek követe gyakran megfordult Magyarországon. Béla, habár a Rógerre esett választás nem volt is inyére, még sem ellenkezett s így Róger 1251 bőjtjén elfoglalta méltóságát, melyben haláláig — 1266. ápr. 14-ig — megmaradt. Nemsokára azután, hogy

¹⁾ Fejér, IV. 1., 319. — Tamás főesperes, c. 47.

²⁾ Fejér, IV. 1., 325. (do. okt. 2-án); 375.

Róger új állását elfoglalta, Béla beutazta Horvátországot s Szlavoniát, meglátogatta Spalatót is; itt Duymo Mihály házában szállott meg. A polgárságnak sikerülvén Bélát Róger megválasztása tárgyában végképen kibékíteni, a lakosságtól e legjobb egyetértésben vett búcsút.

Ezt a jó egyetértést Mária, ez a döllyfös királyné, 1257-ben megzavarta. Mária ugyanis kedvelt fiának, Béla herczeg érdekében utazást tett Horvátország-, Szlavoniában s a tengerpart vidékén, hogy személyesen meggyőződjék az ottani népességnek fia iránt való hangulatáról. Tekintélyes mágnás- és katona-csoport kíséretében lakóhelyét Tinni várában ütötte fel s meghívta ide e vidék notabilitásait, hogy velük tanácskozzék.

Mialatt ő itt lakott, néhány Klissa-várbeli katonának — elbizakodottságukban — eszébe jutott, hogy Spalató ellen vonuljanak aratás idején s a természetesen kárt ejtsenek. A spalatóiak, alig hogy neszét vették a dolognak, közülök önként kiment néhány vakmerő ifju s a klissaiakkal összehúzóztak; ez alkalommal két magyar megöletett. Mária, a mint hírért vette a történeteknek, nyomban elhagyta Tinnit s boszút lehelve, Spalató ellen fordult. Hasztalanul küldtek elébe a fenyegetett spalatóiak küldöttséget, a mely a két magyarnak halálában való ártatlanságukat kimutatva, kegyelemért esedezett; mert alkalmasnak találta, hogy fia tekintélyének emelése céljából a királyi hatalomnak nagyságát itt kimutassa, boszút lehelve ment Klissa várába. Róger érsek felkereste itt kibékítés céljából, azonban, mert őt okolta az egészszel, majd hogy életével nem játszott; nem feledhette el, hogy kinevezése alkalmával férjét meg se kérdezték s a boszuvágyó nőnek még mindig a szeme előtt lebegett az 1241. évi jelenet. Nem hajtva a spalatóiak kérésére, nyugodtan nézte, türte, mint zsákmányol szerteszéjjel magyar, szlavón és kún emberekből álló katonasága, hogy házakat felgyujtanak, vetőföldeket pusztává tesznek s porrá zúztak mindent, a mi csak kezük ügyébe került.

De erre már a spalatóiak is komoly védelmi eszközökhöz folyamodtak.

Minthogy belátta a raffinírozott asszony, hogy itt erőszakkal mit sem ér el, mert nem vezet célhoz, magatartását megváltoztatta legott.

Spalató követeivel szemben a kiengeszteltet játszotta, nem említette már a két magyar halálát: hajlandó volt kibékülni. A városnak képviselőivel elküldötte hát három vagy négy méltóságviselőjét, körülbelül 30 katonával, ezeket könnyen felfegyverezte s azt az utasítást adta nekik titokban, hogy a várból kicsalt polgárokat fogják el, hozzák Klissába; ha odahozataluk sikertelen lenne, öljék meg a helyszínén irgalom nélkül. Mivel a magyarok kijelentették,* miként nem akarnak a városba menni, nehogy megjelenésük a népet szükségtelenül fellázítsa: a várostatyák lépre mentek. Alig hagyták el a várfalakat, a magyarok jeladásra rájuk törtek, néhányat megsebesítettek, ötöt pedig foglyul ejtettek, nevezetesen: Dessa Michaelit, az agg bírót; fiát: Miklóst; unokáját (v. unokaöcscsét) Mihályt, (Lénárd fiát); Vitalis János bírót és Péter bírót, Cernecta fiát.¹⁾ Mária, jöllehet Béla király eddigi eljárásának hírére Magyarországra visszarendelte őt, sötét börtönbe vettette a foglyokat s a spalatóiak hozzá menesztett deputációjának, a mely az ártatlanul bebörtönzöttek szabadonbocsátásáért esedezett, azt a kétszinű választ adta, hogy csak forduljanak a királyhoz, *ügyüket nála ő a leghathatósabban támogatja majd.*

Erre azután a foglyokat Tinnibe átszállíttatván, visszatért Magyarországra.

Nyomban követte őt egy, Tamás főesperes- és Bonajuncta Marinoból álló küldöttség, hogy Bélánál kihallgatást kérjenek. A szószegeő asszony a spalatóiaknak tett

¹⁾ E három itt megnevezett bíró okiratilag is (1257. márczius 14-én) meg van említve. — Wenzel, VII. 478.

igérete ellenére, most Béla előtt a spalatóiakat okolta mindezzel, bevádolva őket; a küldöttség nem ért el egyebet, mint hogy a nejétől egészen befolyásolt király beleegyezett, miként 26 előkelő kezes biztosítása mellett az ügyet valamiképen kiegyenlíti.

Midőn Roland bán a spalatóiaknak személyesen értésére adta a király elhatározását, megegyeztek abban, hogy elégedjék meg a király legalább 12 ő tőle kiválasztandó kezessel.

Béla Máriával nemsokára Bibácsra ment s ott Duymo Kosaro, Duymo Miklós s a főesperes kezéből átvette a 12 túszt, mire a foglyok majdnem két évi synylődés után (1259 husvétján) visszakapták szabadságukat.

Ama hadjáratról, melyet Béla ezenközben Ninoslav bán ellen vezetett, közelebbi tudomásunk nincs. 1244. junius 15-én és 30-án¹⁾ a Glaz város mellett lévő táborban tartózkodik — az usorai határon — s mivel 1244. julius 20-án a bosnyák püspöknek már privilegiumokat osztogat, egyházkerülete birtokát — Bosznián belül és kívül — megerősíti s mivel Ninoslav bán mindebben — Béla okiratából kivehetőleg — ugyszólván egyetért vele:²⁾ teljesen jogosult ama véleményünk, hogy Bélának expedícióját határozottan siker koszoruzta. A további részleteket nem tudjuk. Mindössze is csak arról tudunk, hogy Sinister Miklós (1249-ben a trónörökös tárnokmestere és dobiczai főispán, később királyi tálnokmester) hasonlóképpen részt vett e hadjáratban.³⁾

3. Valóban csodálatraméltó, hogy Béla a partvidékről való visszatérének első éveiben szakadatlanul háboruszkodott. Azt hihetnők, azt kellene gondolnunk, hogy évek hosszú során keresztül a tökéletesen rombadőlt országnak a felépítésével foglalkozván, éppen semmi ideje se maradt, lehetetlen volt még hadjáratot is viselnie. S ha mégis

¹⁾ Fejér, IV. 1. VII. 5., 265.

²⁾ Theiner, Mon. Slav. merid. I. 297., 298.

³⁾ Fejér, IV. 2., 51.

viselt, kíváncsiak vagyunk, tudni szeretnők — és pedig jogosan, — mi indította erre s hogyan, mikép volt lehetséges?

Az első kérdésre fentebb némiképen már megfeleltünk, s e mellett rámutattunk Bélának erőteljesen kidomborodott családi érzületére, — amennyire egyenes ivadékaira kiterjeszkedett, — ezeknek érdekében egyhamar háboruba keveredett. A második kérdésre csak annyit mondhatunk, hogy korántsem az országban tanyáját újból felütött jólét tette lehetővé, hanem inkább ama hadi eredmények, melyeket az ország rekonstruálása óta kivívott; nemkülönben az a körülmény, hogy az alattvalóinak ellenszegülése királyi tekintélyét most már nem igen ásta alá, e tekintetben legalább nem tudunk olyatén jelenetekről, melyek a tatárjárás előtt és utána lejátszódtak.

Béla hadi akeziójának 1243/44-ben — a partvidéken és Boszniában kivívott eredményekkel — még nem szakadt vége; más, kizárólag a dynasztia érdekében tett hadi vállalatba is belebocsátkozott.

Tudjuk, hogy Béla, midőn 1242 első felében Magyarországra visszatért, Klissában hátrahagyta nejét s gyermekeit, hogy, ha biztonságukról Magyarországbán kellőképen gondoskodva lesz, visszatérjenek. A másik okot abban kell keresnünk, hogy Mária királyné akkoron áldott állapotban volt. (A szentség nimbusától környezett Margitot, a ki 1271-ben meghalt, hordta méhében.)

A királyi család védelmére és szolgálatára visszamaradt Klissában néhány előkelő magyar; a trónörökös, Istvánnak gondozása pedig külön az Osl nb. Herbord figyelmére volt bízva; nevezettnek éppen ezen oknál fogva a királyi család lakóhelyének közvetlen közelében, illetőleg a trónörökös lakosztályával szomszédos házban kellett laknia. Klissában meghalt a királynak két ifjabb leánya, Katalin és Margit; ez utóbbi Béla unokatestvérével Szt.-Omeri

Vilmossal volt eljegyezve. Ez is itt hunyt el kb. 1242. április 20-án.

A két királyleány tetemét Spalatóba, az ottani szt. Domnius-féle templomba vitték át s ugyanott helyezték örök nyugalomra.

1242 szeptemberén elhagyta a királyi család Klissát s visszatért Magyarországba. Valószínűleg még most se tartották tanácsosnak, hogy a trónörökös valamely meg nem erősített helyen tartózkodjék; a miért is a kipróbált Huntpázmán nb. András, a Forgáchok ősatya által a tatárok ellenében oly eredményesen megvédett turóczy várba küldték.¹⁾ Hihetőleg oda ment az egész királyi család is.

Béla leányai közül a legidősebb, Kunigunda, már férjnél volt; a jegyesként elhalt Margit után — hogy Katalin elhunytakor hány éves volt, nem tudjuk — Anna volt a legidősebb eladó leány; szülei jónak látták, hogy 1243-ban Rosztisló orosz herczeggel összeházassítsák.

Ezt a Rosztislót atyja Tsernigovi Mihály 1238-ban Halics részfejedelmévé tette, miután az előttünk már ismert Dánielt, Halics jogszerű, törvényszerű urát némiképen meggyengítenie sikerült. Dániel azonban magyar segítséggel²⁾ már a rákövetkező évben elűzte ellenesét, a ki egy évvel később, tehát 1240-ben atyjával együtt jelent meg a magyar udvarnál s — hogy Dániellel szemben tulsulyra vergődjék s e tulsulyt fentartsa is — Anna herczegné kezét megkérte.

Ez utóbbinak az anyja, a büszke Mária királyné, nem tartotta méltónak a trónjától megfosztott fejedelmet, hogy

¹⁾ Fejér, IV. 2., 54. dd. 1249. Az országnak veszedelemben forgásakor és szorongatása ideje alatt — így szól az okirat — (András) a turóczy várban az ifjú király, István oldalán hű párthíve maradt, amennyiben saját fegyvereseivel védte őt. A trónutódnak a turóczy várban tartózkodását illetőleg más időpontot nem egyhamar találunk.

²⁾ Az orosz források így szólnak. Határozott bizonyosságot ez irányban a magyar kuttókban hiába keresünk.

ily előkelő összeköttetésbe lépjen, megtagadta a kérelmet. Rosztisló tehát visszatért hazájába s atyja a tschernigovi hercegséget adta neki. Uralma azonban nem tarthatott sokáig; a tatároknak Oroszországba történt betörése következtében 1242-ben újból a magyar királyi udvarhoz menekült s a Lajta mellett Frigyes osztrák herceg ellen vívott ütközetben részt vett.

A tatárjárás a dölýfös Máriának leányai kiházásítását illetőleg czélba vett terveit, törekvéseit, lényegesen alászállította; a mit három évvel annak előtte megtagadott, ellenzett, ugyanabba beleegyezett most s így történt, hogy Rosztisló 1243-ban a királyleány kezét elnyerte.

A királyi családnak nagyon természetesen gondja volt rá, hogy az új családtagról lehetőleg fényesen gondoskodják.

Eleinte meg kellett elégednie üres czímmel; Kálmán herceg (már régóta birtokolta a halicsi királyi trónt s a királyi czímet trónjától való megfosztása után is használta) 1241-ben a sajói ütközetben kapott sebek következtében meghalt; Béla az így üresedésbe jutott halicsi királyi czímet tehát az új vőnek adta s felhasználta azt a körülményt, hogy halicsi Dániel a tatárok által előidézett általános zürzavarban elhiresedett számba ment, arra, hogy a magyar királyi háznak a halicsi koronára való régi igényeit most már fegyveres erővel Rosztisló javára érvényesítse.

Rosztislót magyar hadtest élén Halics ellen küldték; oldalán volt Kemény fia Lőrincz, a későbbi nádor.

Dániel a trónkövetelő közeledésének hírére nagyhirtelen országába vonult vissza s az ellenséges támadást Jaroslav várában várta meg. Egy izben, a galicziai csapatok kitörése alkalmából Lőrincz súlyosan megsebesült: egy ellenséges dárda átjárta térdét. A sebesülés még be se gyógyult, midőn Dániel nyílt, tér-ütközetben rátámadt az ellenségre. Lőrincznek itt alkalma akadt, hogy a vár előtt szenvedett vereséget visszafizesse. Az ellenséges sorok

közepébe rontva egy halicsi mágnást jól irányzott dárda-dobással sikerült kiütnie nyergéből s foglyul ejtven, Rosztisló herczeg elé vezette. Ez lefejeztette őt. Midőn pedig az ütközet további folyamán a herczeg lovát leszurták alóla, Lőrincz volt az, a ki saját élete veszélyeztetésével saját nyerges lovát a herczeg rendelkezésére bocsátotta, maga pedig gyalog harczott tovább. Rosztisló és számos más jelenlevőnek egybehangzó vallomása szerint a kéztusában bámulatraméltó ügyességet fejtett ki, valóságos bravourt űzött.¹⁾ S mégis a magyar csapatoknak, mit sem végezve, kellett elvonulniok. Dániel maradt ura a csatamezőnek, Rosztislónak pedig meg kellett elégednie egyelőre az üres halicsi herczegi czímmel. Ettől fogva magyar honosítotthoz hasonlóan Béla oldalán maradt s második hazája ügyeiben élénk tevékenységet fejtve ki, részt is vett. 1247. június 2-án szlavón bán.²⁾ 1249-ben kísérlette meg utoljára a szerencsét Dániellel szemben; minthogy azonban Dániel deczember 17-én a San folyónál megverte, lemondott a Halics visszafoglalására vonatkozólag tett minden további kísérletről.³⁾

4. A spalatói, velencei és bosnyák ellenségeskedés megszűntével Béla fegyverei mintegy két évig pihentek. Béla 1244. június 30-án még Boszniában van, augusztus 26-ka óta szeptember 10-ig Budán tartózkodik, október 2-tól kezdve deczember 15-ig pedig az ország különböző vidékeit járja be.

Ezen idő alatt hihetőleg az ország belügyeivel foglalkozott egyedül és kizárólag; az az egyetlen vélemény, hogy kifelé is tevékenykedett, azon alapszik, hogy orvosát,

¹⁾ Fejér, IV. 1., 396.

²⁾ Fejér, IV. 1., 454.

³⁾ Valószínűleg az időtájt, midőn Phile bánt az oroszok elfogták s a fogságban meg is halt. Fejér, IV. 2., 66. dd. 1250.

Hasonló eset történhetett a Huntpázmán nb. Mihálylyal, a Baesányiak ösatyjával is, a ki néhány éven át orosz fogságban sinylett. Hazai okmánytár, VI. 139.

Tibort, Fülöp zágrábi püspökkel követként küldte a pápai udvarhoz s Konrád királyhoz.¹⁾ A küldetés célját nem tudjuk.

A kuriához való viszonya ez időtől fogva egyáltalában nagyon változó. Így pl. 1243. április 29-én felhívja őt IV. Incze pápa, hogy a szentmártoni apátságtól elvett jószágokat és bevételeket szolgáltatassa vissza;²⁾ 1244. évi december hó 20-án újból felszólítja s ugyanezen ügyben fordul az esztergami és kalocsai érsekekhez is;³⁾ 1244. február 27-én ellenben a királyi családot az egyházi átok alul felszabadítja és Béla gyóntató atyjának megengedi, hogy a felmentést részére megadhassa.⁴⁾ 1244. február 28-án meg éppen annyira megy a pápa, hogy Magyarország főpapjai ellen, s Béla mellett foglal állást. Ugyanis az eddigi szokással ellenkezőleg, hogy a főpapok választása csakis a király jóváhagyásával és megerősítésével történhetik, a veszprémi kanonokok Béla jóváhagyása nélkül választották még kartársukat, a Kaplyon nb. Zlandot veszprémi püspökké s az esztergami érsek, jelentést tévén a választásról a kuriának, megerősítette. A pápa az ezen ügyben kibocsátott rendeletében, melyben szigorú vizsgálatot parancsol. egyidejűleg megjegyzi, hogy egyéb főpapok s egyházi személyek is kisebbiteni akarják a magyar királynak a lelkiekben, egyházi tekintetben való jogát, ehez semmiképen se járulhat hozzá.⁵⁾

Incze pápa készségének további bizonyítékaul szolgál 1245. augusztus 21-ki magatartása. Béla Horvátországba menekülván, Frigyes császárt a tatárok ellen való segítségre hívta fel s az esetre, ha ő vagy fia Konrád bizonyos meghatározott időn belül megadja a segítséget, megígérte,

¹⁾ Hazai okmánytár, VII. 64.

²⁾ Wenzel, II. 157.

³⁾ Wenzel, II. 159., 160.; Billa, Gönyő és Udvari helységek forogtak szóban.

⁴⁾ Fejér, IV. 1., 359., 360.

⁵⁾ Fejér, IV. 1., 364.

hogy a császárnak leteszi a hűbér-esküt. Minthogy azonban sem Frigyes, sem pedig Konrád nem jöttek segítségére, Béla arra kérte a pápát, hogy az annak idején tett ígéretét nyilvánítsa érvénytelennek; Incze e kérését kész örömezt teljesítette, amennyiben még ugyanaz évi július hó 17-kén a császárt e hűbérre nézve vesztessék nyilvánította.¹⁾

Másrészt azonban gondjába vette a pápa II. Andrásnak utószülött fiát István herceget, a kinek anyja — Beatrix — most meghalt.²⁾

1245 első negyedében Béla Horvátországban s a partvidéken időzik; ez utóbbi helyre fontos okok hívták, így szól egyik okiratában.³⁾ Ez alkalommal márcz. 23-án újból megerősíti Trau városának privilegiumait.⁴⁾ 1245. május 18-tól 1246. január 10-ig ismét Magyarországon van s új hadjáratra köszörüli a kardot.

Béla nem volt az az ember, a ki az után vágyódott, hogy a nagy hősokeket és hadvezéreket megillető babérral fonja körül homlokát; csak akkor viselt hadjáratot, ha személyes vagy családi érdeke forgott szóban, vagy ha a hadjáratból hasznot húzhatott.

Midőn 1246-ban hadjáratra készült, irányadó volt mind a két tényező.

Béla a Frigyes osztrák herczeggel szemben 1242 végén kivívott előnyökkel még korántsem elégedett meg, nem békült ki; annak az álnok embernek gyalázatos ténykedését, magatartását, melyben éppen akkor részesítette, midőn a legnagyobb szorultságban és kétségbeesésben volt, absolute nem felejtette el; szüntelenül gondolkodott, törte a fejét, miként álljon keserűbb bosszút rajta. Másrészt azonban nem szabad megfeledkeznünk arról se, hogy

¹⁾ Fejér, IV. 1., 374.

²⁾ Fjér, IV. 1., 367. — Wenzel, II. 183.

³⁾ Wenzel, VII. 188.

⁴⁾ Wenzel, i. h.

Frigyes se viselte el olyan könnyű szerrel, az 1241-iki vereséget s hihetőleg felhasználta minden alkalmas pillanatot, melyben a magyar határon lehetőleg éreztesse haragját.

Béla elannyira haragudott rá, hogy őt sohase — még Frigyes halála után is hosszú ideig — nevezte másképp, mint „főellenség“-nek s midőn 1245. szeptember 7-én Artolf erdélyi püspököt a pápának a betöltendő győri püspökségre ajánlja, kiemeli, hogy Artolf, számos méltóságviselő rokona lévén, a legalkalmasabb egyén arra, hogy ezek segítségével a győri egyházkerületet, mely ellenséges nép közelében fekszik, ezeknek folytonos betörései és pusztításai ellen megvédje.¹⁾ Tehát egyáltalában nem hiányzott a gyújtó anyag, hogy a háboru lángját éleszsze.

Az időpont — 1246. kezdete — Bélának éppen kedvére volt. Frigyes ugyanis 1242-ben I. Venczel cseh királynak odaigérte unokahuga, Gertrudnak, kezét; Venczel ugyanis azt gondolta, hogy Frigyesnek gyermektelensége s fiörökösök hiánya miatt Ulászló herczeg Gertrud keze révén megkaphatja Ausztriát. Midőn azonban II. Frigyes császár ugyanezen intencziókból indulva ki, Gertrud kezét megkérte, Frigyes megfeledkezett a cseh királynak tett ígérteréről s a császárral tárgyalásokba bocsátkozott. Venczel elkeseredve ezen a szerződösszegésen, 1246. januárban haddal tört Osztrákországba, Frigyes azonban még január végén legyőzte. Mivel azonban a császárral való házassági összeköttetés terve — Gertrud ellenkezésével találkozáván — hajótörést szenvedett: Frigyes herczeg most egyszerre két udvarnál — a cseh király- s a német császárnál — alapjában elrontotta a dolgot; Béla tehát bizonyos lehetett abban, hogy ellenséges támadása ellenében Frigyeset e kettő közül egyik se támogatja majd.

Béla ezuttal hatalmas sereget gyűjtött össze — képviselve voltak benne a kúnok is;²⁾ — azonban helytelen

¹⁾ Fejér, IV. 1., 379.

²⁾ Mon. Germ. SS. IX. 559.

s nem felel meg a valóságnak, hogy Béla veje, halicsi Rosztisló — mint egy osztrák történetíró megjegyzi¹⁾ — az éjszak kárpáti tartományokból összeszedett harczosokkal támogatta ipját. Rosztisló — a ki mindenestre részt vett a hadjáratban — akkoron csak címzetes halicsi herczeg volt és sehol se voltak alattvalói, a kiket Béla segítségére vihetett volna, ő mindössze is valami fővezérlettel volt megbizva.

Junius 15-én reggel — pénteki napon²⁾ — Bécsujhely mellett összeütközésre került a dolog mind a két hadsereg között. Frigyes oldalán lichtensteini Henrik zászlóvivő éppen lelkesíti katonáit, midőn a magyar had elődandárja megkezdí a támadást s kéztusa fejlődik ki. Ákos nb. Erne (később bán és lovászmester) egy osztrák főtsíztet kiüt lándzsájával a nyeregből, s fejét levágva, átküldi a királynak.³⁾ Boxa nb. Simon, a sóvári Soós (s több más) családnak ösátyja, Béla szeme láttára rátör az ellenségre, egyet lándzsájával keresztülszúr, de azután többszörösen megsebesülván, az ellenség kezébe kerül.⁴⁾ A herczeg dárdától szeme táján találva lováról lerogy s a körülötte és rajta harczolók sokaságában hal meg.⁵⁾

Mindaddig, a mig az osztrákok herczegüknek a haláláról nem tudtak, lichtensteini Henrik vezetése alatt tovább folytatták a harczot; néhány tekintélyes ellenséget sikerült elfogniuk is. Midőn azonban Henrik, a herczegi tollvivő, a herczegnek fegyverzetétől megfosztott holttestére bukkant a csatamezőn: az osztrák had fájdalomtelt szívvvel, gyászba borultan bomlott fel. A magyarok lettek a csatamező urai. Az elfogott magyarok közt volt Bertrand, a Nagymartoni

¹⁾ Ficker: II. Frigyes herczeg, 1884., 127. l.

²⁾ Mon. Germ. SS. IX. 727.

³⁾ Fejér, IV. 2., 92.

⁴⁾ Két éven keresztül fogva marad. Hazai okmánytár, VIII. 85.

⁵⁾ Egyetlen egy okírat se nevezi meg azt a férfit, a ki a herceget megölte. Hanthalernek egészen a saját nézete szerint egy Frangepán. (Fast. Campilil. I. 1318.) Megfoghatatlan, hogy Béla e férfiról okírataiban nem emlékezett meg.

és Fraknóiak ősatyja,¹⁾ a Nádasd nb. Miklós,²⁾ a fentebb említett Boxa nb. Simon,³⁾ Pál, a későbbi országbíró 7 más nemessel.⁴⁾ Kemény fia Lőrincz, a jaroslói hős is résztvett ez ütközetben. Midőn lova, szügyén találva, lerogyott, gyalog védekezett s a csata befejezte után épen tért haza. Az elesettek közt találjuk Lónyát s fiát Gyurkát is.⁵⁾

5. Frigyes halálával Bélának a herczeg személye ellen táplált boszuérzése lecsillapodott ugyan, de Bélának a szándékát, hogy boszuját teljesen kitöltse osztrák hódítások által, vagy legalább jókora pénzösszeget kicsikarjon Frigyes-től, a herczeg halála korántsem szüntette meg; ellenkezőleg, egészen uj, más irányra terelte. Hiszen Bélának vaknak kellett volna lenni, ha fel nem ismerte volna, hogy támadó politikájának minden út tárva-nyitva Frigyes halálával.

Frigyes volt ugyanis házának utolsó sarja s most, hogy meghalálozott, Osztrákországnak és Stíriának a német országos alkotmány értelmében mint üresedésbe jött birodalmi hűbérnek a német császárra kellett esnie. Mivel azonban II. Frigyes császár IV. Incze pápával, — a ki őt 1244. július 17-én trónvesztesnek nyilvánította ki s 1246. május 22-én thüringiai Henrik tartománygrófot ellenkirályként léptette fel vele szemben — rossz lábon állott, Béla nagyon jól tudta, hogy a herczeg örökségét el akarván nyerni, ebbeli törekvéseit a pápa jóakarattal fogadja.

Ez okból már 1246. novemberben Inczéhez fordult és szándékát tudatta vele. Ugy történt, a mint várta. Incze 1247. január 30-án kelt válaszában⁶⁾ Béla szándékát örvendetes tudomásul veszi, megígéri, hogy e tekintetben támogatni fogja s megbizsa egyuttal Henrik ellenkirályt, hogy

¹⁾ Fejér, IV. 2., 428.

²⁾ Hazai okmánytár, VI. 44., VIII. 49.

³⁾ Ugyanott, VIII. 85.

⁴⁾ Wenzel, VII. 284. Pál kiváltotta magát s társait 1000 márkáért. Pál a csatában súlyosan megsebesült.

⁵⁾ Fejér, IV. 1., 392.

⁶⁾ Theiner vet. Mon. Hung. I. 203.

mindenben járjon Béla kezére, a ki Osztrákországot a német birodalom, úgy a cseh királyi család jogainak épségben tartása mellett, elfoglalni akarja.¹⁾

Béla mindazonáltal nem tett semmiféle néven nevezendő előkészületet arra, hogy szándékát fegyveres erővel megvalósítsa. Mi tartotta vissza, nem tudjuk; valószínűleg híre járta már akkor, hogy a tatárok újból való betöréssel fenyegetik Magyarországot.²⁾ Az se lehetetlen, hogy először esetleges szövetségtársakat keresett stb.

Incze pápa Bélának eme huzogató, halasztgató, vonogató magatartása következtében Frigyes herczeg unokahuga, Gertrud pártjára vetette szemét. Gertrudot Ottó bajor herczegnek unokaöcscse, badeni Herman örgróf birta nőül; a pápa 1248. szeptember 14-én megerősítette az örgróft Ausztria birtokában s a tőle (1247. október 3-án) német ellenkirályként felléptetett hollandi Vilmost felhívta, hogy az új tartományurnak in optima forma adja át a hűbér-földet.³⁾

Az osztrák és stíriai viszonyok kb. 1250 végéig rendezetlenül maradtak; a két tartomány több egymással hadi lábon álló pártra szakadt s formális anarchiára vezetett. Ekkor halt meg 1250. október 4-én Gertrud férje,

¹⁾ Theiner, i. h. 202. — Cod. dipl. Moraviae III. 66.

²⁾ Incze 1248. június 24-én megbizza a hospitálosokat, hogy a tatárbetörés esetén mindent elkövessenek az ország védelme végett. — Wenzel, II. 205.

³⁾ *Lorenz* II. Ottokárról irt történetében (106. l.) azt állítja, hogy a pápa Bélának, illetőleg fiának, Istvánnak, Osztrákország helyett kárpótlásul a legszebb, a szicíliai királyságban fekvő Stauff-birtokokat ajánlotta fel, de a magyarok a dél-szicíliai családoknak nem mentek neki. Forrásként Fejérnek 1251-re vonatkozó, kelet nélküli okiratát idézi.

Lorenz e helyütt határozottan helytelen felfogással élt! A tőle idézett Fejér-féle (VII. 5., 285.) *jegyzet* (nem pedig okirat!) igaz, hogy említést tesz arról, miként a pápa valamelyik Istvánnak adományozza a Laureti, Conversano, Terlize S. Petri és Soletto stb. grófságokat, de ha Lorenz olvasta volna a pápának 1251. február 25-én kelt okiratát Fejérben (IV. 2., 72.) és Theinerben (I. 207.), kivethette volna belőlük, hogy Loretto, Conversano grófságokat, Soletto stb. helységet *nem Béla fiának, hanem II. András és estei Beatrix házasságából született posthumus Istvánnak adományozta a pápa.*

badeni Herman, egyetlen egy éves fiut hagyva hátra. 1250. december 13-án halt meg II. Frigyes császár, végrendeleti örökösevé tevén nagybátyja örökségére nézve unokáját, Frigyes herczeg nőtestvére: Margit fiát: Frigyes. De midőn 1251 elején ez is meghalt, Konrád király pedig Itáliába vonult, fő nélkül maradtak a pártok: a hohensaufi birodalmi-, Gertrud herczegné s a pápa pártja; a legalkalmasabb, a legkedvezőbb alkalom arra, hogy a szomszédos magyar, cseh s bajor fejedelmek az uratlan tartományokat elfoglalják. Ezek közül Ottó bajor herczeg — fia Henrik 1247 táján nőül vette Béla leányát — rokonságban lévén Bélával, egészen a magyar párton volt s legalább most nem lépett fel nyilvánosan jelöltként, úgy, hogy csak a magyar és cseh király maradt hátra mint ilyen.

Béla mindjárt kezdetben hibázott, midőn a babenbergi örökséget elnyerni akarta. Közötte s az osztrák meg stiriai mágnások közt még a fennebb említett kedvező pillanat beállta előtt véres összeütközésre került a dolog. Ha ez összkocczanás alkalmából a magyar uralomról kedvező képet alkottak volna maguknak, Bélának mindenesetre számos hive akadt volna közöttük, a kik célja elérésében segítették volna; de ő nem is gondolt arra, hogy ilyenekre szert tegyen.

Akkortájt Bélának volt is oka, hogy Frigyes tartományaira ellenséges indulattal rátörjön. Természetes dolog, hogy ez anarchikus állapot ideje alatt — 1246 óta — a rablásra vágyó osztrák és stiriai urak alkalmasnak találták, hogy a magyar határszéli helységeket kisebb rablóhadjáratokkal felkeressék, hogy még mielőtt büntetés érhetné őket, zsákmánynyal terhelten vonuljanak vissza hazájukba s erre annál is inkább voltak hajlandók, mert e tekintetben maga Frigyes herczeg nyújtott nekik példát meglehetősen jó ideig. Addig mentek, hogy néhány osztrák határszéli földbirtokos, az osztrák támadások ellenében nem tudván védekezni, kicseréltette a királylyal birtokát

olyannal, mely kevésbé volt exponálva.¹⁾ Erre azután Béla 1250 nyarán jókora sereget gyűjtve, az osztrák-stájer határt átlépte. A külföldi források²⁾ szerint Béla serege minden kimélet nélkül, iszonyu kegyetlenséget űzve, rombolt, tört, zúzott; sok helységet és templomot felgyújtott s a templomba menekült emberek a lángok martalékává lőnek; másokat megöltek, megbénítottak; nőket és leányokat megbecstelenítettek. E források — ha egyben-másban túloznak is — mindenesetre sok valót tartalmaznak;³⁾ a hadviselésnek akkortájt éppen ez volt a módja s nem is tett e tekintetben kivételt egyetlen egy európai nemzet se.

A magyar források alig nyújtanak néhány részletes adatot e hadjáratra nézve. Csak annyit tudunk, hogy Tamás fia András — a ki már 1242-ben kitüntette magát a Lajtánál — hasonlóképen részt vett e hadjáratban s a kryslagi erősség ostromlásánál hősi halállal halt meg. Ugyanis Béla többrendbeli várat bevett s azután az osztrák magyok közül számosan menekültek.⁴⁾

Tudomásunk van továbbá arról is, hogy Béla az Alsó-Ausztriában fekvő Waltersdorf nevű várat bevette és tökéletesen lerombolta; Péter fia Oltoman itt különösen kitüntette magát. A Moys (későbbi nádor) vezérlete alatt álló

¹⁾ Wenzel, II. 223. do. 1252. augusztus 12.

²⁾ SS. IX. 508., 546., 599., 600., 642., 643., 647., 655., 792.

³⁾ E mellett bizonyít a többi közt a pápának Bélához intézett, 1252. június 27-én kelt levele, melyben a klosterneuburgi konventet, a mely a *gyakori* pusztítások következtében megrövidült, jöllehet annak előtte — így szól az okirat — földi javait illetőleg gazdag volt — e birtokokból kéri kártalanítani. Béla pusztítgatásai folytán olyan nagy szükségben voltak, hogy a prépost és konvent alig jöhettek ki jóságaiknak jövedelméből.

1255-ben a cseh király azt írja a pápának, hogy a tismoviezi kolostort a tatárok, később pedig a magyarok és kúnok elpusztították. — Fejér, IV. 2., 345.

⁴⁾ Fejér, IV. 2. 315. Nem tudom, vajjon ez a Kryslag a később előjövő Korsolach-hal azonos-e? Fejér tévesen Kőszegnek (Güns) veszi. Hubernek az a véleménye, hogy Krieglach a Mürz-völgyben fekszik. Minthogy azonban Béla maga írja, hogy Kryslagot ostrom alá vette egyesült seregével s hadi munkálatait osztrák területen végezte, valóbszinű, miként Kryslag Osztrákországban feküdt s a mai *Kirchschlaggal* azonos.

hadosztály Korsalach váránál ütközetbe bocsátkozott, melyben nevezett Oltoman jobb vállán súlyosan megsebesült.¹⁾ A legérdekesebb részletet azonban Bélának kétrendbeli, nevezetesen 1251. évi július 7-iki és november 17-iki okirata nyújtja; kitűnik ezekből, hogy Preussel Bernát, a himbergi vár parancsnoka körözött lándzsával az Ákos nb. Ernét megtámadta, ez azonban sikeresen kiragadta támadója kezéből a lándzsát és tulajdon dárdájával szurta keresztül s mihelyt az ellenséges hadtest vezére haláláról értesült, iszonyu futásnak eredve, felbomlott; alig sikerült nagyszámu halott és fogoly hátrahagyásával, a várba menekülniök.²⁾

Mindazonáltal arról mit sem tudunk, vajjon Béla az elért hadi sikerek után 1250-ben megfészkelte-e magát Osztrák- és Stájerországban; a hadjáratot abba hagyta s 1251-ben, ugyszinte 1252 első felében Magyarországon találjuk őt. Mi indíthatta arra, hogy 1250-ben elhagyja Osztrákországot? A legtöbb írónak véleménye szerint a cseh király közbelépett; jöllehet erről egy árva szóval sincs említés téve, hihető, valóbbbszinű azonban az a feltevés, hogy a pápa keze játszott bele.

Az 1250-i hadjárat a magyarok részéről elkövetett kegyetlenségek miatt nem volt arra alkalmas, hogy Bélának a Frigyes uralmára irányzott törekvése az osztrák és stájer főurak részéről támogatásra találjon; a helytelen eljárás gyümölcsei nem sokára mutatkoztak is. Számos osztrák mágnás megkeresésére przemysli Ottokár herczeg, Venczel cseh király trónutódja, akkoron még morva örgróf, felvette az osztrák herczegi címet, 1251 végén pedig az osztrák uralom már tényleg a kezében volt. Hogy azon-

¹⁾ Wenzel, VII. 339. Béla okirata, melyben a budai nyulakszigetén fekvő Oszlár helységet 1252. április 22-én Oltomannak adományozza. Az okirat kelte és kiállítása helye a mellett szól, hogy a waltersdorfi és korsalachi ütközet még az 1252-iki nagy hadjárat előtt történt.

²⁾ Wenzel, VII. 322. — Fejér, IV. 2., 95. Erne 1251 július 7-én kir. főlovászmester és szolgagyőri főispán; ugyanazon évi november 17-én varasdi főispán.

ban uralmát még inkább biztosítsa, 1252. február 11-én nőül vette a nálánál jóval idősebb Margitot, Frigyes nőtestvérét, hohenstaufi Henrik özvegyét. Rövid idővel azután, hogy megházasodott, ugyyszólván az egész ország az ő kezében volt s még a bécsujhelyiek is — pedig eddig a leghatalmasabb ellenzékét ők képezték — hozzá csatlakoztak; ekkor már gondolhatott arra, hogy az örökség másik részét, Stiriát is megszerezze.

Most már beállott a legsürgősebb szükség arra nézve, hogy Béla az elfoglalásra irányzott szándékának tényleg kifejezést adjon; elmulasztani most, egyértelmű lett volna azzal, hogy éveken keresztül táplált terveit feladja. Tervének sikerült röviddel annakelőtte új szövetséges társat megnyernie; ő t. i. leányát, Konstanciát, Dániel halicsi fejedelem fiával, Leóval, házasította össze; e szerint kúnjain kívül számíthatott a lengyelekre, veje (V.) Boleszló csapataira; a halicsiak részéről Dánielre s a németek részéről a bajor herczegre.

Béla 1252. május 11-én még a nyulak szigetén tartózkodik; június 2-án már Pozsony előtt táborozik; június 15-én már Bécs előtt ütötte fel táborát;¹⁾ június 20-án még ott találjuk.

A külföldi források megint mesélnek irtózatos rombolásokról, melyeket a magyarok s kúnok véghezvittek; hogy öldökölve s pusztítva az országot egész Tulnig hatoltak felfelé s nagyszámu foglyot vittek magukkal. Az az iszonyu félelem, melyet keltettek, Prágáig terjedt.

Béla nem elégedett meg azzal, hogy az ellenségre karhatalommal, fegyveres erővel rátört; rajta volt, hogy egyéb tekintetben is sakkban tartsa.

Ottokár, tudjuk, hogy bitorlásának némi törvényes

¹⁾ Ugyanott e napokban faszállítóját, Milozt s fiait, dejteri Budult és Damjánt felveszi harczosai közé. Határozottan mondja e helyütt, hogy a (Przemysl) morva őrgrof elleni hadjáratra indul. A Bécs előtt felütött táborban vele van (a Zách nb.) Jóh pécsi püspök, alkanczellárja. Wenzel, VII. 342.

nimbust adjon, Frigyes herczeg nőtestvérével, Margittal egybekelt; Béla hasonló fogással akarta őt kijátszani, amennyiben halicsi Dánielnek ifjabb fiát, Románt, vejének, Leónak az öcscsét (az ifju herczeg valószínűleg gács csapatokkal jött Béla segítségére) Frigyesnek megözyegyült unokahugával, Gertruddal, házasicotta össze. Nem a maga számára akarja Ottokárt megfosztani Frigyes országaitól — most már így beszélt — hanem az elhunyt egyedüli jogszerü nőörököse, illetőleg férje számára. Az a körülmény, hogy Román már a következő évben elhagyta Gertrudot, Béla elhatározásán nem változtatott, bizonyíték ez arra nézve, hogy a házasság nem volt egyéb, mint alkalmas pillanatban ellesett manőver.

Az 1252-iki hadjáratból Bélára mégsem háramlott haszon; nem huzott belőle semmiféle előnyt. Részletei elannyira ismeretlenek, hogy még azt se tudjuk, Béla tulajdonképen miért vonult vissza; annyi tény, hogy Ottokár ama szándékának — hogy Stiriára is kiterjessze kezét — nem vehette ezuttal elejét: Ottokár 1252 augusztusában a steyeri vár és város birtokába jutott s minden további ellenállás nélkül nemsokára bevonult Grácza.

Mindenesetre lehetséges, hogy 1252 nyarán Béla szövetséges társai nem csatlakoztak mind hozzá; mert, midőn 1253-ban folytatja a háborut, szövetséges társai már mind együtt voltak. A terv a következő volt: Béla a főhaddal Morvaországba tör, egy magyar hadosztály Osztrákország ellen vonul, a bajor herczeg fiaival (köztük Béla veje Henrik is) Felső-Ausztriába nyomul, hogy az Alsó-Ausztriában működő magyar hadtesttel egyesüljön; a gács és lengyel csapatok (Boleszló krakói herczeggel és oppelni Ulászlóval élén) Troppau ellen vonulnak. Ezenkívül számithatott néhány osztrák és stíriai mágásra is, a kik ekkor már az ő pártján voltak.

Az osztrák források szerint egy kún hadtest már jun. 25-én megölt több ezer embert Olmütz vidékén; Sok

menekülő pedig, elsodorva őket a hullám, a folyóba fuladt. Béla főserege — valószínűleg sokkal később tört be Morvaországba¹⁾ — e tudósítások értelmében majdnem olyan dühöngést, kegyetlenséget vitt véghez, mint 10 évvel annakelőtte a tatárok.

A magyar források természetesen nem írják le e kegyetlenségeket, de az 1252—1253-iki hadjárat történetére vonatkozólag több pragmatikus adatot szolgáltatnak.

Mindenekelőtt is megállapíthatjuk, hogy a magyarok hadimunkálataikat *Osztrák-, Morva- és Stájerországban, valószínűleg azonban Csehország legszélsőbb szélén is végezték.*²⁾ Megtudunk azonkívül még néhány, a Magyarországon kívüli forrásokban meg se említett dolgot.

Kemény fia Lőrincz a (Matucsinaiak őse) is résztvett e hadjáratban. Béla egyik okiratában³⁾ a következő sorrendben írja le a hadjárat egész ideje alatt kifejtett tevékenységét:

1) Midőn a magyar sereg *Olmütz ostromlása után* további hadi munkálatra készült, Lőrincznek jutott az a feladat, hogy egy (az okiratban megnevezetlen) várat bevegyen. Itt azonban, jöllehet oroszlán módjára, bátran harczolt, súlyos sebesüléseket kapott; Béla a megsebesültnek meglátogatása alkalmával erről személyesen is meggyőződött.

2. Lőrincz, alig hogy fellábadt, máris résztvett a *Parduch* vára mellett vívott ütközetben. Egy izben az ellenség részéről alattomosan tervezett támadás alkalmával rávetette magát a jókora ellenséges hadosztályra s egy ellenséget, a kívül páros harczra, párviadalra került a dolog, lovastól leterített.

¹⁾ Huber (i. h. 531.) ezt következteti, mivel a bajorok legkorább szeptember végén törtek be Felső-Ausztriába s Ottokár szept. 20-án a March-mezőtől északra fekvő Weikendorf előtt felütött táborban állit ki egy okiratot.

²⁾ Béla 1255-iki okiratával a Héder nb. Herrandot az Ausztriában, Morva- és Stájerországban szerzett érdemei és szolgálatai elismerésül megajándékozza. Hazai oklevéltár 27.

³⁾ Fejér, IV. 3., 198., 199.

3. E hadjárat további folyamán alkalma nyílt Lőrincznek, hogy Béla szeme láttára kimutassa vitézségét, midőn a *karchalagi* vár felső tornya táján szerencsésen harczott.

4. *Grinhous* előtt lovát alatta ledőfték, a mint ezt szemtanuk a királynak jelentették.

Továbbá Bélának 1259. évben kelt okiratából (Hazai okmánytár. VI. 97.) kitűnik az is, hogy Przemysl és Nosk trencsényi várjobbágyok Bagomér trencsényi főispán vezérlése alatt a várat a morvai határon védték az ellenség ellenében s midőn Béla seregét Morvaország ellen küldte, veje: halicsi Rosztisló vette át azt a feladatot, hogy a Morvaországgal tőszomszédos magyar határszélét fedezze. Az ellenséggel ütközetre került a dolog, a melyben Nosk Rosztisló szeme láttára elesett. Przemysl Rosztisló kíséretében azután Béla előtt megjelenvén, egy fegyverestől elfogott ellenséget mutatott be. Egy 1268-ból keltezett okirat szerint (Fejér, IV. 3., 465.) Sándor (későbbi szörényi bán) ez időtájt Csehországban különösen kitüntette magát s Olmütz-nél öt sebet kapott.

Hogy Béla hadi munkálatait kiterjesztette a cseh határig is, bizonyítja 1254-iki okirata, melyben Ramoszló fiát, Jánost a Turóczmegyében fekvő Kis-Moissal ajándékozta meg, mert a háboru alatt a királyi hadseregben — a cseh királyságban — derekasan szolgált.¹⁾

Beláthatatlan lett volt a háboru tartama és következése, ha ugyan a pápa nem emberli meg magát s nem lép a harczoló pártok közé közbenjáró minőségben.

Incze helyzete nagyon kényes volt. Mind a két harczoló párt engedelmes fia, hive volt egyházának, egyikkel se ronthatta el a jó viszonyt. Hosszu ideig huzogatta, halasztgatta, hogy kettőjük közt ő legyen a választó bíró.

Elvégre mégis csak fellépett mint ilyen. 1253. július 1-én Ottokár atyjához, Venczel cseh királyhoz fordult, hogy

¹⁾ Fejér, IV. 2., 241.

akadályozza meg, miként a két párt tovább folytassa a harczot; egyuttal megírta azt is, hogy a béke kieszközlése czéljából a harcz színhelyére küldi Velascust, poeniten-ciáriusát.¹⁾ Hasonló értelemben írt a freisingeni püspöknek is ugyanaz évi július 5-én.²⁾

Velascusnak küldetését, Ottokárnál siker koronázta. Ottokár 1253. évi szeptember 17-én megesküdött, hogy a kuriát, úgy szinte a német királyt Vilmost is, a meddig csak alázatos hive marad a kuriának, segíti;³⁾ ez okból megadta a pápa neki és rokonának, Margitnak a dispensációt házasságukra. A magyar királylyal szemben pedig elérte a pápai követ azt, hogy Morvaországot elhagyta.⁴⁾

Hogy Béla ráállt erre, több oka volt. Venczel, Ottokár atyja ugyanis 1253. szeptember 22-én meghalt; Ottokár tehát abba a helyzetbe jutott, hogy a cseh királyság összes haderejét összetoborozhatta ellene; határozottan bizonyosra vehetjük továbbá azt is, hogy a pápai követ a pápa nevében már akkoron biztosította, hogy a kuria befolyásával a kötendő békében megnyugtató eredményt ér majd el. Ottokár részéről azonban, nem tekintve azt, hogy most még készségesebben kellett magát alávetnie a kuria kívánságának, mint valaha — szeptember 17-ki esküje értelmében — irányadó az a körülmény volt, hogy számos stiriai mágnás most már a magyar párthoz szított.⁵⁾

Miközben Incze 1254. ápril 2-án az e czélra kiküldött követet, Bernátot (vál. nápolyi püspök, pápa káplán) az

¹⁾ Fejér, IV. 2., 196., 197. — Theiner, I. 222.

²⁾ Fejér, IV. 2., 198.

³⁾ Cod. dipl. Morav. III. 173.

⁴⁾ Canon. Prag. Cont. Cosm. 175.

⁵⁾ Huber, 533. Nem áll Lorenznek az a nézete (114. l.), mintha Bélának helyzete éppen akkoron a tatároknak Magyarországba való betörése következtében nagyon kétségbeesztő volt s Ottokár ki is aknázhatta volna ép ez oknál fogva. Az idézett okiratban (Fejér, IV. 2., 218. s köv.) csak arról van a szó, hogy a tatárok Magyarországot izolált helyzetbe hozták.

összes magyar, cseh, osztrák, stíriai és morva főpapoknak figyelmébe melegen ajánlja,¹⁾ 1254. évi április 3-án Budán összejöttek a két fejedelem követei az előtárgyalások megejtése végett. Béla képviselői voltak: Benedek kalocsai érsek, királyi kancellár, a Ratold nb. Roland nádor és pozsonyi főispán, a Gutkeled nb. István, szlavón herceg és a Buzád-Hahold nb. Csák, főkamrás és sopronmegyei főispán; Ottokár képviselői: Bruno olmützi püspök, Neuhasi Witko, Meissaui Ottó, waisei Kadolt és ternai Wykhard.

Az előcikkelyek főpontjai ekként hangzottak:

1. Ottokár megtartja Ausztriát.

2. Béla megtartja Stíriát, azonban lemond arról a részéről, a mely éjszakra a Semmering s az ettől nyugatra, a Bajorország felé huzódó hegyek közt elterül. Bécsujhely és Pütten keleten, Traugu nyugaton, Osztrákországhoz lesz csatolva.²⁾

3. Bélának Gertrudot, a kinek birtokai közül az egyetlen Himberget kivéve egyebe se maradt — Ottokárnak pedig Margitot, amennyiben Ottokár előtte hal meg, kártalanítania kell.

4. A két király eme praeliminárist a két párttól meghatározott helyen és napon megerősíti.³⁾

A két fejedelem közt kifejlődött meglehetősen heves szóvita után, végre valahára 1254. május elején Pozsonyban összejöttek s a budai szerződést megerősítették. E békekötésben a két karantán herceg is befolylt.⁴⁾

6. Fennebb láttuk már, hogy Béla, jóllehet nem csinált abból titkot, miként Frigyesnek a hagyatékát magáévá akarja tenni, mégis 1250-ig várt, mignem Ausztriába betört

¹⁾ Fejér, IV. 2., 245. VII. 5., 309. — V. ö. Wenzel, II. 251—252. 1254. július 13-án újabb utasítást kap. Fejér, IV. 2., 249.

²⁾ Huber, 534.

³⁾ Fejér, VII. 5., 310. (tévesen 1253-ban keltezve) VII. 1., 300. (helyesen 1254-ben keltezve.)

⁴⁾ Paláczky: Csehország története. 1866. II. köt. 161. l.

s azután ismét két év pergett le, mignem hatalmának teljes súlyával hadjáratot indított Ottokár ellen.

E szünetek alatt figyelmét olyan dolgok felé kellett fordítania, melyek az eddig ecsetelt események alakulására nem csekély befolyással voltak.

A tatároktól való félelem nemcsak Bélát, hanem az egész fenyegetett kereszténységet elannyira fogva tartotta, hogy közeledésüknek puszta hírére is nyakra-főre védekeztek.

IV. Incze már 1243. évi július 21-én felszólítja az aquilejai patriarchát, hogy ő maga és mások is hirdessenek a tatároknak Magyarországba való mindenhai betörése ellen keresztes hadjáratot.¹⁾ 1243. augusztus 3-án a nidwosi érseket is felhívja, hogy K. norvég herceget a keresztes hadjáratra vonatkozólag tett fogadalma alól mentse fel; mindazonáltal az e célra szánt költségeket Magyarország támogatására kell fordítania a tatárok ellenében, *ameny-nyiben ezek ez irat kiállításától számított egy éven belül Magyarországba törnek.*²⁾ Éppen 1247 és 1249 közt szállingóztak e fajta hírek.³⁾ Béla 1242 óta a mennyire csak módjában állott, megtett minden lehetőt országában a tatárok netáni betörése ellen, a mi a védekezést illette; most pedig még inkább, mint valaha, lelkesítette az a szándéka, hogy minden erejét e tekintetben használja fel.

1247. évi június 2-án a johanniták nagymesterének, Rembaldnak, átengedte az egész Szörénységet, Lithon oláh vajdának knézsége kivételével, mindössze csak e terület

¹⁾ Theiner, I. 187.

²⁾ Fejér, IV. 1., 303.

³⁾ A pápa 1247. február 4-én figyelmezteti Bélát, felszólítván őt, hogy a tatárok netáni betörése esetén nyomban értesítse — hisz erről a határnak gondos őrzése által tudomást szerezhet, s megígéri, hogy az egész kontinens keresztes hada támogatására, segítségére lesz. — Theiner, I. 203:

Ugyan e napon felszólítja a magyar érsekeket is, hogy alkalmas helyeken erősségeket építsenek, melyben a tatárok elől a nép menedéket találhat. — Theiner, I. 204.

jövedelmének a felét tartja meg magának. A johannitáknak ezenkívül még Kúnország jövedelmét is — a Szeneszló vajdáénak kivételével — átengedi; mindezért természetesen arra kötelezték magukat, hogy Magyarországnak minden-nemű ellenségei és támadói ellenében bizonyos számu harczost bocsátanak rendelkezésre.¹⁾

Ezt a szerződést a pápa 1251. augusztus 20-án megerősíti.²⁾ Bélának a tatárveszedelem elhárítására irányzott buzgóságát illetőleg a legvilágosabb képet nyújt IV. Incze pápához intézett, Patakon 1248. évi november hó 11-én kelt levele.³⁾

Mindenekelőtt hangsulyozza, hogy Magyarország a tatároknak 1241-ki betörése óta tökéletesen izoláltan áll s mint valami juh-akol egész sereg hitetlen néptől van körül-övezve; így pl. keleten Oroszország, Kúnia és Brodnicza, délen Bulgária s a bosnyák eretnekek környékezik; *ez utóbbiak ellen meg éppen most vezetett hadjáratot.* Éjszakon és nyugaton az osztrákok meg a németek laknak s mivel ezek vele egy és ugyanazon vallásuak, méltán várhatna tőlük hasznót; *e helyett azonban nagy hirtelen országába törnek és zsákmánynyal terhelten mennek vissza;* legveszélyesebbek azonban a tatárok; nemcsak ő fél ezekről, hanem az az ország, a melyen keresztül vonultak. mind, kivétel nélkül. Az iránt tisztában van tanácsadóival, hogy e tekintetben csakis Krisztus helytartójához fordulhat. Azután így folytatja szóról-szóra: „Nap nap után érkeznek hozzánk a

¹⁾ Fejér, IV. 1., 447—454.

²⁾ Fejér, IV. 2., 75.

³⁾ Emez évszám nélküli levelét általában 1254-re teszik. Ezt az eljárást én helytelennek tartom, mert Béla megemlékezik benne az akkora Boszniában lejátszódott hadjáratról, mert röviddel azelőtt a johannitáknak a Szörénységgel való adományozásáról szól s mert a francia Lajosnak keresztes hadjáratára céloz. Lajos ugyanis 1248. augusztus 25-én hajóra szállt s szeptember 17-én Ciprusban kikötött. 1254. szeptember 7-én ismét Párisban volt. Béla 1254. novemberben semmi esetre se beszélt volna olyan kétségbeesett hangon, azután, hogy az Ottokár ellen vezetett hadjáratra befejeztével Stíriát kapta.

nyugtalanító hírek a tatárok miatt. Nemcsak mi ellenünk táplálnak kiválóan haragot, mert nagy vereségünk daczára se vetettük alá magunkat, holott más népek, melyekkel erejüket megköstoltatták, adófizető alattvalói lettek, nevezetesen az országunk keleti határán lakó oroszok, kúnok, brodnicziek, bolgárok, a kik annakelőtte nagyobbbrészt a mi fennhatóságunk alatt állottak; haragot táplálnak az egész kereszténység ellen s mint hitelt érdemlő, megbízható forrásból értesültünk, megszámlálhatatlan seregükkel egész Európát el akarják árasztani. Tartunk tőle, hogy ha az eset áll be, alattvalóink, részint mert ellenállani képtelenek, részint mert ellenséges kegyetlenségeiket elviselni nem lesz kedvük, vagy attól való félelmükben, hogy rabigájuk alá hajtának, a mint a fentebb említett legtöbb szomszédunkkal történt, alája vetik magukat a tatároknak; ha csak nem ótalmazza meg országunkat az apostoli előrelátás körültekintőbb figyelemmel és hathatósabban, a lakosság megnyugtatóására, vigasztalására.“

„Főképpen azért írjuk meg ezt, nehogy az ellenállás képessége tekintetében vagy hanyagsággal vádolhassanak minket. A mi az elsőt illeti, a mi csak a lehetőség határain belül feküdt, mindent elkövettünk, mindent megkísérltünk, amennyiben e mellett kitettük magunkat a tatárok hatalmának s eddigelé még ismeretlen terveinek. A hanyagság vádjával csakugyan nem vagyunk illethetők. Már akkor is, midőn a tatárok országunkban ellenünk harczoltak, ez ügyben a három legtekintélyesebb udvarhoz folyamodtunk, nevezetesen Szentségedhez, a kit a kereszténység az összes udvarok urának és mesterének tart, azután a császárhoz, a kinek meg éppen, ha amaz országos csapás ideje alatt segítséget és támogatást nyújt nekünk, elhatározásunk értelmében alávetettük volna magunkat; megkerestük a francia udvart is; egy helyről se kaptunk szép szavakon kívül valami vigasztalót, valami támogatást. Abban kerestünk hát menedéket, a mi hatalmunkban állott; a kereszt-

ténység érdekében, annak javára, királyi méltóságunkat lealacsonyítottuk, két leányunkat ugyanis orosz, egyet lengyel herceggel házасítottuk össze, hogy ezáltal Keleten hiveket szerezve, a tatárokat illetőleg az összes, előttünk ismeretlen újságról értesüljünk s hogy illetéknéppen raffinirozott kísérleteiknek és terveiknek annál könnyebben elejét vehessük. Ezenkívül újból befogadtuk országunkba a kúnokat és — sajnálatra méltó dolog! — be kell vallanunk, hogy pogányok védik országunkat s pogányok semmisítik meg a keresztény egyház ellenségeit. Tovább is mentünk, a mennyiben a keresztény vallás megvédése céljából elsőszülött fiúgyermekünket kún nővel házасítottuk össze, hogy ez által elejét vegyük sok rossznak s megragadjuk az alkalmat, (a mint ilyen esetekben már gyakran megtörtént,) hogy annál könnyebben meghódíthassuk őket a kereszténységnek. Reméljük, hogy mindezzel eléggé meggyőztük Szentségedet arról, hogy oly szorult helyzetünkben egyetlen egy európai keresztény fejedelem, egyetlen egy nép se támogatott, kivéve a hospitalusokat, a kik meghívásunkra újabban fegyvert ragadtak országunk s a kereszténység védelmére, a pogányok s szakadárok ellen; ez okból le is telepítettük őket egy nagyon exponált helyen, nevezetesen a kún határon, a Duna és Bulgária tulsó részén telepítettük le, mert éppen e helyen törtek be a tatárok annak idején országunkba; reméljük s rajta leszünk, hogy ha a mi törekvésünket s a hospitalusokét az Egek Ura támogatja s az apostoli szék kegyére méltat, a meddig csak a Duna foly, a konstantinápolyi tengerig a keresztény vallás védelmezői leszünk s ezáltal a román császárságnak és a szentföldnek jelentékeny hasznára lehetünk.“

„Mi ugyanis szórványosan országunk szívében annak védelmére a Duna mentén épített várakba telepítettük le őket; népünk az ilyen védekezésre nem igen alkalmas; mi ugyanis tapasztalásszerűleg egész bizalmunkat abba

helyezzük, hogy, nem csak reánk, de egész Európára nézve a legüdvösebb, ha a Dunát várak védik.“

„A Duna az ellenállás folyama; itt állott ellen Cosroesnek Heraklius a római birodalom megvédése miatt; itt állottunk ellen a tatároknak jelentékeny vereségünk daczára mi is 10 hónapon keresztül, bármily előkészületlenek voltunk is, pedig akkor országunknak ugyszólván nem is volt vára, harczosa. Ha a tatárok elfoglalják országunkat — a mitől Isten őrizzen — tárva-nyitva előttük a kapu a többi keresztény országokba, mert innen kezdve nem akadályozza a keresztény államok ellen előrevonulásukban tenger. egyrészt, másrészt pedig családjukat s nagyszámu marhaállományukat sokkal kényelmesebben elhelyezhetik, mint másutt. Lebegjen előttünk Attila példaként, a ki midőn a keletet azért hagyta el, hogy a nyugatot meghódítsa, főhadiszállását Magyarország szívében ütötte fel; a római császárok is, ha nyugatról keletre mentek a háboruba, stratégiai intézkedéseiket legtöbbsnyire itt tették meg, országunk határain belül. Vigyázzon erre ő Szentsége és gondolja meg, hogy a sebre, még mielőtt beheged, kell a tapaszt ragasztani. A józanul gondolkodók egész serege csodálja, hogy szentséged a mostani viszonyok közt a francia királynak, az egyház olyan kiváló hívének, lehetővé tette, hogy Európa határain kívül időzzék; nem lehet eléggé csodálni, hogy a pápai kegy milyen sokról gondoskodik, így pl. a konstantinápolyi birodalomról s a tengerentuli országokról, melyek ha — a mit nem kívánunk — elvesznének is, korántse hárulna ebből az európai népekre olyan hátrány, mint a minő jelentkezik, ha a mi országunkat foglalják el a tatárok. Ezért Istenhez s az emberekhez fordulunk, oly nagy a veszély s oly irtózatossak az itt történtek, hogy — hacsak a veszély nagysága nem tartana vissza — nemcsak követeket — a kiket most küldtünk el — menesztettünk volna, hanem mi is személyesen leborultunk volna Szentséged lába elé, hogy az

egész templom színe előtt védekezzünk s ha Szentséged nem nyújtana segédkezet, hogy szükség esetére megadja azt az engedélyt, miként — bármily kedvetlenül tennők is — a tatárokkal értekezzünk. Kérjük tehát Szentségedet, ha nem is a mi, de legalább szent királyi elődeinknek érdekeit vegye tekintetbe, a kik hódolat- és alázatteljesen ténykedtek az orthodox vallásnak alájavetett néppel együtt a világ többi fejedelmei között a hit tisztasága és alázat tekintetében, a miért is az apostoli szék szükség idején, a meddig csak utjukon haladnak, jóindulatáról és kegyéről biztosította. Minthogy a szükség ideje most minden bizonynyal elkövetkezett, tárja fel a szent atya szívét és nyújtson segédelmes kezet annak, a ki a vallás s a közérdek megvédése miatt oly nyomasztó helyzetben, szorultságában segítségért kiált; ellenkező esetben, ha — a mit nem hiszünk — ily igazolt s a római egyház hívőinek sürgős ügyében megtagadtatik a segítség — többé már nem fiai, hanem mostohái az egyháznak — kényszerítve lennének kizárva az atyai közösségből. — Kelt Patakon, Márton szt. püspök és vértanu napján, nov. 11-én.“¹⁾

Ugyan e kelettel állítja ki az iménti levélben jelzett követek: Bertalan pécsi püspök és Simon (a Nagymartoni-Fraknoi család ősatya) részére a hitlevelet.²⁾

Bélának nem kellett rettegnie a tatárpusztitástól, mert különben sem vezetett volna 1248-ban hadjáratot Bosznia ellen; sem pedig 1250—53-ban Ausztria, Morva- és Stájerország ellen.

A fentebbi levélben érintett, a bosnyák eretnekek ellen indított hadjáratára vonatkozólag részletek nem állanak rendelkezésünkre. Valószínűleg erre vonatkozik a pápának Bélához intézett 1247. január 30-i keletü levele.³⁾ melyben a bosnyák eretnekek elleni hadjáratra sarkalja.

¹⁾ Theiner, I. 230.

²⁾ Fejér, IV. 1., 298.

³⁾ Fejér, IV. 1., 461.

Bizonyosan azonban még se mondhatjuk meg, vajjon Béla akkor, illetőleg 1250 előtt, avagy csak 1254-ben — a mint Klaić (113.) állítja — hódította-e meg Boszniát és Chlmot s vajjon az utóbbi évben szakította-e el a tulajdonképeni (Felső) Boszniától az Usora-Soli bánságot.¹⁾ Annyi azonban bizonyos, hogy a bosnyák bánok az ötvenes évek közepén magyar fennhatóság alatt állottak.

Béla hatalmi állását Boszniában azonban egy más tényező még jobban emelte. Ő ugyanis — mikor? nem tudjuk — Usorától és Solitól keletre, a mai Éjszak-Szerbiában, a Drina, Száva, Duna és Morava folyók közt a hasonló nevű városról elnevezett önálló macsói bánságot alapította, melynek első „ura“-ként — 1254. jun. 28-án — Béla veje, Rosztisló, címz. halicsi fejedelem tűnik szemünkbe. Ugy látszik, Béla e bánságnak felállítását inkább kedvelt leányára, Rosztisló nejére, Annára, való tekintettel eszközölte.

Hogy Béla szövetségestársait keleten — mert innen fenyegette leghamarább a tatár betörés — szaporítsa, házassági viszonyokat kötött. Első sorban halicsi Dánielre terelődött figyelme. Ez az élet iskolája által megedzett férfi, a ki gyermekkorában a magyar menedéket élvezte, később legyőzte Béla seregét mint ellensége, simulékony-sága s a mindenhai viszonyoknak kizsákmányolása által olyan tekintélyes állásra tett szert, hogy a kuria s a nyugati hatalmak számbavehető tényezőnek kezdték venni.

Ő volt az egyedüli európai, illetőleg keresztény fejedelem, a ki ki tudott eszelni a tatárokkal egy „modus vivendi“-t.

1245-ben meghódolt a kaptschaki khánnak s ettől fogva oly ügyesen tudott a viszonyokhoz alkalmazkodni s azokkal megalkudni elannyira, hogy a csordafőnök jóakarására és bizalmára méltatta utóbb.

¹⁾ Klaić tévesen a Patakon, nov. 11-én kiállított okirat keletét egész bizonyossággal 1254-re teszi.

A római kuria régi időktől fogva nagymester volt abban, hogy mindamaz elemeket, a melyektől hasznot várhatott, lehetőleg zászlója alá toborozza: most se hunyt szemet, midőn keleten e csillag feltűnt. IV. Incze már 1246. május 3-án igénybe vette Dániel tanácsát és segítségét a tatárvész ügyében utazó követek részére s ez okból őt és országát különös védelmébe vette;¹⁾ 1247. augusztus 27-én és szeptember 7-én Dánielt és ennek testvérét Wassilkót különös egyházi előjogokban részesíti²⁾ s midőn Dániel 1250 végén majdnem egy hónapon keresztül időzött a tatár khán udvarán s ez nagy kegyesen hazájába bocsátotta, oly magasra verte a ravasz Dániel e látogatás jelentőségét s az ezuttal elért eredményeket s elannyira tudomásra juttatta, hogy az összes fejedelmek már most őt a csorda hatalmas kedveltjének tekintették s a veszély ellen ő benne látták a biztos ótalmazót.

Béla király volt az első egyike, a ki e nagy esemény hírére nyomban rendkívüli követet küldött Dánielhez Szúdi Miklós személyében, hogy Dániel élményeiről és vívmányairól értesülést szerezzen;³⁾ midőn pedig a tudósítás Dániel tekintélyét igen szép színben tüntette fel, Béla sietett Konstancia leányának Dániel trónutódjával, Leóval a valószínűleg már évekkel azelőtt történt eljegyzését, a párnak összeházasítása által végérvényesen megpecsételni.⁴⁾

¹⁾ Wenzel, VII. 210., 211.

²⁾ Wenzel, VII. 232., 233., 234., 235., 236., 237., 238., 239., 240.

³⁾ Wenzel, VII. 164. Az okirat e helyütt hamisan van keltezve, mivel világosan „regni autem nostro vicesimo“ van a szó s Dániel utazása is meg van említve benne; nem 1244, hanem 1254 kell, hogy legyen.

⁴⁾ Csakis így érthetjük meg Bélának Patakon, 1248. november 11-én kelt, a pápához intézett levelét. Két orosz herczeggel összeházasított leányáról szól ott. Anna volt az egyik; valószínűleg Konstancia a másik, de fiatal kora miatt eljegyezve csak. Béla 1256-ban (Katona VI. 251.) Jordánt, Arnold szepesi főispán fiát megadományozza, mert a király megbízásának követi minőségben Orosz- és Lengyelországban meglegedésre tett eleget. Valószínűleg Konstanciának Leóval való házasságát szorgalmazta. Egyébként Béla családjának genealogiáját illetőleg l. „Az Árpádok családi története“ cz. munkámat. 1892.

6. Az 1254. évi pozsonyi béke értelmében az Árpádok uralmához — mint fennebb már láttuk — növedék csatolatott: a német Stiria került kezükbe.

Béla czímeihez legott hozzácsatolván a „stirii herczeg” czímet,¹⁾ az új tartomány főkapitányává a Gutkeled nb. Istvánt, e derék szlavón bánt nevezte ki,²⁾ a ki mindaddig, míg Stiria magyar fennhatóság alatt állott, azon az egész időn keresztül megmaradt e méltóságában.

Az új tartománynak elnyerése után nemsokára megtörtént a már kb. 10 év óta magyar királylyá koronázott trónörökösnek, Istvánnak a szép kún Erzsébettel való tényleges egybekelése.

Már most akár Béla akarta az udvar pazar fénye által elvakítani a magyar uralommal elégedetlen stájer elemeket, akár a döllyfős Mária akarta magától jó távol tartani a vele nem egyenszülött s tisztán csak szükségből rátukmált menyjét, avagy talán István törekedett már most nagyobb önállóságra: elég az azon, hogy az ifjú párt 1258. körül Stiriába küldték,³⁾ Pettauban volt udvaruk s a stájer souverain herczegpár szerepét játszották.

Csudálatos! A magyar uralomnak, Stiriában való megvilágítása olyan fogyatékos a magyar, mint a magyarországon kívüli forrásokban, hogy a kormánygépnek az időtájt való működéséről, menetéről alig alkothatunk magunknak képet. Világos, hogy mindkét István — a herczeg úgy mint a bán — a fontosabb igazgatási állomásokat részben magyarokkal, részben pedig magyar érzelmű belföldi nagyokkal töltötte be, a mi okiratilag igazolható.⁴⁾ Felte-

¹⁾ 1255-iki okirat. Wenzel, VII. 387. — Fejér, IV. 2., 290.

²⁾ Már a Grácban 1254. szeptember 10-én kiállított okiratban mint főkapitány megemlítve. — Wenzel, II. 253.

³⁾ Stiriába vonulása alkalmától Marburg várát ostrom alá vette; itt tüntette ki magát a Nádasd nb. András, a gersei Petők őse. Hazai okmánytár, VII. 80.

⁴⁾ Ilyenek, 1255-ben marburgi Gottfried tartománybíró, pettaui ifj. Frigyes lovászmester, udvarnagy. Fejér, IV. 2., 358. (Gottfried 1256-ban még tart. bíró. Fejér, IV. 2., 399.) 1259-ben a következők hercz. mélt. vis.: 1. Gutkeled nb. István, szlavón bán; 2. Bász, főkamárás, treneséni főispán; 3. Dénes, tálnokmester,

hető, hogy a magyarok a felsőbb hivataloknál elsőbbségben részesültek; hogy néhány Magyarországon tönkrement egyén a Stiriában levő magyar születésű hatalmasok pártfogása mellett a bennlakók költségén restaurálhatta magát; beigazolt, hogy a magyar kormány főtámaszát a klerusban kereste; de nem találunk sem okirati, sem pedig komolyan számbavehető egykoru krónikásnál bizonyítékot arra nézve, hogy a Magyarországonkívüli írók által említett túlkapások és hatalmi aktusok, melyek a leigázott népet lázadásra ingerelték, valóban előfordultak volna. Nem jártak el a magyarok se jobban vagy rosszabbul itt, Stiriában, mint bármi más nemzet, a melynek — a magyarok helyett — lettek volna alattvalói. Annak a valódi oka, hogy magyar-ellenes párt keletkezett, abban keresendő, hogy a németek — a kik Magyarországon az Árpádok alatt ugyan jól érezték magukat — saját földjükön sehogyse szívelhették, hogy nem németek legyenek parancsoló uruk s valószínűleg Ottokár nem engedte meg, hogy az ellenzék szikráját — mindjárt kezdetben — eloltsák.

Egy látszólag jelentéktelen dolog lobbantotta lángra e szikrát.

1246-ban Fülöpöt, II. Bernát karantán herczeg fiát — Ottokár rokonát¹⁾ — választották meg salzburgi érseknek. A káptalan 10 év múlva letette őt és helyébe Ulrik seckauai püspököt választotta meg.

Miközben Ulrik Rómába ment, hogy a pápai meg-

zalai főispán és pettaui kapitány; 4. Miklós legfőbb udvarbíró; 5. stubenbergeri Volfing tart. bíró; 6. phanbergi Bernát és Ulrik; 7. liechtensteini Ulrik. — Fejér, IV. 2., 485.

¹⁾ A rokonság a következő:

I. OTTOKÁR cseh király.			
I. VENCZEL kir.		(Bohuslaw) JUTTA	
† 1253.	— II. BERNÁT krajnai herczeg,		
	† 1256.		
II. OTTOKÁR.			
	III. ULRIK hrg.	FÜLÖP	
	† 1269. X. 27.	salzburgi érsek,	
		† 1279.	

erősítést kieszközölje, Fülöp támogatva nagybátyja, Ottokár csapataitól, rátört egyházi és világi elleneinek birtokaira s legkevésbé se papi módon gazdálkodott velük. Ulrik csak 1258-ban tért vissza Rómából, miután választásának megerősítése végett 4000 ezüst márka lefizetésére kötelezte magát. S a helyett, hogy állását kényelmesen átvehette volna, néznie kellett, mint viszi uralmát tovább Fülöp, Ottokár védelme alatt.

István herczeg éppen Pettau ostromlásával foglalkozott,¹⁾ midőn Ulrik hozzá fordult. Pettau Hartnid salzburgi hűbéres ugyanis néhány stiriai nemessel együtt István bánnal ellenségeskedett, mire a herczeg Pettaut ostrom alá vette. Ulrik az alá tartozó Pettaut zálogba adta Istvánnak; miért is ez stiriai hadtestet bocsátott rendelkezésére. Az expedíció azonban rosszul ütött ki, mert Fülöp testvére Ulrik karantán herczeg a stájer hadtestet Radstadt mellett megverte s visszavonulásra kényszerítette. Ulriknak további sorsa nem érdekel minket.

A radstadti ütközetnek káros következményei voltak. István herczeg sehogyse tűrhette, szenvedhette el azt a szégyent, hogy stájer csapatai vereséget szenvedtek. 1259-ben magyarok- és kúnokból álló seregével Karinthiába tört;²⁾ itt a vad szoldateszkának természetesen iszonyu jelenetei játszódtak le. Minthogy az 1251-iki békébe belefolytak a karantán herczegek is, Ottokár kínálókozó alkalmat látott ebben, hogy Istvánnak békeszegését kiaknázza.

Összeköttetésbe lépett a stájer ellenzékkel, mely Istvának radstadti vereségét hasonlóképp kizsákmányolta a maga czéljaira s 1259 végén Hardeck Ottó vezetése alatt osztrák

¹⁾ V. István 1260-ban Jónás, Vid s más paesai várjobbágyokat nemessüti és „seuissimam et durissimam persecucionem regis Bohemiae habebamus — így szól az okirat — multa et meritoria ac laudabilia seruicia in confinio regni nostri impendissent et specialiter *sub castro Pethoviensi, quod per theotonicos contra nos detinebatur, strenue dimicassent, letalia vulnera coram nostre maiestatis oculis sustinendo.*“ Zalai okmánytár, I. 37.

²⁾ Chron. Austr. ap. Freher, I. 460. — Cont. Cosm. Prag. 393—394.

hadtestet küldött Stiria ellen. Alig termett ez a hadtest Stiria területén, mindenfelé kitört a lázadás a magyarok ellen s rövid időn kiszorították a magyarokat a stiriai városok- és várakból, mindössze csak Pettau, István székhelye maradt magyar kézben.

Béla ez események következtében 1260. márczius elején mozgósította seregét és az osztrák határ felé vonult. Ottokár szembeszállt vele, mivel azonban ez időtájt a legelők nem szolgáltatnak még takarmányt, mind a két fél a lovasságra való tekintettel június 24-ig terjedő fegyverszünetet kötött.

Ezt az időközt mind a két fél arra használta fel, hogy görcsös erőlködéssel hadseregét a lehető legjobb karba hozza; rajta volt, hogy számos szövetségtársnak a segítségét biztosítsa. Bélát támogatta segédcsapatával halicsi Dániel, krakói V. Boleszló és lancitzi Lesczek. Vegyük hozzá még a magyarokat, kúnokat, bosnyákokat, horvátokat, székelyeket, németeket és oláhokat, bátran állíthatjuk, hogy Béla serege az akkori viszonyokhoz mérten rengeteg nagy volt. Ottokár oldalán volt a karantán, boroszlói és oppelni herczeg, a brandenburgi és meissenai örgróf s mivel serege csehékből, morvákából, stájerékből és osztrákokból állott, nem lehetett az övé se sokkal kisebb, mint ellenségeé. Nem csoda, ha az ily különféle vidékekből összeverődött szövetségestársak kiterjesztették érdeküket e hatalmas háboru miatt a legtávolabb eső vidékekre is.

Ottokár seregének azt a rendeletet adta, hogy 1260. június 24-én Laaban összpontosuljon; arra azonban nem is gondolt, hogy ha a fegyverszünet leteltének pillanatában mindjárt ellenséges támadásra kerülne a dolog, minden előkészítve legyen. Ez is megboszlulta magát. István trónörökös, a ki már alig várhatta az összeütközést, magyar-kún hadosztályával június 26-án a hardecki Ottó és playeni Konrád testvérek vezetése alatt, mintegy 400 főből a Laától délkeletre, Staats mellett álló osztrák hadosztályra tört.

Az osztrákok, jóllehet csekély számban voltak, mégis megütköztek az ellenséggel, törbe kerültek és részint foglyul estek, részint megölettek.¹⁾ Ottokár éppen ebédnél ült a fejedelmekkel, midőn ez ütközetről szóló bösz hírről értesült s a brandenburgi csapatok kíséretében segítségül sietett legott, de már csak az elesettek tetemeire találhatott. A nélkül, hogy végezett volna valamit, vonult vissza.

Ottokár csápatai július 4-én indultak el, amennyiben Laatól lefelé abba a szögletbe húzódtak, melyet a Morva a Dunával képez. Ottokár legelőször a Weidenbach és Russbach közti dombon pillantotta meg, hogy a magyar tábor a Morva bal partján van felütve. A két sereget a Morva választotta el egymástól.

A két sereg kb. egy héten keresztül állott szemtől-szemben, nem került ütközetre a dolog, mert az ütközetet csak úgy lehetett volna megkezdeni, ha a Morván kelnek át; ettől azonban tartózkodott mind a két fél a szemben álló ellenség színe előtt. Midőn ez a tétlenség Ottokárnak már tarthatatlannak látszott, meissaui Ottót azzal az ajánlattal küldte át a magyar táborba, hogy Béla huzódjék kissé vissza a Morva bal partjától, hogy a csehek zavartalanul átkelhessenek a folyón, azután pedig a döntő ütközetet a Bélától meghatározott helyen tartják meg; de amennyiben Béla jobban szeretné, hogy az ütközetet a Morva tulsó partján vívják meg, t. i. a Morva-mezőn, Ottokár huzódik vissza, hogy lehetővé tegyék a magyaroknak a zavartalan átkelést.²⁾ Nem tudjuk mi indíthatta Bélát arra, hogy ez utóbbi ajánlatot fogadja el; valószínűleg nem tartotta valami becsületes eljárásnak, hogy visszavonuljon s így nyújtson alkalmat az ellenségnek arra, hogy átkeljen a Morván; ha Ottokár seregét engedte volna

¹⁾ Valószínűleg itt tüntette ki magát Győr fia Torda, a kiről V. István 1260-ban azt mondja, hogy a Leuka-vár megvédése alkalmával igen sok osztrákot megölt. — Hazai okmánytár, VI. 105.

²⁾ Horneck szerint (60. l.) haslaui Ottó adta ezt a tanácsot Ottokárnak.

átkelni, nem lett volna az a hátránya, hogy a folyó — mint a Morvamezőn — a háta mögött volt.

A meissauai Ottó részéről ajánlott feltételek akként hangzottak, hogy július 12-én délig fegyverszünet álljon be.

E szerződés értelmében tehát Ottokár még július 11-én visszavonult, mire a magyar sereg zöme a türelmetlen István trónörökös vezetése alatt nem messze Schlosshoftól átkelt a Morván; Béla kis kísérettel, oldalán Preussel Henrikkel, a ki az 50-es évek elején magyar szolgálatba lépett, visszamaradt a Morva bal partján.

Ottokár IV. Sándor pápához intézett levelében azt írja, hogy István, az ifjabb király béketörést követett el, amennyiben a szerződés ellenére július 12-ének dele helyett — ekkor telt le ugyanis a fegyverszünet ideje — már az nap reggelén megtámadta a központot.

Ha Ottokár elvesztette volna a csatát, ezt a vádat olybá vennők, mint a melyet ő maga eszelt, talált ki; mivel azonban győzőként került ki az ütközetből, nincs okunk, hogy kétkedjünk benne. A dologhoz egyébként másrésről is szó fér.

István trónörökös ugyanis stiriai vereségét nem viselhette el s éppen ezért égette a türelmetlenség, hogy az ellenségen boszut álljon; másrészt pedig már most is lejátszódott a későbbi családi egyenetlenségnek egyik jelene. Feltehetjük, hogy a szerencsétlen stiriai csata után az öreg s az ifjabb király közt komoly szétválásra került a dolog s Istvánt ez időtájt inkább, mint valaha lelkesítette az a törekvés, hogy valami kiváló ténykedés által tekintélyét az atyjáé fölé emelje az egész világ előtt; hogy éppen most, midőn idegen fejedelmek oly nagy számmal voltak képviselve a magyar hadseregben, használja fel az alkalmas pillanatot ebbeli szándékának kivitelére; s hogy annál biztosabban törjön rá az ellenségre, az a szerencsétlen ötlete támadt, hogy az ellenségnek a fegyverszünetbe vetett gondtalanságát kizsákmányolja, még

mielőtt Béla seregének maradványával a Morva jobb part-jára ér.

Természetesen István támadásától függött minden; ha a megtámadott ellenséges osztályt megveri, győzelme biztos. Az ő s az ország szerencsétlenségére azonban Ottokárnak nehéz pánczélos vitézeiből alkotott központra támadt, mely Kroissenbrunn mellett volt felállítva. Ottokárnak alig maradt ideje, hogy haderejét összpontosítsa.

István lovasaival Ottokár pánczélosaira támadt; ezek tetőtől-talpig vértézve lévén, nemcsak feltartóztatták a támadást, hanem még meg is futamították a rájuk törő könnyű magyar lovasságot. Ottokár ezt első sorban rosenbergi Woknak köszönhette. Mialatt ez a jelenet játszódott le a Kroissenbrunn melletti központban, a többi pontokon is meg-megmozdultak a cseh s a magyar csapatok s ütközetbe elegyedtek s egészen addig huzódtak, a hol néhány évvel később Marchegg épült. Istvánnak a központ ellen indított szerencsétlen támadása végzeteljes volt a magyarokra; legott elterjedt annak hire az egész csatatéren; a cseheket feltűzelte e hir, a magyarokat leverte. Hasztalan volt néhányinak vitézsége, nem lelkesedtek néhánynak igazi bravourján.¹⁾ A csata a legsúlyosabb vereségek egyikével végződött, a minő csak valaha érthette őket; a kik megmenekülhettek, a Morvába fultak: ez volt a következése annak, hogy a csata színhelyéül a Morvamezőt fogadta

¹⁾ Vásárdi Hippolit egyike volt azoknak, a kik Béla oldalán maradtak még akkor is, midőn a legtöbben menekültek. Töbrendbeli ellenséges vitézt megölt; azonban ő maga is súlyosan megsebesült. — Hazai okmánytár, VII. 109. Fejér, IV. 3., 48.

Tivadar fia Miklós és Doroszló, a Rummyak ősei, hasonlóképen kitettek magukért. — Hazai okmánytár, VIII. 77.

Koaznai Kozma comes (Fülöp zágrábi püspök kíséretében) Béla szeme láttára megsebesült jobb lábán. (Wenzel VIII. 1.).

Hetesi Herbold a király, Roland nádor és pozsonyi főispán, István szlaven bán, Henrik országbíró és somogyi főispán szeme láttára foglyul esett. Az ellenség füle felét levágta s két fogát kihuzta; hogy megszabadulhasson, 100 márkát kellett fizetnie s fiát meg unokaöcsesét tűszul adnia. — Hazai okmánytár, VII. 87.

el Béla. Midőn Béla az általános menekülést látta, azt hitte, hogy ez az ellenség; Preussel Henriknek jutott a feladat, hogy Bélának ama szomoru felvilágosítást nyujtsa, miként ez megvert seregének a romja. Béla kétségbeesését még növelte az a körülmény, hogy eleinte fia, István sorsáról senki se nyujtott felvilágosítást; míg végre a Nigol nb. Batyz, a Gömöri Batizfiak ősétől vette a tudósítást, hogy fia épen menekült meg a csatából¹⁾ — hová? még ma se tudjuk.

Ottokár átkelve a Morván a magyar tábort elfoglalta; nem ténykedett azonban győzedelme után úgy, a mint ily nagy eredmény után várni lehetett volna.

Megengedi, írja a pápához intézett levelében, hogy Magyarországot meghódithatta volna; fontolóra vette azonban, hogy ez ország gyöngítése által a tatároknak a kezébe csak könnyű játékot adott volna — Magyarországot — s úgy beözönlöttek volna az összes keresztény államokba; e czélból mindennemű annektáló tervéről lemondott s elhatározta, hogy inkább baráti viszonyba lép a legyőzött ellenséggel.

Valóbbbszinű azonban, hogy Ottokárnak hajlandósága a békére egészen más indító okból eredt. A tapasztalás igazolhatta, hogy még a kroissenbrunni vereségnél sokkal súlyosabb se szeghette Magyarország nyakát; Bélának osztrák Friggyessel szemben való fellépése közvetlenül a tatárok elvonulása után korántsem történt oly régen, hogy ne emlékezhetek volna arra; a kroissenbrunni vereség után se voltak olyanok a viszonyok, hogy Magyarországot könnyű szerrel lehetett volna meghódítani; a fő ok, a mi Ottokárt vezérelte, e szókban rejlik: „mert reméljük, hogy a kibékülés rokonaink részéről annál bensőbb barátsággal kapcsol össze;“ a mint nemsokára meglátjuk majd — jól lehet nem tárja fel elég világosan a pápa előtt — házas-

¹⁾ Fejér, IV. 3., 185.

ságra vonatkoznak; Ottokár már tudott arról, hogy Béla udvarán időznek azok a szép hercegnők.

A Ratold nb. Roland nádor, a kit Béla békefeltételeivel küldött Ottokárhoz,¹⁾ éppen ezért szives fogadtatásban részesült. Az Ulrik karantán herceg és Ottó brandenburgi örgróffal együtt a békepraelimináris pontjait a következőkben foglalták össze:

a) Béla és István Stiriáról Ottokár javára lemondanak és Pettauból kiköltözködnék.

b) Béla másodszülött fia, Béla herceg nőül veszi Kuni-gundát, brandenburgi Otto és Ottokár nővérének a leányát.

c) A pápa szentesíti e békét s az azt megszegő fél több ezer ezüst márkát fizet a pápának.

d) A legközelebbi husvétkor a két király közt Bécsben tartandó összejövetel alkalmával kell a barátságos szövetségnek személyesen megkötetnie, Béla addig négy főurat túsul állit.²⁾

Egyik, valószínűleg titokban tartott pontozat értelmében Bélának hajlandónak kellett nyilatkoznia arra nézve, hogy az Ottokártól alkalomadtán kívánt házassági összeköttetés — Ottokár és egy magyar hercegnő közt — létesül.³⁾

Ezeket a preeliminárisokat Béla király, Béla herceg és Mária királyné mint főérdekeltek megpecsételték, mire a pápához küldte megerősítés végett Ottokár.⁴⁾

Béla bizvást megtartotta ígéretét, mert tartott tőle, hogy a tatárok vereségének hírére Magyarországba törnek.⁵⁾ Ottokárnak viselkedése azonban neheztelésre adott okot. Béla 1260.⁶⁾ szeptember 4-én keltezett, lonsdorfi Ottó

¹⁾ Ottokárnak a pápához intézett levele. — Fejér, IV. 3., 15., 18.

²⁾ Chron. Claustroneob. és Anonymus ap. Rauch I. 93. II. 250.

³⁾ Csakis így értelmezhetők Bélának 1264. január 7-iki okiratában (Fejér, IV. 3., 101.) foglalt eme szavai: „mivel másképen nem békülhettünk ki, mint, hogy az említett cseh királylyal rokonságba lépünk, unokánkat nőül adva neki.“

⁴⁾ L. levelét. Fejér, IV. 3., 18.

⁵⁾ Fejér, IV. 3., 101.

⁶⁾ Fejér, IV. 3., 30 33.

passaui püspökhöz intézett levelében panaszkodik, hogy Ottokár még mindig magánál tartja a magyar „princeps“-t, a kit túsul adott neki, jóllehet ő (Béla) kötelezettségeinek már teljesen eleget tett; Ottokárnak stájer csapatai még a béke megkötése után is, midőn hazájukba visszatértek, Varasdmegye legnagyobb részén kegyetlen pusztításokat vittek véghez, egészen pusztává tették; végül pedig, hogy *azt a magyar várat, melyet ősei régtől fogva birtokoltak, még mindig nem kapta vissza.*¹⁾ Kéri tehát a püspököt, legyen e pontozatokban Ottokárnál közbenjárója.

A két fejedelem közt létezett feszültségnek nemsokára vége szakadt, öröm váltotta fel; „az örökké nő után sóvárgás“ volt itt újból a kibékülésre irányzott elv.

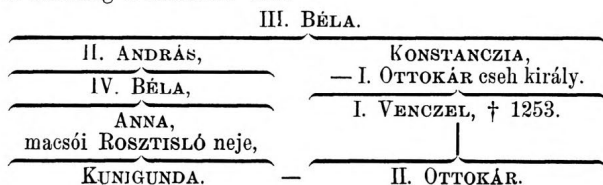
Ottokár koros nejétől, Margittól nem várhatván utódot, már 1256-ban a pápa elé járult ama tervével, hogy elválík.²⁾

Most hatalma delén tetőpontjára érve, még inkább előtérbe lépett az a hiány, melyet csak egy vele egyensúlyt növel való házasság pótolhatott. Okirati bizonyítékunk nincs arra nézve, hogy 1260-ban, a Bélának 1242-ben született s a nyulak szigetén lévő apáczakolostorban a szentsugárra előkészülő Margitnak kezét megkérte, s hogy ez menyei hivatására való hivatkozással megtagadta tőle; tény, hogy bogodi Tóbiást, zágrábi prépostot, Béla herczeg kancellárját Béla király a pápához küldte, hogy kieszközölje a dispenzációt Béla unokája, Kunigunda, macsói Rosztisló és Béla kedvelt leánya, Annának leánya részére az Ottokárral való frigyre lépést akadályozó rokoni kötelék alól.³⁾

¹⁾ Ez pedig nem lehet más, mint a pozsonyi vár. E pontozat eddigelé még elkerülte az írók figyelmét. Fejér, IV. 3., 338—341.

²⁾ Cont. Garst. 600.

³⁾ A rokonság a következő volt:

Midőn Tóbiás küldetését eredményesen elvégezte, Ottokár egyik püspöke által Margittal kötött házasságát felbontotta.

Béla a megigézésig szép Kunigundát már 1261. márczius végén megismertette Ottokárral Bécsben, a hová akkor utazott fel a pozsonyi praeliminárisok megerősítése végett. A békét végérvényesen megkötötték ott s ezuttal a passai, olmützi és prágai püspökök kezességet vállaltak Ottokárért (márczius 31-én), hogy kötelezettségének Bélával szemben megfelelt.¹⁾

Ottokár a szép leány látásától megittasodva, azonnal kérte kezét. Margit 1261. október 18-án hagyta el a királyi várat († 1267. október 28-án) s egy hétre rá, október 25-én Pozsonyban oltár elé vezette Ottokár gyönyörű jegyesét; az új házaspár innen Bécsbe ment, deczember 23-án megérkeztek Prágába s itt két napra rá, karácsony napján a székesegyházban megkoronázták.

Kunigunda házasságával Bélának Ottokárral való ellenségeskedése — a meddig csak élt — megszűnt; helyette azonban, a mi talán még jobban elkeserítette, családjában tört ki a viszály.

¹⁾ Wenzel, III. 10., 11.

NEGYEDIK KÖNYV.

CSALÁDI VISZÁLYOK.

IV.

1. IV. Béla nejével és gyermekeivel szemben patriarchalis természettel volt megáldva.

Magában véve az a körülmény, hogy 8 éves korában elvesztette édes anyját s nem sokkal utóbb II. András mostohát hozott magával házába, hogy Béla már 15 éves korában megkötötte nejével a házasságot, mindez okot szolgáltatott arra, hogy oly nagy szeretetet táplált irányában állandóan. Sikerült bár — fennebb láttuk már — kettőjük közt a békés házaseletet megzavarniok, de nem hosszú időre, Béla ismét egyesült nejével. Ez az új egyesülés nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Béla a közte és atyja közt létrejött szinleges kibékülés ellenére is meg hasonlításba jött atyjával s otthonosabban érezte magát neje oldalán most, mint máskor valaha; Mária pedig nagyon értett hozzá, hogy magához lánczolja férjét s uralkodjék rajta!

Házasságuk rendkívül termékeny volt. Béla már 18 éves korában atyja volt egy leánynak s mindössze is csak 33 évet számolt, midőn e leányát V. Boleszló lengyel herczeg nőül vette. A gyorsan egymásután született leányai közül Katalin s Margit 1242-ben Klissában haltak meg; Anna 1243-ban halicsi Rosztislóval kelt egybe; Erzsébetet kb. 1247-ben Henrik bajor herczeg vezette oltárhoz; Konstancziát 1251 táján Leó halicsi trónörökös vette nőül;

Jolánta (Ilona) 1257-ben lett Boleszló kalischi herczeg neje; az 1242-ben született (II.) Margit a nyulak szigetén készült elő a szentségre; házasságról tudni se akart.

Minthogy Béla udvarán leányai közül egyedül csak Anna maradt házassága után is (Margit nem jöhetett tekintetbe, mert már a kolostorban élt és igen korán jelentkezett nála a társadalmi szereplés szemben a vallásos rajongással), Anna férje Rosztisló pedig némely tekintetben hasznavehetőnek bizonyulván, nem csoda, hogy Béla szeretete — a mily mértékben kiterjedt leányaira — Annában összpontosult s ez is — a kinek házassága szinte igen termékeny vala — rajta volt, hogy gyermekei érdekében ő játssza az udvaron az első szerepet.

Vegyük most szemügyre azt a viszonyát is, melyet fiai iránt táplált.

Béla közel 20 éve volt házas s még egyetlen fiugyermekkel se örvendeztette meg Mária. Egészen eltekintve attól, hogy Béla hét leánya után már sóvárogva, epedve várt fiugyermekekre: egészen más okok játszottak közbe, melyeknél fogva ez nagyon is kíváncsnak jelentkezhetett egy ilyen fiugyermeknek a születése. Mivel t. i. Kálmán herczegnek házassága gyermektelen maradt s az 1189-ben Görögországba költözködött, Géza herczegnek fiai (ha egyáltalán éltek még és voltak utódjaik) vagy egészen ismeretlenek voltak vagy pedig tudni se akartak felőlük: egyhamar megeshetett volna, hogy a magyar trón a Mária részéről fattyunak kikiáltott utószülött Istvánra száll. Nem volt tehát kicsi az öröm, midőn Mária 1239-ben István herczegnek életet adott. Elgondolhatjuk bizony, hogy a szülők úgy vigyáztak ez epedve várt fiukra, mint szemük fényére; hiszen elég gyakran láthattuk, hogy Béla szívéen a tatárjárás ideje alatt első sorban mindig s mindenütt csak István sorsa és oltalma feküdt.

Ennek a különösen gyengéd szeretetnek, melylyel a herczeg irányában eltelve volt, kifolyásaként jelentkezett

az a körülmény, hogy már 6 éves korában jövendőbeli királyul megkoronáztatta.¹⁾ I. András Salamon nevű fiának megkoronázása által végzett teljes példát nyújtott utódjainak, s a fiuknak atyjuk életében való megkoronázása szüntelen csak az atya és fiu közt kitört viszálykodásoknak volt a forrása, többé-kevésbé más államokban is. Következett a trónörökösnek eljegyzése és összeházasítása. Béla tudvalevőleg, a ki az 1241-iki szerencsétlen év óta sohase szabadulhatott meg teljesen a tatároktól való félelmétől, a tengerpartról való hazatérte után nemsokára visszahívta a kúnokat Bulgáriából, hogy bennük, — hivatásszerű, a harci tökéletesség legmagasabb fokán álló harczosokban — biztos támaszra tegyen szert a kül- és belelenség ellenében. Hogy ezek kikökötték-e azt a feltételt, hogy trónutódját főnökük leányával eljegyezze, nem tudjuk; azt azonban igen, miként Béla magát e lépésre nem azért határozta el, mintha lelkifurdalást érzett volna Kuthen megölése miatt, hanem a viszonyok kényszerítő voltának a hatása alatt; hiszen egész nyíltan megírja a pápának 1248. november 11-én keltezett levelében, hogy trónutódját — sajnos — kún nővel kell összekötnie, hogy ezáltal sokkal rosszabb dolgoknak vegye elejét. A míg a jegyesek gyermekeiket éltek, nem érezték az udvaron e szükségből kifolyt köteléknek gyűlöletes voltát; lehet, hogy a döllyfős Máriát éppen az a remény kecssegettette, hogy a birodalom erősbülése s a tatárveszélytől való félelem eltűnével ejtik majd utját-módját, hogy Istvánt elkedvetlenítsék a házasságtól s ezáltal a nem óhajtott menyőtől szabadulnak. Azonban, ha egyáltalán ringatta is magát Mária e reményben, nem teljesezett be. A tatárveszélytől való félelem Béla uralkodása alatt egyre tartott, s attól fogva, hogy az alig 16 éves István megnősült, legkevésbé se érzett kedvet,

¹⁾ Béla 1246. január 10-én kelt okiratában tesz említést arról, hogy fiát, Istvánt, Szlavonia hercegét, annakelőtte Székesfehérvárt királylyá koronáztatta Fejér, IV. 1., 404.

mutatott hajlandóságot arra nézve, hogy szép nejét a faképnél hagyja.

De nagyon természetes, e házasság következtében néhány kún hébe-hóba bizony felfuvalkodott s elkövetett olyasfélét is, a mitől tartózkodtak volna, ha a trónörökösné nem az ő törzsüknek a sarja; habár egy helyütt sincs erre nézve bizonyítékunk, (csak azt a panaszt halljuk, hogy nagyon kevesen vették fel a kereszténységet, a legnagyobb részük inkább akar pogány maradni) óvakodtak mégis olyan jelenetektől, melyek 1241-ben játszódtak le; meg lehetünk azonban győződve arról, hogy ismét keletkezett kúnellenes párt az udvarban és az országban, melynek éle István és neje ellen irányult s valószínű, hogy még 1259 előtt állott be az a feszültség, mely jelentkezett a szülők és a trónörökös közt, s mely abban nyerte kifejezését, hogy a szülők ifjabb fiugyermekeket, az 1243/4-ben született Bélát¹⁾ nagyobb figyelemben részesítették s ő tőle várták, hogy állásához mértén arányos házassága által fogja emelni a gyengült családi nimbust.

IV. Béla már 1254. szeptember 16-án kelt, zsámbéki Smaragd, pozsonyi préposthoz intézett levelében megbizsa ezt, hogy IV. Incze pápát nyerje meg egy a magyar udvarral kötendő házassági frigynek.

Incze a tekintélyes Fiesco, Lavagna grófi családból származott le és Bélának hasonnevű fiával unokahugát akarta összeházasítani; a pápának 1254. évi deczember 7-én bekövetkezett halála miatt azonban a terv kivitetlen maradt.²⁾

Tagadhatatlan, hogy Istvánnak szerencsétlen kimenetelű stiriai uralkodása semmi esetre se lehetett alkalmas arra, hogy az öreg és ifju király közt jobb viszonyt létesítsen, ha nem is keressük ebben, mint sok más, az

¹⁾ Béla 1244-ben már *fiáról* szól. Fejér, IV. 1., 325.

²⁾ Fejér, IV. 2., 243. A pápa családi viszonyait illetőleg l. „Az Árpádok családi története“ cz. munkámat (494., 495. l.).

összekocczanásnak a tulajdonképeni okát. A radstadti vereség jelentéktelen kiinduló pont volt csak. Mintha az I. Béla által nyújtott példának kárhozatként kellett volna örökségként átszállania összes utódjára.

A viszony élesedni csak a kroissenbrunni események lezajlásával kezdett. Hogy Béla hiveivel István rovására irta-e az iszonyu vereséget, nem tudjuk; de a viszonyok ez időtájt felette arra termettek, hogy a kölcsönös elégedetlenségnek szikrázó parazsát magasan fellobbanó lánggá fejlesszék. Ebbeli állításunknak nagyobb részben való bizonyítására szolgál magának Istvánnak 1262-ben kiállított békeszerződése.

Az 1260-ki praelimináré s az 1261. bécsi összejövetel óta a magyar udvaron a személyes viszonyok egészen megváltoztak. Béla herczeg a hatalmas Ottokár unokahugával váltott jegyet s Anna gyönyörű leánya, Kunigunda volt az a galamb, a ki által Ottokár a legyőzött Bélának a kezébe adta a békepálmát. Emez eseményeknek a közvetetlen következése, folyamányaként jelentkezett az a körülmény, hogy Anna szüleinek a befolyása inkább, még fokozattabb mértékben lépett előtérbe, mint valaha s az „aranyos Bélát“ ettől fogva az eddiginél kétszer, háromszor nagyobb figyelemben részesítették, jövedelmét növelték, a mint ezt okiratilag is kimutatjuk alább. Ellenben ez időben a trónörökös, mivel Béla a szlavón herczegséget kapta, mint Erdély fejedelme¹⁾ nagyon háttérbe szorul. Hogy azután ily viszonyok közepette akadt nem egy felbujtató, a kik mindkét részen táplálták, fokozták az elkedvetlenedést, úgy hogy elvégre is kitört a nyílt harc az apa és fiu közt, a mint ezt Mária királyné maga is mondja,²⁾ kézzelfogható.

¹⁾ 1261. és 1262-ben még mindig „Rex primogenitus illustris Regis Hungariae, Dux Transilvanus“-nak nevezi magát — Wenzel, III. 4., 5., 24. — Fejér, IV. 3., 49., 51. — ellenben 1262. december 5-én „a künök ura“ is.

²⁾ „Quum perfidorum subditorum suasionem inter . . . Belam Regem Hungariae ex una parte et carissimum filium nostrum Regem Stephanum et alia magna fuisset coorta discordia . . .“ Fejér, IV. 3., 68.

2. István az 1261. évi márczius végével való összehatalálkozáson még részt vett; 1262. deczember 5-én már véglegesen kitört az atyjával való első harcza. E harc kezdetéről úgy, mint folyamáról nem állanak rendelkezésünkre adatok, annyi azonban kétségbevonhatatlan, hogy 1262-ben fegyveres ütközetre került a dolog az apa s a fiu közt s április hó 28-án még egyre tartott a harc.¹⁾ Április 28-a és deczember 5-e közt pedig megkötötte István atyjának képviselőivel: Herrand főlovászmester, trencsényi főispánnal s László esztergami kanonok, honti főesperes, kir. udvari lelkeszszel a praeliminárékat.²⁾ István ugyanaz év decz. 5-én pedig a tőle megerősített békeszerződést állítja ki; e szerződés egyes pontozataiból következtethetünk a vizsgálkodás okaira.

A szerződés 16 pontból áll:³⁾

1. Bizalmi emberek:

a) Churla nb. Fülöp, esztergami érsek, királyi kancellár;

b) zsámbéki Smaragd, kalocsai érsek, István kancellárja;

c) Fülöp, váci püspök, Erzsébet ifj. királyné kancellárja;

d) János, aradi prépost, vál. szerémi püspök;

e) István, szebeni prépost, István alkancellárja.

Hozzájárul a szerződéshez Istvánnak valamennyi ország-

¹⁾ E napokban adományozza meg István a Semjén nb. Mihályt, a Kállayak ösét, a pataki várban egy toronnyal, így szólván: „*ugy hogy Mihály, ha Isten segítségével a birodalom ismét békében lesz . . .*“ Wenzel, III. 24. Ez a Mihály ugyanaz, a ki Istvánnak stíriai hadjárata alkalmával, István szeme láttára súlyosan megsebesült jobb kezén s bal lábán. (Fejér, V. 1., 105.) Nem lehet azonban egykönnyen s egyhamar megállapítani, vajjon Mária királynénak a minoratákhoz intézett levele: „*ita ut ad manus conferendos dispositi ex utraque parte exercitus — így szól — jam essent e regione constituti*“ — az 1262. év előtti zavargásokra vonatkozik-e. (Fejér, IV. 3. 68.)

²⁾ Fejér, IV. 3., 72.

³⁾ Fejér, IV. 3., 69—77.

nagyja s a *kúnok fejedelme is*. A szerződés tökéletesen a pozsonyi megállapodáson sarkal.

2. István megelégszik a Béla részéről neki adott hercegséggel, országterülettel, várakkal, helységekkel és jövedelmekkel s megigéri, *hogy ezenkívül nem kér egyebet atyjától*.

3. Megigéri, hogy se az ő országnagyjai, *se a kúnok*, se az oroszok, se a lengyelek, se pedig más külföldi fejedelmek által nem szándékozik rosszat tenni atyjával, avagy öcsese Béla herceggel szemben ; ellenkezőleg, mindig s minden tekintetben hűségesen pártjukon lesz.

4. Megerősíti — a pozsonyi szerződés értelmében — hogy atyja Fülek várát már átadta neki.

5. Kötelezi magát, hogy atyja párhiveinek, a kiket a közte s atyja közt kitört háboru tartama alatt birtokaitól megfosztott, visszaszolgáltatja birtokaikat. Mindössze is csak Preusselt (Henriket, a kit már ismerünk) és Frankót (a sopronmegyei Frankó urát, a Frankói-Gösfalvi család őseit) véve ki, a kiket (ha jól emlékezik) már Pozsonyban kizárt. Amennyiben azonban Herrand és László főesperes azt állítják, hogy téved, Preusselt is, Frankót is visszahelyezi a tőlük elvett birtokokba. Frankó vejének Pósának ellenben mindent visszaad szó nélkül. E restituálás rendezésével a két érsek lesz megbizva, s ezek mindegyike — nem tudván megegyezni — egy-egy Béla- és István-párti országnagyot választhat társbiróul.

6. *Béla király megigérte, hogy István kúnjait nem háborítja, nem édesgeti magához ; megkérdezni, megkeresni s az önként hozzá fordulókat fogadni s magánál tartani nem fogja ;* ugyanezt igéri István is Bélának, németjei, szlavónországi szlávjai és a csehekkal szemben.

7. A sójövedelem azzal együtt, a mi ennek kezeléséhez tartozik, az apa és fiu közt egyenlő mértékben, ugyanazon arányban lesz szétosztva.

8. Amennyiben *nádora*, országbirája, avagy más birája, Bélának országnagyjait vagy egyéb alattvalóit illető bármi ügyben ítéletet hoz, kötelezi magát, hogy az ítéleteket személyesen felülvizsgálja.

9. Atyja hiveinek kivétel nélkül szabad átvonulást biztosít, úgy szintén birtokuk és személyük tiszteletben tartását.

10. A tulajdon területén létező templomokat, országnagyjait, nemeseit és egyéb alattvalóit biztosítja, hogy bármi néven nevezendő jogukat respektálja.

11. Tett ígéreteinek beváltása tekintetében a két érsek egyházi ellenőrzésének alája veti magát.

12. Amennyiben a szerződést megszegi, az érsekeknek jogukban áll, hogy egyházi átokkal sújtsák őt.

13. Amennyiben kedves rokonának, *Mihály hercegnek* segítőhadat küldene, nem szabad ennek Béla és országnagyjai területén átvonulnia; amennyiben emez országnagyoknak a birtokai István területén lennének, nem szabad e hadnak bármi néven nevezendő akármicsoda kihágást megengednie.

14. Nem szabad bántania Béla amaz alattvalóinak a várait, melyeket István területén birtokolnak.

15. Kinyilatkoztatja, hogy atyjának mindamaz okiratai, amennyiben eddig (István) előnyére szolgáltak, érvénytelenek és semmisek s mostantól fogva egyedül és kizárólag csak a pozsonyi szerződés az irányadó.

16. Végezetül megígéri, hogy olyan tiszteletben és becsülésben részesíti Bélát, a minővel a fiunak atyjával szemben viselkednie kell.

Orbán pápának volt tudomása az atyja és fiu közt kitört ellenségeskedésről s ennek megszüntetése és a kibékítés eszközzése végett Magyarországra küldte poenitenciáriusát és káplánját, Velaskust; már most akár azért, mert ez utóbbi a fentebbi szerződést kiegészíteni akarta, avagy talán azért, mert a fenti pontozatok közül néhányat

nem tartottak meg pontosan: annyi tény, hogy Poroszlóban, 1263-ban az apa és fiu néhány jelentéktelen pontnak hozzácsatolása után megújította az 1262-ki szerződést. Egészen új megállapodást tehát csak annyiban tartalmaz e szerződés, amennyiben az van benne kikötve, hogy a pápa folyó évi július hó 25-ig megerősíti. Nagyon jellemző továbbá az is, hogy mindkét fél arra kötelezi magát, hogy nem hallgatja meg a feljelentőket és bujtogatókat, hanem kölcsönösen feljelentik egymásnak; István megfogadja azt is, hogy a területére menekülő gonosztevőknek nem nyújt menedéket hanem megbünteti őket.¹⁾

Béla folyó évi augusztus 5-én jelenti a pápának, hogy az új szerződést már megkötötték. Értesíti, hogy országnagyjainak jelenlétében a pápai követ, Velaskus kezébe letette az esküt, hogy István fiát s nejét, az ifjabb királynét nem zaklatja többé, összes birtokukat kiméli s mindama birtokokkal és jövedelmekkel, melyeket szerződésszerűleg visszatartott, élete idejére beéri.²⁾

A két újabbi iratból kitűnik, 1263-ban kik kinek a pártján voltak.

István pártjához tartozott:

Zsámbéki Smaragd, kalocsai érsek, kanczellárja,

Benedek, aradi prépost, alkanczellár,

Dénes nádor, bácsi főispán,

Kemény fia Lőrincz, tárnokmester és szörényi bán,

Borsa nb. László, erdélyi vajda, szolnoki főispán,

Bás, legfőbb országbíró, gömöri főispán,

István, tálnokmester,

Domonkos, pohárnokmester.

Egyik leghivebb emberre volt a Buzád-Hahold nb. Ponith, a kit Béla párthívei sehogyse tudtak Istvántól

¹⁾ Fejér, IV. 3., 163.

²⁾ Theiner, I. 244.

elszakasztani; ellenei utóbb (Lőrincz országbíró és Farkas prépost) addig mentek, hogy egy királyi bíró-kollégium hamis vádak alapján — így szól István — felségsértés miatt bevádolta. István 1264-ban teljes kegyelméről biztosította s megígérte, ha trónra lép, birtokait mind visszaadja.¹⁾

Hasonlókép hű pártosa volt Istvánnak a Ratold nb. István is. Főlovászmestere és főtárnoka volt ő Mária királynénak, lemondott e hivatalairól, melyekért Mária királyné évenként 500 márkányi fizetésben részesítette; feláldozta összes, a Béla területén levő birtokait s egészen Istvánnak a hive lett, mi által 3000 márkát veszített.

Csák bán, hasonlókép István párthive, foglyul esett egy az atya és fiu közt vívott ütközet alkalmával.

Ellenben az egész Aba nemzetség Béla oldalán volt. Vata fiát Lászlót foglyul ejtette egy ütközetben a fentebb említett István s a trónörökös parancsára lefejeztették. Természetes, hogy az egész nemzetség haragja fellobbant a Ratold nb. István ellen. István azonban 1265-ben kárpótolja, amennyiben Ágas várával, Kutossoval, Barkan és Tarral megadományozza. Ágas vára Zách nb. Jób, pécsi püspöknek árulása következtében, a ki Béla pártjára átlépett, Béla kezébe esett, Istvánnak azonban sikerült visszafoglalnia.²⁾

Istvánnak óvári (Győr nb.) Konrád is hive volt. Ez 1260-ban (akkoron kir. főpohárnok) felségsértést követett el, amennyiben Ottokárnak osztrák csapataival egyesülve Mosonmegyét pusztította s Ottokártól birtokaiban való megerősítésére nézve adatott magának okiratot. Természetesen nem is került ki büntetését ezért; Béla összes birtokaira nézve vesztésnek nyilvánította s az Aba nb. Lőrincznek, az Athinaiak ősének, adta oda. Konrád erre

¹⁾ Hazai oklevéltár, 42.

²⁾ Wenzel, XI. 545.

István karjaiba vetette magát s ez utóbbi közbenjárására adta vissza Béla birtokait.¹⁾

Béla hivei voltak:

Fülöp, esztergami érsek, kanczellár,

Bécz nb. Farkas, vál. székesfejevári prépost, alkan-
cellár,

Muthmer, szepesi prépost,

Dömötör, barsi főesperes,

László, honti főesperes,

Felicián, székesfejevári őrkanonok,

Márk, esztergami őrkanonok,

Antal, lifai zárdafőnök,

Somogyi Pál, minorita,

Elek, minorita,

Marcell, Péter és Tódor a prédikátor-rend tagjai,

Moys, (a későbbi nádor) Béla herczeg tárnokmestere,
somogyi és varasdi főispán,

Fülöp, kir. főpohárnok,

Csák, a királyné tálnokmestere,

Tamás, karakói főispán,

Pósa, az előbbivel együtt a bacciniferusok főnöke,

Tamás, krasznai főispán,

Pobor, a kir. futárok főnöke.²⁾

Ez iratok azonban még más valamiről is, még pedig
valami fontosról is tanubizonyságot tesznek.

István 1262-iki lázadása által államot idézett elő az
államban. 1262. december 5-ke óta Magyarországnak két,
egy idősebb s egy ifjabb, királya volt, mindkettőnek, kezdve
a nádoron, ugyanazon méltóságviselői s az országnak nekik
odaitélt részeiben egészen önállóan uralkodtak; mondhatni,
Magyarország két királyságra oszlott, s ezek egymás közt
kölsönösen szerződéseket kötöttek; *specziálisan azonban*
István volt a kúnoknak parancsoló ura.

¹⁾ Wenzel, VIII. 51.

²⁾ Theiner, I. 244.

Emez alkotásnak kifolyásaként jelentkezett már most Bélának az a törekvése, hogy neje és Béla herczeg birtokait meg jogait biztosítsa a pápa által Istvánnak esetleges ujabbi támadásai ellenében.

Mária királyné nemsokára rá, hogy a tatárok eltakarodtak ez országból, építtette a Görögországból magával hozott ékszerek árán a pilisi erdő mellett levő hegyen Visegrád várát. S midőn a nyulakszigeti kolostorral elkészültek, a melybe felvették Margit herczegnőt és számos nemes leányt is, Béla 1259-ben nejének adja egész Pilismegyét Visegrád várával együtt azzal a megokolással, hogy a nyulakszigeti apácák netáni ellenséges betörés esetére biztos menedéket találhassanak itt. Az adományozás mégis olyan értelemben történt, hogy Mária e várat odaajándékozhatja vagy végrendeletileg ráruházhatja arra a gyermekére, a ki a legkészségesebbnek mutatkozott vele szemben. A pápa tehát az 1259-ki adományozó oklevelet 1263. deczember 21-én megerősítette;¹⁾ ugyanez napon megerősíti Pozsega várának birtokában is, melyet Béla hasonlókép a tengerpartról hazatérte után rendelkezésére bocsátott ékszerekért ajándékozott neki.²⁾

Ugyane kelettel erősíti meg Béla herczeget, szlavón fejedelmet is Nyitra, Pozsony, Mosony és Soprony vára birtokában, melyet IV. Béla azon ürügy alatt ajándékozott neki, hogy jobban megvédheti ellenséges támadások ellenében, mint bárki más; a pápa szlavón fejedelemségével és olchai, baranyai, somogyi, zalai meg vasmegyei birtokaival együtt apostoli védelmébe veszi.³⁾

Mindazonáltal még most se állott be Béla és István közt az egyetértő, jó, békés viszony; 1264-ben a viszálykodás lángja megint csak fellobogott.

Erre többrendbeli körülmény szolgáltatott okot.

¹⁾ Theiner, I. 254.

²⁾ Theiner, I. 254.

³⁾ Theiner, I. 255.

Bármennyire hihetetlennek látszik, mégis úgy van, hogy az 1263. év folyama alatt a tatárok megkísérlették, hogy követség által a magyar udvarral érintkezésbe lépjenek. Vajjon tettek-e tényleg házassági ajánlatot Bélának meg Istvánnak, vajjon javasoltak-e Bélának csakugyan egy a kereszténységet megsemmisítő, kiírtó hadjáratot stb., vajjon közbejátszott-e ezuttal a ravasz halicsi Dániel keze s több ilyesmi: kritikának keretén kívül esik; tény, hogy IV. Orbán pápa 1264. január 28-án egészen kétségbeesve fordul a két magyar királyhoz s az összes magyar magas klerushoz és összetett kézzel kéri őket hogy a tatárokkal semmiféle házassági szerződést se kössenek.¹⁾ Bármint állottak is a dolgok, biztosra vehetjük, hogy a tatárok a magyar udvartól nem kaphattak valaminő határozottan tagadó választ éppen azért, nehogy a tatárok ez által sértve érezzék magukat s a mostani mégis rokonérzelmesebb maguktartásának megváltoztatására rávegyék. Istvánt és Bélát ez időszert tehát nem fenyegette veszély a tatárok részéről.

Továbbá ebben az évben (1263.) halt meg Béla veje: macsói Rosztisló, a ki — habár nem volt is valami kitűnő hadvezér, mint Macsó ura mégis rendelkezett némi haderővel és mint Béla kedveltje, nevezetesen mióta leánya Kunigunda Ottokár neje volt — nejét és gyermekeit Istvánnak esetleges támadásai ellenében hathatósan meg tudta védelmezni. Most azonban hiányzott nekik e természetes és hatalmas ótalmazójuk.

Tetejébe még Béla 1264-ben néhány, annakelőtte a kúnoknak adott helységet állítólag az általuk elkövetett súlyosabb természetű kihágások miatt részben kolostoroknak, részint pedig saját hiveinek adományozta,²⁾ elegendő gyújtó anyagul szolgált ez arra, hogy a kölcsönös elégedetlenséget újból csak éleszsze.

¹⁾ Theiner, I. 264., 256.

²⁾ Fejér, IV. 3., 184.

Ugyyszólván programmszerűleg ismétlődtek az 1263-iki jelenetek. A pápa 1264. február 3-án kelt levelében¹⁾ felszólítja mind a két királyt, hogy béküljenek ki s ne használják fel kölcsönösen egymás ellen a pogány kúnok és litvánok segítségét, július 15-én pedig újólág megerősíti Mária királynét és Béla hercegeget birtokaikban.²⁾

Ezuttal kiterjeszti védelmét már Rosztisló özvegyére, Annára, „Halics, Bosznia és Macsó fejedelemnőjé“-re és két fiára, Mihályra és Bélára is, amennyiben a Béla részéről Rosztisló és Annának adományozott belini és szt.-dömötöri birtokok élvezetében megerősíti Annát és gyermekeit.³⁾ Julius 16-án megdorgálja mindama magyar főpapokat, a kik a két király közt a viszátkodás magvát szétészórják.

A viszátkodásra azonban a fő indító okot az a körülmény szolgáltatta ezuttal, hogy István egynéhány birtokot,⁴⁾ a melyet édes anyja, mint évek hosszú sora óta az uralkodó királyok nejei, birtokolt, úgy testvére Anna s ennek fiai tulajdonát képező Berecz és Füzér várát, ugyszinte Salamon és Borsva helységeket — megfosztva őket — elragadta tőlük. A pápa fel is hívta Istvánt, hogy szolgál-tassa vissza mindezt a két nőnek s megbizta az esztergami érseket s a veszprémi püspököt, hogy ügyeljenek e vissza-szolgáltatásra.⁵⁾

Béla 1265. márczius 28-án László pápai káplán, esztergami szt. Leustách-beli főesperest IV. Kelemen pápához küldte követjeként, hogy a két érsek közbenjárására a közte és István közt létrejött újabbi egyezés megerősítését kieszközölje.⁶⁾ Mindazonáltal az 1265-iki évet is megint csak viszátkodás töltötte ki, melyet egy kölcsönös,

¹⁾ Theiner, I. 265.

²⁾ Theiner, I. 271—273.

³⁾ Theiner, I. 273.

⁴⁾ Besztercze, Rodna, Zsolna, Senndorf, Baierdorf, Királynémeti.

⁵⁾ Theiner, I. 275—276.

⁶⁾ Theiner, I. 279.

ünnepies békekötés — 1266. márczius 23-án — koronázott meg. E szerződés tartalma lényegileg megfelel az eddigieknek, ugyanazokat a szerelmi ömledezéstől duzzadó ígéreteket foglalja magában, mint az előbb kötöttek, kiterjed már most István részéről Annára, fiára Bélára, a cseh Ottokárra, V. Boleszlóra és kalischi Boleszlóra, Béla vejeire és lauciczi Lesczek herczegre. A pápa 1266. június 22-én erősíti meg;¹⁾ előbb azonban Istvánnak bele kellett egyeznie abba, hogy anyja az annakelőtte tulajdonát képezett szerémi kamarát megkapja s ezzel szabadon rendelkezhet; el kellett ismernie a villa Rugas Ismaelitorum és Pozsega várára való jogait is.²⁾ A békét tehát rövid időre nagy nehezen, valahogyan csak kifoltozták.

3. Az előzőekben Bélának Istvánnal való czivakodását ecseteltük csak, megszakítás nélkül, hogy 1266-ig egyseges képet nyujtsunk; nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk, hogy részint ezek mellett, részint meg a mindenesetre rövid ideig tartó béke alatt az országnak más részén is játszódtak le, külföldi és belföldi pontokon jelenetek, melyeket az okirat-anyag gyéren világítugyan meg, azonban mégis ez idő történetéhez tartoznak.

Mindenekelőtt is egy olyan eseménnyel van dolgunk, mely 1259 végén, avagy 1260 elején, röviddel az Ottokárral történt nagybbszabásu összeütközés előtt fejlődött ki.

Macsói Rosztisló egyik leányát 1255 táján I. Asen Mihály bolgár czárral jegyezte el s így bizonyos jogot nyert, igényt tartott rá, hogy a bolgár belviszonyokba beleavatkozzék. S ezt a jogát akként érvényesítette, 1257 tavaszán, hogy veje és II. Laskaris Tódor nikäai császár között békét eszközölt ki.

Midőn azonban Mihályt unokatestvére Kálmán 1258-ban

¹⁾ Theiner, I.

²⁾ Theiner, I. 283. A pápa Istvánnak ez irányu okiratát 1266. június 20-án erősíti meg.

meggyilkolta s e gyilkosság árán szerzett trónját az által akarta megizmosítani, hogy nagyhirtelen a fiatal özvegy czárné férjének csapott fel: Rosztisló a bolgár viszonyok fordulatáról értést vevén, haddal vonult Tirnova ellen; még mielőtt azonban betoppant ide, a bitorló már nem volt az élők sorában. Kálmán ugyanis vagy Rosztisló közeledésének hírére, avagy pedig valamely irányában ellenséges indulatot tápláló belföldi párt elől szabadulva szökött meg s menekültében esett valamiféle erőszakos halálnak áldozatul.

Mivel az Asenidák bolgár cárdynasztiájának fiága vele kihalt, Rosztisló vállalta magára — most ő lévén a helyzet ura — a bolgár viszonyok rendezését. Felvette az „imperator Bulgarorum” czímet s ehhez képest úgy ténykedett, mint az országnak legfőbb ura. De mert az ő, illetőleg a magyar fennhatóságnak elismerését akarta csak kivívni (ő maga is a magyar király hűbérese lévén), Mytzeszt, a megölt Mihály czár sógorát ültette be a bolgár királyi trónba az ő, illetve a magyar fennhatóság alatt. Nem fér hozzá kétség, hogy Rosztisló azokat az eredményeket, melyeket Bulgáriában elért, mindenesetre a magyar csapatok beavatkozásának is köszönhetette.

Mytzeszt azonban 1258/9-ben a nemzeti párttól megválasztott Konstantin szorongatta, szükséges volt hát, hogy a magyarok részéről hathatósabb támogatásban részesüljön; ez azonban nemcsak Konstantin boszuvágyát csigázta fel, hanem néhány bolgár dynasztát is arra birt — a kik a magyar beavatkozás következtében a népben kitört ellenséges hangulatot arra használták fel — hogy a magyar határra törjenek, hogy ők azután szépen halászhassanak a zavarosban.

Nemsokára rá, hogy a radstadti csata lezajlott, a bolgárok rabló hadjárattal törtek a szörényi bánságba. Ugy látszik a német lovagrend akkor már nem volt a bánság birtokában. A helyzetet súlyosbitotta már most az a körülmény, hogy egyrészt nem lehetett valami tekin-

télyes hadat küldeni a betörők ellen, mert egy főhaderőnek elpazarlása az Ottokár ellen küszöbön álló hadjárat miatt lehetetlen volt, másrészt pedig sürgősen szükséges volt, hogy a bolgár betörést *egy* csapással ártalmatlannak tegyék. Béla ennek megoldásával több főurat megbízott, ezek azonban e megbízást nem fogadták el; a rablóbandával való harcztot nem tartották legkevésbé se tiszteletreméltónak a cseh király ellen vezetendő nagy hadjárat küszöbén, másrészt meg a nyomasztóvá vált viszonyok miatt tartottak a netán bekövetkező kudarctól. Ebben a szükségben, szorultságban Béla Rosztisló életének (1243.) a megmentőjéhez, Kemény fia Lőrinczhez fordult. Ez 1259-ben kir. lovászmester és győri főispán volt.¹⁾ Minthogy ő a neki felajánlott szerep betöltésére vállalkozott is, a király szörényi bánná nevezte ki legott, valamint az ott alkalmazandó katonaság főparancsnokává.

Az új bán fényesen megoldotta feladatát. Az ellenséget legyőzte, zsákmánytól megfosztotta és nagy számú rablót — elrettető példaul — a Duna partja mentén felakasztatott. Rövid idő alatt megtisztult a banság a rablóktól s előbbi állapotába, a régi rendbe lett hozva, visszahelyezve.²⁾

A többi főurak közül, a kik e hadjáratban résztvettek, mindössze is csak a Buzád-Hahold nb. Csák, tárnokmester és zalai főispánról van tudomásunk; ennek a zászlaja alatt tüntette ki magát Torda fia Győr, a leukai hős ezuttal is, újólág.³⁾

A bolgároknak a szörényi banságban való legyőzése által még korántsem érte végét a bolgár surlódás.

Paläolog Mihály, II. Laskaris Tódor ifju fiának a kiszorítása után, ura lett a nikäai trónnak s Konstantin bolgár czárral, Tódor vejével és a szorongatott János sógarával jó viszonyban akarván maradni, ennek folytán

¹⁾ Wenzel, VIII. 503.

²⁾ Fejér, IV. 3., 196.

³⁾ Hazai okmánytár, VI. 106.

Konstantin párthiveit a magyarok ellen felbujtotta. Valószínűleg ő volt a kezdeményezője annak az ellenségeskedésnek, melyről az okiratok hébe-korba említést tesznek. 1262 táján hatalmas magyar sereg indult több mágmás vezetése alatt a görög fennhatóság alatt állott bolgár határszéli helységek ellen s teljesen pusztává tette azokat. Itt tett szert a Bastech nb. Rajnald, a Rozgonyiak őse első izben babérokra. Berényi Bertalan — a Berényiek őse — Derş fia itt hősi halállal halt meg.¹⁾

Ez expedíciók után V. István élete ideje alatt mindössze öt bolgár hadjáratra került a dolog; kettőjükben maga István vitte a fővezérséget.²⁾

Az első ilyen hadjárat 1261—1262-re esik. Benedek fiai Merse és Miklós is résztvettek benne. Miklós életét vesztette, Merse, a szinnyi Mersék őse, súlyosan megsebesült.³⁾

István személyesen első izben 1263-ban indult Bulgária ellen s Widdin várát vette be. Különösen kitettek itt magukért panki Jakab, a Gutkeled nb. Péter és Buda fiai Miklós meg Csaszló, ez utóbbi hősi halállal halt meg.⁴⁾

Az 1264-iki év végre-valahára Bélára nézve öröndetes eseményt rejtett méhében. Béla herczeg ugyanis tudvalevőleg a pozsonyi békekötés alkalmával Ottokár unokahugával, brandenburgi Kunigundával lőn eljegyezve. Most, az 1264. évben kellett a házasságnak végbemennie. Ottokár, a kit gyönyörűséges neje, Kunigunda elannyira elbájolt, hogy a magyar udvarral már most a képzelhető legjobb lábon állott, felhasználta ezt az alkalmat, hogy Európaszerte bámulat tárgyává tegye a királyi méltóságá-

¹⁾ Hazai okmánytár, VI. 143. — Fejér, IV. 3., 344., 345. V. István ezért 1266-ban nemessé avatja testvéreit.

²⁾ Wenzel, XII. 12.

³⁾ Fejér, IV. 3., 60., 61.

⁴⁾ Hazai oklevéltár, 67. — Wenzel, IX. 196. — Hazai okmánytár, VI. 116. — Kézai, IV. 13. -- Turóczy, II. 77.

ból folyólag kifejtett teljes pompát. Nemesak az unokahugának nagyszerű kelengyét szerezte be ő, hanem még a házassági ünnepségnek a kivitelét is magára vállalta. A menyegzőt még meg se tartották, s máris elterjedt a szélrózsa minden irányában a mesészerű előkészületek híre, úgy hogy több európai udvar titkon követeket küldött Bécsbe, hogy a dolgok való állásáról meggyőződést szerezzenek.

Ottokár az ünnepség színteréül azt a vidéket jelölte ki, mely a Fischachnak a Dunába ömlésénél terül el. Hajóhidat vezetett a Dunán keresztül, tíz lovas mehetett át rajta egymás mellett. Az osztrák tartományok összes kerületeiből mesés tömegű készletet hordatott össze mindenfelé; öt takarmányházat építtetett, melyeknek mindegyike olyan magas volt, mint a legmagasabb templomok; az egész Dunasziget s az annak közelében elterülő lapály különféle hizómarhakkal volt tele; vad meg szárnyas állat számtalan; közel 30.000 mérő kenyérsütésre való buza; bor annyi volt, hogy napokon keresztül el lehetett tartani vele két ország lakosságát. A Duna csak úgy nyögött a különféle takarmánynyal megrakott hajók sulya alatt. Ottokár ugyanis megparancsolta, hogy a beszerzéseknél ne csak a tényleges szükségletre számítsanak, hanem hogy mindenből négyszeres fölösleg is fennmaradjon.

Azonkívül több mint 20.000 ezüst fontért hozatott a külföldről értékes kendőket, edényeket és drágaköveket s a terveket maga készítette a sátrak s azok feldisztéséhez.

Már 1264 nyarán meghívta ez ünnepségre Ottokár futárok útján a fejedelmeket s a sziléziai, lengyel, szász, meissenai és thüringiai főnemességet; ez ünnepség természetesen nagyszerű lovagjátékokkal volt összekötve. Az egybekelés napját október 25-ére tették; Ottokár Prágát szeptember 28-án hagyta el, Kunigundát azonban — a ki akkoron áldott állapotban volt — visszahagyta ott. Csasz-

lauban fogadta a brandenburgi örgrófi családot a menyasszonnyal; erre őket megelőzve Osztrákországba sietett, hogy ott fogadja a menyasszonyt. Oly nagy volt az e czélból összeverődött tömeg, hogy a szántóföldeken kellett felütniök sátrukat s a lovagjátékra jelentkezőket nem vehették mind tekintetbe, nem méltathatták mindmegannyijukat figyelemre.

Az esküvő napján a menyasszony gazdag ruhája valamennyinek a bámulatát magára vonta. Biborruháján arabs arannyal voltak rajta kivarrrva a képek, fejdíszének értéke egymaga csaknem meghaladta az angol királyi koronáét, a mellét övező csatoknak a becsértékét meg se lehetett határozni, úgy szinte kimondhatatlan értéket képviselt öve s aranytól csillogó, gyöngyök és drágakövekkel díszített ruhája szegélyén ugyszólván élethiven domborodtak ki drágahimzésű különféle képek. Ottokár egy nagy sátorba vezette őt, mely hasonlóan egy monostorhoz drága kendőkkel és aranyhimzésű tárgyakkal volt feldíszítve, az egyházi szertartásra lévén kijelölve.

Nemsokára rá IV. Béla tartotta ünnepi bevonulását. Oldalán Mária királyné, V. István és Béla a vőlegény, halicsi Dániel, a szerb Uros István s a legelőbbkelő magyar méltóságviselők. A magyarok tarka és szürke ködmenben skarlátposztókban jelentek meg, süvegük pávatollakkal és ezüst rojtokkal ékesítve, hosszú szakálukba gyöngyök és drágakövek fonva.

Azután, hogy a menyasszony hozományára nézve tisztába jöttek, kezdetét vette a sátorban a nagymise, mire a jegyeseknek esketése következett. Béla herczeg ekkor menyasszonyának a fejére tett egy arany koronát, melyet egy magyar mágnás vett le róla, előbb azonban pusztá karddal körözött feje körül. A pazar fényűzésű, arannyal és ezüsttel Kroesus módjára feldíszített s zene kísérete mellett felszolgált tábla befejezte után — a táblán a diszhelyet IV. Béla foglalta el — kezdetét vette a nagy lovagjáték.

Legelőbb a magyar vendégek tértek hazájukba vissza; hamarabb, mint a többiek. Béla fiatal nejével Szlavóniába ment.¹⁾

4. Ha, mint fennebb mondtuk, a Béla és István közt 1266 előtt létrejött békét rövid időre nagynehezen újból meg lehetett foltozni, a legközelebb rákövetkezett események által beigazoltnak tekinthetjük e kifejezésünket.

Hogy ezúttal melyikük szegte meg előbb a békét, határozottan nem tudjuk; úgy látszik Béla, mert mégis csak tarthatatlannak tűnt fel előtte az Istvánnak felkelése által létesült korcsállapot s 1266 végén, legkésőbb azonban 1267 elején gyökeres változtatást akart tenni rajta.

Hogy azonban e szándékát megvalósíthassa, arra kellett törekednie, hogy megfoszsza Istvánt legbiztosabb és leghatósabb támaszától: a kúnoktól.

Mennyiben sikerült az öreg király udvari pártjának, hogy az ifjabb királyné révén Istvánnak természetes gyámolóivá lett kúnokat elidegenítse tőle — nem tudjuk, mert nincs teljes világításba helyezve, — mindössze csak azt tudjuk, hogy Béla és Mária felbujtatták őket ellene;²⁾ de nem csak a kúnokat akarták a tőle való elpártolásra készíteni; kiterjesztette a kamarilla aláásó ténykedését Istvánnak összes, az egész országban lévő pártjára és sikerült is nekik elég számos esetben szökevényeket megnyerniük az öreg király pártjának. Az első egyike volt, a kik Istvánt cserben, a faképnél hagyták: kanczellárja, gyulafejervári prépost, a Borsa nb. Miklós, a ki magával vonta Istvánt és Benedeket, a Bácsmegyében fekvő Horlag és Kér urait is.³⁾

¹⁾ A házassági ünnepség ecsetelésében leginkább Hornecket (66—67.) követem.

²⁾ Fejérben (IV. 3., 409.) nyoma van ennek. István egyenesen a kún Batholdo fiáról mondja ezt.

³⁾ Fejér, IV. 3., 417.

István megfosztatván főtámaszától és hatalmától, csupán csak arra kellett szorítkoznia, hogy erdélyi fejedelemségéből kezdje meg az ellenségeskedést. A dolog élére lévén állítva, békés módon való kiegyenlítésről szó se lehetett, a két ellenfél helyett a fegyverek beszéltek. A mi 1267-ben történt, meszsze túlhaladja mindazt, a mi eddigelé megesett apa és fiu közt e földön.

Istvánnak neje és gyermekei — az öt éves László herczeggel — a pataki várban lesték, várták a bekövetkezendőket. A királyi hadseregnek egyik hatalmas osztálya jelent meg itt s a boszuvágyó macsói Anna parancsára; miután a várat bevették, mindannyiukat foglyul ejtették. István családját innen Turul várába internálták, a hol Anna őket vad vipera módjára őriztette.¹⁾ Mivel Istvánt nem találták a pataki várban, néhány kém nyomban készült István tartózkodása helyét kipuhatolni. Béla akkor Istvánt meg akarta fosztani elsőszülöttségi- és királyi jogától.²⁾

Szerencséjére Istvánnak, néhány hive nagyon körültekintő egyéniség volt. A Nádasd nb. Imre neje hogylétéről értesítette Turulból s „sub nigris Alpibus“-i rejtekhelyén az ellenségnek mindennemű mozdulatáról informálta.³⁾ A Csák nb. Péter és Máté (testvérek) elfogták az István keresésére ment kémeket s így sikerült Istvánnak Erdélybe menekülnie; itt a szászok s más bennlakók, a kiknek az ő odajövele előtt táplált érzelme meglehetősen ingatag volt, uruknak elismerték.

Péter és Máté azonkívül még sikeresen visszafoglalták István részére a Béla emberei által elhódított boronkai várat,

¹⁾ IV. László 1275. június 21-én kelt okiratában így szól: „eum de captivitate regis Bele pie memorie avi nostri liberati a Polonia rediremus.“ — Hazai okmánytár, VIII. 172.

²⁾ Wenzel, III. 275. IX. 13.

³⁾ Zalai okmánytár, I. 58. A kún Erzsébet e helyütt igen clevenen eseteli fogságát s férje veszedelmét.

mire azután ők is utána mentek Erdélybe s rendelkezésére bocsátották működésüket.

Éliás fia Péter és jobbágysai: Sudurman fia Póka meg Barnabás a gömöri várat mentették meg számára.¹⁾

Endres fia Mihály megmentette István számára a füzéri és temetényi várat, jöllehet Béla a legkecsegtetőbb ígérekkel a maga részére akarta megnyerni.²⁾

A polgárháborút Béla kezdte meg, amennyiben magyar és kún katonákból összetoborzott hadtestét László erdélyi vajda s testvére Gyula — testvérei a fentebb említett Borsa nb. Miklós kancellárnak — vezérlete alatt István ellen küldte Erdélybe. Ezeket azonban a Kökényesrenold nb. Mikod és Imre testvérek Déva vára előtt megszalasztották s ezuttal ujból fényesen kitettek magukért a Péter és Máté testvérek.³⁾

Ez a kudarcz Béla táborában nagyfoku elkeseredést és boszuvágyat kelthetett. Kemény fia Lőrincz — négy év előtt még István tárnokmestere, most nádor és somogyi főispán — István legelkeseredettebb ellenségeinek egyike, állott ezuttal személyesen egy tekintélyes hadosztály élére s Erdélybe indult azzal. István az ellenség közeledésének hírére, mert nem elég nagyszámu harczosok állottak rendelkezésére s így nyílt ütközetbe nem bocsátkozhatott, a feketehalmi várba vonult vissza előle abban a hiszemben, hogy harczosai számát itt lehetőleg megszoríthatja. Az ostrom második napján vajdahunyadi várnagyjának (Leustách) meghagyta, hogy a Hunyadhoz tartozó helységekből, nevezetesen Zalasd-, Ruda- és Rákosdból az összes népséget hozza közelébe s nagyszámu megvasalt hadiszerkeket is szállítsanak hozzá. Határozottan, nyomatékosan hangsúlyozza, hogy Kemény fia, a gyerői Lőrincz ellen

¹⁾ Wenzel, VIII. 200. = 1268.

²⁾ Wenzel, VIII. 255., 260. = 1270.

³⁾ Wenzel, IX. 13. = 1273.

csekély erővel védekeznek.¹⁾ A segítség azonban csak nem érkezett meg, vagy nagyon jelentéktelen volt. Sikertelenül ugyan Sándor (szőrényi bán 1268-ban) tevékenységének egy, a Kemény fia Konrád vezetése alatt Feketehalom ellen eszközölt támadást visszavernie, állandóan azonban nem tartották magukat.²⁾

Midőn István belátta, hogy nem állhat ellen az ostromlóknak, — valószínűleg az eleség is fogytán volt már — elhatározta, hogy az alkudozások, a tárgyalgatások útjára lép. Azt azonban csak nem tűrhette a kevély ember, hogy atyja tábornokának, a ki négy évvel azelőtt az ő szolgálatában állott, adja meg magát feltétlenül; ha már be kellett ennek következnie, legalább csak az atyja előtt alázza meg magát; békekövetül éppen e célból András fiát, Dömötört küldte Bélához.³⁾ Lőrincz azonban foglyul ejtette őt s iszonyu módon összekínította. István irányában való elkeseredése annyira ment hogy — István szavai szerint — még az életére is tört.

Az ostromlottak számára nem maradt hát más hátra, mint hogy kétségbeesett kitörésre adják a fejüket. Legalább drágán adják oda életüket!

Lőrincz nádor, az ostromlottaknak csekély voltában bizva, tudva szomorú helyzetüket, valószínűleg nem is számított arra, hogy kitörésük lehetséges, vagy ha számított is rá, nem igen intézkedett s valószínűleg az erre alkalmas előkészületeket meg se tette emez eshetőség ellenében, s ime most keserűen kellett érte lakolnia!

Mikod és Imre, István többi mágnásával együtt kétségbeesett vakmerőséggel támadtak felülről az ellenségre. István ajtónállója, Iván fia András az ellenséges zászló-tartót lándzsájával átdöfi, vezérüket, Lőrincz nádort elfogja

¹⁾ Fejér, VII. 4., 133.

²⁾ Wenzel, VIII. 197. — Fejér, IV. 3., 466.

³⁾ Wenzel, VIII. 256.

s lovastól, fegyverestől még más három fogolylyal István elé vezeti.¹⁾ Teljes volt a győzelem. István okos számítással életben hagyta az elfogott nádort.

Mindazonáltal a feketehalmi fényes eredmény még nem volt arra alkalmas, hogy Bélát és pártját engedékenységre kényszerítse. Erős volt az ő elhatározásuk, hogy a legszélsőig viszik a dolgot.

A kún Menk vezetése alatt újabb kúnokból álló had indult Erdély ellen; nem foghatott ki ez se Istvánnak lelkes csapatain. Mikod és Imre leverték őket.²⁾

István már most áttehette a háboru szinterét Magyarországra, elhagyta Erdélyt. A Tisza felé indult.

Újabb ellenséges csapat fogadta itt az Ákos nb. Erne bánnal élén; ezt is legyőzték s Ernét Mikod és a Csák nb. Péter foglyul ejtette.³⁾

Az ellenpárt már most a legnagyobb ütőkártyáját hívta ki. Egy újabb hadsereg élére, melynek közepén volt güssingi Henrik nádor két fiával együtt, Béla hercegeget, macsóí fejedelmet, Anna fiát állították.

A két had között Izsaszegen (Pestmegye) döntő ütközetre került a dolog; a harc istennője ezuttal is, most azonban véglegesen, Istvánnak kedvezett.

István tisztjei csodás vakmerőséggel harcoltak itt. A Csák nb. Péter, nem sokkal annakelőtte (az Erne ellen vívott csatában) egy lándzsadöfés s kardcsapás következtében harc képtelenné válván, valóságban kereste a halált;⁴⁾ Mikod súlyosan megsebesült; Renold, a Rozgonyiak őse, István szeme láttára sebesítette meg Henrik bánt s foglyul is ejtette, de ő maga is megsérült bal szemére. Drug fia István egy ellenséges katonát, a ki lándzsával tört Istvánra, dárdájával terített le s az azt követő kéztusában István

¹⁾ Fejér, IV. 3., 408.

²⁾ Hazai okmánytár, VI. 241.

³⁾ Hazai okmánytár, VI. 174. — Wenzel, IX. 14.

⁴⁾ Wenzel, IX. 14.

szeme láttára leszurt egy ellenséges tisztet; (Csák nb.) Domonkos testvére Pósa güssingi Jánost, a nádor fiát foglyul ejtette; Preussel Henrik budai várparancsnok életét vesztette csak, macsói Bélának sikerült megmenekülnie.

Hadd soroljuk fel egyébként mindazokat a hősokeket egyenkint, a kik ez évben oly fényesen kitettek magukért:

1. Mindenekelőtt is a Kökényesrenold nb. Mikod és Imre részt vettek mind az öt hadjáratban.¹⁾

2. A Miskóc nb. Ponith Feketealmon mint kém szerepelt; Erne ellen küzdött s oroszlánként harczott Izsaszegen.²⁾

3. Gerendi Sámson fia Jakab Izsaszegen harczott.³⁾

4. (Csák nb.) Pósa és testvére Domonkos. Pósa gyakrabban kitüntette magát Feketealmonnál s Izsaszegen güssingi Jánost foglyul ejtette.⁴⁾

5. Simarch és fia Samu, ugyszinte rokonai a bászi Vitimer, György, Leustách, Vada, Kenkez és Mikó, bolondóczy várjobbágyok, Matheuka mester zászlaja alatt a kúnok ellen vívott amaz ütközetben vettek részt, melyet Mikod vezérelt. Ez alkalommal esett el Simarch fia János.⁵⁾

6. A Churnug nb. Jakab fia Marcell, vasvári várjobbágy, Miklós erdélyi vajda vezetése alatt a feketehalmi és izsaszegi ütközetben vett részt.⁶⁾ Izsaszegen megsebesült.

7. Csáknak három fia, bihari várjobbágyok, részt vettek a feketehalmi s az izsaszegi csatában.⁷⁾

8. Detre fiai: Dethmar és Dethbor (Benedek aradi prépost szolgálatában 1270.) az izsaszegi ütközetben harcoltak s ezuttal sebesült meg Dethbor.⁸⁾

¹⁾ Hazai okmánytár, VI. 240.

²⁾ Hazai okmánytár, VIII. 111.

³⁾ Hazai okmánytár, VIII. 113.

⁴⁾ Fejér, IV. 3., 410.

⁵⁾ Fejér, IV. 3., 413.

⁶⁾ Fejér, IV. 3., 468.

⁷⁾ Fejér, IV. 3., 486.

⁸⁾ Hazai okmánytár, VIII. 136.

9. Kis-gelsei Domonkos, zalai várjobbágy, a fekete-halmi csatában súlyosan megsebesült.¹⁾

10. Kelneki Csel, a Kelnekiek őse, Déva, Feketehalom és Izsaszeg mellett harczolt; többszörösen megsebesült.²⁾

11. Aba fia Miklós Izsaszegen többeket foglyul ejtett, de ő maga is megsebesült.³⁾

12. Drug fia Sándor Feketehalmon éjjel-nappal őrt állott; a Lőrincz nádor elleni csatában egy magasabb rangu tisztet leterített, pajzsát Istvánnak küldte, a ki annál is inkább megörült ennek, mert ez volt az első zsákmány, melyre a kivívott győzelem első jelekép egyáltalán szert tett; azonkívül még tizennyolezat foglyul ejtett. Istvánnak Izsaszegen már annakelőtte tett ígérete értelmében őt kellett vennie oldala mellé; itt terített le egy ellenséges katonát, a ki lándzsájával Istvánra támadt; az azután következett kéztusában pedig egy ellenséges tisztet.⁴⁾

13. Az Ujlaki Lőrincz fiait, István tárnokait, Benchet, Bochout, Benchet és Bethlent István 1268-ban nemessé üti, mert Benche Feketehalomra követte őt s Bochou Izsaszegen súlyosan megsebesült.⁵⁾

14. Berényi Kuncsed, a Berényiek őse, nógrádi várjobbágy, Erne ellen s Izsaszegen harczolt.⁶⁾

15. János és István (a Dráván túli) Gud comes fiai a Lőrincz elleni ütközetben Feketehalmon megsebesültek s Izsaszegen két nehéz fegyverzetű ellenséget elfogtak.⁷⁾

16. A Gutkeled nb. Kozma fia Kozma Istvánt Feketehalomra elkísérte.⁸⁾

17. A Bastech nb. Renold, a Rozgonyiak őse, Izsza-

¹⁾ Fejér, V. 1., 57.

²⁾ Fejér, V. 1., 136. VII. 4., 136.

³⁾ Hazai okmánytár, VIII. 119.

⁴⁾ Hazai okmánytár, VI. 153.

⁵⁾ Fejér, VII. 3., 55.

⁶⁾ Fejér, IV. 3., 345.

⁷⁾ Hazai okmánytár, V. 46.

⁸⁾ Fejér, VI. 2., 389.

szegen István szeme láttára foglyul ejtette Henrik nádort s itt súlyosan megsebesült bal szemére.¹⁾

18. Az Aba nb. Csobánka fia János Izsaszegen István szeme láttára három ellenséges katonát elfogott.²⁾

19. István a következőket nemesíti meg:

a) Sándort és testvéreit: Lőrinczet, Mihályt és Mikót, a királyné tárnokainak jobbágyait.

b) Bendet, Kodát, Sabymt és Pétert, a királyné harczosainak alattvalóit.

c) Bolosayt, Ivánt, Bertalant és Simont.

d) Damát, Damjánt, Damsat és Kázmért. Mindezek a Ratold nb. István, az ifjabb királyné lovászmesterének zászlaja alatt vettek részt az izsaszegi ütközetben.

20. András fiai: Dömötör és Mihály Istvánnak többrendbeli szolgálatot teljesítettek. Dömötör Istvánnal megy Feketealomra, békekövetként megy Bélához, Lőrincz fogságába esik, a ki embertelenül bánt vele. Azután Lőrincz és Erne ellen, végül pedig Izsaszegen harczol. Mihály, Istvánnak füzéri és temetőnyi várát megmentette; Izsaszegen hasonlóan kitüntette magát; itt mindkettő megsebesült.³⁾

21. Gyógyi András comes követte Istvánt Feketealomra.⁴⁾

22. Sámson fiai, gerendi Péter és Jakab Izsaszegen megsebesültek.⁵⁾

23. A Csák nb. Péter fiai: Domonkos és Mihály részt vettek a feketehalmi s az izsaszegi ütközetben. Ez utóbbiban Mihály súlyosan megsebesült.⁶⁾

Az izsaszegi ütközet végre teljesen lealázta és meghajlitotta Bélát kamarillájával. További ellenállás Istvánnak

¹⁾ Fejér, V. 1., 54. — 1110

²⁾ Fejér, IV. 3., 415.

³⁾ Wenzel, VIII. 255.

⁴⁾ Fejér, IV. 3., 527.

⁵⁾ Hazai okmánytár, VI. 166.

⁶⁾ Fejér, VI. 2., 239.

győzelemittasságát kétségkívül atyjának a tróntól való megfosztására vezette volna; Béla leánya Kunigunda meg férje krakói (V.) Boleszló már amugyis Prágába fordultak Kunigundához azzal a kérelemmel, hogy vegye rá férjét, Ottokárt, miként Bélának a segítségére jöjjön, Boleszló maga is szándékozik támogatni Bélát.¹⁾ Erre az ellenfelek végre-
valahára békét kötöttek.

Csodálatraméltó azonban, éppen e fontos békeszerződéseknek a tartalmát nem tudjuk; mindazonáltal egész jogosan feltehetjük, hogy Istvánnak oly sok diadala után Izsaszeg óta a magyar kormányzat sulypontja az ő kezében volt. Mindenesetre nyert mellette, mert Béla ettől fogva csak amolyan, ugyszólván, mellékkirálylyá degradálódott alá; de azért a királyi tekintélyen és királyi hatalmi körén veszélyes sebet is ejtett.

A II. András nyomorult uralkodása óta elbizakodottá, dőlyfössé lett nemesek tudvást-tudták azt, hogy a királyi család ölében dülő viszálykodás joguknak és hatalmi állásuk kizsákmánylására felette alkalmas; nagyon kevesen gondoltak arra, hogy az országnak ártanak ezzel s épp azért gátat kellene vetni a dolognak. A főurak, valamint a kisebb nemesek a legközelebb multból nagyon jól tudták, hogy az öregebb és ifjabb királynak az ő támogatásaikra való hivatkozása concessiókkal és engedményekkel jár karöltve. Most, midőn mind a két király látszólag örök békét kötött egymással s nem volt rá kilátásuk, hogy egyhamar megint csak halászhassanak a zavarosban, nem elégedtek meg a legutóbbi szolgálatukért esedékessé vált megjutalmazással; megragadták az alkalmat, hogy egyszersmindenkorra kiterjeszszék már amugyis tág körü jogukat és kiváltságos állásukat. Az 1267-iki országgyűlésen mind a két király, valamint Béla herezeg is²⁾ megerősíti a nemességet nem-

¹⁾ Wenzel, III. 161.

²⁾ Fejér, IV. 3., 391.

csak a szt. István ideje óta nekik adott kiváltságukban az összes későbbi pótlékokkal, hanem néhány nagyon jelentékeny pontozattal még ki is bőviti. Mindenekelőtt is arról volt a szó, hogy a nemesek alattvalói nem kötelesek adót fizetni vagy egyéb szolgáltatásokat teljesíteni; olyan megállapodás ez, melynek sulya tökéletesen a koronajavak lakosaira s a tulajdonképeni polgárságra nehezedik újból, amennyiben ezeknek kellett most viselniök az összes terheket. Az a megállapodás, miként minden nemesnek szabadságában állott, hogy a három fejedelem bármelyikéhez csatlakozzék a nélkül, hogy a legcsekélyebb hátrány is érhetné e miatt, törvényileg tárt kaput nyitott az elvűtlenségnek, pártosságnak, önhaszonnak, önérdeknek s a bármi nemű eljárásban való következtelenségnek. Ha azt határozták el, hogy mindama nemesi birtokat, melyeket most szabad városi polgárok vagy a királyné alattvalói birtokolnak — két főur ítélte értelmében adják vissza a nemességnek — világos, hogy a nemesség kivétel nélkül mind visszakapja. De a mi a serpenyőt nagyon is lebilentette, egészen a földig huzta le: az eddig érvényben volt birtokátszállás megváltoztatása. Mig eddig a király az egyenes örökös nélkül elhalt nemesek birtokait mint reá visszaszálló hűbért elkobozta: most azt határozták, hogy ha valamely nemes örökös hátrahagyása nélkül hal el, csak rokonságának s az ország báróinak meghallgatása után rendelkezhetik a király; amennyiben azonban a nemes örökös hátrahagyása nélkül a csatában hal meg, birtoka, *bármi uton-módon szerezte is*, nem a királyra száll, hanem még oly távoli rokonaira.

Meg vagyunk róla győződve, Béla úgy, mint István meg Béla herczeg nagyon jól tudták, miként e törvény által saját állásukat és hatalmukat mennyire meggyöngítették; hogy mégis szentesítették, nemesak abban rejlett, hogy a nemesség kényszerítette rá őket, hanem abban is, hogy minden egyest az a titkos remény kecsegtette, miként

másnak a kárát, melyet e törvény von maga után szükségképen, lehetőleg a maga számára kizsákmányolja.

5. A belső viszonyok alig voltak még némiképen rendezve az izsaszei ütközet után, Istvánnak már is a külállapotokra kellett figyelmét fordítania. Itt első sorban az országnak a szerb-bolgár határokhoz való viszonya jött tekintetbe.

Már fönebb tudomást szereztünk néhány bolgár hadjáratról és így nem lehet csodálkoznunk azon, hogy a rablásra nagyon is hajlandó bolgárok mintegy az országnak polgárháborui által teremtett kedvező alkalmat szorgalmasan felhasználták is arra, hogy szokott módon átlépjék az ország határát rabolva, pusztítva; erről azonban később.

Még egy más ellenség is felkelt ezek közelében ugyanebben az időben, ez pedig I. Uros István szerb király volt. Ez Rosztiszló halálát (1263.) és az erre következő czivódásokat Béla és István között mindenesetre arra használta föl, hogy a Szerbiával közvetlenül határos macsói bán-ságot betöréseivel felkeresse.

IV. Béla Rosztiszló halála után a macsói és usora-soli bán-ságot a Szörénységgel és Branicevóval együtt bosnyák-macsói herczegség neve alatt egyesítette és Rosztiszló özvegyének és ennek fiainak, Mihálynak és Bélának adományozta, a kiknek fennhatósága alatt ugy Felső-Boszniában, mint Usora-Soliban tulajdonképen a bánok vezették továbbra is az igazgatást.

Anna fiáról, Mihályról, Istvánnak 1262-iki szerződésében megemlítettéken kívül mást nem tudunk; macsói Béla ellenben István ellensége volt és Izsaszeznél nagyatyjának seregét vezényelte.

Hogy hányszor ütközött meg Uros a magyarokkal (egyre megy, akár macsói Béla vagy a magyar király seregei voltak), azt nem tudjuk, de az erről szóló eredeti kútfők összehasonlítása alapján ugy látszik, hogy főüt-

közet csak egy történt. Uros megint megtámadta Annának, illetőleg fiának Bélának macsó-boszniai herczegségét és az így fenyegetettek a magyar udvarhoz folyamodtak segélyért. IV. Béla tehát Mária¹⁾ királyné zászlói alatt erős hadat küldött Uros ellen, a melynek élén István, a királyné udvarbirája és Pozsony főispánja állott.²⁾ Vele mentek a többi között a Nádasd nb. Imre, a nádasdi Darabos család őse, a Csák nb. Mihály és Miklós, a szepességi Márk comes fia, István fővezérnek egyik hivatalnoka.

Sok ideig nem hallottak a magyar udvarban a hadjárat eredményéről. Ugyanakkor Béla leányai, krakói és sandomiri Kunigunda, halicsi és lodomeriai Konstancia és kalischi Jolánta férjeikkel Bélánál voltak látogatóban; azonkívül oly nagyszámu külföldi követ időzött nála, mint azelőtt sohase; ott volt Beubarth fia Vybar, Abachy és Tamássy a tatárok részéről, továbbá Görögország, Bulgária, Csehország és Franciaország követei. Természetesen mindnyáján rendkívül kíváncsiak voltak a csata színhelyéről jövő hírekre.

Egyszerre csak betoppant a fővezér gyorsfutárja (Miklós, a szepesi Márk fia), azzal az örvendetes hírrel lepve meg az udvart, hogy a szerb hadsereg le van győzve, Uros maga is a főurakkal s a törzstiszti karral foglyul ejtve, hogy irtózatosságmányra tettek szert a magyarok. Hirtelen csak, mintha megállapodás szerinti jelre történt volna, fellobogott az udvar szeme előtt Uros

¹⁾ Csakis így, másképp nem lehet Erzsébet királyné előadását do 1271. augusztus 16. (zalai okmánytár I. 58.) megérteni: „tunc cum ipsa Maria regina mater nostra carissima contra regem Servie fecisset exercitum, in quo idem rex extiterat captivatus.“

²⁾ Hazai okmánytár VIII. 96. 1264. április 2-iki kelettel közli ezt; de alig lehetséges, mivel István, a királyné udvarbirája és Pozsony főispánja ily minőségben csak 1267—1269 jön elő, míg 1263 és 1264-ben a Ratold nb. Roland volt pozsonyi főispán. Az okirat tehát vagy már kiállításának idejében volt rosszul keltezve, vagy pedig rosszul lett lemásolva.

zászlaja.¹⁾ Megérkezett azután még Anna Béla fiával s előadták azt a csodálatot, bámulatot keltő vitézséget, vakmerőséget, melylyel a magyarok küzdöttek. A Csák nb. Mihály, jóllehet meg volt sebesülve, foglyul ejtette Uros vejét s a kir. kinestáros fiát s 800 márka megváltási díjban egyezett ki velük. Béla herczeg jelenlétében kapott az egyik fogolytól egy keresztet, mely egy darabkát foglalt magában abból a keresztből, melyre Krisztust feszítették. Béla és Mária megvették tőle ez ereklyét, melyért néhány birtokot adományoztak neki.²⁾ A Nádasd nb. Imre mind a két alsó végtagján megsebesült, egy izben dárdától találva, másodszor nyiltól.³⁾

István a győzelmet már most arra használta fel, hogy saját személyes érdekeit segítse elő vele.

Eddigelé a Horneck-féle rímes krónikában lévő egyik helynek téves magyarázatára támaszkodva, az a nézet volt az irányadó, hogy már 1261-ben szorgalmazták a bécsi összejövetel alkalmával István legidősebb leányának, Katalinnak Uros István trónörökösével, Dragutinnal, való eljegyzését; ez a körülmény azonban hihetlenné teszi azt, hogy Uros ennek ellenére is vejének és ez utóbbi atyjának területét haddal lepte meg s hogy azután kettőjük közt harcra került a dolog. A való tényállás az, hogy a most kötött, az elfogott Uros és a magyar udvar közt létrejött békének a főpontozata a szerb trónörökös Dragutin és István leánya Katalin házassága volt; ennek az időpontját pedig egész biztossággal 1267—69-re tehetjük.

Már most épp az a körülmény, hogy a különben oly büszke és nem egyhamar engedő István — hiszen nagyanyja Gertrud és édesanyja Mária dölýfét örökölte — elsőszülött leányát a legyőzött szerb király trónörökösével

¹⁾ Hazai okmánytár VIII. 96. Uros elfogatását igazolja Erzsébetnek 1271-iki okirata is. Zalai okmánytár, I. 57.

²⁾ Fejér, IV. 3., 490. V. 1., 238.

³⁾ Zalai okmánytár, I. 57.

házasította össze, bizonyítása annak, hogy azzal csak eredeti célját, szándékát akarta elérni. Azt bizonyára nem engedte volna, hogy Béla oktrojálja rá. Arra számított első sorban, hogy ezen sógorsági viszonynál fogva — eltekintve, hogy az országnak egy ellenséggel kevesebbje lett ezáltal — hatalmas támaszra, támogatóra tesz szert Bélának, illetve Béla hiveinek esetleges újabb támadásai ellenében. Másodszorban pedig a szerb segítségnek külföldi ellenségek ellen is hasznát lehetett venni. Bizonytalan azonban, hogy szerződött-e Urossal már akkor Dragutinnak mielőbbi trónutódlása tárgyában.

Az Uros fölött kivívott győzelem után, melynek hire mind a négy világtáj irányában elterjedt,¹⁾ kezébe vehette István a bolgár s a görög viszonyok rendezését.

A bolgár viszonyok, jóllehet a magyarok fenytései következtében várni lehetett volna megváltoztukat, csak a régiben maradtak. Konstantin csár támogatva Paläolog Mihály görög, ugyszintén Svetslav Jakab bolgár despota segítőhadától — Svetslav, később még rátérünk, saját szakálára üzte politikáját — megragadta az alkalmat, (1262—67.) hogy Magyarország határát megint bizonytalanná tegye. Istvánnak a figyelme tehát erre a vidékre terelődött. Ismerjük V. István és trónutódja, IV. Lászlónak adományozó okleveleit, melyek az Istvánnak bolgár hadjárata alkalmával kitűnt egyénekről megemlékeznek, sorozatukat meghatároznunk azonban lehetetlen. Gosztonyi Miklós fiai, Miklós és Mihály, Istvánnak személyes vezérlete alatt Egyed tárnokmester hadosztályában harczoltak; István serege akkoron egészen Tirnováig nyomult előre;²⁾ hasonlóképen kitettek magukért a Csák nb. Péter,³⁾ sági Kilián fiai: Aman és Uz,⁴⁾ ugyszintén Ponyth bán is. Ez utóbbi,

¹⁾ Bélának saját szavai: Hazai okmánytár, VIII. 97.; egyébként tudjuk, hogy akkoron igen sok külföldi követ időzött a magyar udvaron.

²⁾ Fejér, IV. 3., 525.

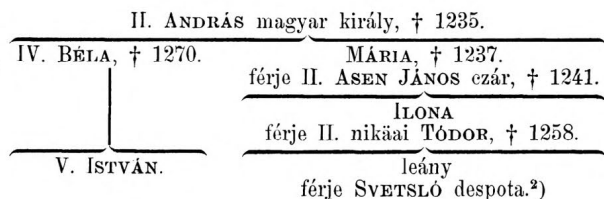
³⁾ Fejér, V. 2., 174.

⁴⁾ Fejér, VII. 2., 73.

különösen, midőn Svetsló a szörényi bánságot elpusztította, mely alkalommal Ponych a magyar sereggel Plevnáig, le Bulgáriába, hatolt.¹⁾

V. István a szerb Uros leverése után, ép úgy, a mint ezzel házassági összeköttetésbe lépett, tette a bolgárokkal meg a görögökkel is; előbb azonban kardja élet megkóstoltatta velük; nagyon természetes, ezuttal is azok az indító okok vezérelték, mint annál a kapocsnál, mely őt Urossal fűzte egybe.

A tényállás a következő volt: Konstantin czár uralkodása idején találkozunk fennebbi Svetslav Jakabbal (a görögöknél Sphenthostlabos, a magyar okiratokban Zuetiszló név alatt jó elő), a ki a Balkán vidékén önálló despotaként szerepelt. Ez a hatalmas ember arra használta fel az 1260-tól 1270-ig terjedő éveket, hogy Mytzes és Konstantin költségére olyan területre tegyen szert, a melyen önálló fejedelemként, az uralkodó czárnak quasi társczárjaként uralkodjék. Az elhalt II. Laskaris Tódor nikäai császárnak egyik, névleg ismeretlen leányával kötött házassága révén igen előkelő rokonsága volt. Nejének legidősebb nővére 1256 óta neje volt az epirosi trónörökösnek; másik nővére 1258-ban kelt egybe Konstantin bolgár uralkodó czárral s — a mi a fő — neje, mint a bolgár Ilona leánya, Mária magyar királyleány unokája volt. E szerint tehát István és Svetsló közt a következő sógorság állott fenn:

¹⁾ Wenzel, XII. 8.

²⁾ Az erre vonatkozó geneal. leszármazást l. „A középkori dél-szláv uralkodók geneal. története“ cz. munkámban, illetőleg az ahhoz mellékelt nemzedékrendi táblázatokon.

Ugy látszik azonban, hogy az elért fényes eredmények következtében elbizakodott s az előkelő sógorságára büszke Svetslónak a nálánál jóval büszkébb Istvánnak bánásmódja nem volt egészen inyére s nem felelt meg várakozásának s így történhetett, hogy a szörényi bányságot rablóhadjárataival felkereste. A magyarok által legyőzve, s valószínűleg nem részesülván sem Konstantin csár, sem pedig a görög udvar rokonérzelmében, birtokának s uralkodásának biztosítása érdekében jónak látta, hogy testestől, lelkestől Istvánhoz szegődjék s a magyar védnökség alá vonuljon. Innen ered, hogy István 1270. decz. 10-én „carissimus gener“ s „imperator Bulgarorum“-nak nevezi.

Az akkori kor szelleme értelmében politikai védő és támadó szövetség házasság nélkül nem jöhetett létre; nem is volt képzelhető; István tehát egyik leányát éppen ez okból jegyezte el a despotával s innen magyarázható meg, hogy vejét bolgár „imperator“-rá tette meg; a bolgár „imperator“ még korántse volt „Imperator Germaniae“, de még azután az egész csak sakkhuzás volt Konstantin csár ellen. De a házassági szerződést István meg Svetslő közt katonai konvenczió előzte meg. István ugyanis 1270-ben¹⁾ a gerendi Sámson fiait, Pétert és Jakabot katonai szolgálatukért jutalmazza meg, melyet a többi közt amaz expedició alkalmával teljesítettek, melyet *István király, Miklós és László vajdák vezetése alatt, Zvetisló támogatására küldött a görögök ellen* és különösen László zászlaja alatt harczolva tüntették ki magukat ők. Vajjon Sándor (a ki 1268 óta szörényi bán) már akkor, vagy annakelőtte harczolt-e a görögök ellen,²⁾ nem tudjuk, -valamint azt se, melyik időre esik az a görögök elleni expedició, melyben Marcell fia, a Churnug nb. Jakab (vasvári várjobbágys) is részt vett.³⁾

¹⁾ Hazai okmánytár, VI. 166.

²⁾ Wenzel, VIII. 196.

³⁾ Fejér, IV. 3., 468.

E házasság idejére nézve a következőket kell megjegyeznünk: István okiratának a fogalmazásából¹⁾ sehogyse vehetjük ki, vajjon Svetslő Ponitnak a hadjárata előtt vagy után lett István gener-jévé; az utóbbi azonban nagyon is valószínű, mert a „tunc nostre majestati oppositus“ kifejezés arra enged következtetni, hogy István ezzel azt akarja mondani, hogy Svetslő a hadjárat előtt még nem volt veje; ezzel a passussal meg akarja magyarázni, mint esett meg, hogy egykori ellenségét most a „carissimus gener noster“ kifejezéssel apostrofálja. Svetslő első neje, a nikäai hercegnő valószínűleg nem volt már ez eljegyzéskor az élők sorában; egyébként, ha élt volna is, nem volt akadály az új frigy megkötésére; hiszen valamennyi szerb, bolgár uralkodó, ha kilátása volt valami előbbkelő, rá nézve előnyösebb feleségre, tetszése szerint eltaszithatta első nejét. Konstantin csár járt elől a példával, midőn trónraléptekor első nejét eltaszította, hogy II. Tódor leányát vegye nőül.

Nem határozhatjuk meg, Istvánnak melyik leányával volt eljegyezve, vagy melyikkel kelt egybe Svetslő. Az István s Ottokár közt létrejött, 1271. évi július 3-án kelt békeszerződésben egyszerűen „Svetslaus Imperator Bulgarorum“ név alatt szerepel, a „gener“ hozzáfűzése nélkül, ellenben Istvánnak egyéb vejei ilyenekül határozottan meg vannak jelölve. Mivel azonban Istvánnak Svetslővel való barátságos viszonya — a mint a békepontozatokból rájövünk — nem szűnt meg, a „gener“ szócska elmaradásából következtethetjük s nagyon is valószínű az, hogy Svetslő jegyese vagy neje 1271. évi július 3-án már nem élhetett, vagy pedig közös megegyezéssel s anélkül, hogy a baráti viszonynak a kárára vált volna, a házasságnak 1271. július 3-a előtt fel kellett oldatnia.

¹⁾ „Cum Zuetislaus Bulgarorum Imperator, carissimus gener noster, tunc nostre majestati oppositus.“

Ezzel a házassággal egyidejűleg jött létre egy másik, a görög udvaron.

István az 1271. július 3-iki békébe felveszi „Andronicum minorem Imperatorem graecorum, generem nostrum.“ A házasságnak eddig ismeretlen eredetét Istvánnak görög hadjárata s az Uros- és Svetszlóval kötött békének azonos módozatu szerződése most már egészen felderíti; leányának Annának Mihály császár fiával, Andronikos trónörökösével való házassága volt a záróköve azoknak a béketárgyalásoknak, melyekkel végződik Istvánnak a görögök elleni hadjárata. Helyesen járunk el, ha e házasság megkötését 1269-re tesszük.¹⁾

István azonban Béla előrehaladott kora mellett s az utóbbi harcok által elért fényes eredmények után már egészen beleélte magát az egyeduralkodó király szerepébe; e házassági szerződések után jónak látta még, hogy olyan szövetségstárs által nézzen, a ki a magyar király tekintélyét és cselekvő képességét kifelé is védi. A szerb Dragutin, a bolgár Svetszló, a görög Andronikos, jóllehet közvetlen közelében voltak s így a legkönnyebben mozgósítható szövetségstársak is, mégis a külföld szemében ama hibában leledztek ezek mind, hogy nem a római egyház hívei voltak; István belátta hát, hogy ilyenre is szert kell tennie.

Tudjuk, hogy Uros elfogatása idejében a többi közt francia követség is időzött Béla udvarán; tudjuk továbbá azt is, hogy István Ágnes^t. a Csák nb. Tamás nejét saját ügyében hosszabb időn keresztül foglalkoztatta Franciaországban,²⁾ miből is arra következtethetünk, hogy itt kereste szövetségstársát. Vajjon megtalálta-e itt, avagy innen Nápolyba utasították-e, a hol a francia királyi

¹⁾ Ennek a megokolását l. „Az Árpádok családi tört.“ című művem 520. lapján.

²⁾ „In eundo in Franciam, et ibi in pluribus casibus et fortunis moram longam paciens.“ Wenzel, VIII. 239.

háznak egyik ága uralkodott — nem tudjuk; tény, hogy István 1269 szeptemberén I. (Anjou) Károly nápolyi királylyal, a ki a pápai szék előtt már gratissima persona volt, több irányban alkudozásokba, tárgyalásokba bocsátkozott. Ennek a történeti előzményét, nevezetesen azt az érdekes kérdést, ki kezdeményezte, nem tudjuk; az első e tárgyú okiratok erről mint befejezett tényről szólnak. 1269. szeptember 14-én¹⁾ I. Károly Melfiben kiállit egy hatalmazványt követei: Bernát montecassinói apát, carbarói Aurél és brulói Bernát részére, melynek értelmében felhatalmazza őket, hogy drága barátjával, István magyar király-Erdély fejedelme- és a kúnok urával védő és támadó szövetséget kössenek. Károly kötelezi magát, hogy Istvánt „igaz hűséggel támogatja és megvédi az összes fejedelmek és bárók, katonák s általában az összes népek ellenében, a kik az ő ellenségei lesznek; ezek ellen véres csatákat vezet, nem köt velük se békét, se fegyverszünetet, nevezetesen se a németekkel, se a németek hiveivel, a kik tőle négy napi járásnyira vannak távol; sem pedig az egyház körzetén kívül állók, sem pedig a világ összes népeivel, a kik csak egy darabka földet is elvesznek birodalmából avagy ellenségként lépnek földjére.“ István hasonló értelemben kötelezi magát.²⁾

Károly egyidejűleg (szeptember 15.) felhatalmazta követeit, hogy Istvánnal, a kit kitünőbb, előbbkelő, hatalmasabb és bizalomraméltóbb egyénnek tart, mint a többi fejedelmeket, gyermekeik közt kölcsönösen házasságot szorgalmazzanak.³⁾ A házasság még ugyanabban az évben létrejött. István leányát Máriát, 1269 után az előttünk már ismert Ágnes, a Csák nb. Tamás özvegye, Nápolyba

¹⁾ Wenzel, VIII. 212.

²⁾ „Et eodem modo dominus Rex Ungariae teneatur nobis et omnibus et per omnia, *contra predictos superius nominatos* et alios inimicos dare consilium, auxilium et juvamen.“

³⁾ Fejér, IV. 3., 510.

kisérte,¹⁾ hogy ott Károlynak hasonló nevű fiával egybekeljen, Károly leánya pedig Izabella István trónutódjával Lászlóval eljegyeztetett, mely alkalommal atyja 200,000 ezüst márkát ajánlott fel neki.²⁾

Mi vehette rá a nápolyi királyt arra, hogy Istvánnal kettős szerződést kössön (IV. Béláról a vonatkozó okiratokban szó sincs), erre a kérdésre a választ úgy látszik ez a pont adja meg: „contra omnes Theutonicos et Theotonie aderentes“, a kik ellen Istvánnak meg kellett védelmeznie őt; Károlyra nézve a fődolog ez volt. A fiatal Konradinnak kivégzése által (1268. október 29.) egy év óta halálos ellenségévé tette a Hohenstaufok híveit; szüksége volt olyan hatalmas szövetségestársra, a ki alázatos hive a római egyháznak. Már [pedig István nem csak a római kuria kedvelt, becsézett gyermeke volt, hanem az utóbbi években elért nagyszerű hadi eredményei által híres és félt emberré is vált. Nemcsak Béla mondja, hogy a magyar fegyverek híre elterjedt a világnak mind a négy tája felé, maga Bernát apát is, Károly követé, szerencsésnek nevezi Károlyt, hogy ilyen szövetséget köthetett, mert a „magyar királyi háznak hihetetlen a hatalma s kimondhatatlan számu fegyverképest állit ki népessége, hogy se keleten, se éjszakon senki se merészelje betenni a lábát, a hová a győzelemteljes triumfator, t. i. a magyar király, vezeti seregét s a mely országot, bármily hatalmas is a fejedelme, betörésével fenyeget.“³⁾

Nem tudjuk miféle benyomást gyakorolt Istvánnak mindeme szerződése az öreg Béla királyra; úgy látszik, hogy a két magyar udvar közt 1269 végéig éppen csak a konvenczionális érintkezés létezett s legfeljebb hűbérhóba változott meg e viszony bizonyos közös állami aktió alkalmával.

¹⁾ Wenzel, VIII. 239.

²⁾ Wenzel, VIII. 315.

³⁾ Wenzel, VIII. 316.

S ekkor 1269 végén Belának atyai szívét a legsúlyosabb csapás érte, a minő csak érhetett. Kedvelt fia, Béla, a kiért oly gyakran feláldozta öreg korának s birodalmának nyugalját, a család büszkesége, kb. 25 éves korában, viruló emberként halt meg, a nélkül, hogy Belának csak egy unokát is hátrahagyott volna.¹⁾ Az öreg király már most mindenesetre az egyedüli hátramaradt vigaszához, az ifjabb királyhoz, Istvánhoz csatlakozott,²⁾ de az emberfeletti veszteségén való fájdalma élete erején gyógyíthatatlan sebet ütött.

Halála előérzetében, halálos ágyán, némiképen utolsó hagyatékaként Ottokárnak levelet irt, a mely igen hiven tükrözi vissza a haldokló utolsó hangulatát és sejtelmét a halála után alakulandó dolgokról.

Istvánt illetőleg ő nem csalódik és tudja, hogy halála után barátaira és hiveire rossz órák fognak járni. Éppen azért kéri Ottokárt, hogy nejét Máriát és leányát Annát, valamint a halála után hozzája menekülő összes mágnásokat fogadja szívesen, és hogy nekik minden tekintetben segítségükre legyen, „hogy lelke az égi paradicsomban ilyen eljárás mellett örök ideig tartó örömeire érdemesüljön.“³⁾

IV. Béla 1270. április végén vagy május elején zárta be szemét örökre.⁴⁾

Ugyanabban az évben követi őt a halálba neje Mária

¹⁾ Kunigunda, a cseh király neje, gratulál ugyan 1267-ben Béla királynak, hogy menyje, brandenburgi Kunigunda áldott állapotban van, (Wenzel, III. 163.) mi azonban nem tudunk Béla herczegnek semmiféle gyermekéről se. A herczeg elhalálózása napját nem tudjuk meghatározni; junius 20-án még életben volt. Farlati III. 284. — IV. Béla október 3-án róla már mint halottról szól. — Fejér, IV. 3., 502.

²⁾ Fejér, IV. 3., 496.

³⁾ Wenzel, III. 204.

⁴⁾ Halála napja a különböző szerzőktől nagyon különböző módon van megalapítva; a legtöbben 1270. május 3-át mondják halála napjául. Márczius 18-án még egy okmányt állított ki. (Hazai okmánytár, IV. 48.) Halálát illetőleg vesd össze Wenzel, III. 205. és „Az Árpádok családi története“ cz. művem 458. l.

és IV. Béla által Esztergamban alapított minorita templomban temettetett el férje és a mindkettőjük által nagyon szeretett gyermekük Béla mellé.

Turóczy szerint a három, halálban egyesült rokon fölél emelt emlékkövön a következő irat diszlett:

Aspice rem charam, tres cingunt virginis aram,
Rex, dux, Regina, quibus assint gaudia trina.
Dum lieuit; tua dum viguit Rex Bela potestas,
Translatuit, pax firma fuit, regnavit honestas.

* * *

IV. Bélával oly uralkodó szállt a sírba, a ki minden időben igen jól tudta, hogy mi árt és mi használ birodalmának, a kiből nem hiányzott a jóakarat, de a ki energia és következetesség hiányában abban hagyta azt keresztül vinni, a mit jónak talált, és gyökeresen e hiányokat nem birta eltávolítani.

Egy ifju buzgalmával még atyja életében arra törekszik, hogy a rosszul való gazdálkodásnak következményét eltüntesse, amennyiben a fölösleges kiadásokat és elajándékozásokat megvizsgálja és revocálja, és utóbb élte alkonyán még sem cselekszik másképen, mint atyja. Uralkodásának végére jutván, kénytelen ő, a ki röviddel trónralépte után már gátat vet a felülemelkedő nemességnek, a ki minden módon arra törekedett, hogy az anyagi jólétet és a korona tekintélyét emelje, a ki a városi élet és a polgári rend megerősítésében a legdicséretreméltóbb előhaladást tette, e nemességnek oly engedményeket adni, a melyek még atyjáéit is tulszárnyalják.

És mi vezette őt erre a lépésre? Alig valami más, mint neje akarata alá való határtalan rendelése és egyes gyermekeihez való egyoldalú gyengédsége. Ezen állapotoknak köszönhetette Magyarország az évekig tartó polgárháborút, az anarchiára emlékeztető állapotokat, a belföldön és elég gyakran a király gyermekeinek érdekében kül-

földön folyt háborukat és belül a királyság hatalmi állásának aláásását.

De *egyben* Béla mégis nagy. A mily gyöngének, határozatlannak, ingadozónak és éppen nem hősieznek is mutatta magát a tatár betörés alkalmával, éppen oly fáradhatatlan és gondoskodó azoknak kivonulása után országának rekonstruálásában és hatalmának a külfölddel szemben való emelésében. Ezt az utolsó pontot nem lehet eléggé hangsúlyozni.

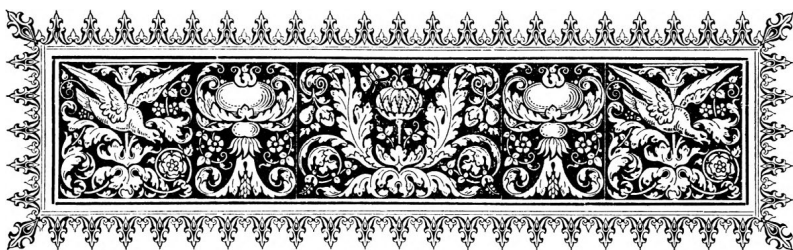
Ama nagyszerű jelenség, hogy Franciaország az 1870/71-iki rettenetes háboru után egy kézforgatás alatt 5 milliárd hadi sarczot fizetett és nagyszerű világkiállítást rendezett, eltűnik Magyarországnak a tatárjárás után való viszonyához képest. Ki hitte volna akkor, hogy ez a Magyarország — egy temető, melyben a farkasok az emberek uralágát kétségessé tették — még valaha a hatalmi fejlődésnek ily magas polczát fogja elérni, hogy még egy ellenség támadásával szemben is védelemre kelhetett volna? És joggal lehetett volna hinni ezt akkor. És ugyanezen Magyarország vezetett támadó hadat Béla alatt röviddel a tatárok kivonulása után egy a tatároktól meg nem látogatott szomszédország ellen, és diadalt aratott. Mily alaposan kellett megváltoztatniuk annak idejében a Magyarország élettereje- és előállító képességéről formált nézeteket és éppen ezen 1242-iki ausztriai expedicióval mentette meg és restitúálta tulajdonképen Béla az országot. Ha akkor megelégedett volna azzal, hogy az ország sebeit lassan gyógyítsa és a külfölddel való összes viszonyait amaz időkre halasztssa, a melyben a tökéletes restitutio ad integrum neki vagy utódjainak megengedte volna, akkor Magyarország a kapzsi szomszédok zsákmányává lett volna; minden alkalmat felhasználtak volna arra, hogy a kifelé nem reagáló országot, a melynek gyöngeségéről csak még nagyobb dolgokat mesélhettek volna mindenütt, minden alkalomkor zavarják és Magyarországnak első súlyos veresége azután politikai romlásával azonos lett volna. Az 1242-iki halálgúnyoló

tettel Béla egyszersmindenkorra megszüntetett minden ehhez hasonló kísérletet, még pedig oly módon, hogy kevéssel a rettenetes tatár betörés után ő meg — igaz, hogy csak átmenetelig — egy új országot kebeleztet be országába, hogy Magyarország szózata még a Balkánon is irányadó lett, hogy a tatárok az ország közreműködését igyekeztek megszerezni és hogy a nápolyi király nem bir hatalmasabb és tekintélyesebb szövetségesét találni Magyarország trónörökösén kívül.

Bélának röviddel a tatárok kivonulása után való fellépése tehát az, a mely neki a második honalapító hírnevét biztosította.

FÜGGELÉK.

I. IV. BÉLA TARTÓZKODÁSAI.¹⁾

- 1233.** Julius 21. Beregi erdő. W. I. 307.
1236. Október 27. Pétervárad. F. IV. 1. 57.
Október 29. Pétervárad. F. IV. 1. 58.
1237. Junius 24. Sebes. F. IV. 1. 71.
November 10. Zólyom. F. IV. I. 72.
" 19. " M. S. II. 436.
" 20. " M. S. II. 437.
Deczember 4. Ipolyság. W. II. 57.
1238. Február 12. Erked (szász falu Erdélyben). F. VII. 4. 87.
Május 23. Ipoly vize mellett. (Győri füzetek III. 299.)
Junius 7. Zólyom. F. IV. 1. 115.
Szeptember 29. Szatmár. W. XI. 302.
1239. Február 14. Buda. M. S. II. 438.
Márczius 6. Buda. M. S. II. 438. F. IV. 1. 151.
Márczius 20. Buda. W. II. 93.
Junius 11. Sólomos melletti erdő. F. IV. 1. 149.
Október 27. Szeged. W. VII. 73. F. IV. 1. 158.
1240. Február 7. Pest. H. O. VI. 39.
Márczius 21. Buda. F. IV. 3. 552.
Április 2. Buda. W. II. 101.
Április 6. Buda. H. O. VIII. 37.

¹⁾ **Rövidítések:** **F.** = Fejér, Codex diplomaticus; **H. O.** = Hazai okmánytár; **Kn.** = Knausz, az esztergami főegyház okiratai; **M. S.** = Magyar Sion; **R.** = Ráth, a magyar királyok tartózkodásai; **S.** = Sopronmegyei oklevéltár; **W.** = Wenzel, Árpádkori új okmánytár; **Z.** = Zichy-okmánytár; **Zal.** = Zalamegyei oklevéltár.

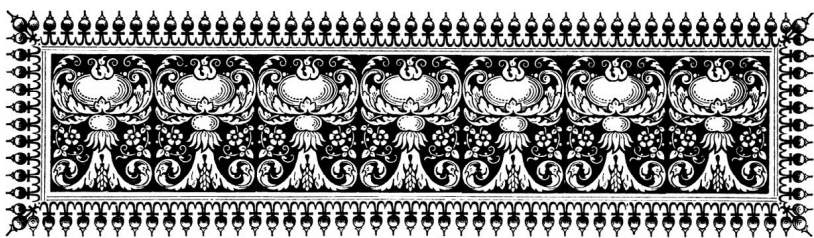
- Május 11. Osztrák Leupusdorf. H. Okl. 8.
„ 20. Soproni vár. F. IV. 1. 199.
Junius 18. Soproni vár. W. II. 102.
Julius 9. Zólyom. F. IV. 1. 201.
1241. Május 18. Zágráb. F. IV. 1. 215.
1242. Márczius 10. Trau. H. O. VIII. 40. F. IV. 1. 269.
Október 3. Mőriczhida. R. 18.
November 16. Verőcze (Nógrádm.) F. IV. 1. 264.
„ 21. Verőcze. F. IV. 1. 257.
Deczember 3. Zólyom. F. IV. 3. 556.
Klissa. W. II. 144.
Segueth W. XI. 327. F. IV. 1. 267.
1243. Január. 13. Nyitra. R. 18.
„ 24. Nyitra. F. IV. 1. 275.
„ 29. Turóczvár. R. 18.
Február 10. Nyitra. F. IV. 1. 273.
Április 16. Buda. R. 18.
Junius 5. Nyulak szigete. F. IV. 1. 293.
Julius 5. Székesfejérvár. F. IV. 1. 298.
1244. Január 26. Székesfejérvár. R. 18.
Február 10. Nomoy (falu Zagoriában). W. VII 162.
Márczius 21. Győr. F. IV. 1. 342.
„ 23. Győr. F. IV. 1. 313.
Április 5. Buda. R. 18.
„ 22. Gyarmat. F. IV. 1. 338.
Május 8. Verőcze. F. IV. 1. 316.
Junius 1. Glaž (Boszniában). R. 18.
„ 15. „ „ W. VII. 156.
„ 30. „ „ F. IV. 1. 318.
Augusztus 26. Buda. F. VII. 5. 268.
Szeptember 10. Nyulak szigete. F. IV. 1. 322.
Október 2. Bocani ezisterczita-klastrom. F. IV. 1. 325.
„ 5. Segesd. H. O. VII. 30.
„ 10. Zalavár. W. VII. 159.
„ 11. Zalavár. F. IV. 1. 343.
„ 15. Billige. F. IV. 1. 343.
„ 28. Komárom mellett. H. O. VI. 43.
„ 31. Szala. R. 19.
November 7. Sabia. W. VII. 172.
„ 16. Ipolyság melletti Márton bán monostora. F.
V. 1. 308.

- Deczember 11. Zólyom. F. IV. 1. 347.
„ 15. Korpona. F. IV. 1. 331.
„ 28. Zólyom. R. 19.
- 1245.** Márczius 23. Trau. W. VII. 188—191.
Április 11. Brebir. F. IV. 1. 395.
„ 20. Topliczai eziszt. kolostor. W. VII. 192.
Május 18. Székesfejérvár. S. I. 21.
Junius 12. Garam melletti Bars, W. VII. 188. H. O. VIII. 46.
Julius 22. Szergény. W. VII. 194.
Szeptember 9. Görgő. R. 19.
„ 27. Zólyom. W. VII. 195.
- 1246.** Január 10. Buda-hévíz. F. IV. 1. 409.
Szeptember 11. Zólyom alatti palonai castr. W. II. 189.
- 1247.** Február 1. Pest. R. 19.
Julius 15. Zólyom. W. II. 192.
Augusztus 3. Zólyom. W. II. 193.
Szeptember 3. Zólyom. R. 19.
„ 5. Buda. R. 19.
„ 6. Buda. Zal. I. 19.
„ 11. Zólyom. F. IV. 1. 473.
„ 13. „ W. XI. 348—349.
November 15. Vasvár. W. VII. 227.
- 1248.** Február 23. Görgő. F. IV. 2. 20.
Április 13. Berbir. R. 19.
Buda. F. VII. 5. 279.
- 1249.** Márczius 25. Buda. F. IV. 2. 52.
ápr. 2—5. Vaska. F. VII. 4. 102.
- 1251.** November 27. Sáros. W. II. 221.
Buda. W. XI. 374.
- 1252.** Május 11. Nyulak szigete. F. IV. 2. 145.
Junius 2. Pozsonyi tábor. Kn. I. 37.
„ 15. Bécs melletti tábor. W. VII. 342.
„ 20. „ „ „ F. IV. 2. 168.
- 1253.** Augusztus 16. Babóthi vár. W. XI. 392. F. IV. 2. 173.
Október 3. Győr. F. IV. 2. 172.
- 1254.** Április 22. Gyarmat. F. IV. 1. 338.
Május 11. Nyulak szigete. Theiner I. 233.
Május elején. Pozsony. R. 20.
Október 2. Győr. R. 20. F. IV. 2. 224. Fer. 6. pf. Mich.
- 1255.** Márczius 17. Vaska. W. XI. 412. F. IV. 2. 295.
Április 1. Buda. F. IV. 2. 308.

- Aprilis 24. Csurgó F. IV. 2. 324.
Julius 6. Pozsony. W. II. 257.
Augusztus 1. Buda. W. VII. 383. F. IV. 2. 304.
„ 16. Vác. R. 20.
- (?) Október 17. Esztergam. F. IV. 2. 308.
Pest, a Duna mellett. H. O. VII. 50.
Vaska. H. O. VIII. 64. F. IV. 2. 292.
- 1256.** Junius 23. Győr. W. II. 272.
Augusztus 6. Zólyom. W. VII. 433.
Október 2. Gréc. R. 20.
- 1257.** Augusztus 6. Zólyom. F. VII. 1. 304.
November 10. Varasd mellett. H. O. VI. 94.
- 1258.** Augusztus 15. Lipese. F. IV. 2. 466.
Szeptember 21. Hidvég. W. XI. 444. VII. 487.
Október 19. Csepel. W. II. 299.
- 1259.** Május 25. Buae. R. 21.
Szeptember 1. Csepel. H. O. II. 7.
Október 2. Székesfejérvár. F. IV. 2. 495.
W. XI. 457.
November 18. Portus equorum. (Lórév). F. IV.
2. 495. W. VII. 506.
Patak. F. IV. 2. 490.
- 1260.** Márczius 14. Királyi udvaron. F. IV. 3. 24.
Márczius 14. Görgő. R. 21.
Aprilis 11. Buda. R. 21.
„ 24. Csurgó. R. 21. W. VII. 524.
Zólyom. W. XI. 504.
Julius 1. Zólyom. F. IV. 3. 47.
- 1261.** Szeptember 3. Zólyom. F. IV. 3. 33.
- 1262.** Február 9. Domus Hudina. W. VIII. 30.
Augusztus 24. Torna. W. VIII. 29.
- 1263.** Február 19. Buda. F. IV. 3. 108.
Február 19. Buda. R. 22.
Augusztus 1. Lórév. R. 22. F. IV. 3. 148.
„ 3. Lipese. W. III. 36.
Szeptember 30. Nyulak szigete. R. 22.
Deczember 6. Segesd. Zal. I. 41.
- 1264.** Márczius 9. Füzítő. Zal. I. 45.
Október 17. Győr. R. 22.

- November 1. Porva, (Veszpr.). W. VIII. 94.
Toplicza. W. VIII. 93.
- 1265.** Február 25. Vaska. R. 22.
Márczius 28. Füzitő. F. IV. 3. 260.
Április 27. Eresi. R. 22. F. IV. 3. 342.
Julius 3. Lipcese. R. 22.
„ 17. Lipcese. R. 22.
Szeptember 9. Görgő. F. IV. 3. 282.
Október 13. Visegrádi vár. F. IV. 3. 267.
„ 15. Visegrádi vár. R. 22.
November 30. Komárom. W. VIII. 131.
- 1266.** Márczius 23. Nyulak szigete. W. III. 131.
Junius 27. Turócz. H. O. VI. 137.
Augusztus 6. Hidegkut. F. VI. 2. 392.
„ 7. Hidegkut. F. IV. 3. 336.
„ 7. Hidegkut F. IV. 3. 337.
Szeptember 4. Zólyom. R. 23.
Esztergam. F. IV. 3. 313.
- 1267.** Julius 1. Zólyom. F. IV. 3. 403.
„ 20. Zólyom. W. VIII. 164.
Augusztus 26. Buda. R. 23.
Szeptember 22. Füzitő. W. VIII. 168.
„ 29. Füzitő. W. VIII. 169.
November 11. Aranyos. F. IV. 3. 396. W. VIII. 170.
„ 16. Aranyos. F. IV. 3. 407.
„ 16. Nagyszombat mellett. F. IV. 3. 395.
- 1268.** Január 6. Aranyos. W. VIII. 193.
- 1269.** Május 1. Buda. R. 23.
Julius. 8. Lipcese. Kn. I. 62.
- 1270.** Márczius 3. Füzitő. R. 23.

II.

IV. BÉLA ÉS CSALÁDJÁNAK TISZTVISELŐI.

I. Kanczellária.¹⁾

a) IV. Béla, István ifj. király és Béla herczeg kanczelláriája.

1222. Heym k. W. I. 241. XI. 166.

1224—1237. Mátyás, zágrábi prépost (később esztergami érsek,
† 1241. a tatárok ellen) k. F. III. 1. 448. W. XI. 181. 193.
200. H. O. VIII. 26. VII. 19. W. XI. 235. H. O. V. 16.
F. IV. 2. 27. W. VI. 471. VII. 32.

1236. Zsámbéki Smaragd, székesfejérvári prépost, (később kalocsai érsek) alk. W. XI. 286.

1238. Vancsa nb. István, bácsi prépost (később biboros) k. W. II. 90.
Benedek, budai prépost, alk. F. IV. 1. 136.

1239. Vancsa nb. István, titeli prépost k. W. II. 93.
Benedek, budai prépost, alk. H. O. VI. 37.

1240. Vancsa nb. István, titeli prépost k. F. IV. 3. 551.
Benedek, budai és székesfejérvári prépost alk. W. II. 102.
Miklós, szebeni prépost alk. H. O. VIII. 39. 425.

1241. Benedek, fejérvári prépost, vál. kalocsai érsek. k. W. VII.
116. (szeptember 23.)

Miklós, szebeni prépost alk. H. O. VI. 40. (febr. 27.).

1242. Benedek, székesfejérvári prépost k. W. VII. 126. XII. 689.

1243. Benedek, székesfejérvári prépost, vál. kalocsai érsek k. W.
VII. 133. 137.

Achilles, székesfejérvári prépost alk. F. IV. 1. 285. 286.

1244. Benedek, székesfejérvári prépost, vál. kalocsai érsek k. W. II.
153. VII. 156. 169.

¹⁾ Rövidítések: k. = kanczellár; alk. = alkanczellár.

- Zsámbéki Smaragd*, székesfejérvári prépost alk. W. II. 151.
Achilles, székesfejérvári prépost alk. W. VII. 165. (ápr. 22.).
Tamás, pécsi olvasókanonok alk. F. IV. 1. 341. 342.
Bécz nb. Farkas, székesfejérvári prépost. alk. F. IV. 1. 339.
1245. *Benedek*, kalocsai érsek k. W. XI. 339. F. IV. 1. 388.
1246. *Benedek*, kalocsai érsek k. F. IV. 1. 420.
Bécz nb. Farkas, székesfejérvári prépost, alk. W. VII. 208.
1247. *Achilles*, székesfejérvári prépost alk. H. O. V. 22. F. IV. 1. 453.
Pál, székesfejérvári prépost, alk. W. VII. 223.
1248. *Benedek*, kalocsai érsek k. W. VII. 259.
Achilles, alkanczellár. F. IV. 2. 22.
Zsámbéki Smaragd, székesfejérvári prépost alk. W. VII. 261.
1249. *Achilles*, székesfejérvári prépost alk. Kn. I. 380. (nov. 28.).
1250. *Achilles*, székesfejérvári prépost alk. F. IV. 2. 61. (aug. 1.)
Pál, székesfejérvári prépost alk. W. VII. 309. (nov. 20.).
1251. *Benedek*, kalocsai érsek k. W. VII. 320. XII. 691. (nov. 23. 24.).
Fülöpp, vál. székesfejérvári prépost alk. H. O. VI. 61. (nov. 10.).
Zách nb. Jób, székesfejérvári prépost (később pécsi püspök)
 alk. W. VII. 320. (nov. 23).
1252. *Benedek*, kalocsai érsek k. H. O. VI. 74.
Zách nb. Jób, pécsi püspök alk. W. VII. 343. (jun. 15.).
Tamás, vál. székesfejérvári prépost alk. F. IV. 2. 141.
1253. *Benedek*, kalocsai érsek k. Kn. I. 406. 411. (máj. 11., okt. 11.).
Zsámbéki Smaragd, alk. H. O. VI. 273. (jun. 7.).
1254. *Benedek*, kalocsai (ez évben már esztergami) érsek k. H. O. VI. 80. F. IV. 2. 218. VII. 1. 300.
Zsámbéki Smaragd, székesfejérvári prépost alk. F. IV. 2. 242.
Tamás, (később kalocsai érsek), alk. W. VII. 360.
1255. *Zsámbéki Smaragd*, székesfejérvári prépost, vál. kalocsai érsek alk. Kn. I. 422. W. VII. 382. XI. 406. H. O. V. 26. VII. 48. VIII. 63.
1256. *Zsámbéki Smaragd*, székesfejérvári prépost, alk. Kn. I. 434. W. II. 266. H. O. VIII. 66. 68.
Tamás, székesfejérvári prépost alk. F. IV. 2. 325.
Bécz nb. Farkas, székesfejérvári prépost, alk. Kn. I. 433. W. VII. 423.
1257. *Benedek*, esztergami érsek, k. Kn. I. 447. W. II. 288.
Zsámbéki Smaragd, székesfejérvári prépost, vál. kalocsai érsek alk. W. II. 280. VII. 453. XI. 437. H. O. VI. 94. VII. 63.
Fülöpp, dömösi prépost, István ifj. király k. W. XI. 441. F. IV. 2. 434.

- Benedek*, (később szebeni prépost és esztergami vál. érsek), István ifj. király jegyzője. W. VII. 466.
1258. *Benedek*, esztergami érsek k. Kn. I. 453.
Zsámbéki Smaragd, székesfejérvári prépost, vál. kalocsai érsek alk. W. II. 298. VII. 481. 482. 484. 486.
Fülöpp, vál. székesfejérvári prépost alk. W. II. 305. VII. 494. XI. 454.
Benedek, István ifj. király jegyzője. W. VII. 486. (jul. 17.).
1259. *Benedek*, esztergami érsek k. W. II. 503.
Zsámbéki Smaragd, székesfejérvári prépost alk. F. IV. 2. 486.
Pál, pozsonyi prépost, ugyanazon évben vál. székesfejérvári prépost, (később veszprémi püspök) alk. H. O. VI. 99. W. VII. 504. XI. 459.
Benedek, szepesi prépost alk. F. IV. 2. 490.
Fülöpp, székesfejérvári prépost alk. H. O. V. 32. (jul. 1).
Benedek, valkói főesperes, a diákói Bertalan-egyház prépostja (később vál. esztergami érsek), István ifj. király k. W. VII. 507. 508. H. O. II. 6. Zal. I. 83.
1260. *Benedek*, esztergami érsek k. Kn. I. 456.
Pál, pozsonyi prépost, vál. székesfejérvári prépost, alk. H. O. VI. 105. VIII. 78. 81. W. XI. 475. Kn. I. 459.
Bécz nb. Farkas, székesfejérvári prépost, alk. W. XI. 477. 481.
Zsámbéki Smaragd, székesfejérvári prépost, vál. kalocsai érsek alk. W. VII. 521.
Benedek, aradi prépost, István ifj. király k. Zal. I. 38.
Benedek, szebeni prépost, István ifj. király alk. W. II. 322. 324. H. O. VI. 107. F. V. 1. 163.
1261. *Benedek*, esztergami érsek k. W. VIII. 12.
Pál, székesfejérvári prépost alk. W. III. 13. VIII. 2. XI. 504. H. O. VI. 110. VIII. 86.
Benedek, szebeni prépost, István ifj. király alk. W. III. 5. VIII. 7. XI. 506. F. IV. 3. 51.
1262. *Csurla nb. Fülöpp*, zágrábi püspök, ugyanazon évben esztergami érsek k. Kn. I. 470. (márcz. 7.). 476. (decz. 5.). S. I. 26.
Pál, székesfejérvári prépost alk. W. III. 17. VIII. 42. XI. 519. H. O. VII. 83. (aug. 3.)
Bécz nb. Farkas, székesfejérvári prépost, vál. zágrábi püspök, (később győri püspök) alk. W. III. 19. VIII. 23. H. O. VI. 233.
Zsámbéki Smaragd, székesfejérvári vál. prépost, kalocsai érsek alk., azután István ifj. király k. (F. IV. 3. 60. H. O. VII. 84.) Kn. I. 476. (decz. 5.). W. VIII. 32.

- Benedek*, szebeni és aradi prépost, István ifj. király alkanczélárja. Kn. I. 476. (decz. 5.). W. III. 5. VIII. 34. XI. 517. H. O. VI. 111.
1263. *Csurla nb. Fülöpp*, esztergami érsek k. Kn. I. 485. W. VIII. 55. *Bécz nb. Farkas*, székesfejérvári prépost, vál. zágrábi püspök, alk. W. III. 35—42. H. O. V. 36. VI. 114. 115. 116. VII. 86. VIII. 92.
Zsámbéki Smaragd, kalocsai érsek, István ifj. király k. W. III. 44. Kn. I. 485.
Benedek, aradi prépost (később esztergami érsek), István ifj. király alk. H. O. VI. 117. VIII. 94. Kn. I. 485. W. VIII. 67.
Bogodi Tóbiás, zágrábi prépost, Béla tótországi herceg k. F. IV. 3. 101.
Gyürki László, honti főesperes, királyi jegyző. W. VIII. 61. Kn. I. 488 (aug. 3.).
1264. *Csurla nb. Fülöpp*, esztergami érsek k. W. III. 107. Kn. I. 500.
Bécz nb. Farkas, székesfejérvári prépost, vál. zágrábi püspök alk. W. III. 74. VIII. 88. 90. 91. 92. Kn. I. 513. 517.
Demeter, székesfejérvári prépost alk. H. O. VI. 123. (ápr. 8.).
Vancsa nb. István, kalocsai érsek, István ifj. király k. W. XII. 693. F. IV. 3. 205.
Benedek, aradi prépost, István ifj. kir. alk. W. VIII. 95. 96. H. O. VI. 124.
Vázsony nb. monoszlói Lodomér, (később esztergami érsek), István ifj. kir. alk. W. VIII. 98. H. O. VI. 125.
1265. *Csurla nb. Fülöpp*, esztergami érsek k. W. VIII. 124. 130. *Bécz nb. Farkas*, vál. székesfejérvári prépost alk. W. VIII. 125. 127. XI. 544. H. O. VI. 132. Kn. I. 521.
Demeter, székesfejérvári prépost alk. W. VIII. 129.
Vázsony nb. monoszlói Lodomér, István ifj. király alk. W. III. 123. XI. 548. F. VII. 4. 129. H. O. VIII. 100.
1266. *Csurla nb. Fülöpp*, esztergami érsek k. W. III. 131. 139. *Demeter*, székesfejérvári prépost alk. Zal. I. 52. (ápr. 3.). *Bécz nb. Farkas*, székesfejérvári prépost alk. W. III. 132. 134. 136. F. IV. 3. 315. 375. Kn. I. 536. (május 9.).
Vázsony nb. monoszlói Lodomér, István ifj. király alk. W. VIII. 147.
Borsa nb. Miklós, gyulafejérvári prépost, (később vál. esztergami érsek), István ifj. király alk. W. VIII. 148. F. IV. 3. 417.

- Péter*, (később erdélyi püspök), István ifj. király alk. W. VIII. 145. F. IV. 3. 344. H. O. VI. 143.
- László*, tinnini püspök, Béla herczeg k. F. IV. 3. 401.
- Benedek*, királyi jegyző, F. IV. 3. 313. VII. 1. 332.
- Kázmér*, István ifj. király jegyzője. W. VIII. 146.
1267. *Bécz nb. Farkas*, székesfejérvári prépost alk. W. III. 155—170. VIII. 164. 167. H. O. VIII. 109. F. IV. 3. 390.
- Vancsa nb. István*, kalocsai érsek, István ifj. király k. F. IV. 3. 423.
- Benedek*, aradi prépost, István ifj. király alk. W. III. 161.
- Péter*, István ifj. király alk. W. VIII. 175. Kn. I. 545.
- Tamás*, királyi jegyző, (később váczai püspök.). W. VIII. 164. 171.
- Pósa*, királyi jegyző. F. IV. 3. 404.
1268. *Csurla nb. Fülöpp*, esztergami érsek k. Kn. I. 560. F. IV. 3. 456.
- Bécz nb. Farkas*, székesfejérvári prépost alk. W. VIII. 191. 192. 220.
- Demeter*, székesfejérvári prépost alk. H. O. VII. 109. W. III. 179. 180. XI. 573. Kn. I. 550. F. IV. 3. 431.
- Péter*, István ifj. király alk. W. VIII. 200. H. O. VI. 155. VIII. 113. 114.
- Benedek*, aradi prépost, István ifj. király alk. F. IV. 3. 471.
- László*, tinnini püspök, Béla herczeg k. W. VIII. 204.
1269. *Csurla nb. Fülöpp*, esztergami érsek k. W. III. 200 244.
- Demeter*, székesfejérvári prépost alk. H. O. VI. 157. VII. 116.
- Péter*, István ifj. király alk. W. VIII. 237. H. O. VIII. 119.
- Benedek*, István ifj. király alk. W. VIII. 240.
- László*, tinnini püspök, Béla herczeg k. F. IV. 3. 529. VII. 3. 65.
1270. *Csurla nb. Fülöpp*, esztergami érsek k. Kn. I. 573.
- Demeter*, székesfejérvári prépost alk. H. O. VI. 171. W. VIII. 254.
- Vancsa nb. István*, kalocsai érsek, István ifj. király (ugyanazon évben már egyedül uralkodó király) k. W. VIII. 286. (szept. 8.). XII. 34.
- Benedek*, aradi és szebeni prépost, István ifj. kir. alk. W. VIII. 297. (május 2.). H. O. VI. 182. (február 9.). 184. (febr. 26.). —
- Péter*, István ifj. kir. alk. H. O. VI. 167. 169. Z. I. 23. W. VIII. 259. 262. 291. 295. 309.
- Mihály*, királyi jegyző. W. VIII. 301.
- Pál*, István ifj. király jegyzője. W. VIII. 293.
- András*, István király jegyzője. Kn. I. 578. (jul. 30.).

b) *Királynéi kancellária.*

1246. *Fülöpp*, dömösi prépost. W. II. 191.
 1248. *Csurla nb. Fülöpp*, vál. zágrábi püspök. Tk. 22. F. IV. 2. 30.
Ákos nb. Ákos, székesfejérvári örkanonok. W. II. 204.
 1249. *Ákos nb. Ákos*, székesfejérvári örkanonok. F. IV. 2. 46.
 1254. *Ákos nb. Ákos*, budai prépost. W. VII. 326. 372.
 1255. *Ákos nb. Ákos*, budai prépost. F. IV. 2. 336.
 1258. *Ákos nb. Ákos*, budai prépost. W. XI. 346.
 1259. *Ákos nb. Ákos*, budai prépost. W. VII. 504. (jun. 17.).
 1262. *Pál*, veszprémi püspök. F. IV. 3. 79.
Fülöpp, váci püspök, kún Erzsébet k. Kn. I. 476. (decz. 5.).
 1263. *Muthmer*, szepesi prépost. W. III. 43. F. IV. 3. 119.
Hippolit, sárosi plebános, kún Erzsébet kancelláriájának
 comese F. IV. 3. 158.
 1264. *Pál*, veszprémi püspök. Kn. I. 517. (nov. 11.)
 1265. *Pál*, veszprémi püspök. Kn. I. 530. F. IV. 3. 286.
István, alk. Kn. I. 530.
Demeter, barsi főesperes, minorita, IV. Béla király gyóntatója,
 kún Erzsébet k. F. IV. 3. 267.
 1266. *Pál*, veszprémi püspök. W. VIII. 149.
István, alk. H. O. VI. 142.
Demeter, barsi főesperes, kún Erzsébet k. F. IV. 3. 341.
 1267. *Pál*, veszprémi püspök. W. III. 157. VIII. 179. F. IV. 3. 386.
István, alk. F. IV. 3. 401.
 1268. *Becse-Gregor nb. Lőrincz*, sz.-ernői prépost alk. W. VIII.
 195. (márcz. 17.). F. IV. 3. 364.
 1269. *Pál*, veszprémi püspök. F. IV. 3. 505. 523.
 1270. *Fülöpp*, váci püspök, kún Erzsébet királyné k. H. O. I.
 50. (decz. 3.).

2. **Nádorok.**

1235. *Tomaj nb. Dénes fia Dénes*, szolnoki főispán. W. VI. 568.
 F. IV. I. 27.
 1236. *Dénes fia Dénes*, bihari és szolnoki főispán. W. II. 53. H. O.
 VI. 30. Kn. I. 164. 317.
Bogátradván nb. Albert, nádori albiró. H. O. VI. 33.
 1237. *Dénes*, szolnoki főispán. W. II. 56. 70. Kn. I. 324. F. IV. I. 96.
 1238. *Dénes*, szolnoki főispán. F. IV. 1. 111.
Dénes, szolnoki főispán. W. II. 95. VII. 77. 81. XI. 309.
 1239. *Máté*, nádori jegyző. W. II. 95.

1240. *Dénes*, szolnoki főispán. W. II. 109. F. IV. 3. 252.
1242. *Buzád nb. Arnold*, somogyi főispán. W. II. 144. XII. 689.
(márcz. 14.). *László*. F. IV. I. 264.
1243. *László*, somogyi főispán. W. VII. 133. (január 29.). 137.
(nov. 26.)
1244. *László*, somogyi főispán. W. VII. 156. (jun. 15.). 168. (okt. 31.)
1245. *László*, somogyi főispán. W. XI. 338. 340. (ápr. 26.).
Dénes, somogyi főispán. W. II. 185. F. IV. I. 388.
1246. *Dénes*, somogyi főispán. Zal. I. 17. (ápr. 12.).
Gutkeled nb. István. F. VII. 3. 28.
1247. *Gutkeled nb. István*. Kub. I. 25. W. VII. 228.
1248. *Dénes*, pozsonyi főispán. W. II. 206. VII. 264.
Ratold nb. Roland, pozsonyi főispán. W. VII. 260.
1249. *Ratold nb. Roland*, pozsonyi főispán. W. II. 209.
1250. *Ratold nb. Roland*, pozsonyi főispán. H. okl. 18. W. II. 216.
1251. *Ratold nb. Roland*, pozsonyi főispán. W. VII. 320. XII. 691.
H. O. VI. 60. F. IV. 2. 98.
1252. *Ratold nb. Roland*, pozsonyi főispán. W. II. 228. Kn. I. 400.
(nov. 25.).
Dénes. H. O. VI. 75.
1253. *Ratold nb. Roland*, pozsonyi főispán. W. VII. 359. F. VII.
3. 35.
1254. *Ratold nb. Roland*, pozsonyi főispán. H. O. IV. 35. W.
VII. 369.
1255. *Ratold nb. Roland*, pozsonyi főispán. W. II. 256. H. O. VI.
84. VIII. 60.
1256. *Ratold nb. Roland*, pozsonyi főispán. S. I. 23. W. VII. 436.
XI. 427.
1257. *Ratold nb. Roland*, W. VII. 458. H. O. VI. 89. VII. 74.
1259. *Ratold nb. Roland*, pozsonyi főispán. W. VII. 503. 516.
(máj. 27.).
1260. *Héder nb. Güssingi Henrik*, pozsonyi főispán. W. XI. 495.
1261. *Héder nb. Güssingi Henrik*, pozsonyi főispán. H. okl. 40. H.
O. VIII. 26.
1262. *Héder nb. Güssingi Henrik*, pozsonyi főispán. S. I. 25. W.
VIII. 44.
1263. *Héder nb. Güssingi Henrik*, pozsonyi főispán. W. VIII. 55.
(deczember 17.).
Ratold nb. Roland, pozsonyi főispán. H. O. VII. 87.
László, somogyi főispán. F. IV. 3. 132.

- **Dénes*, bácsi főispán, István ifj. király nádora. Kn. I. 485.
(máj. 3.) F. IV. 3. 160.
1264. *Ratold nb. Roland*, pozsonyi főispán. F. IV. 3. 251. (?)
1265. *Héder nb. Güssingi Henrik*, W. III. 123.
Ratold nb. Roland, pozsonyi főispán. F. IV. 3. 306. (?)
1266. *Csák nb. Domonkos*, bácsi és szebeni főispán, (István ifj. király nádora). Szt. I. 10. (nov. 28.). W. VIII. 147.
1267. *Kemény fia gereui Lőrincz*, somogyi főispán. W. III. 157.
172. Kn. I. 543. (decz. 9.). F. IV. 3. 386.
Héder nb. Güssingi Henrik. W. VIII. 173.
Pósa fia Bodor, Lőrincz nádor albirája. Kn. I. 541. W. III. 172.
1268. *Héder nb. Güssingi Henrik*, pozsonyi főispán. W. III. 180.
Kemény fia Lőrincz, somogyi főispán. W. III. 184. VIII. 206. IX. 80. Kn. I. 560. F. VII. I. 349.
Tombold fia Benedek, István ifj. király nádora, udvarbirája és szebeni főispán. W. VIII. 211. H. okl. 53. 55. (nov. 25.).
1269. *Kemény fia Lőrincz*, somogyi és kemluki főispán. W. VIII. 226. 233. XI. 585. XII. 71. F. IV. 3. 489.
Moys volt nádor fia Moys, a Daróiak egyik őse. Z. I. 21.
1270. *Moys*, soproni főispán. Kn. I. 575. (máj. 13.). W. VIII. 286. (szept. 8.). XII. 11. F. VII. 2. 12. (jun. 13.).

3. Ország- és udvarbirák.

1235. *László*, bácsi főispán. W. VI. 568.
Ratold nb. Gyula, esanádi főispán. F. IV. 1. 27.
1236. *Gyula*, kői főispán. H. O. VI. 34.
1238. *Gyula*, kői főispán. F. IV. 1. 111.
Miklós, az országbiró albirája. F. IV. 1. 142.
1239. *Gyula*, W. II. 93. (márcz. 20.). 95.
Seraphin fia András, W. VII. 81.
Miklós, albiró. Kn. I. 232. W. VII. 82. 84.
1240. *Seraphin fia András*, pozsonyi főispán. F. IV. 2. 527. IV. 3. 552. H. O. IV. (decz. 20.). W. II. 190. VII. 110. 398.
Miklós, albiró. W. VII. 113. F. VII. 1. 268.
1241. *Pál*, fejdérmegyei főispán. W. VII. 116. (szept. 23.).
1242. *László*, albiró. W. XII. 689. (márcz. 14.).
1243. *Demeter*, mosonyi főispán. W. VII. 137. (nov. 26.). F. IV. 1. 293.
1244. *Demeter*, mosonyi főispán. W. VII. 157. 169. (junius 15., október 31.).

- Moys.* W. VII. 160. (okt. 15.).
Pápa nb. Syke fia Benedek, albiró. W. VII. 178. 185.
1245. *Demeter*, mosonyi főispán. W. XI. 340. (ápr. 26.).
Gutkeled nb. István, nyitrai főispán. H. O. VIII. 45. (jun. 12.). W. VII. 187. 199. F. IV. 1. 388.
1246. *Gutkeled nb. István*, nyitrai főispán. H. O. I. 24. W. VII. 215.
Demeter, bodrogi főispán. F. IV. 1. 421.
Domonkos, albiró. W. II. 190.
1247. *Ratold nb. Roland*. F. IV. 1. 454.
Gutkeled nb. István. W. VII. 228.
1248. *Pál*, zalai főispán. H. O. IV. 32. (szept. 15.). W. VII. 270.
1249. *Pál*, zalai főispán. W. II. 208. VII. 282. 288. 289.
1250. *Pál*, zalai főispán. F. IV. 2. 104.
1251. *Pál*, zalai főispán. H. O. VII. 42. W. VII. 320. (nov. 23.).
Pok nb. Móríc, a megyesaljai Mórócok őse, nyitrai főispán. Kn. H. O. VI. 60. (nov. 10.).
1254. *Héder nb. Güssingi Henrik*, somogyi főispán. W. VII. 370.
1255. *Praunau*, nyitrai főispán. kn. W. VII. 384. F. IV. 2. 319.
1256. *Héder nb. Güssingi Henrik*, somogyi főispán. W. VII. 442.
Roland. W. XI. 429. F. IV. 2. 423.
Dénes, zalai főispán. Zal. I. 29. (szept. 22.).
Lőrincz, zalai főispán. W. VII. 438. H. O. IV. 36. (decz. 30.).
Tivadar fia Miklós, albiró. H. O. VII. 51.
1257. *Pok nb. Móríc*, nyitrai főispán kn. H. O. VI. 89. (jun. 10.).
Tivadar fia Miklós, albiró. H. O. VII. 74.
1259. *Miklós*. F. IV. 2. 484. (István-nál Stájerországban.)
Héder nb. Güssingi Henrik. W. VII. 503.
Pok nb. Móríc, nyitrai főispán, kn. W. VII. 503.
1260. *Miklós*, albiró. F. IV. 3. 19.
1261. *Héder nb. Güssingi Henrik*, somogyi főisp. W. VIII. 2. (aug. 21.)
1262. *Kemény fia gereui Lőrincz*, mosonyi főispán. W. XI. 379.
Ádám fia Lőrincz, zalai főispán. W. III. 31. VIII. 35.
Simon, albiró. W. VIII. 35. XI. 519.
Baas, István ifj. király udvarbirája. Kn. I. 472.
Benedek, vasmegyei főispán kn. W. XI. 521.
1263. *Ádám fia Lőrincz*, zalai főispán. W. VIII. 55. 130. S. I. 26. (jan. 26.).
Héder nb. Güssingi Henrik, somogyi főispán. H. O. VII. 87.
Demeter, mosonyi főispán. F. IV. 3. 132.
Baas, gömöri főispán, István ifj. király udvarbirája. F. IV. 3. 160. Kn. I. 485. (máj. 3.).

- Benedek*, zalai és vasmegyei főispán, kn. W. VIII. 60. 85. F. IV. 3. 115.
1264. *Lőrincz*, mosonyi főispán F. IV. 3. 196.
Baas, István ifj. király udvarbirája. H. okl. 41. (máj. 12.).
 Kn. I. 504. (máj. 28.). W. III. 107.
Simon, albiró. F. IV. 3. 248.
István, vasmegyei főispán, kn. Zal. I. 45. (márcz. 9.).
1265. *Lőrincz*. Kn. I. 529. (nov. 30.). W. VIII. 130.
Benedek, vasmegyei főispán, kn. H. O. VI. 132. (szept. 9.).
1266. *Baas*, István ifj. király udvarbirája. F. IV. 3. 325.
Benedek, abaújházi főispán, István ifj. király udvarbirája. H. O. VII. 105.
Károly fia János, István ifj. király aludvarbirája. W. VIII. 147.
1267. *Ákos nb. Erne*, bán, vasmegyei főispán. W. III. 157. F. IV. 3. 386.
István, pozsonyi főispán, kn. W. III. 157. F. IV. 3. 386.
1268. *Ákos nb. Erne*, vasmegyei főispán. Kn. I. 560. F. IV. 3. 456.
Benedek, István ifj. király nádora, udvarbirája, szebeni főispán.
 H. okl. 53. (nov. 25.).
Dénes, zalai főispán, Béla herceg udvarbirája. W. VIII. 204.
 F. IV. 3. 475.
Ompud, Béla herceg aludvarbirája. H. okl. 55. (decz. 5. — 1269. okt. 28. már † Zal. I. 53.).
István, pozsonyi főispán, kn. I. 560. F. IV. 3. 436. Z. I. 18.
1269. *Ákos nb. Erne*, vasmegyei főispán. II. O. I. 41. (okt. 13.).
 W. XI. 593.
István, albiró. Zal. I. 53. (okt. 28.). W. III. 202. Kn. I. 565. (jul. 13.).
Benedek, István ifj. király nádora, udvarbirája és szebeni főispán. H. O. VIII. 117.
István, pozsonyi főispán, kn. H. O. VII. 118. W. VIII. 227.
1270. *Miklós*, somogyi (előbb szerémi) főispán. W. VIII. 286. (szept. 8.). F. VII. 2. 12. (jun. 13.).
Farkas, mosonyi főispán, kún Erzsébet udvarbirája W. VIII. 287. (szept. 8.)

4. Bánok.

a) Boszniai bánok.

- 1232—1250 kör. *Ninoszló Máté*. W. II. 341. 343. 346. 352. Tk. I. 120.
 1240—1255. *I. Prjezda*, Tk. I. 103—104. W. VII. 112. XI. 407.

b) *Horvát-, dalmát-, tótországi (tengermelléki) bánok.*

1236. *(Huntpázmán nb.) Márton.* W. VI. 557.
1237. *Gutkeled nb. Apaj.* W. VII. 39. F. IV. 1. 83.
1238. *Gutkeled nb. Apaj.* W. VII. 61.
Jaxa, (Ivánka) albán. W. VII. 61.
1239. *Gutkeled nb. Apaj.* H. O. VIII. 34. W. VII. 86. 88. F. IV. 1. 163.
1240. *Miklós,* Kálmán hg. tárnokmestere. H. O. VIII. 37. W. XI. 315.
1241. *Jurle nb. szentgróti Dénes,* lovászmester. W. VII. 116.
1242. *Jurle nb. szentgróti Dénes,* tótországi herceg. W. II. 144. XI. 326.
1243. *Jurle nb. szentgróti Dénes* herceg. W. VII. 133. (jan. 29.). 137. (nov. 26.).
Jodkim. W. II. 146.
1244. *Jurle nb. szentgróti Dénes,* hg. W. II. 153. VII. 152. 169. (okt. 31.).
1245. *Jurle nb. szentgróti Dénes.* W. VII. 191. márcz. 23). XI. 340.
1246. *Jurle nb. szentgróti Dénes.* F. IV. 1. 421.
1247. *Rosztiszló* halicsi czimzetes herceg, IV. Béla király veje. F. IV. 1. 454.
1248. *Gutkeled nb. István.* W. XI. 359.
1249. *Gutkeled nb. István.* W. VII. 290.
1251. *Gutkeled nb. István.* W. VII. 320. 328. F. IV. 2. 98.
1252. *Gutkeled nb. István.* hg. H. O. VI. 75. F. IV. 2. 166. VII. 1. 297.
Sándor, zágrábi főispán, albán. W. XI. 382. F. IV. 2. 69.
1254. *Gutkeled nb. István,* Stájerország kormányzója. W. II. 253.
1255. *Gutkeled nb. István* hg., stájer kormányzó. W. VII. 395.
1256. *Gutkeled nb. István,* stájer kormányzó. W. VII. 421. 439. 441. 451.
Sándor, albán. W. VII. 439. XI. 431. F. IV. 2. 414.
1257. *Gutkeled nb. István,* stájer kormányzó. W. II. 289. VII. 458. 478. XI. 439.
1258. *Gutkeled nb. István,* stájer kormányzó. W. VII. 484. 491. XI. 447. 452.
1259. *Gutkeled nb. István,* stájer kormányzó. W. VII. 503. 510. XI. 464. H. O. IV. 37. VIII. 74.
Sándor, zágrábi főispán, tengermelléki bán. W. XI. 464.
- Butko,* tengermelléki bán. F. VII. 1. 311.
1261. *Ratold nb. Roland.* W. XI. 510.

1262. *Ratold nb. Roland.* S. I. 25. H. O. VIII. 88.
1263. *Ratold nb. Roland.* W. VIII. 73. H. O. VIII. 95. F. IV. 3. 156.
1264. *Ratold nb. Roland.* H. okl. 41. W. III. 106. XI. 538.
1265. *Ratold nb. Roland.* H. O. VII. 94. F. IV. 3. 260. W. XI. 543.
1266. *Ratold nb. Roland,* spalatói főnök. F. IV. 3. 325. H. O. VIII. 104. W. III. 153. XI. 560. 562.
1267. *Ratold nb. Roland,* spalatói főnök. F. IV. 3. 429. W. XI. 571.
Héder nb. Güssingi Henrik. F. IV. 3. 386. W. III. 157.
1268. *Héder nb. Güssingi Henrik.* F. IV. 3. 456. W. VIII. 204.
1269. *Héder nb. Güssingi Henrik.* H. O. VII. 116. (augusztus 1). W. VIII. 226.
Gutkeled nb. pektári Joákim. Z. I. 21.
1270. *Ratold nb. Roland.* F. VII. 2. 12. (jun. 13.).
Héder nb. Güssingi Henrik. W. VIII. 301. XI. 598.
Gutkeled nb. Joákim. W. VIII. 286. (szept. 8.). XII. 11. 35.
Csák nb. Máté. F. V. 1. 87.
Péter, Henrik bán jegyzője. W. VIII. 301.

c) *Macsói bánok.*

- 1244—1263. *Rosztiszló,* IV. Béla király veje. F. IV. 2. 218. stb.
1269. *Béla hg.,* Rosztiszló fia. F. IV. 3. 490. H. O. VI. 242.

d) *Szörényi bánok.*

1240. *Osl nb. Osl.* F. IV. 3. 552.
1243. *Csák nb. István.* W. VII. 133. (jan. 29.).
1262. *István.* Ku. I. 472.
1263. *Kemény fia Lőrincz,* István ifj. király tárnokmestere. F. IV. 3. 160.
1268. *Sándor.* W. VIII. 196.
Csák nb. Ugrin. W. III. 192. F. IV. 3. 477.
1270. *Kökényesrenold nb. Mikod.* H. O. VI. 175.
Miskóc nb. Ponit, zalai főispán. W. VIII. 286. (szept. 8.). XII. 6.

e) *Uzorai és Sói bánok.*

1262. *Ákos nb. Erne,* nyitrai főispán. W. VIII. 47.
1263. *Ákos nb. Erne,* nyitrai főispán. F. IV. 3. 164.
1264. *Ákos nb. Erne,* nyitrai főispán. W. VIII. 92.
1267. *Ákos nb. Erne,* országbíró. H. O. VI. 49. (okt.) W. XII. 13.

f) *Határozatlan bánok.*

- 1224 *Mihály*. H. O. VIII. 142.
 1248 *Ekcs fia Ekcs*. W. VII. 266.
 1250 előtt *File* Kub. I. 36. F. IV. 2. 65.
 1250 körül *Jakab*. F. VII. 3. 36.
 1261 körül *Buken nb. Mich*. W. VIII. 1.
 1262. *Csák*. S. I. 25.
 1264. *Csák nb. Csák*. W. VIII. 111.
 1265. *Csák*, nyitrai főispán. W. VIII. 128.
 1267. *Buzád nb. Csák*, zalai főispán. Zal. I. 51. W. III. 157. VIII. 165.
 1268. *Buzád nb. Csák*, zalai főispán. W. VIII. 208. 210. F. IV. 3. 456.
 1269. *Csák*, nyitrai főispán. W. III. 200. VIII. 226.
 1270. *Csák nb. Csák*, bakonyi főispán. W. VIII. 300. H. O. III. 17.

5. Vajdák.

1235. *Pósa*. F. IV. 1. 27.
 1238. *Pósa*. F. IV. 1. 111.
 1240. *Pósa*. F. IV. 3. 552.
 1242. *Lőrincz*. W. II. 144.
 1243. *Lőrincz*. W. VII. 133. (jan. 29.). F. IV. 1. 293.
 1244. *Lőrincz*. W. VII. 169. (okt. 31.). F. IV. 1. 328.
 1247. *Lőrincz*. F. IV. 1. 454.
Szeneszló, oláh vajda. F. IV. 1. 450.
 1248. *Lőrincz*, valkói főispán, (1265. István ifj. kir. tárnokmestere). F. VII. 1. 294.
Orbán, erdélyrészi vajda F. VII. 4. 100.).
 1251. *Lőrincz*, valkói főispán. W. VII. 320. XII. 691. (nov. 24.). F. IV. 2. 98. VII. 3. 33. (jan.).
 1260. kör. *Ákos nb. Erne*, bán. W. III. 5. VIII. 8.
 1263. *Borsa nb. László*, szolnoki főispán. Kn. I. 485. F. IV. 3. 160.
 1264. *Borsa nb. László*, H. okl. 41. Kn. II. 504. W. III. 106.
 1266. *Borsa nb. László*. F. IV. 3. 325.
 1267. *Miklós*, szolnoki főispán. F. IV. 3.
 1269. *Csák nb. Máté*. Z. I. 21.
 1270. *Csák nb. Máté*, szolnoki főispán. W. III. 245. VIII. 286. (szept. 8.). XII. 11.

6) Tárnokmesterek.

1222. *Vajda*, Béla ifj. király camerariusus W. I. 241.
 1225. *Pósa*, Béla ifj. király tárnokmestere. F. III. 2. 482.
Pál, " " " " " W. XI. 184.

- Aladanus*, Béla ifj. király tárnokmestere. W. XI. 186.
1227. *Pósa*, fehérmegyei főispán, Béla ifj. király tárnokmestere. W. XI. 200. Kn. I. 265.
1229. *Pósa*, Béla ifj. király tárnokmestere. H. O. VIII. 26. Kn. I. 271. F. III. 2. 195.
1230. *Pósa*, Béla ifj. király tárnokmestere. H. O. VII. 19. W. VI. 485. 487. XI. 214. 215.
1231. *Pósa*, Béla ifj. király tárnokmestere. W. XI. 235. 237. F. III. 2. 253.
1233. *Pósa*, Béla ifj. király tárnokmestere. W. I. 307. H. O. V. 16.
1235. *Pósa*, bácsi főispán. F. IV. 1. 25.
1236. *Mihály Enok*. Zal. I. 9/10.
1237. *Miklós*, Kálmán hg. tárnokmestere. W. VII. 39.
1238. *Ratold nb. Domonkos*, F. IV. 1. 111.
Gyl fia Péter, kn. H. okl. 7.
1238. kör. *Dénes*. kn. W. II. 91.
Ratold nb. Domonkos, bihari főispán. F. IV. 3. 552.
1240. *Miklós*, bán, Kálmán hg. tárnokmestere. W. XI. 315.
1241. Üresedésben, szept. 23. W. VII. 16.
1242. *Csák nb. Máté*, nyitrai és soproni főispán. W. II. 144. XII. 689. (márczius 14.).
Péter, István hg. tárnokmestere. F. IV. 1. 251.
1243. *Csák nb. Máté*, pozsonyi főispán. W. VII. 133. 137. (nov. 26.).
1244. *Csák nb. Máté*, pozsonyi főispán. W. VII. 156. 169. 174. F. IV. 1. 324.
1245. *Csák nb. Máté*, nyitrai és pozsonyi főispán. W. VII. 191. (márczius 23.). XI. 340. (ápr. 26.). F. IV. 1. 381. 388.
1246. *Csák nb. Máté*, pozsonyi főispán. F. IV. 1. 421.
1247. *Szentgróti Dénes*, pozsonyi főispán. F. IV. 1. 454.
1248. *Buzád nb. Csák*, a Csányiak őse, soproni főispán. W. VII. 266.
1249. *Huntpázmán nb. András*, a Forgáchok őse. F. IV. 2. 55.
Miklós, dobichai főispán, István ifj. király tárnokmestere. F. IV. 2. 50.
1250. *Buzád nb. Csák*, soproni főispán. F. IV. 2. 63.
1251. " " " " " W. VII. 320. Kn. I. 386.
1252. " " " " " H. O. VI. 75.
1253. " " " " " W. VII. 356.
1254. " " " " " F. IV. 2. 218. VII. 1. 300.
1255. *Huntpázmán nb. András*. F. IV. 2. 362.
Buzád nb. Csák, soproni főispán. F. IV. 2. 343..
1256. *Buzád nb. Csák*, szalai főispán. F. IV. 2. 401.

- Huntpázmán nb. András*, Béla hg. udvarmestere. F. IV. 2. 364. 366.
1257. *Buzád nb. Csák*, szalai főispán. W. VII. 452. (jul. 8.). 463. 465.
Pok nb. Móricz, a megyesaljai Mórócok őse. W. VII. 458.
1258. *Buzád nb. Csák*, W. VII. 486. (jul. 17.). H. O. I. 27.
Gilét, comes buchariorum. W. XI. 445. (jan. 20.).
1259. *Buzád nb. Csák*, zalai főispán. W. VII. 503.
Paas, trencsényi főispán, István ifj. király tárnokmestere, F. IV. 2. 484.
Benedek, trencsényi várparancsnok, kn. H. O. VI. 98.
1260. *Buzád nb. Csák*, szalai főispán. H. O. VI. 105. W. VII. 532.
Moys, a Daróiak egyik őse († 1280.), somogyi és varasdi főispán, Béla hg. tárnokmestere. W. VIII. 47. H. okl. 38.
1260. kör. *Ratold nb. István*, kn. lovászmester. W. XI. 545.
1262. *Pok nb. Móricz*. S. I. 25. W. VIII. 55. (decz. 17.).
Olivér, gerzenczei főispán kn. H. O. VII. 82.
Csete fia Aladár, kún Erzsébet tárnokmestere. W. VIII. 33.
1263. *Pok nb. Móricz*. F. IV. 3. 114.
Kemény fia Lőrincz, szörényi bán, István ifj. király tárnokmestere. Kn. I. 485. (máj. 3.) F. IV. 3. 160.
Karácson, kn. magister curiae. F. IV. 3. 126.
Ujlaki Péter, a kir. curia dispensatora. F. IV. 3. 126.
Moys, somogyi és varasdi főispán, Béla hg. tárnokmestere. W. III. 35. VIII. 80. F. IV. 3. 111.
Csete fia Aladár, kún Erzsébet tárnokmestere. W. VIII. 62. 68.
1264. *Pok nb. Móricz*. H. okl. 41. (máj. 12). W. III. 106. Kn. I. 504. (máj. 28.).
1265. *Lőrincz*, István ifj. király tárnokmestere. W. III. 120. 1248—1252. erdélyi vajda és valkói főispán).
1266. *Pok nb. Móricz*, baranyai főispán F. IV. 3. 325. (tévesen Márton). 326.
1267. *Pok nb. Móricz*, baranyai főispán. H. okl. 53. H. O VI. 149. (okt.)
János, varasdi főispán, Béla hg. tárnokmestere. W. VIII. 172.
1268. *Pok nb. Móricz*, baranyai főispán. Kn. I. 560. F. IV. 3. 456.
István, István ifj. király kamarafőnöke. H. O. VII. 107.
Olivér, kn. Kn. I. 559. F. IV. 3. 456.
1269. *Pok nb. Móricz*. W. VIII. 226.
Aba nb. Egyed. Z. I. 21.
Pázmán, István ifj. király clavigerusa. Kub. I. 63.
1270. *Aba nb. Egyed*, pozsonyi főispán. W. XII. 11. F. VII. 2. 12. (jun. 13.).

Gutkeled nb. Joakim, bán, pilisi főispán. F. V. 1. 49.
Gergely, vasmegyei főispán, kn. W. VIII. 301.

7. Lovászmesterek.

1229. *Sólyom fia Pósa*, Béla ifj. király lovászmestere. H. O. VIII. 26.
 1230. " " " " " " " " H. O. VII. 19.
 20. W. VI. 485. 487. XI. 214. 215.
 1231. *Sólyom fia Pósa*, Béla ifj. király lovászmestere. W. XI. 235.
 237. F. III. 2. 253.
 1233. *Sólyom fia Pósa*, Béla ifj. király lovászmestere. W. I. 309.
 VI. 524. H. O. V. 16.
 1235. *Sándor*. W. VI. 568.
Jurle nb. szentgróti Dénes, F. IV. I. 27.
 1238. " " " " F. IV. 1. 111.
 1239. " " " " W. II. 93. 95.
 1240. " " " " temesi főispán. F. IV. 3. 552.
 (márczius 21.).
Lőrincz, pohárnokmester. F. IV. 3. 552.
 1241. *Jurle nb. szentgróti Dénes*, tót bán. W. VII. 116. (szept. 23.)
 1242. *Gutkeled nb. István*, W. XII. 689. (márczius 14.). F. IV. 1.
 264. (november 16.).
 1243. *Gutkeled nb. István*, verbászi főispán. W. VII. 133. F. IV.
 1. 293.
 1244. *Gutkeled nb. István*, verbászi főispán. W. VII. 157. 179.
 F. IV. 1. 324.
 1245. *Gutkeled nb. István*, verbászi főispán. W. XI. 340. (ápr. 26.)
Vilmos. W. VII. 191. (márczius 23.).
 1247. *Csák*, soproni főispán. F. IV. 1. 454. (jun. 2.).
 1251. *Ákos nb. Erne*, varasdi és szolgagyőri főispán. W. VII. 322.
 (november 17.).
*Moy*s, a Daróiak egyik őse. W. VII. 321. (nov. 23.) XII.
 691. (nov. 24.) F. IV. 2. 98. (marescalus.).
 1254. *Moy*s, győri főispán. F. IV. 2. 218. (jun. 28.).
 1257. *Zsámbéki Eynard*, galgócezi főispán. kn. W. VII. 467.
 1258. *Kemény fia Lőrincz*, győri főispán. F. IV. 2. 451.
 1259. " " " " " " W. VII. 503.
 1262. *Herrand*, trencsényi főispán. S. I. 25. Kn. I. 477. (decz. 5.).
Benedek, István ifj. király lovászmestere. Kn. I. 472.
 1263. *Herrand*, trencsényi főispán. W. VIII. 55. (decz. 17.).
 1265. " " " " W. VIII. 122.

- Ratold nb. István*, kún Erzsébet lovászmestere (előbb Mária királyné lovász- és tárnokmestere). W. XI. 545. F. IV. 3. 289.
1267. *Herrand*, trencsényi főispán. H. O. VI. 149.
Suph (=Sol) F. IV. 3. 425.
Szoárd nb. Miklós, a királyi szekeresezsek főnöke. F. IV. 3. 340.
1270. *Bastech nb. Renold*, (a Rozgonyiak őse), László hg. tálnokmestere, szabolcsi főispán. W. IX. 35. 36. XII. 18. 19. F. V. 1. 54.
Albert, szebeni főispán. W. IV. 27. (máj. 23.). F. VII. 2. 12. (jun. 13.).

8. Tálnokmesterek.

1225. *Seraphin fia András*, Béla ifj. király tálnokmestere. W. XI. 184. 186.
1229. *Csák*, Béla ifj. király tálnokmestere. H. O. VIII. 26. Kn. I. 271. F. III. 2. 195.
1230. *Csák*, Béla ifj. király tálnokmestere. H. O. VII. 20. W. VI. 485. 487. XI. 214. 215.
1231. *Seraphin fia András*, Béla ifj. király tálnokmestere. W. XI. 235.
Csák, Béla ifj. király tálnokmestere. W. XI. 237. F. III. 2. 253.
1233. *Seraphin fia András*, Béla ifj. király tálnokmestere. H. O. IV. 16. F. III. 2. 365. VII. 4. 82.
1235. *Csák nb. Máté*, temesi főispán. F. IV. 1. 27.
Mihály. W. VI. 568.
1238. *Csák nb. Máté*, temesi főispán. F. IV. 1. 111.
1239. *Csák nb. Máté*, W. II. 93. (márcz. 20.). 95.
Buzád nb. Mihály, kn. W. VII. 70. (máj. 18.).
1240. *Csák nb. Máté*, nyitrai főispán. H. O. VII. 26. F. IV. 3. 552.
Aba nb. Demeter, bodrogi főispán, Kálmán hg. tálnokmestere. W. XI. 315. F. IV. 1. 203.
Buzád nb. Mihály, kn. H. O. VIII. 37.
Miklós bán, Kálmán hg. tálnokmestere. W. XI. 315.
1241. *Csák nb. Máté*, nyitrai főispán. W. VII. 117. (szept. 23.).
1242. *Ratold nb. Roland*. W. II. 144. XII. 689. (márcz. 14.).
Sol, vasmegyei főispán. F. IV. 1. 264.
1243. *Ratold nb. Roland*, nyitrai főispán. W. VII. 133. (jan. 29.). 137. (nov. 26.). F. IV. I. 293.
1244. *Ratold nb. Roland*, soproni főispán. W. VII. 157. (jun. 15.). 169. (okt. 31.) F. IV. 1. 324.
1245. *Ratold nb. Roland*, soproni főispán. S. I. 20. (máj. 18.). W. VII. 191. (márcz. 23.). XI. 340. (ápr. 26.). F. IV. 1. 388.

1246. *Ratold nb. Roland.* F. IV. 1. 421.
 1247. *Pok nb. Mórícz,* a megyesaljai Moróczok őse, nyitrai főispán. W. VII. 226. 230. 250. (aug. 3.).
 1251. *Sinister Miklós,* bányai főispán. W. VII. 320. XII. 691. (nov. 24.).
 1252. *Ratold nb. Roland.* H. O. VI. 75. (Seneschall).
 1253. *Konrád,* kn. W. VII. 357.
 1254. *Sinister Miklós.* W. VII. 371. F. IV. 2 218.
 1255. " " H. O. V. 26. W. II. 262.
 1256. " " W. II. 264.
Moys, a Daróiak egyik őse, verbászi főispán. H. O. VII 52. (aug. 25.).
 1258. *Moys,* verbászi főispán. F. IV. 2. 451.
Konrád, kn. H. O. I. 27.
 1259. *Dénes,* zalai főispán, peitai kapitány, István ifj. király tálnokmestere. F. IV. 2. 484.
 1263. *Aba nb. Lőrincz,* az Athinaiak őse, soproni főispán. F. IV. 3. 148. W. VIII. 49. 50. 55. (decz. 17.).
Gutkeled nb. Miklós, kemluki főispán, a királyi tálnokok kanczellárja. W. VIII. 58.
István, István ifj. király tálnokmestere. F. IV. 3. 160. Kn. I. 485. (máj. 3.).
Domonkos, zempléni főispán, István ifj. király tálnokmestere. F. IV. 3. 138.
Csák, kn. W. III. 36.
 1264. *Marcell fia András,* László hg. tálnokmestere. H. O. VI. 124.
 1265. *Egyed,* István ifj. király tálnokmestere. F. VII. 1. 329.
 1268. *Aba nb. Lőrincz,* soproni főispán. F. IV. 3. 436. Kn. I. 560.
 1269. " " " " " W. VIII. 226.
Dezső fia György, a királyi tálnokok kanczellárja. F. VII. 1. 356.
 1270. *Péter,* gecekei főispán. F. VII. 2. 12. (jun. 13.). W. VIII. 286. (szept. 8.).
Bastech nb. Renold, kir. lovászmester, szabolcsi főispán, László hg. tálnokmestere. W. IX. 35. 36. XII. 12. 19.
Darói Solomo, a királyi tálnokok kanczellárja. F. V. 1. 85.

9. Pohárnokmesterek.

1225. *Bagomér,* Béla ifj. király pohárnokmestere. W. XI. 184. 186.
 1230. *Opud fia Mihály,* Béla ifj. király pohárnokmestere. H. O. VII. 19. W. VI. 485. XI. 214.

1231. *Opud fia Mihály*, Béla ifj. király pohárnokmestere. W. XI. 235. 237. F. III. 2. 253.
1233. *Osl nb. Beled*, Béla ifj. kir. pohárnokmestere. W. I. 309.
1235. *Balduin*, (Bágyon?). F. IV. 1. 27.
1238. *Valamir*. F. IV. 1. 111.
1240. *Lőrincz*, lovászmester. F. IV. 3. 552.
Zách nb. Konrád, kn. H. O. VIII. 42. (máj. 26.).
1241. *Ratold nb. Roland*. W. VII. 117. (szept. 23.).
Bő nb. Izsép, († 1241.) Kálmán hg. pohárnokm. H. O. III. 15.
1242. *Pok nb. Móricz*, a megyesaljai Moróczok őse. W. XII. 689. (márcz. 14.). F. IV. 1. 250. 264.
1243. *Pok nb. Móricz*, győri főispán. W. VII. 133. F. IV. 1. 293.
1244. " " " " " W. VII. 157. 170. F. IV. 1. 324.
1245. *Pok nb. Móricz*, győri és baranyai főispán. W. VII. 191. XI. 340. F. IV. 1. 388.
1246. *Pok nb. Móricz*. Kn. I. 362. (jan. 10.). F. IV. I. 405.
1247. *Bágyon*, bányai főispán. F. IV. I. 454.
1251. " " " W. VII. 320. XII. 691. (nov. 24.).
1253. *Mihály*. F. VII. 1. 298.
1254. *Bágyon*. F. IV. 2. 218.
1259. *Buzád nb. Csák*, István ifj. király pohárnokmestere. W. XI. 463.
- 1260 kör. *Győr nb. óvári Konrád*. W. VIII. 51.
1262. *Domonkos*, István ifj. király pohárnokmestere. Kn. I. 472.
1263. *Fülöpp*. W. III. 36. VIII. 55. (decz. 7.).
Domonkos, zempléni főispán, István ifj. király pohárnokmestere. Kn. I. 485. (máj. 3.). F. IV. 3. 138. 160.
Gutkeled nb. Joákim, Béla hg. pohárnokmestere. W. VIII. 58. F. VII. 1. 325.
1270. *Fülöpp*. F. VII. 2. 12. (jun. 13.). W. VIII. 287. (szept. 8.).
Csurla nb. Dénes, a kir. pohárnokok kanczellárja. W. VIII. 278.

10. Kisebb rangu udvari tisztviselők.

a) Ajtónállók.

1261. *Pok nb. Tamás*, Liptómegeye első főispánja. W. XI. 504.
1267. *Iván fia András*, István ifj. király ajtónállója. F. IV. 3. 407.
1269. *Pok nb. Tamás*, F. VII. 1. 355.
1270. " " " F. V. 1. 28.

b) Fegyvernökök.

1256. *Csák*, garai főispán, kardhordó. W. VII. 421. — H. O. VII. 67. (márcz. 28.). W. VII. 453.
1263. *Jakab* kardhordó. H. O. VI. 114. F. IV. 3. 113.

Pósa, baccinif. comes. W. III. 36.

1267. *Mihály fia Pál*, kardhordó. W. III. 156.

1269. *Drusma nb. István*, a Garaiak őse, kardhordó. F. VII. 3. 64.

c) *Hírnökök.*

1245. *Miklós*, kn. F. IV. 1. 400. W. VII. 200.

1255. *Buzád nb. Trisztán*. F. IV. 2. 357.

1261. *Pobor*, W. VIII. 2.

1263. „ W. III. 36.

1267. *Szoárd nb. Miklós*, lovászmester. F. IV. 3. 430.

1268. *Ják*. H. okl. 54. (nov. 25.).

d) *Orvosok.*

1256. *Bernald*, budai kanonok. W. VII. 444.

1257. *Tibor*. H. O. VII. 64.

1267 el. *János*, (IV. Béla és István ifj. király orvosa). W. VIII. 173.

1274. *Gellért*, (IV. Béla és V. István orvosa.). W. XII. 113. 114.
115. 118. 119.

11. Megyei tisztviselők.¹⁾

a) *Abaújvármegye.*

1246. *Marchard*. F. IV. 1. 407.

1266. *Benedek*, István ifj. király udvarbírája. H. O. VII. 105.

b) *Aradmegye.*

1240. *Saul*. F. IV. 3. 552.

1266. *Benedek*. F. VII. 1. 338.

c) *Bácsmegye.*

1235. *Pósa*, tárnokmester. F. IV. 1. 27.

1238. *Simon*. F. IV. 1. 111.

1240. *Angelos János*, görög herceg, a Szerémség ura. W. VII. 116.

1242. „ „ „ „ „ „ „ W. XII. 689.
F. IV. 1. 264.

1256. *András*. W. VII. 436.

Erne. F. IV. 2. 407.

1265. *Dénes*, az ifj. király nádora. F. IV. 3. 160.

1266. *Csák nb. Domonkos*, nádor, szebeni főispán. W. VIII. 147.

d) *Bakony.*

1240 el. *Pósa*, alispán. W. II. 112.

1240. *Donát*. W. II. 111.

1258. *Dénes*, szolnoki főispán. F. IV. 2. 473. W. II. 314.

¹⁾ A hol közelebbi meghatározás nincs, főispánokról van a szó.

Penkenyő nb. Saul, alispán. W. II. 314.

1270. *Csák nb. Csák*, bán. W. VIII. 300. H. O. III. 17.

e) *Bánya.*

1247. *Bágyon*, pohárnokmester. F. IV. 1. 454.

1251. *Sinister Miklós*, tálnokmester. F. IV. 2. 98.

Bágyon, pohárnokmester. W. VII. 320. XII. 691. (nov. 24.).
F. IV. 2. 108.

1258. *Huntpázmán nb. András*, H. O. VIII. 73. (febr. 24.). — Kn.
I. 529.

f) *Baranyamegye.*

1245. *Pók nb. Móricz*, pohárnokmester. († 1269.) F. IV. 1. 388.

1266. " " " tárnokmester. F. IV. 3. 326.

1267. " " " " H. O. VI. 149.

1268. " " " " F. IV. 3. 456.

1269. *Csák nb. Domonkos*. F. IV. 3. 535.

g) *Barsmegye.*

1236. *Gecha fia Gecha*. H. O. VI. 30.

1240. " " " H. O. VIII. 35. (ápr. 6.).

1246. *Verner*. W. VII. 217. Kn. I. 363.

1267 előtt. *Preussel Henrik*. († 1267. Izsaszegen) W. IX. 131. Z. I. 18.

h) *Biharmegye.*

1236. *Dénes*, nádor. W. II. 53. F. IV. 1. 59.

Lőrincz. Kub. I. 13.

1238. *Lőrincz*. F. IV. 1. 111.

1240. *Domonkos*, tárnokmester. F. IV. 3. 552.

1246. A nádor. F. IV. 1. 442. IV. 3. 552.

i) *Bodrogmegye.*

1224. *Csák*. H. O. VIII. 142.

1235. *Aba nb. Demeter*. F. IV. 1. 27.

1238. " " " F. IV. 1. 111.

1240. " " " Kálmán hg. tálnokmestere. W. XI. 315.
F. IV. 3. 552.

j) *Csanádmegye.*

1235. *Ratold nb. Gyula*, országbíró. F. IV. 1. 27.

1237. *Demeter*. W. II. 185. 262.

1238. *Demeter*. F. IV. 1. 111.

1240. *Demeter*. F. IV. 3. 552. H. O. IV. 20. (decz. 20.). W. VII. 107.
1241. *Demeter*. W. VII. 117.
1257. *István*. W. XI. 435. F. IV. 2. 419.

k) *Csongrádmegye*.

- 1238 kör. *Csák nb. Miklós*, a Kisfaludyak öse. W. II. 91.

l) *Dobiczamegye*.

1249. *Sinister Miklós*, István hg. tárnokmestere. F. IV. 2. 50.
1268. *Baas*. Tk. I. 138. F. IV. 3. 475. W. VIII. 204.

m) *Dobokamegye*.

1268. *Miskócz nb. Ponit*. H. O. VIII. 110.

n) *Erdőd*.

1264. *Woch* ugoesai főispán. F. IV. 3. 207.

o) *Esztergammegye*.

1244. *Vancsa, nb. Bencencz*. F. IV. 1. 340.
1255. *Huntpázmán nb. Jákó*. Kn. I. 431.
1264. *Kozma*. W. VIII. 103.
Azóta az esztergami érsekek. W. III. 108. (máj. 4.).

p) *Fejérmegye*.

1235. *Lőrincz*. F. IV. 1. 27. — W. VII. 53.
1238. *Pál*. W. VII. 62. — F. IV. 1. 140.
1240. *Pál*. F. IV. 3. 552.
1241. *Pál*, országbíró. W. VII. 116. (szept. 23.).
1242. *Pál*, országbíró F. IV. 1. 255. 264.
1245. *Kázmér*. W. XI. 340. (ápr. 26.).
1247. *Gyulazombor nb. Szögyéni Seyfried*. F. IV. 1. 454.
1255. *Gyulazombor nb. Szögyéni Seyfried*. F. IV. 2. 306. W. VII. 385.
1269. *Gug fia János fia Péter*. Z. I. 21.
1270. " " " " " W. XII. 110.

q) *Galgócsmegye*.

1257. *Zsámbéki Eynard*, kn. lovászmester. W. VII. 467.

r) *Garammegye*.

- 1244 előtt. *András*. W. XI. 335.
1243 kör. *Csák*, királyi kardhordó. W. VII. 421. 453.
1256 előtt. *Moys*. W. VII. 421.

s) *Goriczamegye.*

1259 előtt. *Miklós.* H. O. VIII. 74.

t) *Gömörmege.*

1240. *Gurg fia Miklós.* W. VII. 100.

1244 kör. *Fülöpp.* H. O. VIII. 44.

1263. *Baas,* István ifj. király udvarbirája. F. IV. 3. 160.

1264. " " " " " " F. VI. 2. 388.

1266. *Tombold.* W. VIII. 144.

1268. *István,* alispán. H. okl. 53. (nov. 25.).

u) *Györmege.*

1238. *Osl nb. Miklós.* W. VII. 64.

1239. " " " F. IV. 1. 148.

1243. *Pok nb. Móricz,* pohárnokmester. W. VII. 133.

1244. " " " " " W. VII. 157. 170.

1245. " " " " " W. XI. 340.

1251. *Detre.* W. VII. 321. (nov. 23.). XII. 691. F. IV. 2. 98.

1254. *Moys,* lovászmester. F. IV. 2. 218.

1258. *Kemény fia Lőrincz,* lovászmester. F. IV. 2. 451.

1259. *Kemény fia Lőrincz,* lovászmester. W. VII. 503.

1268 kör. *Zách nb. Albeus fia Konrád.* W. X. 452. Z. I. 17.

v) *Hontmege.*

1237. *Lukács.* W. VII. 32.

1239. *Lukács.* W. VII. 66.

1247 kör. *Márk.* H. O. III. 8.

1267. *Kathyz nb. Péter,* a Balassák egyik öse. W. III. 156.

1269. *Héder nb. Dénes fia Hedrik.* W. VIII. 226.

w) *Kemlúkmegye.*

1263. *Gutkeled nb. Miklós,* a tálnokok kanczellárja. W. VIII. 58.
F. VII. 1. 325.

1264. *Miklós.* Tk. I. 129. (aug. 25.).

1266. *Miklós.* F. IV. 3. 378.

1269. *Kemény fia Lőrincz,* nádor, somogyi főispán. W. VIII. 226.
233. XI. 585.

x) *Komárommegye.*

1236. *Sándor.* F. IV. 1. 67.

1244. *Tekus* (a Tornaiak öse). H. O. I. 23. (jan. 26.).

1245. *Tekus.* F. IV. 1. 378. VII. 3. 27.

y) *Kőmegye.*

1235. *Angelos János* hg., a Szörémség ura. F. IV. 1. 27.
1238. *Ratold nb. Gyula*, országbíró. F. IV. 1. 111.
1240. *Balázs*. F. IV. 3. 552.

z) *Körösmegye.*

1253. *György*. W. XI. 390.
1265. *Krachin*. H. O. VII. 95.

a¹) *Krakómegye.*

1250. *Csurla nb. Tamás*. W. VII. 312.
1263. *Tamás* W. III. 36.

a²) *Krassómegye.*

1241. *Vilmos*. W. VII. 117. (szept. 23.).
1255. *Monoszló nb. Gergely*. H. O. VIII. 62. (okt. 21.).

a³) *Kraszna (Somlyó-) megye.*

1263. *Tamás*. W. III. 36.

a⁴) *Liptómegye.*

1261. *Pok nb. Tamás*, kir. ajtónálló, első főispán. W. XI. 504.

a⁵) *Mosonymegye.*

1235. *Lukács*. F. IV. 1. 27.
1238. „ F. IV. 1. 111.
1240. „ F. IV. 3. 552. — H. okl. 6.
1242. *Demeter*, országbíró, H. O. VII. 137. (nov. 26.). F. IV. 1. 293.
1244. „ „ W. VII. 157. (jun. 15.). 169. (okt. 31.).
1245. „ „ W. VII. 191. (márcz. 23.). XI. 240.
(április 26.).
1247. *Benedek*. F. IV. 1. 454.
1248. *Benedek*, korduai főispán. Tk. I. 91. (febr. 25.).
1251. *Benedek*. F. IV. 2. 98. W. VII. 321. (nov. 23.). XII. 691.
1256. *Benedek*. W. II. 264. (febr. 15.).
1262 kör. *Kemény fia Lőrincz*, országbíró. W. VIII. 47. XI. 379.
1263. *Demeter*, országbíró. F. IV. 3. 132.
1264. *Csák*. W. VIII. 89.
Kemény fia Lőrincz, országbíró. F. IV. 3. 196.
1268. *Herrand*. F. IV. 3. 436. Kn. I. 560.
1270. *Farkas*, kún Erzsébet udvarbírája. W. VIII. 287. (szept. 8.)

a⁶) *Nyitra megye.*

1236. *Sebes*. W. VII. 21. Kn. I. 315.

1238. *Ratold nb. Domonkos*, tárnokmester. F. IV. 1. 111.
 1240. *Csák nb. Máté*, tálnokmester. F. IV. 3. 552.
 1241. " " " " W. VII. 117. (szept. 23.).
 1242. " " " " F. IV. 1. 250.
 1243. *Ratold nb. Roland*, tálnokmester. W. VII. 133. (jan. 29.).
 F. IV. 1. 293.
 1244. *Arnold*. W. VII. 157. (jun. 15.). F. IV. 1. 324.
Balduin. (okt. 31.).
 1245. *Arnold*. W. XI. 340. (ápr. 26.).
Csák nb. Máté, tárnokmester. W. VII. 191. (márcz. 23.).
Gutkeled nb. István, országbíró. W. VII. 199. F. IV. 1. 388.
 1246. *Gutkeled nb. István*, országbíró. H. O. I. 24. VII. 132.
 1247. *Bagomér*, trencsényi főispán. F. IV. 1. 471.
Pok nb. Móricz, tálnokmester. W. VII. 226. (aug. 12.). 230.
 (aug. 20.).
 1251. *Pok nb. Móricz*, kn. udvarbíró. H. O. VI. 60. (nov. 10).
 1255. *Praunau*, kn. udvarbíró. W. VII. 384. F. IV. 2. 319.
 1257. *Pok nb. Móricz*, kn. udvarbíró. F. IV. 2. 438.
 1259. " " " " " W. VII. 503.
 1261. " " " " " W. VIII. 5. H. O. VI. 110.
 1263. *Ákos nb. Erne*, bán. W. VIII. 81. F. IV. 3. 164.
Roland, alispán. W. VIII. 81.
 1264. *Ákos nb. Erne*. W. VIII. 92.
 1265. *Csák*, bán. W. VIII. 128.
 1267. *Ákos nb. Erne*, bán. H. O. VI. 149. (okt.).
 1269. *Csák*, bán. W. III. 200. VIII. 226.

a⁷) Patak.

1262. *Simon*. W. XI. 518.

a⁸) Peset és Polhana.

- 1266 kör. *Dénes*. W. XI. 563.

a⁹) Pilismegye.

1255. *Fülöpp*. F. IV. 2. 343.
 1258. *Fülöpp*. H. O. VI. 95. (decz. 10.).
 1270. *Gutkeled nb. pektári Joákim*, tárnokmester. F. V. 1. 49.

a¹⁰) Pozsegamegye.

1259. *Fülöpp*. F. IV. 2. 501.
 1263. *György*, alispán. F. IV. 3. 181.
Éliás, alispán. F. IV. 3. 181.
 1266. *Rh*. H. O. VI. 141.

a¹¹⁾ Pozsonymegye.

1235. *Seraphin fia András*. F. IV. 1. 27.
 1236. " " " W. VII. 25.
 1237. " " " W. VII. 34. 48.
 1238. " " " W. XI. 301. 304. F. IV. 1. 111.
 1239. " " " országbíró. W. VII. 81.
 1240. " " " W. VII. 107. XI. 312. 316.
 1243. *Csák nb. Máté*, tárnokmester. W. VII. 133. 137. F. IV. 1. 293.
 1244. " " " " W. VII. 156. 169. 174. F. IV. 1. 324.
 1245. *Csák nb. Máté*, tárnokmester. W. XI. 340. F. IV. 1. 388.
 1246. *Csák nb. Máté*, tárnokmester. F. IV. 1. 421.
 1247. *Szentgróti Dénes*, tárnokmester. F. IV. 1. 454.
 1248. *Ratold nb. Roland*, nádor. W. VII. 260.
Ivánka, alispán. W. II. 206. 209.
 1249. *Ratold nb. Roland*, nádor. W. II. 209.
 1250. " " " " W. II. 216. H. okl. 18.
 1251. " " " " H. O. VI. 60. W. VII. 320. XII. 691.
Puer, alispán. W. II. 222.
 1252. *Ratold nb. Roland*, nádor. W. II. 228. 231.
 1253. " " " " W. II. 242. VII. 359.
Puer, alispán W. VII. 358.
 1254. *Ratold nb. Roland*, nádor. H. O. IV. 35. W. VII. 369. F. IV. 2. 218.
 1255. *Ratold nb. Roland*, nádor. H. O. VI. 84. VIII. 60. W. II. 256. 258. 260. VII. 398.
 1256. *Ratold nb. Roland*, nádor. S. I. 23. W. VII. 436. XI. 427.
 1257. " " " " H. O. VII. 74.
 1259. " " " " H. O. II. 7. (szept. 1.). W. VII. 503. 516.
 1260. *Héder nb. Güssingi Henrik*, nádor. W. XI. 495.
 1261. " " " " " H. O. VIII. 86. H. okl. 40.
 1263. " " " " " W. VIII. 55.
Ratold nb. Roland. H. O. VII. 87. F. IV. 3. 132.
 1264. " " " nádor. F. IV. 3. 251. (?)
 1265. " " " " F. IV. 3. 306. (?)
 1267. *István*, kn. udvarbíró. F. IV. 3. 386. W. III. 157. Z. I. 51.
 1268. " " " " F. IV. 3. 437. H. okl. 55.
 1269. " " " " H. O. VII. 118. W. VIII. 227. 235.
 1270. *Aba nb. Egyed*, tárnokmester. W. VIII. 279. 286. F. VII. 2. 12.

a¹²) Rovische (Reucha).

1265. *Márk.* W. VIII. 124.
Juruza. W. VIII. 124.
Miroszló. W. VIII. 124.
 1270. *Lőrincz.* W. VIII. 327.

a¹³) Sárosmegye.

- 1247 kör. *Kathyz nb. Mikó,* a Balassák egyik öse. H. O. VI. 46.
 1247. *Tekus.* F. IV. 1. 469. VI. 2. 376.
 1249. „ H. O. VI. 51. W. VII. 281.
 1252. *Czyprján.* H. O. VI. 68.
Mihály. F. IV. 2. 170.
 1253. „ Kn. I. 412. F. IV. 2. 205. VII. 1. 298.
 1254. „ W. VII. 361. XI. 394. F. IV. 2. 225. H. O. VI.
 79. (decz. 27.).
 1255. *Mihály.* H. okl. 28. (jul. 23.) W. VII. 407.
Bolosey, a főispán tiszteje. W VII. 407.
 1261. *Tekus.* W. III. 4. VIII. 11.
Tekus. H. O. VI. 172. (jun. 9.).
 1270. *Domonkos.* Kn. I. 572. 573. (márcz. 5.). V. ö. W. IV. 9.
 (Miklós fia Domonkos.)
András, (V. István alatt). H. O. VIII. 136.

a¹⁴) Sempte.

- 1260 előtt. *Trusleph.* W. III. 1.
 1261 körül. *Lipót,* (Trusleph fivére). W. III. 1.

a¹⁵) Somogymegye.

1236. *László.* W. VII. 22.
 1237. „ W. VII. 39. F. IV. 1. 83.
 1240. *Arnold.* W. XI. 315.
 1242. „ nádor. W. II. 144. XII. 689. F. IV. 1. 250. 264.
 1243. *László,* nádor. W. VII. 133. (jan. 29.). 137. (nov. 26.). F.
 IV. 1. 293.
 1244. *László,* nádor. W. VII. 156. (junius 15.) 169. (okt. 31.) F.
 IV. 1. 309.
 1245. *László,* nádor. W. XI. 340. (ápr. 26.).
Arnold, nádor. W. VII. 191.
Dénes, nádor. W. II. 185. F. IV. 1. 388.
 1246. „ „ Zal. I. 17. (ápr. 12.).
László, nádor. F. IV. 1. 421.

- Gutkeled nb. István*, nádor. F. VII. 3. 28.
1247. *Héder nb. Güssingi Henrik*. F. IV. 1. 454.
1251. *Héder nb. Güssingi Henrik*. W. VII. 320. XII. 691. F. IV. 2. 98.
1254. *Héder nb. Güssingi Henrik*, országbíró. W. VII. 370. F. IV. 2. 218.
1256. *Héder nb. Güssingi Henrik*, országbíró. W. VII. 424. (nov. 10.). H. O. VII. 53.
1259. *Héder nb. Güssingi Henrik*. W. VII. 503.
1260. *Moys*, (a Daróiak egyik őse), Béla hg. tárnokmestere. H. okl. 38.
1261. *Moys*, Béla hg. tárnokmestere, varasdi főispán. W. XI. 511. *Héder nb. Güssingi Henrik*, országbíró. W. VIII. 2. (aug. 21.). *Lambert*, Moys főispán tisztje. W. III. 16.
1263. *Héder nb. Güssingi Henrik*, országbíró. H. O. VII. 87. (?) *Moys*, Béla hg. tárnokmestere, varasdi főispán. W. III. 36. F. IV. 3. 111.
1267. *Moys*, varasdi főispán. W. XI. 565. H. O. VI. 149. (okt.) *Kemény fia Lőrincz*, nádor. W. III. 157. F. IV. 3. 386.
1268. " " " H. O. VIII. 115. W. III. 184. 186. 188. 190. VIII. 206. F. VII. 1. 149. *Sebestyén*, pozsegai éneklő kanonok, székesfejérvári kanonok, a főispán főjegyzője. W. III. 185.
1269. *Kemény fia Lőrincz*, nádor, kemluki főispán. W. VIII. 226. 233. XI. 585.
1270. *Miklós*, országbíró. W. VIII. 286. (szept. 8.). F. VII. 2. 12. (jun. 13.).

a¹⁶) Sopronymegye.

1235. *Csák nb. Csák*. W. XI. 275. F. IV. 1. 27.
1237. " " " W. VII. 44. XI. 294. H. O. III. 2. IV. 20. F. IV. 1. 98.
1238. *Csák nb. Csák*. F. IV. 1. 111.
1239. " " " F. IV. 1. 149.
1240. " " " F. IV. 3. 552.
1242. *Csák nb. Máté*, tárnokmester, nyitrai főispán. F. IV. 1. 264.
1243. *Arnold*. W. VII. 133. (jan. 29.).
1244. *Ratold nb. Roland*, tárnokmester. W. VII. 157. 169. F. IV. 1. 324.
1245. *Ratold nb. Roland*, tárnokmester. S. I. 20. (máj. 18.). W. XI. 340. (ápr. 26.). F. IV. 1. 388.

1247. *Csák*, lovászmester. F. IV. 1. 454. 457.
 1248. *Buzád nb. Csák*, tárnokmester. W. VII. 266.
 1250. *Csák*, tárnokmester. F. IV. 2. 63.
 1251. " " W. VII. 320. XII. 691. F. IV. 2. 98.
 Kn. I. 386. Zal. I. 21.
 1252. *Csák*, tárnokmester. H. O. VI. 75.
 1253. " " W. VII. 356.
 1254. " " F. IV. 2. 218. VII. 1. 300.
 1255. " " F. IV. 2. 343.
 1257. *Aba nb. Lőrincz*, az Athinaiak őse. W. II. 284. (okt. 11.).
 1258. *Csák*, tárnokmester. H. O. I. 27.
 1259. *Aba nb. Lőrincz*, tárnokmester. W. VII. 503.
 1262. " " " S. I. 25.
 1263. " " " tárnokmester. W. VIII. 49. 50. 55. (decz. 17.). F. IV. 3. 148.
 1265. *Csák*. F. IV. 3. 306.
 1267. *Aba nb. Lőrincz*. Kub. I. 54.
 1268. *Aba nb. Lőrincz*, tárnokmester. Kn. 1. 560. F. IV. 3. 436.
 1269. " " " " W. VIII. 226.
 1270. *Moys*, nádor. F. VII. 2. 12. (jun. 13.). W. VIII. 286. (szept. 8.).

a¹⁷⁾ Szabolcsmegye.

1239. *Lőrincz*. F. IV. 1. 158. (okt. 27.). W. VII. 73.
 1262. *Miklós*. Kn. I. 472.
 1268. *Drug fia Sándor*. H. O. VI. 153.
 1270. *Bastech nb. Renold*, László hg. tárnokmestere, kir. lovászmester. W. IX. 12. (jan. 10.). F. V. 1. 54.

a¹⁸⁾ Szatmármegye.

1262. *Farkas*. Kn. I. 472.

a¹⁹⁾ Szebenmegye.

- 1250 el. *Csurla nb. Joákim*. W. VII. 310.
 1251. *Dániel*. F. IV. 2. 97.
 1266. *Csák nb. Domonkos*, nádor, bácsi főispán. W. VIII. 147.
 1268. *Benedek*, nádor, István ifj. király udvarbírája. H. okl. 53. (nov. 25.).
 1270. *Moys*, nádor, soproni főispán. Kn. I. 576. (május 14.). F. V. 1. 21.
Albert, lovászmester. F. VII. 2. 12. (jun. 13.) W. VIII. 287. (szept. 8.).

a²⁰) Szepesmegye.

1254. *Kathyz nb. Detre*, a Balassák egyik öse. F. II. 246.
 1256. " " " zólyomi főispán. Kn. I. 434. F. IV. 2. 380.
Arnold, szepesi főispán (fia Jordán). F. IV. 2. 380.
 1262. *Mihály*. W. VIII. 22. 24.
 1263. *Kathyz nb. Detre*. H. O. VI. 115. W. III. 40.
Mihály. F. IV. 3. 137.
 1264. *Kathyz nb. Detre*. W. VIII. 90.
 1266. *Mihály*, zólyomi főispán. F. IV. 3. 384.
 1269. *Mihály*, beregi és zólyomi főispán. Kub. I. 63. W. VIII. 251.
 1270. *Mihály*, zólyomi főispán. F. V. 1. 76.

a²¹) Szörémség.

1235. *Angelos János* hg., kő főispán. F. IV. 1. 27.
 1238. " " " F. IV. 1. 111.
 1240. " " " bácsi főispán. F. IV. 3. 552.
 1242. " " " " " F. IV. 1. 264.
 1253. *Benedek*, kalocsai érsek, kir. kancellár. F. IV. 2. 171.
 1255. *Fyle*. W. XI. 410.
 1265 kör. *Miklós*, (később országbiró). W. VIII. 334.
 1266. *Dénes*. W. VIII. 160.

a²²) Szolgagyörmegye.

1239. *Péter*. Kn. I. 328. (ápr. 20.). W. II. 93.
 1243. *Bertrand*, (a Nagymartoniak egy öse). H. O. VIII. 41.
 1251. *Ákos nb. Erne*, lovászmester. F. IV. 1. 92.
 1258. *Zsámbéki Eynard*. F. IV. 2. 482.
 1268. *Márk*. W. XI. 572.

a²³) Szolnokmegye.

1235. *Dénes*. F. IV. 1. 27.
 1236. *Dénes*, nádor. H. O. VI. 30.
 1237. " " F. IV. 1. 96. W. II. 70. 71.
 1238. " " F. IV. 1. 111. W. II. 90. VII. 57. XI. 302.
 1239. " " W. II. 92. 94. 96. VII. 77. 79. IV. 1. 167.
 1240. " " nádor. F. IV. 3. 552.
 1245. *Pál*. F. IV. 1. 388.
 1247. *Pál*. F. IV. 1. 454.
 1251. *Jurle nb. szentgróti Dénes*. Zal. 1. 22. W. VII. 320. XII. 691.
 1256. *Dénes*. H. O. VII. 59.
 1258. *Dénes*, bakonyi főispán. F. IV. 2. 451. W. II. 314.
 1263. *Borsa nb. László*, erdélyi vajda. F. IV. 3. 160. és mostantól kezdve mindig az erdélyi vajdák.

a²⁴) Temesmegye.

1235. *Csák nb. Máté*, tálnokmester. F. IV. 1. 27.
1238. *Csák nb. Máté*, tálnokmester. F. IV. 1. 111.
Csák nb. Miklós, a Kisfaludiak öse, csongrádi főispán. F. IV. 1. 135.
1240. *Szentgróti Dénes*, lovászmester. F. IV. 3. 552.

a²⁵) Tolnamegye.

1245. *Péter*. F. V. 2. 270. (szept. 27.).

a²⁶) Trencsénmegye.

1241. *Baas fia Baas*. F. VII. 1. 278.
Lodomér, (Bagomér?) H. O. VI. 40.
1243. *Bagomér*. W. VII. 134.
1247. „ nyitrai főispán. F. IV. 1. 471.
1251. *Baas fia Baas*. W. XI. 375.
1258. *Baas*, tárnokmester. F. IV. 2. 451.
1262. *Herrand*, lovászmester. Kn. I. 477. (decz. 5.). F. IV. 3. 72.
1263. „ „ W. VIII. 55. (decz. 17.).
1265. „ „ W. VIII. 122.
1267. „ „ H. O. VI. 149. (okt.).
Jakab. W. III. 156.
1268. *István*, alispán. H. O. VII. 111.

a²⁷) Ugocsamegye.

1264. *Woch*, erdődi főispán. F. IV. 3. 207.
1268. *Vencencz*, alispán. F. VII. 3. 46.

a²⁸) Ungmegye.

1238. *Gutkeled nb. Privárd*. Z. I. 2.
1265 el. *Gergely*. F. IV. 3. 269. — H. O. VIII. 440.

a²⁹) Valkómegye.

1240. *Német nb. Hendre*. W. VII. 112.
1244. *Zsámbéki Eynard*. W. VII. 181.
1246. „ „ W. VII. 209.
1248. *Lőrincz*, erdélyi vajda. F. VII. 1. 294.
1251. „ „ W. XII. 691. F. IV. 2. 98. VII. 3. 33.

a³⁰) Varasdmegye.

1244. *Buzád nb. Mihály*. W. VII. 157. F. IV. 1. 319.
„ „ „ W. VII. 253.
1248. *Ekcs fia Ekcs*, bán. W. VII. 254. 275.
1251. *Ákos nb. Erne*. W. VII. 321. XII. 692. F. IV. 2. 98.
1256. *András*. W. VII. 448. XI. 429. F. IV. 2. 397.

1258. *András*. W. VII. 491. XI. 447. F. IV. 2. 451.
 1260. *Moys*, Béla herczeg tárnokmestere, somogyi főispán. H. okl. 38.
 1261. „ somogyi főispán. W. XI. 511.
 1263. „ Béla herczeg tárnokmestere, somogyi főispán. W. III. 36. VIII. 80.
 1267. *Moys*, somogyi főispán. H. O. VI. 149. W. XI. 566.
János, Béla herczeg tárnokmestere. W. VIII. 171.
 1270. *Miklós*. W. VIII. 287. (szept. 8.).

a³¹) Vasmegye.

1237. *Buzád nb. Hahold*. H. O. IV. 20. W. VII. 49.
 1238. „ „ „ H. O. VIII. 33. W. II. 91. 185. 262. VII. 63.
 1239. „ „ „ F. IV. 1. 57.
 1240. *Balduin*. F. IV. 3. 552. (márcz. 21.).
 1242. *Sol*, tálnokmester. F. IV. 1. 264. (nov. 16.).
 1243. *Balduin*. W. VII. 133. (jan. 29.).
 1244. „ H. O. IV. 31. W. VII. 157. F. IV. 1. 324.
Henrik. W. VII. 162. 170. 183. F. IV. 1. 329.
 1245. *Balduin*. W. XI. 340. (ápr. 26.).
Henrik. F. IV. 1. 388. (decz. 12.).
 1247. „ H. O. IV. 32. (szept. 15.). H. O. III. 10.
Miklós. F. IV. 1. 454. (jun. 5.).
 1251. „ W. VII. 21. XII. 691. F. IV. 2. 98.
 1255. „ H. O. VIII. 65.
 1256. „ H. O. VI. 88.
 1257. „ H. O. I. 33. W. VII. 459.
 1258. „ F. IV. 2. 451.
 1262 kör. *István*, bán. W. II. 167. (tévesen 1244-re.).
 1262. *Benedek*, kn. udvarbíró. W. XI. 521.
 1263. „ „ „ F. IV. 3. 115. H. O. VII. 86. W. VIII. 60. 85.
 1264. *István*, (kn. udvarbíró?). Zal. I. 45. (márcz. 9.).
 1265. (*Benedek?*) kn. udvarbíró. H. O. VI. 132. (szept. 9.).
 1267. *István*, kn. udvarbíró. W. VIII. 169.
Ákos nb. Erne, bán, országbíró. F. IV. 3. 386. W. III. 157.
 1268. „ „ „ „ „ H. O. VIII. 110. Kn. I. 560.
 F. IV. 3. 436.
 1269. *Ákos nb. Erne*, bán, országbíró. H. O. I. 41. (okt. 13.).
 1270. *Gergely*, kn. tárnokmester. W. VIII. 287. (szept. 8.). 301.

a³²) Verbászmegye.

1243. *István*, lovászmester. F. IV. 1. 293. W. VII. 133.
 1244. „ „ F. IV. 1. 324. W. VII. 157. 170.
 1245. „ „ W. XI. 340.
 1256. *Móys*, tálnokmester († 1280.). H. O. VII. 52. (aug. 25.).
 1258. „ „ F. IV. 2. 451.
 1266. *Buzád nb. Csák bán, nyitrai főispán fia Csák.* F. IV. 3. 378.
 1267. *Csák.* F. IV. 3. 405.
 1269. *Csák.* F. VII. 1. 356.

a³³) Veszprémmegye.

1238. *Renold.* F. IV. 1. 135.
 1243. *Mihály.* W. VII. 140. — Z. I. 4.
 1269. *Benedek*, (Pál veszprémi püspök fivére). Kn. I. 570.

a³⁴) Zágrábmegye.

1252. *Sándor*, albán. W. XI. 382.
 1256. „ „ W. XI. 431.
 1259. „ tengermelléki bán. W. XI. 464.
 1262. *László.* H. O. VIII. 88.
 1263. „ H. O. VIII. 95.
 1266. *Inos.* W. XI. 561.
 1269. *Detre.* W. XI. 593.
 1270. *Gutkeled nb. Hodos*, a Szokolyiak őse. W. XII. 35. 36.

a³⁵) Zalamegye.

1235. *Buzád nb. Arnold.* W. VII. 7.
 1236. „ „ „ H. O. VI. 30. Zal. I. 9. 10. W. VII. 23. 24.
 1237. „ „ „ W. VII. 36.
 1239. „ „ „ W. VII. 86. 88. Zal. I. 15. F. IV. 1. 163.
 1240. *Márton.* W. XI. 315.
 1241. „ W. VII. 117. (szept. 23.).
 1243. *György.* W. VII. 133. (jan. 29.).
 1244. „ W. VII. 184.
Ezeu, alispán. W. VII. 184.
 1245. *Bagomér.* F. IV. 1. 388.
 1246. *Buzád nb. Csák.* W. VII. 218.
 1247. *Miklós.* F. IV. 1. 454.
 1248. *Pál*, országbiró. H. O. IV. 32. (szept. 15.). W. VII. 270.
 1249. *Pál*, országbiró. W. II. 208. VII. 282. 288. 289.
 1250. „ „ F. IV. 2. 104.

1251. *Pál*, országbíró W. VII. 320. 329. 335. XII. 691. H. O. VII. 42.
Peturke, alispán. W. VII. 329.
1256. *Dénes*, országbíró. Zal. I. 29. (szept. 22.).
Buzád nb. Csák, tárnokmester. F. IV. 2. 401.
Ádám fia Lőrincz, országbíró. H. O. IV. 36. (decz. 30.).
1257. *Buzád nb. Csák*, tárnokmester. W. VII. 452. 463. 465.
1258. " " " " W. VII. 486. (Fejér IV. 2.
 451: Alexius).
1259. *Buzád nb. Csák*, tárnokmester. W. VII. 503.
Dénes, tárnokmester, Pettau kapitánya. F. IV. 2. 484.
1260. *Buzád nb. Csák*, István ifj. király tárnokmestere. H. O. VI.
 105. W. VII. 532.
1262. *Ádám fia Lőrincz*, országbíró. W. III. 31. VIII. 35.
1263. *Ádám fia Lőrincz*, országbíró S. I. 26. (jan. W20.). . VI. 55.
1264. *Pál*. H. O. VI. 126.
Simon, főispáni albiró. H. O. VI. 126.
1265. *Buzád nb. Csák*. W. VIII. 130.
1266. " " " W. VIII. 160.
1267. " " " bán. W. III. 157. VIII. 165. Zal. I. 51. F.
 IV. 3. 386.
1268. *Buzád nb. Csák*, bán. Kn. I. 560. W. VIII. 208. 210. F.
 VII. I. 351.
Dénes, Béla hg. udvarbírája. W. VIII. 204. Zal. I. 52. 62.
1269. *György fia Dénes*. F. VII. 1. 356. (Zarándmegye?).
1270. *Aladár fia Mihály*. W. VIII. 287. (szept. 8.). † 1270.
Péter, alispán. F. IV. 1. 79.

a³⁶) Zemplénmegye.

1263. *Domonkos*, István ifj. király pohárnokmestere. F. IV. 3. 138.

a³⁷) Zólyommegye.

1236. *Doncs*. F. IV. 1. 67.
1245. *Jákó*. H. O. VIII. 47. (aug. 2.). W. VII. 257.
1248. *Kathyz nb. Mikó*. W. VII. 258.
1249. " " " F. IV. 2. 46.
1250. " " " F. IV. 2. 60.
1251. " " " W. II. 221.
1252. " " " W. II. 224. 230. XI. 377.
1253. *Mikó fia Mihály*. Kn. I. 412. F. IV. 2. 205.
1254. *Mihály*. W. II. 241.
1256. *Detre*, szepesi főispán. Kn. I. 434.
1261. " H. O. VIII. 81. (aug. 11.).

1262. *Detre*. H. O. VII. 84.
 1263. „ szepesi főispán. F. IV. 3. 129.
 1264. *Mihály*. F. IV. 3. 185. 255.
 1265. „ W. VIII. 122.
 1266. „ szepesi főispán. F. IV. 3. 384.
 1267. „ F. III. 1. 156.
 1269. „ beregi és szepesi főispán. H. O. I. 41. W. VIII. 231.
 233. 251. XI. 585. Kub. I. 62.
 1270. *Mihály*. F. V. 1. 92.

a³⁸) Maróczamegye.

1242. *Ábrahám*. F. IV. 1. 256.
 1247. *Ábrahám*. W. XI. 347.
 1256. „ H. O. VIII. 66. (ápr. 9.).
Miklós, alispán. W. VII. 445.
 1270. *Ábráhám*. W. XII. 35 36.

a³⁹) Beregmegye.

1269. *Mihály*, szepesi és zólyomi főispán. H. O. I. 41. W. VIII.
 231. 233. 251. XI. 585. Kub. I. 62.

12. Katonatisztek.

1239. *János*, zalai őrnagy. W. VII. 91. F. IV. 1. 166.
 1246. *Paska*, barsi őrnagy. W. VII. 217.
Máté, „ „ „ „ „
Márton, „ „ „ „ „
 1251. *Dedal*, zalai őrnagy. H. O. VII. 43.
Hulduhol, zalai százados. H. O. VII. 43.
Herény nb. Bana, vasvári várnagy. H. O. VIII. 57.
 1253 kör. *Berveyn*, a pozsonyi várhirnökök főnöke. W. VII. 358.
 1254. *Herény nb. Bana*, vasvári várnagy. F. IV. 2. 258.
 1255. „ „ „ „ „ H. O. VIII. 65.
Pál, vasmegyei őrnagy. H. O. VIII. 65.
Miloszt, a vasvári várhirnökök főnöke. H. O. VIII. 65.
Sándor, szolgagyőri őrnagy. H. O. VI. 48.
Pál, a szolgagyőri várhirnökök főnöke. H. O. VI. 48.
Sápi Ivánka, a pozsonyi várhirnökök főnöke. H. O. VI. 84.
 1256. *Benódek*, esztergami őrnagy. Barsm. okl. 1.
Mattha fia Olivér, zalai őrnagy. F. IV. 2. 401.
 1258 el. *Simon*, nyitrai őrnagy. F. V. 1. 319.
 1259 el. *Bagomér*, trenseséni várparancsnok. H. O. VI. 97.

1259. *Benedek*, trencséni várparancsnok, az íjf. kir. tárnokmestere.
H. O. VI. 98.
1260. *István*, szepesi várnagy. H. O. VI. 103. (decz. 7.).
(1260—1268.) *Csab nb. Gotthard*, a zalai fegyveresek őrnagyja.
1262. *Ramszló fia János*, turóczyi várnagy. F. IV. 3. 57.
Farkas, őrnagy. W. VIII. 44.
István, szepesi várnagy. W. VIII. 27.
1263. *János*, nyitrai őrnagy. W. VIII. 81.
György, nyitrai százados. W. VIII. 81.
Beke fia Benedek, vasvári őrnagy. W. VIII. 85.
1264. *Both*, valkói őrnagy. F. IV. 3. 203.
1265. *Hertvig*, tubuli várnagy. W. VIII. 132.
Péter, sopronyi várnagy. S. I. 29.
1267. *Leustách*, vajdahunyadi várnagy. F. VII. 4. 133.
Preussel Henrik, budai várparancsnok. († 1267. Izsaszegen).
1268. *Valter*, budai várparancsnok. F. IV. 3. 479.
Csab nb. Olivér, a zala-keszi fegyveresek őrnagyja.
1269. *Milus*, turóczyi százados. F. IV. 3. 542.

13. Kamara.

1249. *Archin*, kamarafőnök (velencei származású esztergami polgár).
F. IV. 2. 39.
1261. *Vilvin*, kamarafőnök. W. XI. 503.
- 1265 el. *Henoch*, zsidó, kamarai főnök. F. IV. 3. 283.
1265. *Valter*, kamarafőnök.

III.

II. ANDRÁS TISZTVISELŐI.

1. Kanczellária.

1205. *Gottfried*, aradi prépost k. W. VI. 300. XI. 84.
1206. „ „ „ k. II. O. VI. 7. VII. 3.
1207. *Róbert*, székesfejérvári prépost k. (később esztergami érsek.)
W. VI. 314.
1208. *Róbert*, székesfejérvári prépost k. W. I. 98. VI. 325.
1209. „ „ „ k. W. VI. 333. XI. 95.
Tamás, „ „ alk. W. VI. 335. XI. 94. 102.
1210. „ veszprémi prépost k. W. VI. 342. XI. 108.
1211. „ „ „ „ W. I. 107. 125. VI. 349.
1212. „ „ és szebeni prépost k. H. O. VIII. 15.
„ székesfejérvári prépost. H. O. VI. 10.
1213. „ „ „ W. I. 131. VI. 359. 368.
Keled, egri prépost k. W. VI. 365.
1214. *Tamás*, székesfejérvári prépost alk., később k. F. III. 1. 151. 162.
1215. „ „ „ k. Kn. I. 207. 208.
1216. „ „ „ „ W. XI. 134. 136. 138.
Ugrin, (később kalocsai érsek) k. W. XI. 340.
1217. *Tamás*, székesfejérvári prépost k. F. III. 1. 202.
Ugrin, k. H. O. IV. 8. V. 7. Kn. I. 212. (jun. 3.).
1218. „ „ H. O. VII. 7. W. VI. 392.
1219. „ vál. kalocsai érsek k. W. VI. 403. XI. 156.
Keled, egri püspök k. Kn. I. 223. F. III. 1. 272. W. VI. 401.
1220. „ „ „ „ F. III. 1. 287. W. XI. 158.
Koppán, budai prépost alk. F. III. 1. 302.

1221. *Keled*, egri püspök k. H. O. VI. 14. VII. 9.
Péter, székesfejérvári prépost k. F. III. 1. 319.
Koppán, budai prépost alk. W. XI. 160.
1222. *Keled*, egri püspök k. H. O. V. 10. W. VI. 408.
1223. " " " " W. VI. 365. 419. XI. 172.
István, (később zágrábi püspök) k. F. III. 1. 404.
1224. *Keled*, egri püspök k. W. I. 197.
István, aradi prépost, pápai aldiaconus k. H. O. IV. 12. VI. 18. W. VI. 425. XI. 175.
(Bertalan), veszprémi prépost, a királyné kanczellárja. F. III. 1. 469.
1225. *István*, vál. zágrábi püspök, pápai aldiaconus k. F. III. 2. 69. S. I. 17. W. I. 211.
1226. *István*, vál. zágrábi püspök. F. III. 2. 80. W. I. 219.
Kaplyon nb. Zland, székesfejérvári olvasó-kanonok (később veszprémi püspök) k. W. VI. 433.
Barnabás, Kálmán herczeg kanczellárja. F. III. 2. 92.
1228. *Lád nb. Bulcsu*, győri prépost (később csanádi püspök). H. O. II. 5. VI. 23. W. I. 248. 252. XI. 455.
Péter, budai prépost, pecsétőr. Kn. I. 82.
1229. *Lád nb. Bulcsu*, győri prépost k. W. I. 259. VI. 476. 483.
Albert, aradi prépost k. W. XI. 212.
1230. *Ugrin*, kalocsai érsek k. H. O. VI. 25. F. III. 2. 206.
Péter, székesfejérvári prépost alk. W. I. 269. (Atyja Gug comes, testvérei Kozma és János. F. VII. 1. 227.)
1231. *Péter*, székesfejérvári prépost alk. F. VII. 1. 227.
Mihály, alk. F. III. 2. 231. W. XI. 233.
Paskáz, egri prépost, Kálmán hg. kanczellárja. F. III. 2. 236.
Füle, (később zágrábi prépost) Kálmán herczeg jegyzője. F. III. 2. 238.
1232. *Ugrin*, kalocsai érsek k. W. I. 292. VI. 502.
Farkas, egri prépost, Kálmán hg. k.-ja. F. III. 2. 287.
1233. *Ugrin*, kalocsai érsek k. H. O. IV. 18. V. 13. W. XI. 257. 260.
1234. " " " " W. VI. 551. 557.
Miklós, szebeni prépost alk. W. VI. 549. F. III. 2. 407.
János, bácsi kanonok, Ugrin kanczellárjegyzője. W. VI. 558.
1235. *Ugrin*, kalocsai érsek k. W. VI. 568.

2. Nádorok.

1205. *Miklós*, abaujvári főispán, (előbb bán). F. III. 1. 22. W. VI. 300.

1206. *Miklós*, abaujvári főispán. H. O. I. 3.
Mog, bihari és soproni főispán (1208. pozsonyi és barsi főispán).
F. III. 1. 32. H. O. VII. 3. W. VI. 308. XI. 85.
1207. *Győr nb. Csépan*, bácsi főispán (1199—1204. soproni főispán,
1205—1206. bácsi főispán, († 1210.). F. III. 1. 45. W. VI.
315. 320.
1208. *Győr nb. Csépan*, bácsi főispán. W. I. 198. VI. 325.
1209. " " " " " Kn. I. 194. W. VI. 334.
Győr nb. Potho, mosonyi főispán. W. VI. 334. XI. 94. 95. 102.
1210. " " " W. I. 104. VI. 341. XI. 108.
1211. " " " mosonyi főispán. W. I. 107. 125. VI. 349.
XI. 113.
1212. *Győr nb. Potho*, mosonyi főispán. H. O. VIII. 12.
Bór nb. Bánk, kő és pozsonyi főispán. Kn. I. 202. F. III.
1. 116. 126.
1213. *Bór nb. Bánk*, pozsonyi főispán, Tkalčič Mon. Zagr. I. 30.
Miklós, esanádi és bodrogi főispán. W. I. 132. VI. 368.
F. III. 1. 148.
1214. *Miklós*, bodrogi főispán. F. III. 1. 163. 192. W. XI. 129.
1215. *Kán nb. Gyula*, soproni főispán (a Siklósiak öse). F. III. 1.
170. Kn. I. 208.
1216. *Kán nb. Gyula*. W. XI. 134. 136. 138. F. VII. 1. 195.
VII. 3. 20.
1217. *Kán nb. Gyula*. W. I. 141. VI. 385. XI. 142. H. O. IV.
8. V. 8.
1218. *Kán nb. Gyula*. Kn. I. 217. W. VI. 393.
1219. *Zách nb. Bors fia Miklós*, soproni főispán. W. VI. 401.
XI. 156. Kn. I. 223.
File, a nádor helyettese. F. VII. 2. 280.
1220. *Zách nb. Bors fia Miklós*, soproni főispán. W. I. 166.
XI. 159.
1221. *Zách nb. Bors fia Miklós*, soproni főispán. H. O. VI. 15. VII. 9.
1222. " " " " " " " W. VI. 408. 409.
Wechich fia Tivadar. F. III. 1. 374.
Kán nb. Gyula, bodrogi főispán (F. III. 1. 362. soproni
főispán). W. I. 241. XI. 166. H. O. V. 10. F. VII. 1. 211.
1223. *Kán nb. Gyula*, bodrogi főispán. F. III. 1. 395. 427. VII.
1. 214. W. VI. 420.
1224. *Kán nb. Gyula* aradi és soproni főispán. H. O. IV. 12. VI. 18.

1225. *Kán nb. Gyula*, soproni főispán. W. I. 211. XI. 191. F. III. 2. 70.
1226. *Kán nb. Gyula*, soproni főispán. W. VI. 425. XI. 225.
Zách nb. Miklós, soproni főispán. W. I. 220. 221.
1227. *Ompud fia Dénes*, (testvérei: Lőrincz garai főispán és Mihály comes. W. I. 256.). W. VI. 441. 445.
1228. *Ompud fia Dénes*. H. O. II. 5. W. I. 252. VI. 454. Kn. I. 267.
I. Moys, (a Daróiak őse). H. O. VIII. 25. W. XI. 209.
Máté, nádori jegyző. W. VI. 460.
Bense, Moys nádor udvarbirája. W. XI. 209.
1229. *Moys*, bihari főispán. W. VI. 476. XI. 212.
1230. " " " F. III. 2. 206.
1231. " " " F. III. 2. 255. W. XI. 223. 225.
Dénes. Kn. I. 279. F. III. 2. 231. W. XI. 227. 234.
1232. *Moys*. F. III. 2. 306. W. VI. 502.
Dénes. W. I. 292. VI. 506. XI. 251. Kn. I. 282. 284.
1233. *Dénes*. H. O. IV. 18. W. I. 303. VI. 518. XI. 257.
1234. *Dénes*, W. VI. 549. 551.
Köbölkuti Péter, alnádor. H. O. VIII. 30.
1235. *Tomaj nb. Dénes fia Dénes*, szolnoki főispán. W. VI. 568.

3. Ország- és udvarbirák.

1205. *Zzámbéki Smaragd*, szolnoki főispán. F. III. 1. 22. W. VI. 300.
1206. " " " " (ez évben erdélyi vajda).
H. O. I. 3. Kn. I. 185. W. XI. 85.
Tibor, fejemegyei főispán kn. F. III. 1. 32. W. XI. 85.
1207. *Marcell*, csanádi főispán. F. III. 1. 45.
Péter, csanádi főispán kn. W. VI. 315.
1208. *Miklós*, kői főispán. F. III. 2. 467. W. VI. 325.
Péter, csanádi főispán kn. W. I. 98. VI. 325.
1209. *Milkós*, kői főispán. W. VI. 334. XI. 96. F. III. 2. 470.
Péter, csanádi főispán kn. F. III. 2. 470. W. VI. 334.
1210. *Miklós*, kői főispán. F. III. 2. 474. W. VI. 343. XI. 108.
Péter, bácsi főispán kn. W. XI. 108.
1211. *Marcell*, kői főispán. W. I. 126. VI. 349. XI. 113.
Bór nb. Bánk, bihari főispán (később nádor, bán stb.) kn. W. I. 126. VI. 349. XI. 113.
1212. *Marcell*, kői főispán. H. O. VIII. 12.
Kán nb. Gyula, bácsi főispán. Kn. I. 202. W. VI. 354. XI. 115.
Bór nb. Bánk, bihari főispán kn. H. O. VIII. 12.
Miklós, győri főispán kn. F. III. 1. 120.

1213. *Kán nb. Gyula*, bácsi főispán. W. VI. 359. XI. 118.
Márton, csanádi főispán. W. VI. 368.
Miklós, győri főispán kn. F. III. 1. 149.
1214. *Márton*, csanádi főispán. F. III. 1. 163. W. XI. 129.
Miklós, győri főispán kn. W. I. 135.
1215. *Vázsony nb. Ochuz*, bácsi főispán (előbb és később bán).
F. III. 1. 170. Kn. I. 208.
1216. *Vázsony nb. Ochuz*. W. XI. 134. 136. 138.
1217. " " " H. O. V. 8. (kn.) W. I. 141. VI.
385. 393.
1218. *Vázsony nb. Ochuz* kn. F. III. 1. 249. Kn. I. 217.
1219. *Ratold nb. Gyula*, kőri főispán. Kn. I. 223. W. VI. 401.
Vázsony nb. Ochuz, bodrogi főispán kn. Kn. I. 223. W.
VI. 401.
1220. *Ratold nb. Gyula*, kőri főispán. F. III. 1. 287.
Vázsony nb. Ochuz, bán, varasdi főispán kn. F. III. 1. 287.
1221. *Ratold nb. Gyula*, kőri főispán. F. III. 1. 320. Kn. I. 232.
Vázsony nb. Ochuz, bán kn. F. III. 1. 320.
Bór nb. Bánk, fejeármegyei főispán kn. H. O. VI. 15. W.
XI. 163.
Benedek, kn. albiró (pecsétjén bán). H. O. VII. 9.
1222. *Salomo* (ez éven bán, bácsi és zalai főispán). W. I. 189.
Kalán nb. Nána fia Pósa. F. III. 1. 374.
Bathyz, békési főispán. H. O. V. 10.
Bór nb. Bánk, bodrogi és fejeármegyei főispán kn. F. III. 1.
381. Kn. I. 237. W. VI. 409.
Zách nb. Miklós, soproni főispán kn. H. O. V. 10. W.
VI. 220.
1223. *Bathyz*, békési főispán. W. VI. 420.
Bór nb. Bánk, fejeármegyei főispán. W. XI. 173.
Demeter. W. I. 196. (i. h. 187. év nélkül).
Kán nb. Gyula, bodrogi főispán kn. W. XI. 173.
Zách nb. Miklós, soproni főispán kn. W. VI. 420.
1224. *Bathyz*, békési főispán. W. I. 197.
László, békési és nyitrai főispán. H. O. IV. 12. W. VI. 425.
Zách nb. Miklós, soproni és pozsonyi főispán kn. H. O. IV.
12. VI. 18. W. I. 197. VI. 425. XI. 175.
1225. *László*, nyitrai főispán. F. III. 2. 70. W. I. 211.
Zách nb. Miklós, kn. S. I. 17. F. III. 2. 70. W. I. 211.
1226. *Vázsony nb. Ochuz*. W. VI. 432.

1228. *László*, bácsi és bodrogi főispán. H. O. II. 5. VIII. 25.
W. I. 252.
Vázsony nb. Ochuz, bodrogi főispán kn. F. III. 2. 140
W. I. 252.
1229. *László*, bácsi főispán (az első: „judex curiae“). F. III. 2.
188. W. VI. 476. XI. 212.
Vázsony nb. Ochuz. kn.
Marcell testvére Péter, kn. W. XI. 212.
1230. *László*, bácsi főispán. F. III. 2. 206.
Marcell testvére Péter, abaujvári főispán kn. F. III. 2. 213.
1231. *Samod fia Benedek*. F. III. 2. 231. W. XI. 234.
1232. *László*. F. V. 1. 306. W. VI. 502.
Samod fia Benedek. W. I. 292.
Demeter. Kn. I. 289. W. VI. 506.
Zách nb. Miklós, kn. F. V. 1. 306. W. VI. 502.
1233. *Demeter*. bácsi főispán. H. O. IV. 18. W. I. 303. 306.
1234. *Demeter*, bácsi főispán. F. III. 2. 405. W. VI. 551. 554.
László, bácsi főispán. Kn. I. 304. 306. W. VI. 549. XI.
267. 271.
István, László országbíró kanczellárja. W. XI. 272.
1235. *László*, bácsi főispán. W. VI. 568.

4. Bánok.

a) Boszniai bánok.

- 1204 után 1232-ig. *István*. W. II. 149. Th. I. 147.
1232. (— 1250. kör.) *Ninoszló Máté*. W. II. 341. Th. I. 120.

b) Horvát-, dalmát-, tótországi (tengermelléki) bánok.

- (1204—1235 között.) *István*. Kub. I. 13.
1205. *Merkur*, somogyi főispán. W. VI. 300. F. III. 1. 22.
1206. „ „ és pozsonyi főispán. H. O. I. 3. VII. 3.
Ják nb. Mikó fia Csépán, somogyi főispán. W. VI. 308.
XI. 85. († 1221 előtt, v. ö. H. O. VI. 12. és Zal. I. 181.).
1207. *Ják nb. Csépán*, zagóriai (somogyi?) főispán. W. VI. 315.
F. III. 1. 45. 47.
1208. *Bór nb. Bánk*. W. I. 98. VI. 325. F. III. 2. 467.
1209. „ „ „ W. VI. 334. XI. 90. 94. 95. 102.
Andechs-Meráni Bertold, kalocsai érsek. W. VI. 335.
1210. „ „ „ „ „ W. VI. 342. XI. 108.
1211. „ „ „ „ „ W. I. 125. VI. 349.
XI. 112.

1212. *Mihály*. F. III. 1. 116. 126. W. VI. 354. XI. 115.
Huntpázmán nb. Márton. F. III. 1. 117—118.
1213. " " " W. VI. 359. XI. 118. 128.
Kán nb. Gyula, vasmegyei főispán. F. III. 1. 148. W. I. 132.
Vázsony nb. Ochuz. W. VI. 368.
1214. " " " somogyi főispán. W. XI. 129. F. III. 1. 163.
1215. *János*. F. III. 1. 170. W. XI. 131.
1217. *Huntpázmán nb. Márton*. F. III. 1. 220.
Bór nb. Bánk. H. O. V. 8. Tk. 6. W. I. 141. VI. 385. 393.
1218. " " " F. III. 1. 249. W. VI. 393.
1219. *Kán nb. Gyula*, (szolnoki) somogyi főispán. F. III. 1. 272.
W. VI. 401.
1220. *Vázsony nb. Ochuz*, kn. udvarbíró és varasdi főispán W. XI. 159. 287. — F. III. 1. 286.
1221. *Vázsony nb. Ochuz*, H. O. VI. 15. VII. 9. W. I. 175. XI. 163.
1222. *Vázsony nb. Ochuz*. F. III. 1. 381. W. VI. 408. 409.
Hippolit, (= Ypoch) F. III. 1. 372.
Salomo, bácsi (zalai?) főispán. H. O. V. 10. F. VII. 1. 211.
1223. *Vázsony nb. Ochuz*. W. XI. 173.
Salomo. F. III. 1. 395. W. VI. 420.
1224. *Salomo*. zalai főispán, W. I. 197. XI. 175. F. III. 1. 458 — W. VI. 441. VII. 167. 439. (1244. már. †).
Huntpázmán nb. Márton. F. III. 1. 448.
Mihály. H. O. VIII. 142.
Belus. Tk. I. 52. (máj. 26.).
1225. *Aladár*. F. III. 2. 482. W. XI. 181.
Ponit, tenger melléki bán. F. III. 2. 482.
1228. *Kán nb. Siklósi Gyula*, soproni főispán. H. O. VIII. 25.
1229. " " " F. III. 2. 198.
Monoszló nb. Tamás. H. O. VII. 15.
1230. *Kán nb. Siklósi Gyula*. W. I. 277.
Nemil, zágrábi főispán, albán. W. XI. 216.
1231. *Kán nb. Siklósi Gyula*. F. III. 2. 238.
Monoszló nb. Tamás. W. XI. 219—336—.
Buzád nb. Buzád. W. XI. 223.
Iván. F. III. 2. 222. (V. ö. W. VII. 469. do. 1257.)
1232. *Buzád nb. Buzád*. F. III. 2. 317. W. XI. 250.
Kán nb. Siklósi Gyula, országbíró. W. VI. 506. 507. F. III. 2. 287. 303.

- Vászony nb. Ochuz.* F. III. 2. 317. W. XI. 250.
 1233. *Vászony nb. Ochuz.* W. VI. 532.
Kán nb. Siklósi Gyula. F. III. 2. 364.
 1234. " " " " W. VI. 549. XII. 682. F. III. 2. 407.
Keled, zágrábi főispán, albán. W. XII. 681.

c) *Szőrényi bánok.*

1216. *Pósa.* († 1245 előtt, v. ö. F. IV. 1. 386. V. 1. 35. Z. I. 23.).
 W. XI. 134. 136. 138. F. III. 1. 175 — 178. VII. 3. 20.
 1232. *Lukács.* F. III. 2. 348.
 1233. " W. I. 307.

d) *Határozatlan bánok.*

1221. *Ernö.* W. XI. 160.
 1247 előtt. *Csanád nb. Kelemen.* W. VII. 220. 222. 429.

5. Vajdák.

1206. *Zsámbéki Smaragd.* Kn. I. 285. W. VI. 308.
Konrád fia Benedek. H. O. VII. 3. W. XI. 85. F. III. 1. 32.
 1208. " " " W. I. 98. VI. 325. F. III. 1. 59. 66.
 1209. " " " W. VI. 334. XI. 95. 102. F. III. 2. 470.
Mihály. Kn. I. 192. W. VI. 335. XI. 94. F. III. 1. 78.
 III. 2. 472. (F. III. 2. 468: Windelic.).
 1210. *Mihály.* F. III. 2. 474. W. VI. 343. XI. 108.
 1211. " F. III. 1. 107. W. I. 125. VI. 349. XI. 113.
 1212. " H. O. VIII. 12.
Andechs-Meráni Bertold, kalocsai érsek. F. III. 1. 120.
 Kn. I. 202. W. VI. 354. XI. 115.
 1213. *Andechs-Meráni Bertold,* kalocsai érsek. W. VI. 359. XI. 118.
Miklós. F. III. 1. 148. W. I. 132.
Kán nb. Siklósi Gyula, szolnoki főispán. W. VI. 368.
 1214. " " " " " " W. XI. 129. F. III.
 1. 163. VII. 1. 192.
 1215. *Simon.* Kn. I. 208. F. III. 1. 170.
 1216. *Hippolit,* (= Ypoch). F. VII. 3. 20. W. XI. 136. (előbb és
 utóbb tótországi bán).
 1217. *Hippolit,* (= Ypoch) F. III. 1. 203.
Rafael. F. III. 1. 195 — 197. H. O. IV. 8. V. 8. W. I.
 141. VI. 385. XI. 142. Kn. I. 212.
 1218. *Rafael.* F. III. 1. 249. W. VI. 293.
 1219. *Neuka.* F. III. 1. 274. Kn. I. 222. W. VI. 400. XI. 156.

1220. *Neuka*, F. III. 1. 287. W. XI. 159.
 1221. „ F. III. 1. 320. H. O. VI. 15. VII. 9.
Péter fia Pál. W. I. 175. XI. 163. F. III. 1. 322. 323.
 VI. 1. 302.
Bocha, Pál vajda helyettese. W. VIII. 205.
 1222. *Péter fia Pál*. F. III. 1. 383. Kn. I. 237. W. VI. 409.
Mihály. F. III. 1. 371.
 1223. *Péter fia Pál*. W. XI. 173.
 1227. *Pósa*, (tévesen Soula). Kn. I. 265. W. XI. 200.
 1230. *Ratold nb. Leustách fia Gyula*. H. O. VII. 20. W. VI. 486.
 487. XI. 214. F. VII. 1. 224 — 225.
 1231. *Pósa*. F. III. 2. 266.
Ratold nb. Gyula. F. III. 2. 253. W. XI. 235. 237.
 1233. *Ratold nb. Gyula*. F. III. 2. 350.
Nagyorru Dénes, (úgy látszik a Jurle nb. Zalaszentgrótiak
 családjából) W. I. 307. H. O. V. 16. F. III. 2. 364. 365.
 VII. 4. 82.
 1234. *Dénes*. F. III. 2. 407. W. VI. 549.

6. Tárnokmesterek.

1213. *Salomo*, bácsi főispán. W. VI. 368.
 1214. „ „ „ F. III. 1. 163. VII. 1. 192.
 1216. *Dénes*, abaujvári főispán. W. XI. 134. 136. 138. F. III. 1. 175—78.
 1217. *Dénes*, abaujvári főispán. H. O. IV. 8. Kn. I. 212. W. I.
 141. VI. 385. XI. 142.
 1218. *Dénes*, abaujvári főispán. Kn. I. 217. F. III. 1. 249.
 1219. „ „ „ F. III. 1. 272. W. VI. 401.
 1220. „ bácsi főispán. F. III. 1. 287.
 1221. „ „ „ H. O. VI. 15. VII. 9. W. I. 175. XI. 163.
 1222. „ „ „ H. O. V. 10. Kn. I. 237. W. VI. 408.
 409. VII. 211.
 1223. *Dénes*, bácsi főispán. W. XI. 173.
 1224. „ H. O. IV. 12. VI. 18. W. VI. 425. XI. 175.
 1225. *Tomaj nb. Dénes fia Dénes*. F. III. 2. 70. W. I. 211.
 1226. „ „ „ abaujvári főispán. W. I. 218.
 1228. „ „ „ szolnoki főispán. H. O. II. 5. VI. 20. W.
 I. 252. VI. 455.
 1229. *Tomaj nb. Dénès*, szolnoki főispán. W. VI. 476. XI. 212. F.
 III. 2. 188.
 1230. *Tomaj nb. Dénes*, szolnoki főispán. F. III. 2. 206. 213. Tk. I. 65.
 1231. *Tomaj nb. Dénes*, szolnoki főispán. W. XI. 223.

Miklós fia Miklós, (a zalamegyei Barlabáshida résztulajdonosa).

F. III. 1. 262. III. 2. 231. W. XI. 234. Zal. I. 17.

Kán nb. ifj. Siklósi Gyula, Kálmán herczeg tárnokmestere. F. III. 2. 238.

1232. *Miklós fia Miklós*. Kn. I. 282. — Zal. I. 17.

Dénes. F. V. I. 306. W. VI. 502.

Kán nb. Siklósi Gyula, Kálmán hg. tárnokmestere. F. III. 2. 287.

1233. *Miklós* pozsonyi főispán. H. O. IV. 18. Kn. I. 296. W. I. 304. VI. 518. XI. 257.

Kán nb. Siklósi Gyula. F. III. 2. 352.

1234. *Miklós*, pozsonyi főispán. F. III. 2. 407. W. VI. 549. 552.

Kán nb. ifj. Siklósi Gyula, Kálmán hg. tárnokmestere.

1235. *Miklós*. W. VI. 568.

7. Lovászmesterek.

1217. *László*. F. III. 1. 236.

1220. „ pozsegai főispán. F. III. 1. 302. W. XI. 159.

1221. „ „ „ H. O. VII. 9. (marescalus).

1222. *Tomaj nb. Dénes fia Dénes*. H. O. V. 10. F. VII. 1. 211.

1224. „ „ „ „ „ H. O. IV. 12. VI. 18. W. VI. 425. XI. 175. F. III. 1. 468.

1225. *Mihály*. S. I. 17. W. I. 210. F. III. 2. 70.

1228. *Miklós*. H. O. II. 5. W. I. 252. VI. 455. F. III. 2. 133.

1229. „ F. III. 2. 188. W. VI. 477. XI. 212.

1230. *Zách nb. Miklós*, soproni főispán. F. III. 2. 206.

1231. *Apa fia Mihály*. F. III. 2. 231. W. XI. 234. (később bolondóczy főispán.).

1232. *Apa fia Mihály*. W. I. 293.

1233. „ „ „ F. III. 2. 325. 329. W. I. 304. VI. 518. XI. 257. H. O. IV. 18.

Nána-Bezter nb. Nána, a király lovai felügyelője. W. XI. 256.

1234. *Apa fia Mihály*. F. III. 2. 405. W. VI. 549. 552.

1235. *Sándor*. W. VI. 568.

8. Tálnokmesterek.

1214. *Simon*, szabolcsi főispán. F. III. 1. 163.

1217. *Aba nb. Demeter*. (a Nekesei-Lipóczy ág alapítója). F. III. 1. 236.

1220. *Aba nb. Demeter*. F. III. 1. 287. 301.

1221. „ „ „ vasmegyei főispán. H. O. VI. 15. F. III. 1. 322. 331.

1222. „ „ „ „ „ F. III. 1. 381. VII. 1. 211. H. O. V. 10.

1223. *Aba nb. Demeter*, vasmegyei főispán. W. XI. 173.
 1224. " " " F. III. 1. 458. H. O. IV. 12. VI. 18. W. VI. 425. XI. 175.
 1225. *Aba nb. Demeter*, pozsonyi főispán. F. III. 2. 70. W. I. 211.
 1228. " " " " " F. III. 1. 133. H. O. II. 5. W. I. 252. VI. 455.
 1229. *Aba nb. Demeter*, pozsonyi főispán. F. III. 2. 188. W. VI. 476. XI. 212.
 1230. *Aba nb. Demeter*. F. III. 2. 206.
 1231. *File*. F. III. 2. 231. W. VI. 234.
 1232. " W. I. 293. (F. III. 2. 287: *Aba nb. Demeter*.)
 1233. *Pok nb. Mórícz*. H. O. IV. 18. W. I. 304. VI. 518. 521. XI. 257. 260.
 1234. *Pok nb. Mórícz*, mosonyi főispán. F. III. 2. 405. W. VI. 549. 552.
Aba nb. Demeter, Kálmán hg. tálnokmestere. F. III. 2. 406. W. VI. 546.
 1235. *Mihály*. W. VI. 568.

9. Pohárnokmesterek.

1209. *Ráskai Demeter*, kn. F. III. 1. 79.
 1216. *Huntpázmán nb. szentgyörgyi és bazini Sebes*. W. XI. 133. 135.
 " " " " " *Sándor*. F. III. 1. 176.
 1217. *Lőríncz*. F. III. 1. 205.
 1221. *Ochuz fia Lőríncz*, kői főispán. H. O. VI. 15. — W. XI. 163. F. III. 1. 322.
 1222. *Kán nb. Siklósi Gyula*. H. O. V. 10.
 1225. " " " " mosonyi főispán. H. O. II. 5. F. III. 2. 133. W. I. 252. VI. 455.
 1229. *Lukács*, barsi főispán. F. III. 2. 188. W. VI. 477.
 1230. " " " F. III. 2. 206.
 1231. *István*. F. III. 2. 231.
 1232. " W. I. 293.
 1233. *Bágyon*. H. O. IV. 18. F. III. 2. 325. Kn. I. 296. W. I. 304. VI. 518.
 1234. *Bágyon*. W. VI. 552. F. III. 2. 405.
Sándor. F. III. 2. 407. W. VI. 549.
 1235. *István*, bihari főispán. W. VI. 568.

10. Kisebb rangú kir. és udvari tisztviselők.

a) *Comes bacciniferorum*.

1233. *Budel*. W. VI. 531.

b) *Orvos.*

1235. *Fülöpp*, (olasz származásu). V. ö. Wertner, „Árpádok családi története“ cz. művével.

11. Megyei tisztviselők.

1. Abauj vármegye.

1205. *Miklós*, nádor (előbb bán). F. III. 1. 22. W. VI. 300.
 1206. „ „ H. O. I. 3.
Bór nb Bánk. H. O. VII. 3. W. VI. 308.
 1209. *Márton.* F. III. 2. 468. W. IX. 102.
Benedek. F. III. 1. 178.
 1213. *Sándor.* W. VI. 368.
 1214. „ F. III. 1. 63. VII. 1. 192.
 1216. *Dénes*, tárnokmester. W. XI. 134. 136. 138.
 1217. „ „ W. I. 141. XI. 142—152.
 1218. „ „ F. III. 1. 249. W. VI. 393.
 1219. „ „ F. III. 1. 272. W. VI. 401.
Sándor. F. VII. 1. 202.
Mihály, alispán. F. VII. 1. 202.
 1220. *Samod fia Benedek.* F. III. 1. 287. W. XI. 159.
 1221. *Lőrincz*, pohárnokmester. H. O. VI. 15.
Bór nb. Bánk. H. O. VII. 9.
 1222. „ „ „ W. VI. 408.
Mihály fia Márton. F. III. 1. 374.
Lőrincz. H. O. V. 16.
 1223. „ F. III. 1. 401. W. VI. 420.
 1226. *Dénes*, tárnokmester. W. I. 218.
 1230. *Marcell testvére Péter*, kn. udvarbíró. F. III. 2. 213.
 1232. „ „ „ W. VI. 502. F. V. 1. 306.
 1233. *Tivadar.* W. XI. 257.

2. Aradmegye.

1214. *Kelemen.* F. III. 1. 163.
 1224. *Kán nb. Siklósi Gyula*, nádor, bodrogi és soproni főispán.
 F. III. 1. 468.

3. Bácsmegye.

1205. *Győr nb. Csépán.* W. VI. 300. F. III. 1. 22.
 1206. „ „ „ H. O. I. 3. VII. 3. W. VI. 308. XI. 85.
 1207. „ „ „ nádor. W. VI. 315.
 1208. „ „ „ „ W. I. 98. VI. 325.

1209. *Győr nb. Csépan*, nádor. W. VI. 334. XI. 106.
Marcell. W. VI. 335. XI. 94. 96. 102.
1210. „ W. I. 104.
Péter. Kn. I. 106. W. VI. 343. F. III. 2. 474.
1211. „ W. I. 125. VI. 349. XI. 113.
1212. „ H. O. VIII. 12.
Kán nb. Siklósi Gyula, országbíró. W. VI. 354. XI. 115.
1213. „ „ „ „ W. VI. 359. XI. 118. F. III. 1. 149.
Andechs-Meráni Bertold, kalocsai érsek, bodrogi főispán.
W. I. 132.
Salomo, tárnokmester. W. VI. 368.
1214. *Salomo*, tárnokmester. F. III. 1. 163. W. VII. 192. XI. 129.
Kán nb. Siklósi Gyula. W. I. 136.
1215. *Vázsony nb. Ochuz*, országbíró. F. III. 1. 170.
1220. *Dénes*, tárnokmester. F. III. 1. 287.
1221. „ „ H. O. VI. 15. W. I. 175. XI. 163.
1222. „ „ W. VI. 408. 409.
Miklós. F. III. 1. 374.
Salomo, bán. F. VII. 1. 211.
Zsámbéki Smaragd. F. III. 1. 370.
1223. *Dénes*, tárnokmester. W. XI. 173.
1225. *Ponith*. F. III. 2. 482. W. XI. 184. (Poth).
1228. *László*, országbíró, bodrogi főispán. F. III. 2. 133. H. O. II.
5. W. I. 252. (Fiai 1255-ben Renold és Dama.)
1229. *László*, országbíró. F. III. 2. 188. W. VI. 476. XI. 212.
1230. „ „ F. III. 2. 206.
1232. *Miklós*. W. I. 293.
1233. *Demeter*, országbíró. H. O. IV. 18. W. I. 303. VI. 518.
1234. „ „ F. III. 2. 405. W. VI. 554.
László, országbíró. W. VI. 549. XI. 271.
1235. *László*, országbíró. W. VI. 568.

4. *Bakonymegye.*

- 1232 kör. *Lukács*. F. VII. 1. 235. — W. II. 293.

5. *Baranyamegye.*

1223. *Pósa*. F. III. 1. 427.
1231. *György*. F. III. 2. 238.
1232. „ F. III. 2. 287.

6. *Barsmegye.*

1208. *Mog*, pozsonyi főispán. Kn. I. 87.
1214. *Rudolf*. F. III. 1. 163.

1221. *Simon*. F. III. I. 347. Kn. I. 232.
 1226 előtt. *Péter*. F. III. 2. 94. Kn. I. 261.
Pál, alispán. F. III. 2. 94.
 1229. *Lukács*, pohárnokmester. F. III. 2. 188. W. VI. 477.
 1230. „ „ F. III. 2. 106.

7. *Békésmegye.*

1222. *Bathyz*, országbíró. H. O. V. 10. F. VII. 1. 211.
 1223. „ „ W. VI. 420. F. III. 1. 395.
 1224. *Bathyz*. W. I. 197.
László, országbíró, nyitrai főispán. F. III. 1. 466. W. XI. 175.

8. *Biharmegye.*

1205. *Gyrko*. W. VI. 300.
 1206. „ H. O. I. 3. VII. 3.
Mog, nádor, soproni főispán. F. III. 1. 32. W. VI. 308.
 1207. *Mog*. F. III. 1. 47.
Miklós. W. VI. 315.
 1208. *Marcell*. F. III. 2. 467.
Zsámbéki Smaragd. F. III. 1. 59. 66. W. VI. 325.
 1209. *Zsámbéki Smaragd*. F. III. 2. 470.
Miklós. W. XI. 94.
Mihály. F. III. 2. 468. W. XI. 96. 102.
Bór nb. Bánk. F. III. 1. 89. III. 2. 472. W. VI. 335.
 1210. „ „ „ F. III. 2. 474. W. VI. 343.
 1211. „ „ „ kn. udvarbíró. F. III. 1. 107—109. W. I. 126.
 VI. 349.
 1212. *Bór nb. Bánk*, kn. udvarbíró. H. O. VIII. 12.
Micha. F. III. 1. 116. W. XI. 115.
 1213. „ W. VI. 360. 368. XI. 118.
 1214. „ F. III. 1. 363. VII. 1. 192. W. XI. 129.
 1215. „ F. III. 1. 170.
 1216. „ F. III. 1. 274. W. VIII. 194.
 1219. „ W. XI. 156.
 1220. „ F. III. 1. 287. 403.
 1221. „ F. III. 1. 323. H. O. VI. 15.
 1222. *Kán nb. Siklósi Gyula*. F. VII. 1. 211. H. O. V. 10.
Illés. F. III. 1. 374.
 1223. *Micha*. W. XI. 173.
Pósa. W. XI. 420.
 1224. *Tivadar*. H. O. IV. 12. VI. 18. W. VI. 425.
 1228. *Csák nb. Miklós*, a Kisfaludiak őse. H. O. VIII. 25.

1229. *Moys*, nádor. W. XI. 212.
 1230. " " F. III. 2. 306.
 1233. *István*. W. I. 303. VI. 518. 521. XI. 257. 260.
 1234. " F. III. 2. 405. W. VI. 549. 552.
 1235. " pohárnokmester. W. VI. 568.

9) *Bodrogmegye.*

1205. *Mog*. F. III. 1. 22. W. VI. 300.
 1206. " H. O. I. 3.
Kán nb. Siklósi Gyula. F. III. 1. 32. H. O. VII. 3. W. VI. 308. XI. 85.
 1207. *Kán nb. Siklósi Gyula*. W. VI. 315.
 1208. " " " " W. I. 98. VI. 325.
 1209. " " " " F. III. 1. 78. III. 2. 470. W. VI. 334.
 1210. " " " " F. III. 2. 474. W. I. 104. VI. 343.
 1211. " " " " W. I. 125. VI. 349. XI. 113.
 1212. *András*. F. III. 1. 118. W. VI. 354. XI. 115.
 1213. " F. III. 1. 149. W. VI. 359.
Kán nb. Siklósi Gyula. W. I. 118.
Andechs-Meráni Bertold, kalocsai érsek, bácsi főispán.
 W. I. 132.
Miklós, nádor. W. VI. 368.
 1214. *András*. W. I. 136.
Miklós, nádor. F. III. 1. 363. VII. 1. 192. W. XI. 129.
 1215. *Miklós*. F. III. 1. 170.
 1219. *Vázsony nb. Ochuz*, kn. udvarbiró. F. III. 1. 272. W. VI. 401.
 1220. *Kán nb. Siklósi Gyula*, szolnoki főispán. F. III. 1. 287.
 W. XI. 159.
 1221. *Kán nb. Siklósi Gyula*, szolnoki főispán, kn. udvarbiró. F. III. 1. 320. H. O. VI. 15. W. I. 175. XI. 163.
 1222. *Kán nb. Siklósi Gyula*, nádor. H. O. V. 10. W. I. 241.
 XI. 166.
Bór nb. Bánk, udvarbiró. W. VI. 409.
 1223. *Kán nb. Siklósi Gyula*, nádor. W. VI. 420. XI. 173.
 1224. " " " " " W. I. 197. XI. 175.
Csák. F. III. 1. 448. H. O. VIII. 142.
 1225. " F. III. 2. 482. W. XI. 181. 184. 185.
 1228. *Vázsony nb. Ochuz*, kn. udvarbiró. H. O. II. 5. W. I. 252.
László, országbiró. W. VI. 455.
 1234. *Kán nb. ifj. Siklósi Gyula*. F. III. 2. 407. W. VI. 549.

10. Borsodmegye.

1214. *Jakab*. F. III. 1. 163.
1222. *Pósa*. W. VI. 408.
1227. *Miskócz* nb. *Bors*.
1230. *András*. H. O. VII. 18.

11. Borsvamegye.

1214. *Hanno*. F. III. 1. 163.

12. Csanádmegye.

1206. *Miklós*. W. XI. 85.
Marcell. W. VI. 308.
1207. *Marcell*, országbíró. F. III. 1. 47.
Péter, kn. udvarbíró. W. VI. 315.
1208. *Péter*, kn. udvarbíró. F. III. 1. 59. 66 (*Peynus*) III. 2. 467.
W. I. 98. VI. 325.
1209. *Péter*, kn. udvarbíró. F. III. 2. 465. 470. W. VI. 334.
1213. „ F. III. 1. 149.
Miklós, nádor. F. III. 1. 148. W. I. 132.
Márton, országbíró. W. VI. 368.
1214. *Márton*, országbíró. F. III. 1. 163. VII. 1. 192. W. XI. 129.
Péter. W. I. 98. 135.
1217. *Rajmond*. F. III. 1. 197. (gyanus!)
1220. *Pál*. F. III. 1. 287.
1221. „ H. O. VI. 15.
1222. *Miklós*. F. VII. 1. 211. H. O. V. 10.
1223. „ F. VII. 1. 396.
1224. *Csák* nb. *Miklós*, a Kisfaludiak őse. W. I. 197.
1234. *Vetuk fia László*. F. III. 2. 405. W. VI. 549. 552.

13. Esztergammegye.

1223. *Zách* nb. *Miklós*, kn. udvarbíró. F. VII. 1. 214. (gyanus!)

14. Fejérmegye.

1206. *Tibor*, kn. udvarbíró. F. III. 1. 32. W. XI. 85.
1207. „ F. III. 1. 47.
1209. *Farkas*. F. III. 2. 468.
1213. *Miklós*, (a Daróiak egyik őse) W. VI. 368.
Bágyon. F. III. 1. 149. W. VI. 360. XI. 119.
1214. „ W. I. 135.
Miklós. F. III. 1. 163. VII. 1. 192. W. XI. 129.

1219. *János*. F. III. 1. 272. W. VI. 402.
1220. *Bera fia Gergely*. F. III. 1. 287.
1221. *Bór nb. Bánk*. F. III. 1. 322. H. O. VI. 15. W. XI. 163.
1222. „ „ „ udvarbiró. F. III. 1. 381. W. XI. 173.
Márton. F. VII. 1. 211. H. O. V. 10.
1227. *Pósa*, Béla ifj. kir. tárnokmestere. W. XI. 200.
1233. *O (m) pud fia Mihály*. W. XI. 257. — W. VII. 23 (do. 1237.).
1234. *Opud fia Mihály*. F. III. 2. 405. W. VI. 549. 552.

15. *Garam megye.*

- 1209 előtt. *Gutitemer*. Tk. I. 21.
1228 előtt. *Ompud fia Lőrincz*. (Dénes nádor és Mihály comes tesvére). W. I. 256.

16. *Goriczamegye.*

- 1209 előtt. *Budil*. Tk. I. 21.
1210 előtt *Vodiczai István* (a Blagajiak öse). W. VII. 115. XI. 107.
1224. *Miroszló* (Bonceslaus). F. III. 1. 448.
1225. „ W. XI. 183.

17. *Győrmegye.*

1209. *Buzád-Hahold nb. Buzád*. F. III. 1. 89.
1212. *Miklós*, kn. udvarbiró. F. III. 1. 120.
1213. „ „ „ F. III. 1. 149.
1214. „ „ „ W. I. 135.
1221. *Pósa*. H. O. VI. 15.
1223. *Héder nb. Hedrik*. F. III. 1. 395.
1227. *Káta nb. Demeter*. W. I. 244.
1231. „ „ „ W. I. 288.
1232. *Nagymartoni Simon*. F. III. 2. 301.
1234. „ „ „ F. III. 2. 405. W. I. 331.
Jakab, alispán. F. VII. 4. 82. W. I. 331.

18. *Komárom megye.*

1214. *Csák nb. Miklós*, a Kisfaludyak öse. F. III. 1. 163.
1216. *Orbán*. W. I. 139.

19. *Kőmegye.*

1208. *Miklós*, országbiró. F. III. 2. 467. W. VI. 325.
1209. „ „ F. III. 2. 470. W. VI. 334. 335. XI. 96.
Márton. F. III. 1. 82. W. XI. 94.

1210. *Miklós*, országbíró. F. III. 2. 474. W. VI. 343. XI. 108.
 1211. *Marcell*, országbíró. F. III. 1. 107—109. W. I. 126. VI. 349.
 XI. 113.
 1212. *Marcell*, országbíró. H. O. VIII. 12.
Bór nb. Bánk, nádor. F. III. 1. 116. 126. W. VI. 354. XI. 115.
 1213. *Győr nb. Potho*. W. I. 132. F. III. 1. 148.
Húgo. W. VI. 360. XI. 118.
 1219. *Ratold nb. Gyula*, országbíró. F. III. 1. 272. W. VI. 401.
 1220. " " " " F. III. 1. 287.
 1221. " " " " F. III. 1. 320.
Ochuz fia Lőrincz, pohárnokmester. H. O. VII. 9. W. XI. 163.

20. *Körösmegye.*

1225. *Petko*. W. XI. 181.

21. *Krakómegye.*

1205. *Sol*. F. III. 1. 22.

22. *Krapunamegye.*

1222. *Péter*. Tk. I. 51.

23. *Krassómegye.*

1214. *Sebes*. F. IV. 1. 163.

24. *Mosonmegye.*

1206. *Győr nb. Potho*. Kn. I. 186. F. III. 1. 132. W. XI. 85.
 1207. *Sándor*. F. III. 1. 45. W. VI. 315.
 1208. *Győr nb. Potho*, nádor. Kn. I. 192. W. VI. 334. XI. 94.
 95. 102.
 1210. *Győr nb. Potho*, nádor. W. VI. 341. XI. 108.
 1211. " " " " W. I. 125. VI. 349. XI. 113.
 1212. " " " " H. O. VIII. 12.
 1213. *Tibor*. F. III. 1. 148. 149. W. I. 132. VI. 368. — H. O. IV. 8.
 1214. " W. I. 135.
Győr nb. Potho. F. III. 1. 163. VII. 1. 192.
 1219. *Bathyz*. Kn. I. 223. W. VI. 402. XI. 156.
 1220. " F. III. 1. 287. W. XI. 159.
 1221. " H. O. VI. 15.
Ratold nb. Gyula. F. III. 1. 323.
 1222. *Salomo*, bán. W. IV. 41. (I. 189.).
 1223. *Ratold nb. Gyula*. W. XI. 173.
Mihály fia Márton. F. III. 1. 395. VII. 1. 214.
 1224. *kör. L.* W. I. 208. (ugylátszik: *Lőrincz*).

1225. *Tivadar*. W. XI. 181. (1225-ben bihari főispán.).
Andechs-Meráni Henrik, isztriai örgróf. W. XI. 185.
 1228. *Kán. nb. Siklósi Gnyla*, pohárnokmester. H. O. II. 5. W.
 I. 252. VI. 455.
 1230. *Miklós*. W. I. 269.
 1231. „ F. III. 2. 488. W. VI. 495.
Ceku, alispán. F. III. 2. 488. W. VI. 495.
 1232. *László*. W. I. 293.
 1233. *László*. H. O. IV. 18. W. I. 302. VI. 518. XI. 257. 260.
Pok nb. Móricz, tálnokmester. W. VI. 549.
 1235. *Bágyon*. W. VI. 568.

25. *Nyitramegye.*

- 1205 kör. *Huntpázmán nb. Tamás* (a szentgyörgyi és bazini grófok
 őse). W. XI. 137.
 1206. *Miklós*. W. XI. 85.
 1207. „ F. III. 1. 45.
 1209. *Huntpázmán nb. Tamás*. (l. f.) Kn. I. 193. 194. (H. O. VII. 4).
 1214. *Ratold nb. Gyula*. F. III. 1. 163.
 1219. *Samod fia Benedek*. F. III. 1. 272. Kn. I. 223. W. VI. 402.
 1220. *János*. F. III. 1. 287.
 1221. „ F. III. 1. 328—31.
 1223. *Mikó*. F. III. 1. 395.
 1224. *László*, országbíró. H. O. IV. 12. VI. 18. W. VI. 425.
 1225. „ „ F. III. 2. 70. W. I. 211.
 1233. *Sebes*. H. O. IV. 18. V. 14.
Marcell fivére Péter. W. I. 304. VI. 518. 521. XI. 257. 260.
 1234. *Kemény*. F. III. 2. 407. W. VI. 549.
 1235. „ W. VI. 568. (tévesen: Ranemus).

26. *Pilis megye.*

1225. *Péter*. W. XI. 183.

27. *Podgorjamegye.*

- 1228 kör. *Ompud fia Lőrincz*, (l. f.). W. I. 256.

28. *Pozsegamegye.*

1220. *László*, lovászmester. F. III. 1. 302. W. XI. 159.
 1221. „ „ H. O. VII. 9.

29. *Pozsonymegye.*

1205. *Győr nb. Potho*. — W. XI. 137.
 1206. *Merkur*. F. III. 2. 465. W. VI. 308. XI. 85.

1207. *Vázsony nb. Ochuz.* F. III. 1. 47.
 1208. *Mog.* F. III. 2. 467. W. VI. 325.
 1209. „ F. III. 1. 82. 468. 470. 472. W. VI. 334. 335. XI. 94. 96. 102.
 1210. *Mog.* F. III. 2. 474. W. VI. 343. XI. 108.
 1211. *Csák nb. Miklós.* W. I. 126. VI. 349. XI. 113. F. III. 1. 108—109.
 1212. *Csák nb. Miklós.* W. VI. 354. XI. 115.
Bór nb. Bánk. F. III. 1. 116. 118. H. O. VIII. 12.
 1213. „ „ „ nádor. F. III. 1. 148. 149. W. I. 132. VI. 359. XI. 118.
 1214. *Bór nb. Bánk.* W. I. 136.
Zsámbéki Smaragd. W. VI. 368. XI. 129. F. III. 1. 163. VII. 1. 192.
 1215. *Zsámbéki Smaragd.* F. III. 1. 170.
 1219. „ „ F. III. 1. 272. W. VI. 402. XI. 156.
 1220. „ „ F. VII. 1. 287.
 1221. „ „ F. III. 1. 320. 323. H. O. VI. 15.
 1222. „ „ W. VI. 408.
Buzád-Hahold nb. Buzád. F. VII. 1. 211. H. O. V. 10.
Tibor. F. III. 1. 374.
 1223. *Zsámbéki Smaragd.* W. XI. 173.
Buzád-Hahold nb. Buzád. F. III. 1. 395. VII. 1. 214. W. VI. 420.
 1224. *Buzád-Hahold nb. Buzád.* F. III. 1. 430. W. I. 197.
Zách nb. Miklós, kn. udvarbíró, soproni főispán. H. O. IV. 12. VI. 18. W. VI. 425.
 1225. *Aba nb. Demeter,* (a Nekcseiek öse), tálnokmester. F. III. 2. 70. W. I. 211.
 1228. *Aba nb. Demeter.* F. III. 2. 133. H. O. II. 5. VIII. 25. W. I. 252. VI. 455.
 1229. *Aba nb. Demeter.* F. III. 2. 188. W. VI. 477. XI. 212.
 1232. *Edus.* F. V. 1. 306. W. VI. 502.
 1233. *Miklós fia Miklós,* (barlabáshidai részbirtokos) tárnokmester. F. III. 2. 329. 366. H. O. IV. 18. W. I. 304. VI. 518. 521. XI. 257. 260.
 1234. *Miklós fia Miklós,* tárnokmester. F. III. 2. 407. W. VI. 549.
 1235. *Lukács.* W. VI. 568.

30. *Semptemegye.*

1233. *Péter fia Csépán.* W. I. 315.

31. Somogymegye.

1205. *Merkur*, bán. W. VI. 300. F. III. 1. 22.
 1206. „ „ (ez évben még pozsonyi főispán is). H. O. I.
 3. VII. 3.
 1209. *Sándor*. W. XI. 94. 102.
 1213. „ W. VI. 368. XI. 118.
 1214. „ W. I. 133. — W. II. 93. 94.
Vázsony nb. Ochuz, bán. W. XI. 129.
 1219. *Kán nb. Siklósi Gyula*, bán. F. III. 1.
 1225. *Mihály* (Micha) W. XI. 184. 185.
 1231. *Gutkeled nb. Apaj*. F. III. 2. 238.
 1232. „ „ „ F. III. 2. 287.
 1233. „ „ „ F. III. 2. 352.
 1234. „ „ „ F. III. 2. 413.

32. Sopronmegye.

1206. *Mog*, nádor, bihari főispán. H. O. VII. 3.
Marcell. F. III. 1. 32. Kn. I. 186. W. XI. 85.
Benedek. Kn. I. 185. W. VI. 308.
 1207. „ W. VI. 315.
Gyula. F. III. 1. 45.
 1208. *Benedek*. F. III. 2. 467.
Marcell. F. III. 1. 59. 66. W. I. 98. VI. 325.
 1209. „ F. III. 2. 470. W. VI. 334.
Vázsony nb. Ochuz. Kn. I. 192. F. III. 1. 80. III. 2. 472.
 W. VI. 335. XI. 94.
 1211. *Vázsony nb. Ochuz*. F. III. 1. 111. W. XI. 113.
 1212. „ „ „ F. III. 1. 124.
Miklós. H. O. VI. 11. VIII. 12.
 1213. „ W. VI. 360. XI. 118.
András. F. III. 1. 148. W. I. 132.
János. W. VI. 368.
 1214. „ F. III. 1. 163. VII. 1. 192. W. XI. 129.
 1215. *Kán nb. Siklósi Gyula*, nádor. Kn. I. 208.
 1219. *Zách nb. Miklós*, nádor. F. III. 1. 272. Kn. I. 223. W. VI.
 401. XI. 156.
 1220. *Zách nb. Miklós*, nádor. W. I. 169. XI. 159.
 1221. „ „ „ „ H. O. VII. 9. W. I. 175. 180. 182.
 XI. 163.
 1222. *Zách nb. Miklós*. H. O. V. 10. Kn. I. 237. W. VI. 408. 409.
Kán nb. Siklósi Gyula, nádor. F. III. 1. 362.

1223. *Zách nb. Miklós.* W. VI. 420. XI. 173. F. III. 1. 195.
 1224. " " " kn. udvarbiró. W. I. 197. XI. 175.
Kán nb. Siklósi Gyula, nádor. H. O. IV. 12. VI. 18. W.
 VI. 425. 426. XI. 176.
 1225. *Kán nb. Siklósi Gyula,* nádor. S. I. 17. W. I. 211.
 1226. " " " " W. VI. 435.
Zách nb. Miklós, nádor. W. I. 220. 221. II. 259.
Péter, alispán. F. III. 2. 97.
 1228. *Kán nb. öregebb Gyula,* bán. H. O. II. 5. VIII. 25. W. I.
 252. VI. 455.
 1230. *Zách nb. Miklós.* F. III. 2. 206.
 1231. *Kán nb. Siklósi Gyula.* W. XI. 223. H. okl. 6. (Y.).
 1232. *Buzád-Hahold nb. Buzád.* W. I. 293.
 1233. *Zách nb. Miklós.* H. O. IV. 18. W. I. 303. VI. 518. 521.
 XI. 257. 260.
 1234. *Fila.* F. III. 2. 405. W. VI. 552.
 1235. *Osl nb. Osl.* W. VI. 568.

33. Szatmármegye.

- 1215 kör. *Dömén.* F. VII. 3. 18.
 1216. *Venczel.* F. VII. 1. 196.
 1221. *Zakariás.* F. VII. 1. 315.

34. Szerémség.

1233. *Gilet,* szerémi hg. temesi főispán. F. III. 2. 366.

35. Szolnokmegye.

1205. *Zsámbéki Smaragd.* F. III. 1. 22. W. VI. 300.
 1206. " " országbiró. H. O. I. 3. VII. 3. W. XI. 85.
 1213. *Kán nb. Siklósi Gyula,* vajda. W. VI. 368.
 1214. " " " " " W. XI. 129. F. III. 1. 163.
 VII. 1. 192.
 1219. *Kán nb. Siklósi Gyula,* bán W. VI. 401.
 1220. " " " " bodrogi főispán. F. III. 1. 287.
 1221. " " " " " " F. III. 1. 320.
Boris. F. III. 1. 331.
 1228. *Dénes fia Dénes,* tárnokmester. F. III. 2. 242. H. O. II.
 5. W. I. 252. VI. 455.
 1229. *Dénes fia Dénes.* tárnokmester. F. III. 2. 188. W. VI. 476.
 XI. 212.
 1230. *Dénes fia Dénes,* tárnokmester. F. III. 2. 206. 213.

1231. *Dénes fia Dénes*, tárnokmester. W. XI. 223.

1234. *Dés*. F. III. 2. 407. W. VI. 549.

36. *Temesmegye.*

1214. *Hetze*. F. III. 1. 163.

1221. *Marcell fivére Péter*. H. O. VII. 9.

1233. *Gilét*, szerémi hg. F. III. 2. 366.

37. *Ungmegye.*

1214. *Benedek*. F. III. 1. 163.

38. *Valkómegye.*

1221. *Monoszló nb. Tamás*. H. O. VII. 9.

1222. *Kozma*. W. I. 241. XI. 166.

1231. *Péter*. F. III. 2. 238.

1232. „ F. III. 2. 287.

1234. *György*. F. III. 2. 413.

39. *Varasdmegye.*

1209. *Zakariás*. F. III. 1. 89.

1220. *Vázsony nb. Ochuz*, bán, kn. udvarbíró. F. III. 1. 287.

40. *Vasmegye.*

1205. *Kaplyon nb. Márton*. F. III. 1. 22. W. VI. 300.

1206. „ „ „ H. O. I. 3. Kn. I. 285. W. VI. 308.
XI. 85.

1209. *Moys*, (a Daróiak egy őse). Kn. I. 192. W. VI. 335. XI.
94. 102.

1213. *Kán nb. Siklósi Gyula*, bán. F. III. 1. 148. W. I. 132.

Miklós. W. VI. 360.

Miska. W. VI. 368.

1214. „ F. III. 1. 163. VII. 1. 192. W. XI. 129.

1219. *Aba nb. Demeter*, (a Nekseiek őse). F. III. 1. 274. W. XI. 156.

1220. „ „ „ tálnokmester. F. III. 1. 287. W. VI. 159.
(tévesen: *Dénes*).

1221. *Aba nb. Demeter*, tálnokmester. H. O. VI. 15. VII. 9. W.
XI. 163.

1222. *Aba nb. Demeter*, tálnokmester. Kn. I. 237. W. VI. 409.

1223. *Aba nb. Demeter*, tálnokmester. W. XI. 173.

László, F. III. 1. 395.

Lőrincz. F. VII. 1. 211. (1222.) 214.

1224. *Márton*. H. O. VIII. 142.

1225. *Kán nb. Siklósi Gyula.* F. III. 2. 482. W. XI. 181.
Buzád. W. XI. 184.
Pósa. W. XI. 185.

1233. *Ábrahám.* W. XI. 257.

41. *Veszprémmegye.*

1207. *Vázsony nb. I. Ochuz.* W. VI. 315.

42. *Zágrábmegye.*

1208. *Vanlegin.* W. XI. 101.

1225. *Vakya.* F. III. 1. 448. W. XI. 186.

1230. *Nemil,* albán. W. XI. 216. F. IV. 2. 476. W. XI. 452.

1234. *Keled,* albán. W. XII. 681.

43. *Zalamegye.*

- 1205 előtt. *Kalián,* (görög származásu). F. IV. 3. 22. W. II. 321.

1205. *Vázsony nb. Ochuz.* F. III. 1. 22.

1206. „ „ „ W. XI. 85.

1222. *Salomo,* bán. H. O. V. 10.

Srresmerius, (Salomo?) W. I. 241. XI. 166.

1224. *Salomo,* bán. F. III. 1. 458.

1225. *Gecsa.* W. XI. 184.

1231. *Pósa.* F. III. 2. 264.

Miklós. F. III. 2. 238.

1232. „ F. III. 2. 287.

1234. „ F. III. 2. 413.

44. *Zemplénmegye.*

1214. *Márton.* F. III. 1. 163.

45. *Zólyommegye.*

1222. *Kathyz nb. Detre.* W. VI. 414.

12. Katonatisztek.

- 1208 kör. *Stoysa,* a trencsényi várórség parancsnoka. H. O. VII. 5.

Mihály, trencsényi százados. H. O. VII. 5.

Radoszló, trencsényi százados. H. O. VII. 5.

- 1226 előtt. *László,* nyitrai várparancsnok. Kn. II. 389.

1230. *Barleus,* esztergami várnagy. Kn. I. 272.

1231. *Pinkó,* bácsi őrnagy. W. XI. 224.

1232. *Jakab,* zalai őrnagy. F. III. 2. 317. W. XI. 250.

13. Kir. kamara.

1211. *Gatk,* kamarafőnök. („monethariorum regis qu. magister“). F. III. 1. 105. — Kn. I. 231.

1232. *Sámuel,* volt kamarafőnök. F. III. 2. 296.

